

Doktori (PhD) értekezés

Potóczy Judit

2022

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

Potóczki Judit

**Súlyok és ellensúlyok a pénzügyi fogyasztóvédelmi igazgatásban, a
fenntarthatóság, a pénzügyi kultúra és az öngondoskodás
tükrében**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Novoszáth Péter CSc.

.....

Budapest, 2022

Tartalom

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS	6
A KUTATÁS KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI ILLESZTÉSE.....	8
A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, AKTUALITÁSA	9
1. KUTATÁSI-ELEMZÉSI CÉLKITŰZÉSEK	11
1.1. A KUTATÁSI PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA, CÉLOK AZONOSÍTÁSA.....	11
1.2. KUTATÁSI KÉRDÉSEK	14
1.3. HIPOTÉZISEK	15
1.4. ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK	16
1.5. A KUTATÁS IDŐ- ÉS TARTALMI KERETEZÉSE, KORLÁTAI.....	17
2. A PÉNZÜGYI FOGYASZTÓVÉDELEM HELYE, SZEREPE A FOGYASZTÓVÉDELMEEN BELÜL	20
2.1. SZAKIRÁNYÚ TÖRTÉNETI, JOGI, IGAZGATÁSI ÁTTEKINTÉS	20
2.2. ÁLTALÁNOS FOGYASZTÓVÉDELEM	34
2.2.1. Az aktuális uniós szintű és magyar fogyasztóvédelmi stratégiák.....	34
2.2.1.1. Az Európai Unió közös fogyasztóügyi stratégiája	34
2.2.1.2. A hazai fogyasztóvédelmi stratégia	40
2.2.2. A fogyasztóvédelem hazai intézményrendszerének felépítése	41
2.3. A HAZAI PÉNZÜGYI FOGYASZTÓVÉDELEM, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL ANNAK IGAZGATÁSI VETÜLETEIRE	47
2.3.1. Fogalmi meghatározás, tárgyi és személyi hatály, célok.....	47
2.3.1.1. A fogyasztó fogalmának meghatározása az Európai Unióban	47
2.3.1.2. A fogyasztó fogalmának magyarországi definíciói	48
2.3.1.3. A pénzügyi fogyasztóvédelem céljai.....	50
2.3.2. A Magyar Nemzeti Bank, mint a pénzügyi fogyasztóvédelem letéteményese	52
2.3.2.1. Az MNB fogyasztóvédelmi hatósági tevékenysége.....	56
2.3.2.2. Pénzügyi Békéltető Testület.....	62
2.3.2.3. Pénzügyi Navigátor Tanácsadó Irodahálózat	64
2.3.2.4. Minősített fogyasztóbarát termékek	66
2.3.3. Egyéb állami szerepvállalás a pénzügyi fogyasztóvédelem területén.....	68
2.3.3.1. Pénzügyi intézmények ügyfeleit védő garanciarendszerek.....	68
2.3.3.2. Fogyasztókat segítő egyéb intézkedések	80
2.3.4. A pénzügyi intézmények szerepe a pénzügyi fogyasztóvédelemben	82
2.4. FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	84
3. FENNTARTHATÓSÁG, EGYENSÚLY – PÉNZÜGYI KITEKINTÉSSSEL.....	86
3.1. SZAKIRÁNYÚ TÖRTÉNETI, JOGI, IGAZGATÁSI ÁTTEKINTÉS	86

3.2. A „FENNTARTHATÓSÁG” ÉS AZ „EGYENSÚLY” FOGALMAK TERMINOLÓGIÁJA, AZ ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS KERETEI	98
3.2.1. Terminológiai helyzetkép.....	100
3.2.2. Általános fogalmi kritériumok, indikátorok, karakterisztikák.....	107
3.2.3. Terminológiai következtetések, saját definíciós javaslat	121
3.2.4. A nemzetközi szervezetek és az állam (közigazgatás) szerepvállalása.....	125
3.3. PÉNZÜGYI FENNTARTHATÓSÁG, EGYENSÚLY	136
3.3.1. A pénzügyi fenntarthatóság jelene, jövőképe.....	137
3.3.1.1. Szakterületi specialitások.....	138
3.3.1.2. Logisztikai összerendezettség, jövőképeség, társadalmi felelősségvállalás .	147
3.3.1.3. Innovációk és paradigmikus eszmerendszerek térhódítása és azok lehetséges hátterelemei.....	151
3.3.2. Egyensúly	161
3.3.3. Pénzügyi adatvédelem	162
3.3.4. Pénzügyi biztonság	164
3.4. FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	165
4. NYUGDÍJCÉLÚ ÖNGONDOSKODÁS	168
4.1. A NYUGDÍJRENDSZER FENNTARTHATÓSÁGÁT FENYEGETŐ KOCKÁZATOK ÉS A STABILIZÁLÁS ÉRDEKÉBEN TETT INTÉZKEDÉSEK.....	168
4.2. AZ ÖNKÉNTES NYUGDÍJPÉNZTÁRI SZEKTOR RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE ÉS JELENLEGI HELYZETE.....	173
4.3. AZ ÖNKÉNTES NYUGDÍJPÉNZTÁRI TAGDÍJBEFIZETÉSEK ELÉGSESÉGES SZINTJÉNEK VIZSGÁLATA	177
4.3.1. A modellszámítások módszertana.....	177
4.3.1.1. Az állami nyugdíj beclslésére alkalmazott modell módszertana	177
4.3.1.2. Az önkéntes nyugdíjpénztári kiegészítő nyugdíj beclslésére alkalmazott modell módszertana	180
4.3.2. A szükséges pénztári tagdíjbefizetési arányok beclslésére szolgáló modellszámítások alapváltozatának eredményei.....	183
4.3.3. Az alapváltozat egyes főbb paraméterei módosításának hatásai	195
4.3.3.1. A módosított nyugdíjkorhatár hatásai	195
4.3.3.2. A módosított reálbérnövekedési ráta hatásai.....	203
4.3.3.3. A módosított inflációs ráta hatásai.....	213
4.3.3.4. A módosított pénztári reálhozam ráták hatásai	224
4.3.3.5. A módosított paramétereknek a szükséges befizetési arányokra gyakorolt hatásai	236
4.3.4. A modellszámítások alapján szükséges nyugdíjpénztári tagdíjbefizetési arányok összehasonlítása a tényleges adatokból kinyert értékekkel	237

4.4.	FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	245
5.	PÉNZÜGYI KULTÚRA, PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG	249
5.1.	SZAKIRÁNYÚ TÖRTÉNETI, JOGI, IGAZGATÁSI ÁTTEKINTÉS	249
5.2.	A PÉNZÜGYI KULTÚRA FOGALMÁNAK TERMINOLÓGIAI VIZSGÁLATA..	254
5.3.	A PÉNZÜGYI KULTÚRA SZINTJÉT FELMÉRŐ NEMZETKÖZI KUTATÁSOK- FÓKUSZBAN A MAGYARORSZÁGRA VONATKOZÓ EREDMÉNYEK.....	263
5.4.	PÉNZÜGYI ISMERETEK TERJESZTÉSE MAGYARORSZÁGON.....	277
5.4.1.	A Magyar Nemzeti Bank fogyasztókat segítő, tudatosságra ösztönző tevékenysége, eszközrendszere	279
5.4.2.	Pénzügyi intézmények, érdekvédelmi szervezetek	289
5.4.3.	Egyéb szervezetek (alapítványok, egyesületek, civil szervezetek), programok....	294
5.5.	FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	298
6.	ÖSSZEFOGLALÁS	301
6.1.	HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE	301
6.2.	ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	302
6.3.	FEJLESZTÉSI INDÍTVÁNYOK, KEZDEMÉNYEZÉSEK	304
	FÜGGELÉK	308
	FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK	311
	LEGFONTOSABB SZAKIRÁNYÚ JOGSZABÁLYOK.....	339
	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	342
	TÉMAKÖRI SAJÁT PUBLIKÁCIÓK.....	343

MOTTÓ: „... *Nagy lépéseket általában akkor tehetünk, ha korábban szétválasztott tudományterületeket elegyítünk...*”
(Katie Patrick¹)

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS

A világ egyik legnagyobb kihívása a bennünket átölelő természeti és gazdasági jelenségek komplexitásának, változási tendenciáinak megértése, illetve azok problematikus részeinek kezelése, igényeinknek és a jövő elvárásainak megfelelő továbbfejlesztése. Ha visszatekintünk az emberiség múltjának korábbi szakaszaira, megállapíthatjuk: az ismeretek megszerzésére, az emberi alkotóerő továbbfejlesztésére vonatkozó ösztönszerű (majd tudatos) törekvés már sok nagyszerű tudományos és gyakorlati eredményt alkotott, kialakította mai (multidiszciplináris) világképünket, sőt kiléptünk bolygónkról, s feszegetjük a világűr különböző térségeinek titkait. Azonban teljesen egyértelmű: az emberiség messze nem oldott meg mindent, sőt, az előttünk álló (korábbi szinteken már megoldott) kihívások, kockázatok, veszélyhelyzetek ismétlődően felbukkanó nagy tömege áll előttünk, megoldásra várva. Az egyszerű szemlélőnek is úgy tűnhet, hogy napjaink társadalmi-gazdasági-technikai fejlődése folytonosan új problémákat generál /lehetőségeket kínál/, egy, eltérő elméleti gondolkodásmódot, gyakorlatot követelve.

E világszerte megjelenő széles igénystruktúrának megfelelően jelennek meg új, a megelőző időszakot továbbgondoló, vagy azzal éppen ellentétes tartalmú megközelítések, vagyis kérdésessé válnak korábban évtizedekig megváltoztathatatlanak tűnő tételek és állítások. E jelenségek igazolásai lehetnek annak, hogy a tudományos megismerés vertikális és horizontális szempontrendszerének gyorsuló kibővülésével korunkban csak az evidenciák, vagy az elfogadott axiómák szintjén maradhatnak (ideig-óráig) érvényben „örökérvényű” megállapítások, „fixnek tekinthető” gondolati tételek, vagy gyakorlati megoldások.

A fenti gondolatok alapján jelentek meg a közelmúlt években, évtizedekben olyan paradigmikus változásokat előidéző (vagy követelő) eszmerendszerek, amelyeknek megismerése, befogadása, tudományos rendszerbe történő beillesztése, vagy gyakorlati alkalmazása megkezdődött, de azok még meglehetősen kezdeti stádiumokban vannak. Ilyenek pl. a „közigazgatási logisztikával”, a „jövőképeséggel”, a „társadalmi felelősségvállalással” /továbbiakban: CSR/ kapcsolatos gazdaságszervezési felfogások, vagy a megújuló téziseken alapuló „geopolitikai”, „etikus”, „körforgásos/platform”, és az „új fenntartható” közgazdaságtan létrehozásával, működtetésével kapcsolatos (elemeinek többségében

¹ Katie Patrick (1980. október 14-) ausztrál-amerikai környezetmérnök

innovatív) gazdaságelméleti elképzelések, de említhetőek a sok területet átfogó „hálózati”, „megfelelőségi/compliance”, „ESG”, „digitalizációs”, „zöld”, illetve az „e” megoldás alapú törekvések. A végrehajtás ütemezését sajnos kissé visszafogják az egyes témák körüli elfogadási viták, illetve az a körülmény, hogy még nincsenek megfelelően kiérlelve sem az ilyen új gondolatok tudományosan beágyazott teoretikus karakterisztikái, sem e lehetőségek gyakorlati alkalmazásának sokoldalú háttérfeltételei. A megújuló paradigmák által vezérelt tudományágaknak azonban kimondottan produktív jellegűeknek kell lenniük.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy bármely jövőbe mutató eszmerendszert csak az egyre bonyolultabbá váló komplex gondolkodásmód alkalmazásával és a konszenzusos (közigazgatási, jogi, gazdasági) intézkedési pilléreken nyugvó körülmények között lehet lépésenként sikerre vinni, társadalmilag is elfogadható/követendő módon. A lassan közmondássá váló „minden összefügg mindennel” kifejezés olyan szó szerinti valós tartalmat nyer, hogy bármilyen döntési szituációt megelőzően szükség lesz az előzmények feltárására, az intézkedési tartalom összefüggésrendszerének (következményanalízis) azonosítására, illetve a koordinált végrehajtási algoritmusok nyomonkövetésére.² E tekintetben – a sok területen bekövetkezett fejlődés ellenére – még nem értük el a kívánatos szintet, vagyis a rendelkezésre álló tudásanyag jelentős bár, de még elmarad az elvileg létrehozható maximális mértéktől.

Értekezésem a fenti – szerintem integrációs szinteken és regionálisan is megoldandó – gondolatok bázisán alapul, de annak egy – meghatározott terjedelmi kereteken belüli – kijelölt szegmensének analízisére vállalkozik. Nevezetesen: a pénzügyi (fogyasztóvédelmi) igazgatás optikáján keresztül analizálja az általános (ezen belül a pénzügyi) fenntarthatóság, a pénzügyi kultúra/tudatosság és a nyugdíjcélú kiegészítő öngondoskodás helyzetét, majd körvonalazza annak követendő céljait. A pénzügyi fenntarthatóságot egyértelműen a teljes fenntarthatósági komplexum részének tekintem, ezért tartom szükségesnek mind az általános, mind a pénzügyi fenntarthatósági vonatkozások rövid feldolgozását. Az értekezés nem tekinti kiemelt céljának a különböző veszélyek, kihívások, fenyegetések – már mások által sokat analizált – részletes ismertetését, összetevőinek bemutatását, de érdemben használni szeretné a belőlük származtatható fontos gondolati elemeket. Az értekezés kutatási témaköre tehát több szakterületre tagolt, ezért nyilvánvalóan egyik részterületen sem vállalkozhat teljeskörűsége (terjedelmi okokból sem).

² Ilyenek pl. a költségvetési egyensúly, a fedezeti elv, a hosszútávú gondolkodás, stb. Az ilyen igényű kutatások körét a későbbiekben ki kellene terjeszteni a különböző típusú integrációelméleteknek, vagy az egy- és többoldalú kapcsolati összefüggés változatoknak is megfeleltethető, interdependencia mátrixokkal operáló megoldások keresésére, azonban ilyenek még sehol nem jelentek meg.

Munkámmal – többek között – azt szeretném elsősorban elősegíteni, hogy a pénzügyi fenntarthatóság, kulturáltság/tudatosság és a szilárd öngondoskodási hajlam minden állampolgár – mint érintett egyén – gondolataiban formálódjék egységes egészzé, az váljék a társadalmi szintű közgondolkodás fontos elemévé, s e folyamatot a közigazgatás, illetve az érintett pénzügyi szolgáltatók is segítsék elő a rendelkezésükre álló saját eszközeikkel, szolgáltatásaikkal. Ehhez célszerűnek tartom egy, a kiegészítő nyugdíjcélú öngondoskodás nagyobb mértékű elterjedését támogató kalkulációs modell kialakítását, amelyhez jó kiindulási alapot jelenthetnek az értekezésemben felhasznált saját modellszámítások.

A KUTATÁS KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI ILLESZTÉSE

Az értekezés témája álláspontom szerint tartalmilag és logikai felépítését illetően is jól illeszthető napjaink közigazgatás-tudományához. Alapvető megállapításom: a központi államigazgatásnak, a közigazgatás illetékes /tevékenységorientált/ szervezeteinek, illetve egyes kérdésekben az önkormányzatoknak is többszintű szabályozási, beavatkozási, irányítási, befolyásolási, szankcionálási lehetősége van a pénzügyi folyamatok és -közvetítők, a szakirányú szolgáltatók tevékenységi körének, működési mechanizmusának kialakítására, felügyeletére. Ezt lényegileg erősítik meg az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvényben foglalt egyes rendelkezések, különösen azoknak az alapelveknek, az általános és a különös eljárási szabályok viszonyára, s a különböző hatásköri, eljárási, illetékességi, képviseleti, kapcsolattartási szabályokra vonatkozó részei.

Az államhatalom és a közigazgatás különböző szintű végrehajtó szervezetei közötti szakmaspecifikus összerendezettség a vizsgálandó területeken egyaránt lehetőséget ad

- egyrészt jogalkotásra (a súlyok-ellensúlyok, a hatásmechanizmusok folytonos monitorozására és kiegyenlítésére),
- másrészt mind a fogyasztóvédelem, mind a pénzügyi fenntarthatóság és a pénzügyi kultúra, mind az öngondoskodás szűkebb témaköreinek, jogi-hatósági-eljárási funkcióinak alakítására/működtetésére, akár egyéni érdekérvényesítési szinten is.

Az ügyfél mindenképpen (legyen bár fogyasztóvédelmi, társadalombiztosítási, vagy az öngondoskodási témakörben érintett személy) része a közigazgatási hatósági-eljárási folyamatnak, így semmiképpen nem kerülhet az eljárási rend önhibáján kívüli kárvallottjává, képviselet nélküli, vagy kiszolgáltatott szereplőjévé. A választott témában jogszabályok egész sora biztosítja a közvetett, a sok helyütt elérhető ügyfélszolgálatok pedig a közvetlen információs, ügyintézési, érdekérvényesítési, stb. szolgáltatásokat. A pénzügyi

fogyasztóvédelemben kiemelt (pontosabban szakosított) szerepkört kap a Magyar Nemzeti Bank (továbbiakban: MNB), amely különböző szervein, szolgáltatásain keresztül érdemi segítséget tud nyújtani az azt igénylőknek (pl. az MNB Ügyfélszolgálatánál, a Pénzügyi Navigátor tájékoztatórendszer által, a kormányablakokon keresztül is igénybevehető Pénzügyi Békéltető Testületnél, illetve a Pénzügyi Navigátor Tanácsadó Irodahálózat vidéki egységeinél, stb.). A segítségnyújtás a pénzügyi szektor közel teljes szolgáltatási spektrumát illetően kérhető, ideértve a témám szempontjából fontos vonatkozásokat, így a bankszámlákat (a hiteleket, a bankkártyákat), a fenntarthatóságot, a digitális biztonságot, a nyugdíjcélú öngondoskodást, a biztosításokat, befektetéseket, illetve a panaszkezelést is.

A széles értelemben vett pénzügyi fogyasztóvédelem sok további, nemzetgazdasági értelemben is számottevő témakört, a súlyok-ellensúlyok harmonizálásában keresésében pedig érdemben számos közreműködő szervezetet érinthet. (Ilyen szervezetek például – a teljesség igénye nélkül – a költségvetési tervezést végző szervek /kiemelten a Pénzügyminisztérium, de a fenntartható fejlődés keretrendszerét gondozó Kulturális és Innovációs Minisztérium, illetve a Külgazdasági és Külügyminisztérium is/, a lakó- vagy tartózkodási hely szerint illetékes nyugdíjbiztosítási szervként eljáró kormányhivatalok, a Magyar Államkincstár Nyugdíjfolyósító Igazgatósága³, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban: NAV) egyes egységei, a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH), az igazságszolgáltatás országos intézményrendszere, vagy a közelmúltban megalapításra került „Digitális Magyarország Ügynökség”⁴, de említhető még több, a nem költségvetési szervként eljáró kereskedelmi bankhálózat, a nyugdíjcélú öngondoskodási termékekhez kapcsolódóan vagyonnevelést, letétkezelést, nyilvántartást végző gazdasági társaságok, illetve a Magyar Posta Zrt. pénzforgalmi portfóliójának egyes elemei is, stb.). A választott témakörnek közismerten nagy a társadalmi érintettsége, így a tevékenységnek bőven vannak közvetlen és közvetett gazdasági és politikai vonatkozásai is.

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, AKTUALITÁSA

Témaválasztásomat két kiemelt szempont kölcsönhatása motiválta. Nevezetesen:

- az első kifejezetten szakmai természetű: Azt tapasztaltam, hogy az érintett területek (pénzügyi fogyasztóvédelem, pénzügyi fenntarthatóság, pénzügyi kultúra,

³ A Magyar Államkincstár a kormányhivatalok nyugdíjbiztosítási hatósági ügyeiben folytatott felügyeleti eljárások folytatásában is rendelkezik illetékességgel. A jelen nehéz körülmények között a 314 kormányablakból 2022. november és 2023. március között csak 280 tart nyitva, a (csökkent) ügyfélforgalom ellátásának sérelme nélkül.

⁴ A közelmúltban megalakult Digitális Magyarország Ügynökség minden hazai digitalizációs folyamat egy platformra kíván terelni a digitális e-közigazgatás és állampolgárság megteremtése érdekében.

öngondoskodás) mindegyikével sokan /de még nem elegendően/, sokféleképpen foglalkoznak, az egyes témák kezelésének aktuális fejlettségi színvonala – egymáshoz viszonyított arányaiban – inhomogén, a közöttük nyilvánvalóan fennálló kapcsolati összefüggések sem kerültek még teljes körűen feltárássra,

- a második személyes okokra vezethető vissza: Felsőfokú tanulmányaim egy részének befejezése körül (2007) létesítettem előbb gyakornoki, majd köztisztviselői munkaviszonyt a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletével (továbbiakban: PSZÁF), ahol betekintést nyerhettem a pénzügyi fogyasztóvédelem hazai szabályozásának és gyakorlatának alakításába, továbbfejlesztésébe. Több éves szakirányú tevékenységem során erősödött bennem a szakterület iránti vonzalom, egyre inkább meggyőződésemmé vált, hogy mennyire fontos a fogyasztók megfelelő tájékoztatása mind a pénzügyi intézmények, mind a felügyeleti hatóság, mind a kormányzat részéről; feltárult a lehetőségek tárháza, de egyben felismerhetővé vált a szakterületi fejlesztés bonyolultsága, s munkaigényessége is. Az MNB és a PSZÁF 2013. október 1-től létrejött integrációja – a jegybanki törvény oldaláról is – jelentősen megerősítette a pénzügyi fogyasztóvédelem „ügyét” mind a tartalom, mind a szervezeti felépítés, mind az alkalmazott személyi állomány tekintetében. Megalakult a Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központ (továbbiakban: PFK), kibővültek a civil kapcsolatok, erélyesebbé vált a pénzügyi fogyasztói jogérvényesítés, ügyfélbarát szolgáltatás kezdte meg működését (levélben, telefonon, elektronikusan, személyes formában).

A téma aktualitását – az egyre növekvő társadalmi érdeklődésen túl – további megállapítások, tényezők is igazolhatják. Nevezetesen:

- napjainkban is léteznek a vizsgált szakterületeken a kutatást, fejlesztést nehezítő teoretikai, terminológiai hiányosságok,
- az érintett ügyfelek kevésbé jártasak a pénzügyi fogyasztóvédelem tárgyköreiben (érdekképviselő, érdekvérvényesítés, befektetési folyamatok, jogi vonatkozások, pénzügyi döntések kombinációs lehetőségei, szélesedő termékportfólió, változó szerződési feltételrendszer, növekvő komplexitás, stb.),
- a pénzügyi kultúra/tudatosság szélesebb terjesztésének igénye már az általános iskolák és a középiskolák tantervi beillesztési kényszerét súrolja,
- a fenntarthatóság eszméi a pénzügyi szektor stratégiai célkitűzésévé váltak/válnak,
- az állami nyugdíjrendszert kiegészíteni hivatott felelős öngondoskodási formák még nem kerültek eléggé a köztudat gondolkodási fókuszába.

1. KUTATÁSI-ELEMZÉSI CÉLKITŰZÉSEK

Kutatásom alapvetően társadalomtudományi jellegű. A választott témakör természetesen nélkülözhetetlenül igényli a multidiszciplináris gondolkodásmódot, a Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola kijelölt tudományterületi jellegének (Állam és ökonómia) fokozott (prioritáskénti) figyelembevételét. Közismert tény, hogy mai világunkban – az újszerű ismeretek folyamatosan áramló tömegének tudatában – már nem lehet eredményeket elérni izolált környezetben, szűk látókörű elemzésekkel, az összefüggések több szempontú vizsgálata nélkül. Ennek megfelelően az értekezés elkészítése során elsősorban a közigazgatás és a közgazdaságtan témaorientált tudományterületeire fókuszáltam, de a tárgykör komplexitása miatt témaorientáltan vizsgáltam pl. a szociológia, a szervezéstan, a szakirányú jog, a logisztika, a futurológia, a biztonság, vagy a hálózatelmélet néhány ide illeszthető részlemét is.

1.1. A KUTATÁSI PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA, CÉLOK AZONOSÍTÁSA

A kutatásaim fő irányai: a (1) pénzügyi fogyasztóvédelem szemléletén keresztül: (2) az általános fenntarthatóság részét képező pénzügyi fenntarthatóság és az azt kiszolgáló egyensúlyteremtés, (3) a nyugdíjcélú öngondoskodási rendszeren belül az önkéntes nyugdíjpénztárak által várhatóan biztosítható kiegészítő nyugdíj szolgáltatások szintje elégségeségének vizsgálata, valamint a (4) a pénzügyi kultúra/tudatosság színvonalának emelése, széles körű elterjesztése. A fentieket szeretném kiegészíteni, megerősíteni új gondolatokkal, illetve a gazdasági realitásokat figyelembevevő, jó eséllyel megvalósítható néhány javaslat kidolgozásával. A primer kutatás lényegileg az általam elérhető szakirodalmi áttekintés bázisán keres megfelelő válaszokat az előzetesen megfogalmazott hipotézisekre (lásd 1.3. pontban).

Szerkesztési alapelvként

- egyrészt felhasználtam a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (továbbiakban: NKE) kutatási, módszertani, hivatkozási ajánlatait (Hornyacsek, NKE, 2014.),
- másrészt rögzítettem azt, hogy az értekezés egyes kutatási irányaihoz illeszkedően tartalmazzon mind alap-, mind alkalmazott kutatást is (így a pénzügyi fogyasztóvédelem, a pénzügyi fenntarthatóság és a pénzügyi kultúra/tudatosság inkább alap-, az öngondoskodási fejezet pedig inkább alkalmazott kutatási dominanciájú),

- a szorosabb hozzárendelhetőség érdekében – három szakirányú fejezet bevezető részében adok rövid áttekintést az éppen oda illő történeti, szakjogi, igazgatási érintettségekről is. Ez teremti meg az adott fejezet részletesebb feldolgozásának alapját, elősegíti mondanivalójának könnyebb megértését.

Nevezetesen:

- a pénzügyi fogyasztóvédelemmel foglalkozó fejezet (lásd 2. sz. fejezet) az általános és a pénzügyi fogyasztóvédelem kialakulásának és fejlődéstörténetének áttekintését követően kitér az uniós és a magyar fogyasztóvédelmi stratégiákra, majd
 - bemutatja a kapcsolódó intézményrendszert,
 - vizsgálja a fogyasztó, mint a „védett” alany fogalmát az uniós és a hazai meghatározások alapján és bemutatja a pénzügyi fogyasztóvédelem fő céljait,
 - ismerteti az MNB, mint a pénzügyi fogyasztóvédelem hazai legfőbb szervének hatósági tevékenységét – kiterjesztve a kapcsolódó, a fogyasztóvédelem erősítését ellátni hivatott intézményekre, valamint széles körű eszközrendszerére,
 - elemzi az állam által létrehozott ügyfélvédelmi garanciarendszereket és feltárja a hiányterületeket, illetve a diszharmóniákat,
 - tájékoztat a fogyasztókat segítő intézkedésekről és a pénzügyi intézmények által követett fogyasztóbarát gyakorlatokról is,
- a fenntarthatósággal és egyensúlyi követelményekkel foglalkozó fejezet (lásd 3. sz. fejezet) a fogalmakkal kapcsolatos alapokat, terminológiai összefüggéseket vizsgálja, majd további szempontként igyekszik bemutatni a használatos fenntarthatósági indikátorokat, az elvárható jövőkép megteremtéséhez vezető megoldások legfontosabb, mértékadó elemeit. Ilyen jövőkép elemek lehetnek pl. a geopolitika, az etikus, a körforgásos, vagy az új fenntartható közgazdaságtan, a hálózati gondolkodásmód, a logisztikai rendszerszemlélet pénzügyi szektoron belüli használata, a zöld pénzügyek (ESG⁵) kiteljesedő elmélete, a digitalizáció, illetve a CSR⁶. Vizsgálom a szakterület szabályozottságát, annak közszolgálati értelmezhetőségét, különös tekintettel azok általános és jelzős szerkezetű értelmezésére,
- a nyugdíjcélnél öngondoskodási formákkal foglalkozó fejezet (lásd 4. sz. fejezet) felvázolja az állami nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságával kapcsolatos

⁵ ESG angol nyelvű mozaikszó (Environment /környezet/, Social /társadalom/, Governance /kormányzás, vezetés, irányítás/)

⁶ CSR angol nyelvű mozaikszó (Corporate /vállalati/, Social /társadalmi/, Responsibility /felelősségvállalás/)

kockázatokat az azokra a 2010-es évek elejétől adott kormányzati válaszokkal; röviden ismerteti az önkéntes nyugdíjpénztári rendszer fejlődéstörténetét, jelenlegi helyzetét és a társadalmi szintű öngondoskodás mértékével összefüggő főbb kockázatokat. Saját kialakítású modellekben elvégzett számítások segítségével azt vizsgálom, hogy

- miként alakul egyes kiválasztott életkorú és végzettségű férfiak csoportjainak körében a nyugdíjba vonuláskor várhatóan kieső jövedelem, annak kompenzálásához milyen mértékű önkéntes nyugdíjpénztári tagdíjbefizetésekre lenne szükség a 13. havi nyugdíj rendszeresítésével és a nélkül,
- a modellek egyes fontosabb paramétereinek módosítása milyen hatással van a helyettesítési rátára, és ezen keresztül a teljesítendő tagdíjbefizetési szintre,
- elemzem a kieső jövedelem ellensúlyozhatóságának lehetőségét a jelenlegi tényleges tagdíjbefizetési adatok és a modellszámítások eredményeivel összehasonlítva,
- a pénzügyi kultúráról és tudatosságról szóló fejezet (lásd 5. sz. fejezet)
 - vizsgálja a pénzügyi kultúra fogalmát, illetve a tárgykörébe tartozó egyéb fogalmakat,
 - ismerteti a pénzügyi kultúra szintjét mérő releváns nemzetközi kutatásokat (fókuszba állítva a magyarországi eredményeket),
 - foglalkozik a pénzügyi kultúra szintje emelésének szükségességével, a pénzügyi ismeretek bővítésének előnyeivel, a tudatosságra nevelés pozitív hatásaival,
 - bemutatja a pénzügyi ismeretek terjesztése érdekében tevékenykedő MNB, a pénzügyi intézmények, az érdekvédelmi és egyéb szervezetek ezirányú tevékenységét és eszközrendszerét.

A fentieknek megfelelően – a teljesség igénye nélkül – górcső alá kerül a jogi háttér, az érintett partnerek közötti együttműködés keretrendszere, a fenntarthatóság néhány teoretikus problémája, az egyensúlyi szemléletmód néhány sajátossága, a fogalmak általános és pénzügy specifikus jellemzői, a történések néhány etikai vonatkozása. További kutatási célkitűzéseim:

- áttekinteni a választott szűkebb pénzügyi szektor gazdasági-hatósági feladatait, keresni megfelelő cselekvési, megoldási opciókat,
- találni olyan összefüggéseket, amelyek szignifikánsan előnyös befolyással lehetnek a pénzügyi szektor érintett szereplőire (főként az ügyfelek és a szolgáltatók gondolataira, kényszereire, lehetőségeire és cselekedeteire) néhány vizsgált szakmai területen,

- láthatóvá tenni az egyes témaköröket körülvevő, egymással sokszor ütköző érvrendszereket, az azok feloldásához vezető egyensúlyi, fenntarthatósági állapotok kialakításának szükségességét,
- bemutatni a fenntarthatóság-egyensúlyképzés néhány funkcionális jellemzőjét, elemezni, hogy azok megfelelnek-e korunk újszerű kihívásainak,
- rávilágítani olyan intézkedési, fejlesztési lehetőségekre, amelyek egyértelműbbé tehetik, ösztönözhetik a nyugdíjcélú öngondoskodási hajlandóság szélesebb körű kibontakoztatását,
- felhasználhatóvá tenni az értekezés egyes részleteit döntés-előkészítésre, további kutatásra, vagy képzési-oktatási tartalmakra is.

1.2. KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A kutatás folyamatában – az evidens kiinduló állapotok rögzítését követően, az 1.1. pontban meghatározott célok teljesülése érdekében – a következő kérdéseket tettem vizsgálat tárgyává:

1. Miért nincs, s lehetséges-e minden érintett által elfogadott általános fenntarthatósági definíció? Mit lehetne tenni a terminológiai problémák mérséklése érdekében?
2. Indokoltnak tekinthető-e a magánszemélyként közvetlenül, illetve pénztárakon, biztosítokon keresztül közvetetten a hitelintézeteknél, befektetési szolgáltatóknál elhelyezett pénzre és értékpapírokra vonatkozóan – a hitelintézet, befektetési szolgáltató fizetésképtelensége esetén – igénybe vehető hazai ügyfélvédelmi garanciaalapok tekintetében a hatályos szabályozás, amely különbséget tesz a közvetlenül és közvetetten elhelyezett eszközök között, kizárva a pénztártagokat és a biztosítók ügyfeleit a kártalanítottak köréből?
3. Illeszthetőek-e a XXI. század elején megjelenő új paradigmikus eszmeáramlatok a vizsgált fenntarthatósági/egyensúlyi szempontokhoz?
4. Alkalmasnak tekinthetőek-e a szakirodalomban elterjedt helyettesítési ráták arra, hogy megfelelően jellemezzék a nyugdíjazáskor kieső jövedelmet? Ha nem, kialakítható-e olyan ráta, amely a jelenlegieknél jobban elegendő tesz ennek a feltételnek?
5. Elégséges-e a jelenlegi önkéntes nyugdíjpénztári átlagos tagdíjfizetési szint – a nyugdíjmegállapítási szabályok változatlansága mellett – a vizsgált csoportoknál arra, hogy a jövőben várhatóan ne keletkezzen kieső jövedelem a nyugdíjba vonuláskor?

6. Milyen irányú reláció áll fenn az azonos életkorú, legmagasabb iskolai végzettségként érettségivel, illetve szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyének vizsgált csoportjai között a helyettesítési ráta tekintetében?
7. Milyen általános és szakmai tartalmú intézkedéscsomaggal lenne fejleszhető a hazai pénzügyi kultúra és a pénzügytudatos viselkedés?
8. Milyen módszertannal és milyen eszközrendszer felhasználásával lehet emelni a pénzügyi kultúra/tudatosság szintjét? Szükséges-e ennek érdekében a jelenlegiekhez képest további célcsoportokra is fókuszálni?

1.3. HIPOTÉZISEK

Az értekezés készítése során a hipotéziseket végig a kutatómunka centrumának tekintem, azok megfelelő érvekkel alátámasztott elfogadása, vagy cáfolata egyaránt a legfontosabb kérdések közé tartozik. A hipotézisek olyan gondolatszerű felvetési tartalmak, amelyek vizsgálata értelemszerűen többféle – mindkét irányban egyaránt elfogadhatóan helyes – eredményhez vezethet. Az elfogadás elvben soha nem lehet abszolút, „köbevésetten” bizonyított, a cáfolatot viszont akár egyetlen ellentmondó tény/elem igazolása is megalapozhatja (ráadásul a hipotézisvizsgálat esetenként szemlélet-, idő-, rosszabb esetben érdekfüggővé is válhat, de lehet részben cáfolható, s bizonyos esetekben elfogadhatónak/tarthatónak minősíthető is). Az 1.1., illetve 1.2. pontokban foglalt kutatási célkitűzések, kérdések alapján az alábbi hipotéziseket állítom fel:

Hipotézis 1.: Feltételezem, hogy a magánszemélyként közvetlenül, illetve pénztárakon, biztosítókon keresztül közvetetten a hitelintézeteknél elhelyezett pénzügyesekre vonatkozóan a hitelintézet fizetéseképtelensége esetén igénybe vehető hazai ügyfélvédelmi garanciaalapok tekintetében indokolatlannak tekinthető különbségek állnak fenn. Nevezetesen ugyanazon típusú eszköz egyazon hitelintézetnél, különböző jogcímen való elhelyezése különböző mértékű kártalanítással jár(hat) annak ellenére, hogy lényegében ugyanarról a káreseményről van szó és az érintett ügyfelek/pénztártagok ugyanolyan körülményekkel jártak el.

Hipotézis 2.: Elvben feltételezem, hogy a pénzügyi fenntarthatóság stabilizálásában és az egyensúlyi követelmények biztosításában nélkülözhetetlen az állami szerepvállalás.

Hipotézis 3.: Egyértelmű összefüggést feltételezek a pénzügyi fenntarthatóság és az innovatív, paradigmikus jelentőségű eszmeáramlatok növekvő alkalmazása, közgazdaságtani integrálódása között.

Hipotézis 4.: Feltételezem, hogy a legmagasabb iskolai végzettségként szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel, érettségivel rendelkező férfiak esetében az utolsó öt munkában töltött év átlagos nettó jövedelméhez képest a nyugdíjazáskor kieső jövedelmet – az önkéntes nyugdíjpénztárakba jelenleg teljesített átlagos tagdíjfizetési szint és változatlan nyugdíjmegállapítási szabályok mellett – várhatóan csak akkor lehet kompenzálni a nyugdíjpénztári kiegészítő nyugdíjjal, ha a tizenharmadik havi nyugdíj hosszú távon is része lesz az állami nyugdíjnak.

Hipotézis 5.: Feltételezem, hogy a legmagasabb iskolai végzettségként szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező férfiak esetében az utolsó öt munkában töltött év átlagos nettó jövedelméhez képest a nyugdíjazáskor kieső jövedelem arányaiban várhatóan kisebb mértékű lesz, mint az azonos életkorú, legmagasabb iskolai végzettségként érettségivel rendelkező férfiaké, utóbbiak viszont vélelmezhetően magasabb összegű nyugdíjra számíthatnak.

A kutatás során keresem továbbá azon összefüggés elemeket, érveket, álláspontokat, ütköző elveket, amelyek feldolgozásával, rendszerezésével megalapozott saját véleményt formálhatok az egyes hipotézisek megerősítésében, vagy elutasításában.

1.4. ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

A választott kutatási módszertannak összhangban kell lennie az elemzési célkitűzésekkel, s alapvetően a hipotézisek analízisére kell koncentrálnia. A kutatás során természetesen több (ezen belül ún. „általános” és „speciális” lehetőségek elkülönített megjelenítése) lehetőség állt rendelkezésemre, amelyekből a következő csoportosítás szerinti megoldásokat választottam:

Általános módszerek:

- a) A Doktori Iskolában szerzett ismereteim felhasználása, témavezetői, oktatói konzultációk. Tapasztalatszerzés mások fokozatszerzési eljárásain (műhelyviták, védések),
- b) Konzultáció a vizsgált témakör néhány kiemelt szakértőjével,
- c) Történetkutatás, a jogi szabályozások analízise,
- d) Dokumentum- és tartalomelemzés. Az elérhető nemzetközi és belföldi szakirodalom tanulmányozása dátumkövetéssel, mind nyomtatott, mind elektronikus formátumban, a releváns aktualitások kiemelt vizsgálata, témák szerinti feldolgozása,
- e) Saját szerepléseim (konferenciák és publikációk) továbbgondolása.

Specifikus módszerek:

- a) Explikáció⁷, annak mind teoretikus, mind pragmatikus használata,
- b) Logikai módszerek: fogalmi analízis és következtetés. Szintézis,
- c) Kvalitatív fókuszcsoporthoz, mélyebb összefüggések kutatása (elsősorban 2-3. és 5. fejezetekben) és a kvantitatív (társadalmi jelenségek szisztematikus elemzése, számszerű megközelítési alap, elsősorban a 4. fejezetben) vizsgálat, mint társadalomtudományi kutatási módszer alkalmazása, jelezvén, hogy az utóbbi jobb lehetőséget kínál társadalmilag szélesebb körben általánosítható megállapításokra,
- d) Főleg statisztikai alapú összehasonlító analízis és elemzés,
- e) A közmenedzsment és a társadalmi elfogadhatóság szempontjából is releváns új eszmerendszerek illeszthetőségének vizsgálata, multidiszciplináris szemléletben.

1.5. A KUTATÁS IDŐ- ÉS TARTALMI KERETEZÉSE, KORLÁTAI

KUTATÁSI KERETEK

- kutatásomnak többéves – e szakterületen teljesített munkaviszony alapján keletkezett – előtörténete van, amely – a sok, örömteli pozitív eseményen túlmenően – nem volt mentes szakterületenkénti korrekcióktól, az eltérő és egyező nézetek halmazától, a folytonos utánkövetési szükségletektől és az egyértelműen többcsatornás kimeneti lehetőségek előfordulásától sem,
- a kutatási munka az elérhető legfontosabb (de értelemszerűen nem az összes) történeti és jogi források áttekintését foglalja magában, főként hazai, kisebb részben Európai Unió (továbbiakban: EU) forrásból,
- az általános fogyasztóvédelem azért képezi jelen értekezés tárgyát, mert általa könnyebben megérthető a pénzügyi fogyasztóvédelem szerepe, fejlődéstörténete. Terjedelmi korlátokra tekintettel kutatásomat nem terjesztettem ki a versenyjogra és ezáltal a Gazdasági Versenyhivatalra sem,
- az általános fenntarthatósággal és a pénzügyi fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek elemzése, továbbfejlesztése napjaink egyik olyan „slágerterméke”, amelynek kutatása – a közigazgatáson túl – minden nemzetgazdasági ágazatra, alágazatra kiterjedt (de még messze nem fejeződött be). Kutatásom időtartamának második felében sorra jelentek

⁷ Explikáció: olyan módszertan, amely alkalmas nem, vagy vitatottan definiált fogalmak társadalmilag egyszerűbbé, könnyebben érthetőbbé tételéhez. A pragmatikus módszer csak a lényegi körvonalakat érzékelteti, a teoretikus viszont következetesen alkalmazza azokat a teljes folyamatban.

- meg a fenntarthatósággal kapcsolatos általános és szakirányú publikációk, tanulmánykötetek, amelyek részben segítséget, részben kihívást jelentettek számomra,
- a nyugdíjrendszer fenntarthatóságával kapcsolatos meglehetősen bonyolult makroökonómiai összefüggésekre és a fenntarthatóságot befolyásoló kormányzati döntések előre jelezhetőségének nehézségeire tekintettel a fenntarthatóságot inkább csak abból a szempontból vizsgáltam, hogy az utóbbi néhány év tényleges folyamatai mennyire vannak összhangban az MNB elemzői által 2016-ban végzett kutatás következtetéseivel⁸ és az általuk prognosztizált finanszírozhatósági pályával. Kutatásom súlypontját egy véleményem szerint eddig kevésbé vizsgált területre helyeztem: a korábbi ezirányú kutatásaim nyomdokain haladva továbbfejlesztettem az állami és az önkéntes nyugdíjpénztári nyugdíjak összegét becsülő modellszámításokat, a területi korlátok miatt a vizsgált alanyok körét nem, életkor és legmagasabb iskolai végzettség szerint leszűkítve, továbbá a nyugdíjcélú öngondoskodási konstrukciók közül kizárólag a hazánkban legnagyobb múltú és leginkább elterjedt önkéntes nyugdíjpénztárt tettem a vizsgálatom tárgyává,
 - a pénzügyi kultúra és tudatosság témakörén belül a pénzügyi ismeretek eredményes terjesztését kiemelt fontosságúnak tartom, ezért ezirányú kutatásom keretében elsősorban ennek lehetőségeivel, eszközrendszerével foglalkoztam,
 - az értekezés nyilvános, a feldolgozás kizárólag a publikusan elérhető tanulmányokon, elemzéseken, a felhasznált irodalomjegyzéken, saját megfontolásokon alapul.

TARTALMI KERETEZÉS

Az értekezés összesen hat fejezetből áll, 27 ábrát, 65 táblázatot, 1 függelék, 145 lábjegyzetet tartalmaz. Tartalmi összetevők:

- a számozatlan általános bevezetés után az első fejezet a kutatási-elemzési célkitűzéseket tartalmazza,
- a második fejezet az általános és szakirányú fogyasztóvédelem fejlődéstörténetét, intézményrendszerét mutatja be, kiemelten az MNB ezirányú tevékenységét,
- a harmadik fejezet az általános és a pénzügyi fenntarthatósággal és az egyensúllyal foglalkozik rendszerszemléletű megközelítésben, s kitér terminológiai problémákra, a szakterületi specialitásokra és az új, paradigmikus jelentőségű eszmerendszerek térhódítására, valamint a nélkülözhetetlen egyensúlyi megfontolásokra,

⁸ A szerzők jelezték, hogy az általuk leírtak nem tekinthetők az MNB hivatalos álláspontjának.

- a negyedik fejezet kutatása – az állami nyugdíjrendszerrel kapcsolatos áttekintés mellett – kísérletet tesz egy újfajta helyettesítési ráta definiálására és alkalmazására, valamint modellszámításokon keresztül bemutatja a nyugdíjazáskor kieső jövedelem kompenzálásának esélyét a vizsgált csoportokra,
- az ötödik fejezet a pénzügyi kultúra szintjével kapcsolatos kutatásokat mutatja be, illetve a pénzügyi ismeretek oktatásának és terjesztésének hazai gyakorlatát méri fel.

A 2-5. fejezetek végén a releváns szakmai tartalom összegzése és az abból származtatható részkövetkeztetések kerültek bemutatásra. A 6. (összefoglaló) fejezet tartalmazza a felállított hipotézisekkel kapcsolatos szerzői állásfoglalást, az új tudományos eredményeket, valamint az indokoltnak tartott, témaorientált fejlesztési területeket és ajánlásokat. Az értekezést a függelék, a felhasznált irodalomjegyzék, a legfontosabb szakirányú jogszabályok megjelenítése, a köszönetnyilvánítás és a szerző témaköri tudományos publikációinak jegyzéke zárja.

KUTATÁSI KORLÁTOK

A téma feldolgozásában a fenti kutatási keretek döntő fontosságú szerepet játszottak, de a „menet közbeni” lehetőségeim természetesen nem voltak korlátlanok, s itt nem csak a koronavírus járvány (2020-2021-es évek) okozta komoly nehézségek sokaságára, vagy a gyakori jogszabályváltozásokra gondolok, továbbá a feldolgozásra váró témák egy részével – jelentőségükhöz mérten – viszonylag kevés célirányos publikáció, folyóiratcikk foglalkozik.

A választott témakör rendkívül széles ívű, a szakirodalmi megjelenések sokszor nemcsak keresztezik egymás gondolati tartalmait, de váltakozva használnak társtudományi szempontokat, közigazgatási/közgazdasági tudáskészleteket, vagy egyszerűen átlagos állampolgári megfontolásokat. Ezért természetesen jelen értekezés sem vállalhatta fel a vizsgált szakterületekkel kapcsolatos összes tudományos témakör, vagy szempontrendszer maradéktalan feldolgozását. A jövő kihívásai növekvő tendenciájúak, a körvonalazható célrendszerek várhatóan csak hosszú évek múltán érhetőek el.

A kutatást 2022. év november végén fejeztem be, így az ezt követő időszak jogi, társadalmi, gazdasági, tudományfejlesztési, gyakorlati történéseit jelen értekezés már nem tartalmazza.

2. A PÉNZÜGYI FOGYASZTÓVÉDELEM HELYE, SZEREPE A FOGYASZTÓVÉDELMEEN BELÜL

Bármely fogyasztóvédelmi ágazatot vizsgálunk, az azonosítható közös ismérv: a fogyasztók védelme hazánkban is kiemelt jelentőséggel bír, melyet Magyarország Alaptörvénye is rögzít az M) Cikk (2) bekezdésében az alábbiak szerint: „Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.” (Magyar Közlöny, 2022., p. 5.)

Ahhoz, hogy pontosan megértsük a pénzügyi fogyasztóvédelem helyét és szerepét, annak eredetét, történelmi gyökereit, majd fejlődéstörténetét, előtte meg kell vizsgálnunk általában véve az európai és hazai fogyasztóvédelmi politikát, a jogi szabályozottságot (fogyasztóvédelmi jog, fogyasztói jogok), valamint a fogyasztóvédelmi célok megvalósítása érdekében tevékenykedő állami és civil szervezeteket, illetve a fogyasztóvédelmi igazgatás intézményrendszerét.

2.1. SZAKIRÁNYÚ TÖRTÉNETI, JOGI, IGAZGATÁSI ÁTTEKINTÉS

Az általánosságban vett fogyasztóvédelem alapvető kritériumai alapján egy-egy ügylet véghezviteléhez legalább két szereplő szükséges, a termelő/kereskedő, aki az eladó szerepét tölti be és a fogyasztó, aki a vevő szerepében lép fel.

A fogyasztók védelmének gondolata már a különféle termékek és szolgáltatások megjelenését követően megfogalmazódott és közérdekké vált. A fogyasztóvédelem jelentősége azonban a kezdeti időkben még csekély volt, hiszen az egymást ismerő, általában azonos közösségben élő felek (az eladó és a vevő) között, közvetlen kapcsolat útján megvalósított ügyletek a bizalomra épültek és a kereskedő (eladó) célja a fogyasztó (vevő) elégedettsége volt, így eleinte kifejezetten a kiváló minőségű és a fogyasztók biztonságát szem előtt tartó termékek értékesítésére törekedtek.

A XVIII. században azonban a „laissez faire” szemlélet általános elterjedése a fogyasztóvédelemben destruktív jelenséget okozott, mikor e két piaci szereplő között – a távolság, ezáltal az ismeretlenség, illetve egyéb tényezők miatt – nem épülhetett ki a kölcsönös bizalom, már kevésbé törekedtek a tartós, minőségi fogyasztási cikkek kínálatára. Ennek következtében a fogyasztók egyre kiszolgáltatottabbá váltak, melynek okán a fogyasztóvédelmi szerepkör időről-időre felértékelődött, hiszen e két piaci résztvevő között céljaik elérése

érdekében már ellentétes érdekek alakulnak ki, hiszen míg az eladó az árut és/vagy szolgáltatást minél magasabb áron (a legnagyobb profitot realizálva), minél több (immár jobbra ismeretlen) fogyasztó számára a legkevesebb idő-, energia- és anyagi ráfordítás mellett szeretné értékesíteni, a vevő mindezt fordítva, a legjobb minőségű árut a lehető legolcsóbb árfekvésen szeretné megvásárolni vagy csökkentett áron nagyobb mennyiségben. A piacgazdaság törvényszerűségeinek megfelelően e két fél között aszimmetria feszül és ennek „mérlege” jellemző módon az eladó javára billen, mely indukálja a fogyasztók védelmét, tájékoztatásának javítását, igényei érvényesítésének támogatását.

A jelenlegi általános fogyasztóvédelmi szabályozás kialakulásának első mozgatórugója minden bizonnyal az ipari forradalom kirobbanásához köthető, illetve kezdete a személytelenné vált tömegtermelés – mely együtt járt a termékekről és szolgáltatásokról szóló tájékoztatás minimális szintre történő visszaszorulásával – időszakára datálható, ettől kezdve a piaci döntések mögött már nem az objektív szükségletek álltak. (Hajnal, 2013a., p. 10.)

A fogyasztók a 2007-ben kirobbant pénzügyi válság, illetve az azzal összefüggő társadalmi-gazdasági problémák következtében a pénzügyi szektor egyes szereplőiben csalódtak, ami „*a pénzügyi szolgáltatók gyakran nem teljes körű vagy megtévesztő tájékoztatására, továbbá a pénzügyi tájékoztatlanyságból adódó, nem kellően körültekintő fogyasztói döntéshozatalra vezethető vissza*”. (Lentner, 2013., p. 432.)

A pénzügyi és gazdasági válság rámutatott arra, hogy a fogyasztóvédelem területén belül külön jogterületként, kiemelten szükségszerű a pénzügyi fogyasztóvédelemmel foglalkozni, különös tekintettel arra, hogy a szabályozás hiánya jelentős gazdasági és társadalmi károk forrásává válhat. (Nagy Z., 2010.) Ezáltal a pénzügyi fogyasztóvédelem önálló szabályozási területté nőtte ki magát a fogyasztóvédelmi jog keretein belül.

Az utóbbi évtizedekben a pénzügyi fogyasztóvédelem jelentősége nagymértékben megnőtt. (Lentner, 2011) A bizalom helyreállítása érdekében a pénzügyi válság kirobbanása óta eltelt időszakban és bizonyára a következő években is megfigyelhető lesz a fogyasztóvédelem szerepének globális szintű, folyamatos felértékelődése. Minderre szükség is mutatkozik, hiszen a pénzügyi termékek piaca a rendszerváltást követő évektől kezdődően rohamos növekedést mutat (Nagy Z., 2017), ráadásul a termékek és szolgáltatások diverzifikációja okán a fogyasztók egyre kevésbé képesek átlátni a konkrét specifikumokat, s főként összehasonlítani azok előnyeit és hátrányait. Minél jobban haladunk előre az időben, egyre több és összetettebb problémát

jelent a fogyasztók nem megfelelő tájékoztatása, illetve a felelőtlen fogyasztói magatartás, továbbá a bonyolult pénzügyi konstrukciók kialakulása is. (Lentner, 2016.)

A fogyasztóvédelmi jog kialakulásának idejét illetően az ezt vizsgáló kutatók nem jutottak konszenzusra (Jakab, 2003.; Fazekas, 2003.), azonban már a Bibliában is található erre vonatkozó elvárás, intelem a Leviták könyvében: *„Ne legyetek igazságtalanok az ítékezésben, hossz mérték, súly mérték és az űrmérték használatában. Legyen hiteles a mérleged, a súlyod, hiteles a mértéked és a vékád.”*. (Fazekas, 2007., p. 19.)

Magát a fogyasztóvédelmi jogot Fazekas Judit az alábbiak szerint definiálja: *„a fogyasztóvédelmi jog egy új plurális, sokszínű és autonóm jogterület, amely elsődlegesen a fogyasztással összefüggő jogviszonyokat, a fogyasztó és a kereskedő, a fogyasztó és a termelő között létrejövő alapvetően kötelmi jogviszonyokat szabályozza, ugyanakkor olyan jogviszonyokra is kiterjed, melyeknek bár a fogyasztó közvetlen nem alanya, de joghatásuk közvetlenül érintik a fogyasztókat.”*. (Fazekas, 2007., p. 74.)

Hajnal Zsolt, *„A fogyasztóvédelem a jogi szabályozáson keresztül korrigál, interdiszciplináris eszközrendszer kiépítésével horizontális jogvédelmet biztosít a kiszolgáltatott helyzetben lévő fogyasztó számára. A jog eszközével visszaállítja az egyensúlyi helyzetet, a fogyasztó számára optimális döntési környezetet teremt, amelyben szabadon választ a termékek közül, s szükségleteinek megfelelően „fogyaszt”.*” (Hajnal, 2013b., pp. 10-11.) megfogalmazásában fellelhető a fogyasztóvédelmi jog eszközrendszerének és használatbavételének sokszínűsége. Ezek filozófiai háttere a kiszolgáltatott helyzetben lévő egyén védelem iránti igénye és annak elvárt és a kiterjedt fogyasztóvédelmi szabályozáson átívelő figyelembevétele, továbbá azon felmerülő kérdés fejtegetése, hogy hol húzódik a mezsgye az „egyensúlyba hozás” és azon lehetséges következmény között, hogy a fogyasztóvédelmi szempontok e védelmet átbillentik a piac további szereplőinek nem elviselhető mértékű hátrányára. Ehhez kapcsolódóan nyugaton két nagyobb irányzat fejlődött ki a fogyasztóvédelem célját érintően, ekkor *„egyfelől felismerhető az ún. protekcionista elmélet, amely felfogásában a fogyasztó áldozat, ezért a jog feladata a visszaélések megelőzése és szankcionálása, amihez kógens jogi szabályozásra van szükség. Ezzel szemben áll a támogató koncepció, amely szerint a fogyasztói jog célja a jogi segítségnyújtás, a fogyasztó hatékony segítése a fogyasztói magatartás és a jogérvényesítés során.”* Világosan felismerhető, hogy a mindenkori fogyasztói/fogyasztóvédelmi jog e két koncepciót nem külön-külön, hanem egymással ötvözve képes igazán hatékonyan alkalmazni. A jogi környezet a protekcionista megközelítés esetében jelentősen csökkent a termelő/kereskedő mozgásterét, míg a támogató koncepció kizárólagos alapulvétele esetén félő,

hogy a fogyasztó számára hátrányossá válik az ehhez társuló nagyfokú szabadság, mely csak az utólagos jogvédelemre adhat módot, preventív jellege nem adott. (Karsai, 2008., p. 334.)

Megvizsgáltam e két, egymástól eltérő megközelítést, mely alapján Karsaival alapvetően egyetértek, azonban véleményem szerint a fogyasztó „áldozatként” való feltüntetése árnyaltabb megközelítést igényel. Álláspontom szerint is e két fenti szemlélet együttes figyelembevétele a helyes út, mely alapjaiban határozza meg a fogyasztóvédelmi jog alkalmazását a fogyasztók védelme érdekében. A fogyasztót – Karsai alapján – „áldozatnak” nevezni véleményem szerint kissé túlzó, ugyanis a protekcionista elmélet azon fejtegetését, mely szerint a fogyasztó az „áldozat” szerepét tölti be, és kizárólag a jog feladata lenne a fogyasztó preventív védelme és utólagos szankcionálása, csak részben tudom elfogadni: a fogyasztó „áldozatkénti” bemutatását túl erős kijelentésnek tartom, meggyőződésem szerint a fogyasztó illethető a „kiszolgáltatót” jelzővel, de áldozatként általában nem említhető.

Azt, hogy a fogyasztó a termelővel/kereskedővel/szolgáltatóval szemben jellemzően csupán egy kiszolgáltatót szerepet játszik, adottságnak tekintem és e megállapítást helytállónak vélem, azonban úgy gondolom, az „áldozat” szerepét nem feltétlenül kell elfogadni, hiszen a fogyasztótól sok esetben igenis elvárható lenne, hogy alaposabban tájékozódjon az adott termék/szolgáltatás igénybevétele előtt, illetve során. Ezt erősíti Vass gondolata is a következőképpen: *„A károk minimalizálása érdekében háztartási szinten is megfelelő pénzügyi ismeretek és a pénzügyekkel kapcsolatos helyes szemlélet szükséges, azonban emellett az ismeretek aktív használata is elengedhetetlen.”* (Vass, 2017a., p. 81.).

Egy pénzügyi termék vagy szolgáltatás igénybevétele tulajdonképpen ugyanúgy „adás-vételnek” minősül, mint más termékek esetében, mely két – „elvileg egyenlő” – fél között létrejött jogügyletet jelenti. Úgy gondolom, a fogyasztónak is komoly felelőssége és feladata van abban, hogy a tőle elvárható módon a szükséges fogyasztóvédelmi ismeretek birtokába kerüljön (és ehhez több költségvetési szerv és egyéb szervezet a tájékoztatási tevékenysége keretében hozzá is járul – erről bővebben az 5. fejezetben írok), védje magát és ne csak a piac kiszolgáltatót áldozata legyen. Szűcs is hasonlóan vélekedett, miszerint: *„a fogyasztónak komoly felelőssége és feladata van abban, hogy a tőle elvárható módon a szükséges fogyasztóvédelmi ismeretek birtokába kerüljön, védje magát és ne a piac kiszolgáltatót áldozata legyen. Semmiképpen sem várható el a jogalkotás intézményrendszerétől, hogy minden lehetséges esetre törvényt és jogszabályt alkosson, erős protekcionista rendszert valósítson meg”.* (Szűcs, 2018., p. 42.)

A fogyasztók egészségének és biztonságának alapjait a gyártók és a forgalmazók által (elvártan és jogszabályból eredően kötelezően) garantált biztonságos termékek adják. A termékek biztonsági előírásainak, kritériumainak való megfelelést az ezeket ellenőrző felügyeleti szervek szavatolják. Az ellenőrzések során – elvárható módon, – a mindannyiunk életére hatással bíró élelmiszerbiztonság az egyik legfőbb, kiemelt terület, de az egyéb területeken megjelenő termékeket is érintő árfeltüntetést, kezelési útmutatók meglétét és megfelelését is bele kell érteni az ellenőrzési repertoárba.

A fogyasztókat jogszabályok sokasága védi és biztosítja érdekvédelmüket. Mai modern és digitalizációval átitott gazdag világunkban sok esetben már nem személyesen, hanem online módon (esetleg telefonon keresztül) intézhetjük vásárlásainkat, gyorsan és könnyedén vehetünk termékeket és szolgáltatásokat egyaránt. Termékvásárlás esetén a jogszabály már lehetővé teszi a jellemzően 14 napon belüli elállást bármiféle indoklási kötelezettség nélkül. A fogyasztók gazdasági érdekvédelme sok esetben tiltások útján megy végbe, ahol a jogszabályok a felelőtlen, illetve tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmát rögzíti. Ez utóbbi gyakorlat során a fogyasztók számára megtevesztő tájékoztatást adnak, mellyel félrevezetik és/vagy agresszív fellépés kíséretében az adott termék- és/vagy szolgáltatás(csoport) megvásárlására buzdítják. Ezen eljárás minden formáját tiltják, legyen az személyes, online, telefonon keresztüli vagy a média útján történő megkeresés. A pénzügyi fogyasztóvédelemre külön szabályozás készült.

A fogyasztók tájékoztatása és edukációja elősegíti a társadalom fogyasztói jogokhoz és kötelezettségekhez való etikus hozzáállását és elősegíti ezen ismeretek terjesztését. Mind az állam, mind a civil szervezetek aktívan járulnak hozzá a fogyasztói magatartás formálásának, mely hosszútávon biztosíthatja a fenntarthatóságot. Az állam szerepet vállal a fogyasztóvédelem iskolai oktatás keretében történő megismertetésében is.

A fogyasztói igényérvényesítés közvetlen, illetve közvetett módon is megvalósulhat, azaz közvetlenül vevői szerepkörben önállóan is eljárhatunk, de igénybe vehetjük a fogyasztóvédelemre szakosított intézményeket és azok jogszabályon alapuló szolgáltatásait, mint például a panaszkezelés, a bejegyzés a vásárlók könyvébe, az ügyfélszolgálat vagy a békéltető testület, súlyosabb esetben pedig a bíróság igénybevétele (polgári jogi eljárást megindító keresetlevél benyújtása útján).

A fogyasztói érdekek önállóan vagy jogi képviselő útján is érvényesíthetőek, de a témakörben fellépő problémás fogyasztói ügyek esetén lehetőség van egyrészt a fogyasztóvédelmi hatóság, másrészt egyéb, akár civil szervezetek, egyesületek bevonására is. (Pénziránytű, 2022.)

FOGYASZTÓI ALAPJOGOK (CONSUMER BILL OF RIGHTS)

Az első fogyasztói érdekvédelmi szövetség 1899-ben jött létre az USA-ban Nemzeti Fogyasztói Liga (National Consumers League – NCL) elnevezéssel, amely a mai napig működő szervezet⁹.

Az első fontos, a fogyasztói alapjogokat tartalmazó nyilatkozatot, – melynek köszönhetően világszerte elismerték, hogy valamennyi állampolgárnak, mint fogyasztónak alapvető jogai vannak – 1962. március 15-én John F. Kennedy elnök hirdette ki a kongresszusban elmondott beszédében. Ekkor négy alapjogot határozott meg, amelyek később a „Consumer Bill of Rights” néven váltak ismertté. Ezek az alábbiak voltak:

- 1) Biztonsághoz való jog: életre és egészségre káros termékek értékesítése elleni védelem;
- 2) Információhoz való jog: tisztességtelen, megtévesztő tájékoztatással és csalárd információkkal, hirdetésekkel szembeni védelem, s emellett szükséges a vásárlási döntést elősegítő feltételek rendelkezésre állása;
- 3) Választáshoz való jog: termékek és szolgáltatások közötti szabad választás biztosítása versenyképes áron – megfelelő garanciával és szervizelési lehetőséggel;
- 4) Képviselőhöz való jog: fogyasztói érdekek kedvező figyelembevétele a kormányzati politika alakításában, a jogszabályalkotás során, a közigazgatási hatóságok szabályozásában, illetve a bírósági eljárások során.

Az alapjogok a későbbiekben tovább bővültek; a jelenleg széles körben nemzetközileg is elfogadott alapjogokat a fentebb felsoroltakkal együtt az ENSZ közgyűlése deklarálta 1985-ben, melyek a már említetteken kívül a következők:

- 5) Alapvető szükségletek kielégítéséhez való jog: az élelmiszerekhez, ivóvízhez, ruházkodáshoz, lakhatáshoz való hozzáférés joga.
- 6) Jogorvoslathoz való jog: a gyártók bíróság előtt való felelősségre vonásának joga csalás vagy félrevezetés esetén

⁹ National Consumers League Weboldal. <https://nclnet.org/>, Letöltés: 2022.10.10.

- 7) Termékekkel kapcsolatos felvilágosításhoz való jog: a 2. alapjoghoz hasonlóan a megvásárolt, igénybe vett termékekhez, szolgáltatásokhoz kapcsolódó információkhoz való hozzáférés joga.
- 8) Egészséges környezethez való jog: a biztonságos, valamint az optimális egészséget és jólétet elősegítő környezetben való élés joga. (Osborne, 2022.)

Az Egyesült Nemzetek Fogyasztóvédelmi Irányelvei (United Nations Guidelines for Consumer Protection – UNGCP) tették hivatalos formában közzé elsőként az alapvető (általános) fogyasztóvédelmi jogokat, ilyen jog volt pl. az egészséghez, a biztonsághoz és a kártérítéshez való jog, mely jogokat 1962-ben tovább bővítették irányelvek formájában. Mára már megjelent a modern, digitalizáció terén fejlett, az online/elektronikus kereskedelemhez kapcsolódó fogyasztói jogok szabályozása (pl. az e-kereskedelemtől) is. (FVF, 2022.)

Ezen Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) irányelvek értékes alapelvek, amelyek alapjaiban határozzák meg a hatékony fogyasztóvédelmi jogszabályok, a végrehajtó intézmények és a jogorvoslati rendszerek főbb jellemzőit. Az irányelvek útmutatást adnak az érdekelt tagállamoknak mind a gazdasági, mind a társadalmi, mind a környezeti körülményeiknek megfelelő hazai és regionális törvények, szabályok és rendeletek kialakításában és érvényesítésében; ezen felül elősegítik a tagállamok közötti nemzetközi jogérvényesítési együttműködést, és ösztönzik a fogyasztóvédelmi tapasztalatok megosztását.

FOGYASZTÓVÉDELEM AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az európai fogyasztóvédelmi szabályozás kiterjed az EU valamennyi tagállamára, így hazánkra is.

Az Európai Gazdasági Közösségben a Római Szerződés 1957-es aláírásának idején egységes fogyasztóvédelmi szabályozásról még nem beszélhetünk, a közös cél a közös piac kialakítása volt a vámunió létrehozásával érvényre jutnak a tagállamok közötti gazdasági alapszabadságok, úgymint a személyek, az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása. A fogyasztóvédelem intézményesített formája adja a fogyasztói bizalom alapját, mely kihat a belső piac működésére is. *„Az uniós fogyasztóvédelmi szemlélet vizsgálata során realizálódik: „nem elegendő, hogy a cselekvés lehetősége adottá váljon, szükséges az is, hogy megfelelő garanciák kerüljenek kiépítésre a jogrendszerben, annak érdekében, hogy a gyengébb piaci alkupozícióban lévő fél jogi és gazdasági érdekeinek védelme is megvalósítható legyen.”*” (Hajmási, 2017., p. 7.) Először az 1972-es párizsi állam és kormányfői csúcstalálkozón egyeztettek a

fogyasztóvédelem közösségi szintű kezelésének kérdéséről. Ekkor az Alapszerződésben nem, csupán a másodlagos jog területén történt előrelépés, elsőként ajánlásokat, majd irányelveket fogalmaztak meg. Az EU fogyasztóvédelmi programjai közül az első 1975-ben született, mely a Közösség fogyasztóvédelmi és tájékoztatási politikájának előzetes programjáról szóló tanácsi határozatként került elfogadásra 1975. április 14-én, melynek a jogharmonizáció szempontjából is nagy jelentősége van, ekkor deklarálták az öt fogyasztóvédelmi alapjogot, melyek a mai napig meghatározóak a fogyasztóvédelmi jog területén. Ezek alapján a fogyasztónak joga van:

- az egészségének és biztonságának védelméhez,
- a vagyoni-gazdasági érdekeinek védelméhez,
- az oktatáshoz és tájékoztatáshoz,
- a jogorvoslathoz és a kárigények érvényesítéséhez,
- az érdekképviseletre.

A második EU-s fogyasztóvédelmi program már foglalkozott a megtévesztő gyakorlatok, a tisztességtelen szerződési feltételek és a hibás termékek ügyével. A harmadik program pedig a termékbiztonságra és a fogyasztói jogok képviseletére helyezte a hangsúlyt.

A 1986 februárjában aláírt, majd 1987-ben hatályba lépett Egységes Európai Okmány a jogharmonizációs folyamatot volt hivatott gyorsítani (a Római szerződés 100/A cikkének kiegészítésével). Ekkor jelent meg az egységes, közösségi szintű szabályozás a fogyasztói érdekek védelméről.

Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés közösségi szintre emelte a fogyasztóvédelmet azzal a célkitűzéssel, hogy létrehozassák a Közösség magas szintű és átfogó fogyasztóvédelmi politikáját, s a Szerződés *„kifejezett rendelkezést tartalmazott a fogyasztóvédelem területén való jogalkotásról, így elhárult az akadály az átfogó, közösségi szintű fogyasztóvédelmi jog kialakítása előtt”*. (Fekete, 2009., p. 87.) Lefektették a minimumharmonizáció elvét is, miszerint a tagállamok a Közösségi szabályoknál szigorúbb (de azzal összeegyeztethető) szabályokat is bevezethetnek, melyről kötelezően értesíteni kell a Bizottságot, de annál enyhébbeket nem.

A szemléletbeli áttörés az Amszterdami Szerződés által jött létre, melyben a fogyasztóvédelmet horizontális politikává emelték, mely alapján bármely más Közösségi politika és intézkedés során kötelező jelleggel figyelembe kell venni a fogyasztóvédelmi politika elveit és célkitűzéseit. E Szerződés az 1975-ben deklarált fogyasztói alapjogokat már elsődleges jogforrásként rögzítette: *„A Közösség - a fogyasztói érdekek előmozdítása és a*

fogyasztóvédelem magas színvonalának érdekében - hozzájárul a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez, valamint - érdekeinek megóvása céljából - információhoz, oktatáshoz, önszerveződéshez való joguk előmozdításához.” (Fekete, 2009., p. 88.) Ekkor már versenyelőnyt és hozzáadott értéket jelentett a fogyasztóvédelmi követelményeknek való megfelelés.

A Capital Requirements Directives (CRD) javaslat a minimumharmonizáció helyett már a teljes harmonizációt indítványozta a fogyasztói szerződések alapjait érintően.

A Lisszaboni Szerződés a fogyasztóvédelmet megosztott hatáskörű politikának minősíti. A 2014-2020 közötti időszakra vonatkozó fogyasztóvédelmi program négy kulcsterületet említ: a biztonságos termékeket érintő egységes piac; szakmai fogyasztói szervezetek; nemzeti hatóságok között létesült együttműködés; fogyasztói jogok ismerete és alkalmazása, jogorvoslat. (Fekete, 2009. és Hajmási, 2017.)

A területi korlátokra tekintettel bővebb kifejtés nélkül, de két irányelv hazai jogrendbe történt implementálását érdemes megemlíteni. Magyarország a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló 2005/29/EK irányelv (Unfair Commercial Practices – UCP)) rendelkezéseit a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Fttv.), mint önálló törvény megalkotásával és 2008. szeptember 1-jei hatálybalépésével, ültette át a hazai gyakorlatba. Ennek folyományaként a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (továbbiakban: Fgytv.) és a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.) egyes rendelkezései is módosultak, továbbá elkészült a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Grtv.). (Tárczy, 2012) A másik a Pénzforgalmi Szolgáltatási (Payment Services Directive – PSD) Irányelv. A direktíva hazai átültetését az Országgyűlés 2009. június 29-én fogadta el és a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvényben rögzíti.

A HAZAI ÁLTALÁNOS FOGYASZTÓVÉDELMI IGAZGATÁS ÉS INTÉZMÉNYRENDSZER TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

A fogyasztók érdekeinek védelmét ellátó első, még nem önálló szervként működő, 1952-ben alapított szervezet az Állami Kereskedelmi Felügyelet volt, mely a Belkereskedelmi Minisztériumon belül fennálló felügyeleti főosztályra, valamint a városi és megyei

kereskedelmi felügyelőségekre bontva fejtette ki tevékenységét.¹⁰ Tevékenysége alatt leginkább a kereskedelem területén meglévő állami fegyelem megszilárdulását értette, a fogyasztóról csak szószavúan – annak panasztételi lehetőségeiről és a felügyeleti ellenőrzésről – tett említést. Kötelezték a szervek egymás közti együttműködését.

A városi és megyei felügyelőségeknek együtt kellett működni az állami szervekkel és a tanácsok végrehajtó bizottságaival, ráadásul ez utóbbira beszámolási kötelezettség is hárult.

1967-ben az Állami Kereskedelmi Felügyelőségről szóló 10/1967. (IV.22.) Korm. rendelet alapján az Állami Kereskedelmi Felügyeletet átnevezték Állami Kereskedelmi Felügyelőrségre, mely már a közvetlenül a belkereskedelmi miniszter alá tartozott, illetve hatósági jogkört kapott és önálló költségvetéssel rendelkező szervvé vált, melynek fő feladata már a fogyasztói érdekvédelem volt (beleértve a fogyasztói panaszok kezelését), azonban szervezetrendszeré még mindig két szintre tagozódott. 1968-tól már szabálysértési hatósági jogkört is nyert. Jogosítványt kapott arra, hogy kártalanításra kötelezze a jogsértő szervet: „*a fogyasztói megkárosítás esetén a Felügyelőrség a felelős személy felelősségre vonásán túlmenően az egység vagy szerv vezetőjét a vásárló kártalanítására utasítja*”. (Fekete, 2011., p. 114.)

1970 januárjától Országos Kereskedelmi Főfelügyelőrséggént és megyei (fővárosi kereskedelmi felügyelőrségeként) folytatták tevékenységüket, majd 1988-ban megszűnt és jogutódja az újonnan létrehozott Országos Kereskedelmi és Piaci Főfelügyelőrség (a továbbiakban: OKPF) lett, ekkor már a kereskedelmi miniszter alá tagozódtak be és országos hatáskörű költségvetési szervvé váltak, azonban teljes függetlenséget ez a forma sem jelentett. Az új rendelettel¹¹ egyrészt már beépült a feladatkörbe a minőségvédelem, másrészt a felügyeleti tevékenység a kereskedelmi tevékenységgel összefüggő normák betartására szűkült. A vizsgálat során feltárt hibák, hiányosságok elkerülésére kötelezést alkalmaztak, a kártalanítási kötelezés kikerült a vonatkozó MT rendeletből és a működési rendet rögzítő kereskedelmi miniszteri rendeletben¹² sem található rá utalás. A fogyasztói vitákba való érdemi beavatkozás a vásárlók minőségi kifogásainak intézéséről szóló, 2003-ig hatályban lévő, 4/1978. (III. 1.) BkM rendelet alapján valósult meg. A tisztességtelen gazdasági tevékenység tilalmáról szóló 194. évi IV. törvény betartatása is feladatkörébe került, s az ezirányú jogsértő magatartás megszüntetését kezdeményezhette a kereskedelmi miniszternél. Kiegészítő szabályozásként az alapvetően magánjogi jogérvényesítést szem előtt tartó versenytörvény betartatása és ellenőrzése is e

¹⁰ az Állami Kereskedelmi Felügyeletről szóló 1021/1952. (VII.12.) MT határozat értelmében

¹¹ a kereskedelmi és piacfelügyelőségekről szóló 2 61/1988. (VII.22.) MT rendelet

¹² a kereskedelmi és piacfelügyelőségek működési rendjéről szóló V.ö. 8/1988. (VIII. 24.) KeM rendelet

piacfelügyeletet gyakorló országos hatáskörű szerv feladatkörébe került. A versenyjog hatósági eszközeinek alkalmazására különálló szerv ebben az időben még nem volt, a Gazdasági Versenyhivatalt (GVH) csak az újabb versenytörvény, az 1990. évi LXXXVI. törvény hozta létre. (Fekete, 2011.) Jelen értekezés nem terjed ki a versenyjogra és ezáltal a GVH történetére, hatáskörére és működésére sem.

A rendszerváltás időszakában, 1989-1990 tájékán a megváltozott gazdasági-társadalmi viszonyok okán is a fogyasztóvédelem hangsúlyosabb szerepet kapott, s ennek okán az OKPF jogutódjaként, – a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről szóló 1991. évi XX. törvény 71-73. § alapján – 1991-ben jött létre (az ipari és kereskedelmi miniszter irányítása és felügyelete alá tartozó) a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség (a továbbiakban: FVF) és területi szervei, a megyei (fővárosi) fogyasztóvédelmi felügyelőségek. *„A felügyelőség feladataként a fogyasztói érdekvédelem és a minőségvédelem biztosítása érdekében a kereskedelmi tevékenység és a fogyasztási szolgáltatások gyakorlására vonatkozó, a minőségi előírások érvényesítését szolgáló jogszabályok, 328 hatósági előírások megtartásának ellenőrzését, a fogyasztóknak nyújtott tájékoztatást az általa tett megállapításokról (különösen az áruösszehasonlító vizsgálat eredményeiről) és jogaik érvényesítésének elősegítését jelölte meg; utalt továbbá a külön jogszabályokban meghatározott jogkövetkezmények alkalmazásának lehetőségére.”* (Fekete, 2011., p. 117.) Jogkörét, ellátandó feladatait a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőségről szóló 95/1991. (VII. 23.) Kormányrendelet fogalmazza meg; a felügyelőségek panasz-ügyintézési jogosultságot nyernek. A minőségi panaszokat a vásárlók minőségi kifogásainak intézéséről szóló 4/1978. (III. 1.) BkM rendelet szabályozta, mely a kereskedő és a fogyasztók közötti vita esetén a Kereskedelmi Minőségellenőrző Intézet (a továbbiakban: KERMI) szakvéleményét írta elő. A KERMI, mint állami tulajdonban lévő cég 1995. október 30-án (beolvadás útján) gyakorlatilag megszűnt (bár Kft. formában, szűkebb hatáskörrel még 2006 őszéig működött), így a FVF hatásköre kibővült.

A 149/1994. (XI. 17.) Korm. rendelet hatására a fogyasztóvédelmi politika alapelveinek és az intézményrendszerre vonatkozó javaslatok kidolgozására az ipari és kereskedelmi minisztert bízta meg, a koncepció azonban csak 1999-re készült el.

A területi államigazgatási szervek reformjának fő irányairól szóló 1105/1995. (XI.1.) Korm. határozat alapján megkezdődött a közigazgatás területi szintjének átalakítása. Ennek okán lépett hatályba 1997. január 1-jén a kettős irányítást tartalmazó jogszabály, mely következtében a Belügyminisztérium alá tagozódott be a fogyasztóvédelmi felügyelet. A kettős irányítás a

megyei (fővárosi) fogyasztóvédelmi felügyelőségek beintegrálódtak a megyei (fővárosi) közigazgatási hivatalok szervezetébe, melyet követően azok szakigazgatási szerveiként látták el tevékenységüket. A területi felügyelőségeket a korábbi gyakorlat folytatásaként az FVF látta el, mely az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium alá tartozott. Ez a két külön irányítás nem váltotta be várt célját, inkább feszültségeket generált (a szakmai követelményekkel több esetben „szemben állt” a megvalósításhoz nélkülözhetetlen költségvetési forrás oldal), melyet később a fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség szervezetéről, feladat- és hatásköréről, valamint a fogyasztóvédelmi bírság felhasználásáról szóló 89/1998. (V. 8.) Korm. rendelet útján (1-2. §) törekedtek oldani. Az uniós csatlakozáshoz előszobájában szükség volt egy egységes fogyasztóvédelmi törvény (1997. évi CLV. törvény) elkészítésére; mely 1998 márciusában lépett hatályba. Fő céljaként a fogyasztói érdekek védelmét, valamint az érvényesítésükhöz szükséges intézményrendszer továbbfejlesztését betartatását jelölte meg. (1997. évi CLV. törvény, a továbbiakban: Fgytv.) A törvény három pillért nevesít, ami nyomatékossítja, hogy a fogyasztóvédelmi szerepkört nem csupán az állam hatáskörébe adja: a vonatkozó állami szerveket, önkormányzatokat és az érdekképviselőket (civil szektort). A fogyasztóvédelmet érintő jogszabályok betartatásának felügyelete és a panaszkezelés mellett az FVF és a területi felügyelőségek normatív szinten új feladatokat is kaptak, pl.: együttműködés kialakítása a többi, fogyasztóvédelmet ellátó szervvel, szakmai hozzájárulás a civilek fogyasztóvédelmi és ezirányú oktatási tevékenységéhez, továbbá az önkormányzatok részére célirányos útmutatók, segédanyagok készítése, a tanácsadó irodák működtetésének támogatása, tájékoztatási kiadványok megjelentetése, termék-összehasonlító elemzések készítése, publikálása. Fontos, hogy az FVF eljárásának igénybevétele nem zárta ki polgári peres eljárás indítását, továbbá az FVF-nem nem volt hatásköre a kizárólag polgári jogi igény érvényesítésére irányuló kérelem benyújtásának esetére. *„A jogszabálysértés megállapítása esetén a bírságolás mellett a jogsértő állapot megszüntetésére, a magatartás folytatásának megtiltására, az áru forgalomból való kivonására, illetve megsemmisítésére, az üzlet bezárásának elrendelésére volt jogosult a hatóság. (...) A fogyasztók széles körét érintő vagy jelentős nagyságú hátrányt okozó, jogszabályba ütköző tevékenység esetén a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség (illetve az ügyész, vagy a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó társadalmi szervezet is) pert indíthatott a fogyasztók jogainak érvényesítése iránt.* 347 2003. január 1-től a jogszabályszöveg úgy módosult, hogy a fogyasztók széles körének védelme vagy jelentős nagyságú hátrány kiküszöbölése érdekében indítható a per. Ez az ún. *actio popularis*, amikor a bíróság ítéletének hatálya az arra jogosult által indított keresetnek való helyt adás esetén mindenkire kiterjed (*erga omnes hatályú*).” (Fekete, 2011., p. 122.) A piacfelügyelet

hangsúlyosabb teret kapott az uniós csatlakozás közeledtével, szerepét leginkább a biztonsági szempontú monitorozás terén fejtette ki, tevékenységét az Fgytv. alapján végezte, fontosságát a Kormány II. középtávú fogyasztóvédelmi politikája (2003-2006) is kiemelte.

Az általános fogyasztóvédelmi igazgatás hatósági, szervezeti rendszere jelentős átalakuláson, átrendeződésen ment keresztül.

A magyarországi fogyasztóvédelem átszervezését és legfőbb változásait a III. középtávú fogyasztóvédelmi politika megvalósítására irányuló, 2007-2010 közötti időszakra szóló cselekvési program végrehajtásához szükséges kormányzati intézkedésekről szóló 1033/2007. (V. 23.) Korm. határozat tartalmazta, melynek értelmében megszüntették a kettős irányítást és a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőségbe integrálták a területi felügyelőségeket, s 2007. szeptember 1-jével megalakult a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (a továbbiakban: NFH), mint a fogyasztóvédelem egységes szerve. (Fekete, 2011.)

Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény 88. § (2) bekezdése alapján kiadták az NFH, mint az általános fogyasztóvédelmi feladatokat ellátó központi hivatal, 2010. október 22-től hatályos alapító okiratát (megjelenése: Hivatalos Értesítő 2010/91), melyhez több vidéki felügyelőség és kirendeltség tartozott. Az NFH a fenti már említett KERMI költségvetési szerv jogutódjának számít. *„A költségvetési szerv a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóságról szóló 225/2007. (VIII. 31.) Korm. rendelet¹³ 1. § (1) bekezdése alapján központi hivatal”*-nak minősült. Feladatát már a fogyasztóvédelemért felelős miniszter irányítása alatt végezte és általános fogyasztóvédelmi hatáskörrel bírt a korábbi szubszidiárius szerepkör helyett.

Az NFH, mint költségvetési szerv jogszabályban meghatározott közfeladata a vonatkozó alapító okirata alapján: *„A költségvetési szerv alaptevékenységét a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény, a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóságról szóló 225/2007. (VIII. 31.) Korm. rendelet¹⁴, valamint az áruk és szolgáltatások biztonságosságáról és az ezzel kapcsolatos piacfelügyeleti eljárásról szóló 79/1998. (IV. 29.) Korm. rendeletben meghatározott feladatok ellátása”* volt. (NFH Alapító okirat, 2010a.)

Alaptevékenységéből kiemelt néhány fő feladata: *„Felügyeli a fogyasztóvédelmet érintő jogszabályi és hatósági előírások megtartását, Közreműködik a fogyasztóvédelmi politika kidolgozásában, Véleményezi a fogyasztókat érintő jogszabály-tervezeteket és kezdeményezi jogszabályok módosítását, Együttműködési megállapodások alapján együttműködik a*

¹³ Hatályon kívül helyezte: 387/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet 9. §. Hatálytalan: 2017. I. 1-től

¹⁴ Hatályon kívül helyezte: 387/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet 9. §. Hatálytalan: 2017. I. 1-től

fogyasztóvédelmi tevékenységet ellátó más állami szervekkel”, továbbá „termékbiztonság ellenőrzésével összefüggő piacfelügyeleti tevékenységeket” lát el, vizsgálatot folytathat a fogyasztókat érintő ügyekben, fogyasztóvédelmi bírságot szabhat ki”, részt vesz az Európai Termékbiztonsági Hálózatban, „Figyelemmel kíséri a fogyasztókat érintő általános szerződési feltételeket”, „Felügyeli és ellenőrzi a fogyasztók tájékoztatására vonatkozó jogszabályi előírások teljesítését, Szakmai segítséget nyújt a fogyasztói érdekek képviseletét ellátó társadalmi szervezetek tevékenységéhez, Támogatja a fogyasztóvédelmi tanácsadó irodák működését”, Ellátja a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal kapcsolatos hatósági feladatokat. Termék-összehasonlító vizsgálatokat végez, végeztet és közlést tesz az eredményéről, (...) vizsgálatot végez, szakértői véleményt, illetve tudományos elemzést készít, A fogyasztói jogokat ismertető kiadványokat jelentet meg, Módszertani segédanyagot készít a fogyasztóvédelmi tevékenység elősegítése és egységessé tétele érdekében, Feladata a fogyasztók, a fogyasztóvédelmi tevékenységet ellátók részére oktatási, továbbképzési tevékenység, szakmai képzések, továbbképzések szervezése, bonyolítása, közreműködik az állami iskolai fogyasztóvédelmi oktatással kapcsolatos feladatok ellátásában”, továbbá tudományos rendezvényeket is szervez. (NFH Alapító Okirata, 2010b.)

2015. április 1-jétől kezdődően a területi felügyelőségek már nem léteztek, a kormányhivatalokban megyei szinten osztályként volt jelent a fogyasztóvédelem.

2017. január 1-jétől jelentős változás történt, az NFH 2016. december 31-én jogutódlással megszűnt és beolvadt az akkori Nemzeti Fejlesztési Minisztériumba, valamint országos illetékességgel – a másodfokú hatósági ügyekben – a Pest Megyei Kormányhivatalt ruházták fel feladat- és hatáskörrel. Ekkor megkezdődött a területi fogyasztóvédelmi felügyelőségek leépítése, a szakemberállományt és ezzel a kiemelt feladatokat (pl. piacfelügyelet, közmű) áthelyezték a megyei kormányhivatalok különböző (műszaki engedélyezési, mérésügyi és fogyasztóvédelmi) főosztályaira, illetve a fogyasztóvédelem járási szintre, a járási hivatalok osztályaihoz került (Budapesten ez főosztályi szinten működött). A stratégiai feladatok a miniszterhez kerültek.

2020. március 1-jével a helyi járásoknál csak az „egyszerűsített ellenőrzés” működhetett, hiszen a fogyasztóvédelmi feladatok ismét megyei szintre kerültek át (hasonló osztály, illetve a főváros és Pest megye: főosztály felállásban). Ekkor a Kormány főszabályként a kormányhivatalt jelölte ki a fogyasztóvédelmi hatósági feladatok ellátására. (Bencsik, 2021.)

Ezt követően a fogyasztóvédelemért felelős tárca az akkori Innovációs és Technológiai Minisztérium volt, mely a Miniszterelnökséghez tartozó megyei kormányhivatalok munkatársait láthatta el szakmai iránymutatással a kereskedelempolitikai és fogyasztóvédelmi államtitkárságán keresztül. (FEOSZ, 2021) Időközben az Innovációs és Technológiai Minisztérium jogutódja a Technológiai és Ipari Minisztérium (a továbbiakban: TIM) lett; 2022. december 1-jétől azonban ismét átalakulás várható, mellyel a TIM a korábbi formájában „megszűnik, feladatait a gazdaságfejlesztési, az építési és beruházási és a kulturális és innovációs tárca veszi át”. (Magyarország Kormánya, 2022.)

A felügyeleti szervek sokrétűségét szemlélteti a meglátás, mely szerint „A fogyasztói érdekeket nemcsak a nevében is fogyasztóvédelmi rendeltetésű hatóságok és civil szerveződések képviselik, hanem a gazdasági verseny tisztaságán, a gazdasági információk szabad áramlásán és torzítatlanságán örökődő egyéb állami és civil intézmények is. Sőt minden olyan fórum vagy szerv, amely a személyek döntési képességeit, cselekvései szabadságát védi és erősíti, egyben megkönnyíti a tájékozódást az egyént megillető jogok terén, felkészíti az egyént az érdekei melletti kiállásra, és így az ilyen intézmények áttételesen szintén segítik az egyénnek mint fogyasztónak az érdekvédelmét.” (Bod, 2009.)

2.2. ÁLTALÁNOS FOGYASZTÓVÉDELEM

E fejezet keretében tekintem át az általános fogyasztóvédelemre ható, jelenlegi uniós és hazai fogyasztópolitikai stratégiákat, irányelveket, szabályozást, továbbá kitérek az általános fogyasztóvédelem hazai intézményrendszerének felépítésére is.

2.2.1. Az aktuális uniós szintű és magyar fogyasztóvédelmi stratégiák

Az uniós szintű egységes fogyasztóvédelmi gondolkodás és az ebből kinőtt stratégia általános keretet és iránymutatást ad a tagországok által követendő gyakorlatra, melynek részletszabályait az egyes országok – a saját igazgatási rendszerük működését és az adott országra jellemző sajátosságokat is figyelembe véve alakítják ki és gondoskodnak ezek betartásáról.

2.2.1.1. Az Európai Unió közös fogyasztóügyi stratégiája

A fogyasztóvédelmi politika az egységes piac helytálló és eredményes tevékenységének a záloga. A jogalap az Európai Unió működéséről szóló szerződés 4. cikk (2) bekezdésének f) pontja, 12., 114. és 169. cikke, illetve az Európai Unió Alapjogi Chartájának 38. cikke.

Fő célja, hogy jogokat biztosítson a fogyasztók számára a kereskedőkkel szemben, továbbá védelmet nyújtson a kiszolgáltatott fogyasztóknak. Ehhez szabályozók felállítása és olyan fogyasztóvédelmi szabályok elkészítése szükségeltetik, mely a gazdaság egészének képes biztosítani a piaci eredmények javítását. *„A tudatos fogyasztói magatartás kialakítása, valamint fogyasztók biztonságának és gazdasági érdekeinek hatékony védelme az uniós szakpolitika alapvető célkitűzésévé vált.”* Fontos továbbá a fogyasztók tájékozottságának növelése, mely útján innovatív technikák, előremutató folyamatok vezetnek a zöldebb megoldások és piaci eredmények eléréséhez. *„Az Uniónak továbbá elő kell mozdítania a fogyasztók tájékoztatáshoz és oktatáshoz való jogát, valamint az érdekeik védelmét szolgáló önszerveződés jogát. A fogyasztóvédelmet az uniós jogszabályok valamennyi vonatkozó szakpolitikai területébe be kell építeni.”*

„Az európai fogyasztóügyi stratégia¹⁵ az Európai Bizottság általános jövőképe a fogyasztóvédelmi politika terén.” Az új fogyasztóügyi stratégiát¹⁶, mely *„az EU fogyasztóvédelmi politikájának aktualizált általános kerete”*, az Európai Bizottság 2020.11.13-án fogadta el. E stratégia a 2020-2025 közötti időszakra értendően mutatja be az uniós fogyasztóvédelmi politika jövőképét, amelynek mottója *„A fogyasztók rezilienciájának erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében”* és magában foglalja a vonatkozó konkrét intézkedéseket¹⁷. (Európai Parlament, 2020.)

E stratégia a fogyasztói jogok terén kibővült és a jelen korszak speciális kihívásait is figyelembe véve és arra reagálva juttatja érvényre a gazdasági környezetet befolyásoló, a Covid19-váltsággal összefüggő változásokat, a zöld és a digitális átállásokat és támogatja a nemzetközi együttműködési törekvéseket. (Európai Bizottság-Fogyasztóügyi stratégia, 2022.)

A fent hivatkozott, a fogyasztói érdekek védelme érdekében összeállított, az Európai Unió új fogyasztóügyi stratégiája öt kulcsfontosságú alapelvre épül, melyek az alábbiak:

¹⁵ Európai Bizottság – A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az európai fogyasztóügyi stratégia: a fogyasztói bizalom növelése és a növekedés fellendítése – {SWD(2012) 132 final} – Brüsszel, 2012.5.22. COM(2012) 225 final – Weboldal. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0225&from=HU>, Letöltés: 2022.07.07. (Az Európai Bizottság az európai fogyasztóügyi stratégiát 2012-ben fogadta el.)

¹⁶ Európai Bizottság – A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – Új fogyasztóügyi stratégia, A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében, Brüsszel, 2020.11.13. COM(2020) 696 final – Weboldal. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0696&from=EN>, Letöltés: 2022.07.07.

¹⁷ Európai Bizottság – Új Fogyasztóügyi Stratégia 2020-2025. évi intézkedések az európai fogyasztók védelmében (tájékoztató) – Weboldal. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/uj_fogyasztougyi_strategia_-_tajekoztato.pdf, Letöltés: 2022.07.12.

- 1) zöld felé orientálódás (átállás): a fogyasztók aktív szerepvállalásra ösztönzése, e területhez kapcsolódik a kihívások vizsgálata az innovatív megoldások fényében, a tudatosításra való törekvés elmélyítése, továbbá célja, hogy a fenntartható termékek hozzáférhetősége valamennyi fogyasztó számára biztosított legyen, és ne függjön se jövedelemtől, se lakóhelytől;
- 2) digitális transzformáció: azonos védelmet biztosít a fogyasztók online és offline vásárlásai során, az új lehetőségek (digitális piacok, -szolgáltatások, mesterséges intelligencia) elérhetőségét lehetővé tevő, valamint a termékek, szolgáltatások széles repertoárját kínáló terület célja a digitális térben való megfelelő eligazodás segítése, a digitalizációra történő átállás során a fogyasztói tevékenység biztonságának kialakítása (többek között a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal szemben való fellépés érdekében), valamint a fogyasztói jogok érvényesíthetőségének segítése. E kihívások megoldása érdekében tesz lépéseket egyrészt az európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2161 irányelve (Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2161 irányelve), másrészt a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve);
- 3) hatékony végrehajtás és jogorvoslat, mely célja valamennyi fogyasztó jogai érvényre juttatásának biztosítása: fellép az online befolyásolási technikákkal elért tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok ellen. A fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről szóló az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/2394 rendelete alapján az EU koordinációs és támogató szerepet tölt be, míg az egyes tagországok látják el a fogyasztói jogok érvényesítését (Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/2394 rendelete);
- 4) adott fogyasztói csoportok igénykielégítése: fogyasztói kiszolgáltatottság, mely elkerülése érdekében erősíteni kell a fogyasztói tudatosságot és reagálni szükséges a különféle egyének vagy fogyasztói csoportok igényeire. A fogyasztók sebezhetőségének okozói lehetnek szociális körülmények vagy az egyén/csoportok specifikus jellegzetességei (pl.: életkor, egészségügyi állapot, digitalizációs irányultság, -tudás, pénzügyi hozzáértés) (Ratcliff, Martinello, 2022.);

- 5) nemzetközi kooperáció: fogyasztóvédelem globális összefüggésben, azaz a külföldön lévő magas szintű fogyasztóvédelem támogatása, globális e-kereskedelem térnyerése, EU partnerországaival való szorosabb együttműködés. *„Az e-kereskedelem térnyerésével a nemzetközi partnerekkel (és különösen Kínával) folytatott együttműködés jelentősége egyre nő. Az EU-n kívüli értékesítőktől való vásárlások aránya 2014 és 2019 között 17 %-ról 27 %-ra nőtt.”* (EUROSTAT, 2020.)

Ratcliff és Martinello (Ratcliff, Martinello, 2022.) a fenti stratégia alapján az eddig megtett uniós szintű ágazati intézkedéseket az alábbi csoportokra bontja:

- 1) Fogyasztói csoportok: Az EU számára szükséges az uniós fogyasztói érdekképviselők bevonása, így e célból létrehozták az európai fogyasztói tanácsadó csoportot (ECCG), mely a Bizottság legmeghatározóbb, az unión belüli fogyasztóvédelmi szervezetekkel kialakított konzultációs fóruma. (2009/705/EK határozat) Az ECCG a fogyasztói érdekek képviselésével kapcsolatban nyújthat részletes tájékoztatást és adhat javaslatot a Bizottság részére.
- 2) Fogyasztók edukációja: Az EU számára kiemelt jelentőségű a különböző életszakaszban, életkorban járó fogyasztók oktatása, képzése, melynek elősegítése érdekében szervezett keretek között különféle programok szervez. Ilyen cél és tevékenység például a fogyasztói alapismeretek fokozatos beépítése az általános és középiskolai tantervekbe, ilyen kezdeményezés a Consumer Classroom is, mely alapvetően a tanárok számára készített, több nyelven is elérhető páneurópai közösségi honlap. Ez képes összefogni és egy mederbe terelni a fogyasztói tudatossággal kapcsolatos átfogó ismeretanyagot és segítséget nyújt ezek oktatási célra történő felhasználásához. Az európai fogyasztói jogokkal kapcsolatos tudatosságot, fogyasztói oktatást célzó, web-alapú, azaz online felületen elérhető, European Consumers Union: Development of On Line Consumer Education Tools for Adults (Dolceta) elnevezésű interaktív, multiplikátor hatással bíró oldal elsőként az oktatókat, illetve az e témájú kormányzati szerveknél és a szövetségeknél dolgozókat, másodsorban a fogyasztókat szólítja meg. Továbbá tematikusan tartalmazza többek között az alapvető fogyasztói ismereteket és jogokat, a termékbiztonságot és a – jelen értekezés 5. fejezetében részletesebben kifejtett – pénzügyi ismereteket is. A projekt célja az oktatáson keresztül elérni a tudatos fellépést és a megértés szintjének növelését az egyes tagországokban.

A projekt az alábbi témaköröket ölelte fel:

- a) Fogyasztói jogok
- b) Pénzügyi szolgáltatások
- c) Termékbiztonság
- d) Fogyasztói oktatás tanároknak
- e) Fenntartható fogyasztás
- f) Szolgáltatások (energia, kommunikáció, közlekedés)
- g) Pénzügyi ismeretek tanároknak
- h) Élelmiszerbiztonság

Az egyes modulokat általános érvénnyel úgy alakították ki európai és nemzeti szintű fogyasztóvédelmi, jogi és szabályozási szakértők, hogy az egyszerre legyen jól érthető, hiszen a 27 tagállam valamennyi hivatalos nyelvét elérhetővé tették, hozzáférhető és felhasználóbarát. Az elkészítés célja volt továbbá, hogy egyszerre legyen alkalmas az egyes témákhoz, a pedagógiához és az on-line tanuláshoz. Az elkészültét követően a modult minden tagállamban célcsoportokra specifikáltan (kb. 10 tanulóól és/vagy tanárból álló csoportban) tesztelték is. Mindezt a nemzetközi szakértők felülvizsgálták és értékelték. Ezen modult támogatja az online módon elérhető felhasználói útmutató, az internetes hivatkozások, elérhetőségek és egyéb további információforrások. (European Consumers Union, 2022.)

- 3) Fogyasztók tájékoztatása: Az áruk/termékek és szolgáltatások kereskedelmének egyik záloga a fogyasztói bizalom kialakítása, kialakulása, ehhez kiemelt jelentőségű a fogyasztók részére nyújtott felkészült tájékoztatás, tanácsadás, mely a fogyasztók specifikus tájékozottságát szolgálja és melynek alapja az adott célú ismeretek bővítése. E célból hozta létre az EU az Európai Fogyasztói Központok Hálózatát, az ECC-hálózatot (European Consumer Centres Network: ECC-Net)¹⁸, melynek e feladatait – beleértve az ehhez kapcsolódó panaszkezelési tevékenységet is – határon átnyúló hatállyal szükséges ellátnia.

¹⁸ Európai Bizottság: Európai Fogyasztói Központok Hálózata. Weboldal. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/resolve-your-consumer-complaint/european-consumer-centres-network-ecc-net_hu, Letöltés: 2022.01.12.

Az ECC-hálózattal párhuzamosan, s kifejezetten a határon átnyúló pénzügyi szolgáltatásokkal összefüggően felmerült panaszok orvoslására hozták létre a Pénzügyi Vitarendezési Hálózatot (Financial Dispute Resolution Network: FIN-Net)¹⁹.

Az egyes tagállamokban élő fogyasztók részére a Bizottság gyakorta szervez információs kampányokat, illetve a tájékoztatás előmozdítása érdekében gyakorlati útmutatót is kidolgozott és terjeszt.

A SOLVIT²⁰ kifejezetten az uniós jog megsértéséből eredő viták megnyugtató rendezésére felállított fórum, tehát az Európai Unió egységes belső piacán belül felállított vitarendezési fórum. Szolgáltatásai ingyenesen elérhetőek.

Az információk széleskörű elterjesztése érdekében a fogyasztókat segítve hozták létre az ún. „Európa Önökért” elnevezésű digitális portált (EU - Your Europe)²¹, amely részleteiben is bemutatja a fogyasztóvédelmi politikával összefüggő legfontosabb ismereteket. Az információkhoz, eljárásokhoz, valamint segítségnyújtó és problémamegoldó szolgáltatásokhoz való hozzáférést az egységes digitális kapu létrehozása nagymértékben javította. (Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1724 rendelete)

A Bizottság 2022.03.30-án, a zöld átállás érdekében irányelvjavaslatot fogalmazott meg (Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a 2005/29/EK és a 2011/83/EU irányelv módosításáról, 2022.) a hatékonyabb tájékoztatás és a tisztességtelen gyakorlatokkal szembeni jobb fellépés érdekében, melynek fő üzenete a fogyasztói döntések környezetbarát irányultságára orientálás volt.

- 4) Fogyasztói jogérvényesítés: A fogyasztói jogok fennállása mellett azonos fontosságú azok védelme és érvényesítése, ez utóbbi jórészt az egyes országok hatóságainak feladatkörében áll. E jogérvényesítéshez feltétlenül szükséges a nemzeti hatóságok között létrejött együttműködés, továbbá a kölcsönös információcsere, mely segítséget jelenthet a fogyasztóvédelmi jogsértések felszámolásához. E vizsgálatot és végrehajtást is végző hálózatot és tevékenységet is felölelő keretrendszert fektették le a

¹⁹ Európai Bizottság: Finance. Pénzügyi vitarendezési hálózat: FIN-NET. Weboldal. https://finance.ec.europa.eu/consumer-finance-and-payments/retail-financial-services/financial-dispute-resolution-network-fin-net_hu Letöltés: 2022.01.12., továbbá Pénzügyi Békéltető Testület: Mi a FIN-NET? Weboldal. <https://www.mnb.hu/bekeltetes/hataron-atnyulo-penzugyi-fogyasztoi-jogvita-fin-net/mi-a-fin-net>, Letöltés: 2022.01.12.

²⁰ Európai Bizottság: SOLVIT. Weboldal. https://ec.europa.eu/solvit/index_hu.htm, Letöltés: 2022.01.05.

²¹ Európai Unió: Your Europe. Weboldal. <https://europa.eu/youreurope/index.htm>, Letöltés: 2022.01.05.

2017/2394/EK rendeletben. (Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/2394 rendelete, 2017) (Ratcliff, Martinello, 2022.)

2.2.1.2. A hazai fogyasztóvédelmi stratégia

Magyarország középtávú fogyasztóvédelmi politikájának megvalósítására irányuló feladattervek végrehajtásához szükséges kormányzati intézkedésekről már több kormányhatározat született. Ezek közül a legfrissebb, a fogyasztóvédelmi politika végrehajtása érdekében kiadott, a fogyasztóvédelmi politikáról szóló 1353/2022. (VII. 21.) számú Korm. határozat, mely 2022. július 21-én jelent meg a Magyar Közlönyben.

E vonatkozó kormányhatározat rögzíti, hogy milyen szempontok alapján tervezi alakítani a Kormány a magyar fogyasztóvédelem jövőjét. Az új fogyasztóvédelmi politika kialakításának indokát a kormányhatározat 1. pontja adja meg: *„a digitalizáció, a technikai fejlődés és a piaci változások által támasztott kihívások”* okán a fogyasztói jogok eredményes érvényesítése az állami intézményrendszer oldaláról közreműködést igényel. A kormányhatározat 2. pontjában foglaltak jelölik ki azon új irányvonalakat, melyek esetében várható a jövőre nézve aktív állami szerepvállalás a fogyasztóvédelem erősítése érdekében. Ennek értelmében a fogyasztóvédelem területén az alábbi irányvonalak jelennek meg:

- a) hatékony szabályozási és intézményrendszer rendelkezésre állása a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal szemben;
- b) a tömegesen előforduló jogsértések elleni hatékony fellépés céljából bővíteni szükséges *„a fogyasztók kollektív érdekeinek védelmére irányuló képviselői keresetindítási joggal rendelkezők”* körét;
- c) gyermekek testi, szellemi, erkölcsi fejlődéséhez való jog biztosítása, s az ehhez szükséges jogi környezet és intézményrendszer kialakítása;
- d) online fogyasztóvédelem, reagálás a digitális világ folyamatosan megújuló eszköztárára, szükséges jogi környezet biztosítása;
- e) Fogyasztóvédelmi Kerekasztal létrehozása az állami szervek bevonásával a Fogyasztóvédelmi Tanács munkájának segítése érdekében;
- f) fogyasztóvédelmi anyagi jogi és eljárásjogi szabályok felülvizsgálata a fogyasztói jogok hatékony érvényesülése és a fogyasztóvédelmi intézményrendszerbe vetett közbizalom erősítése érdekében;

- g) kiemelt cél a fogyasztóvédelmi intézményrendszer hozzáférhetőségének növelése és digitális megoldások, fejlesztések útján a fogyasztói jogérvényesítés egyszerűsítése;
- h) a fogyasztók ismereteinek növelése a fogyasztóvédelmi intézményrendszer szereplőinek megismerése céljából, így kiemelten *„a fogyasztóvédelmi hatóságok, az Európai Fogyasztói Központ, a békéltető testületek és a fogyasztóvédelmi civil szervezetek”* esetében;
- i) *„a fenntarthatóság és a zöld átállás szempontjainak képviselője”*;
- j) kiemelt cél a veszélyes termékek belföldi forgalomba való behozatalának kiküszöbölése, illetve azok belföldi fogyasztói forgalomból való kiszűrése a fogyasztók életének, testi épségének védelme érdekében;
- k) fogyasztói tudatosság növelése – *„különös tekintettel a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatoknak leginkább kiszolgáltatott gyermekekre, idősebb korosztályra, az egészségügyileg hátrányos helyzetűekre és a családok védelmére –, mindezt különösen a fogyasztói jogok témakörében tájékoztató kiadványok útján, fogyasztóvédelmi tárgyú kormányzati honlap fejlesztésével, fogyasztóvédelmi tárgyú konferenciák, konzultációk szervezésével, továbbá a fogyasztóvédelmi civil szervezetek bevonásával éri el, valamint, ehhez kapcsolódóan szakmailag támogatja a Gazdasági Versenyhivatalt a versenykultúra fejlesztésben és a fogyasztói tudatosság növelésében és a Magyar Nemzeti Bankot a pénzügyi tudatosság növelése érdekében tett erőfeszítéseiben”*;
- l) fogyasztói jogok érvényesülését elősegítő fogyasztóbarát vállalkozások ösztönzése.

A Kormány – a kormányhatározat 3. pontjában – a fogyasztóvédelmi politikája végrehajtásának felelőseként az igazságügyi minisztert jelölte meg. (Magyar Közlöny, 2022.)

2.2.2. A fogyasztóvédelem hazai intézményrendszerének felépítése

A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény preambuluma is kiemeli a fogyasztóvédelmi szabályozottság jelentős voltát, minek okán az érintett jogszabályt elkészítették: *„Az Országgyűlés annak érdekében, hogy olyan szabályozás jöjjön létre, amely biztosítja a fogyasztói érdekek – különösen a biztonságos áruhoz és szolgáltatáshoz, a vagyoni érdekek védelméhez, a megfelelő tájékoztatáshoz és oktatáshoz, a hatékony jogorvoslatához, továbbá az egyesületeken keresztül történő fogyasztói érdekképviselőhöz fűződő érdekek – védelmét, valamint az érvényesítésükhöz szükséges intézményrendszer továbbfejlesztését, a következő törvényt alkotja.”*, ez alapján látható, hogy a fogyasztóvédelem hazai

intézményrendszere többszereplős, melynek pontos körét és feladatait e törvényben fektetik le. E törvény rendelkezik az állam részéről a fogyasztóvédelmi hatóságról, a civil oldali fogyasztóvédelmi egyesületekről, valamint a békéltető testületekről. (1997. évi CLV. törvény)

A fogyasztóvédelmi intézményrendszernek három alappillére van, az első az állami szerepkörben fellépő fogyasztóvédelmi hatóság, a második a fogyasztói érdekek képviselői ellátó egyesületek és a harmadik pillér a békéltető testületek intézménye.

Az általános fogyasztóvédelem kifejezést az értekezésben a fogyasztóvédelmen belül egy leszűkített csoportra értelmezem, amely nem foglal magában egyes speciális gazdasági területeket, mint például a pénzügyi szektor vagy a hírközlés. Az általános fogyasztóvédelmi hatósági feladatkört ellátó szervek mellett tevékenykednek az ezek felügyeletét ellátó külön közigazgatási szervek, melyek szintén hatósági jogkörrel vannak felruházva, és kiemelt feladat- és hatáskörrel rendelkeznek.

Az egyik legfontosabb speciális terület a pénzügyi fogyasztóvédelem, mely hatósági jogkört eleinte a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) látta el, majd a PSZÁF 2013.10.01-ével a Magyar Nemzeti Bankba történő integrációjával e feladatot ma már az MNB végzi. A tisztességes versenyfelügyeletet a Gazdasági Versenyhivatal végzi, továbbá a hírközlési fogyasztóvédelem területén a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH, melynek a jogelődje az Országos Rádió és Televízió Testület, az ORTT volt) az illetékes, illetve a közüzemi szolgáltatások fogyasztóvédelméért a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal felel (MEKH, melynek jogelődje a Magyar Energia Hivatal, a MEH volt), valamint az élelmiszerek felügyelete a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) alá tartozik és az egyéb, pl. az engedélyezési ügyek, melyek esetében a jegyző jár az élen, stb.. A későbbiekben részletesen is foglalkozom majd a pénzügyi fogyasztóvédelem céljaival, intézményrendszerével, működésével, míg jelen 2.2.2. alfejezetben az általános fogyasztóvédelmen belül nem térek ki a fogyasztóvédelemnek a pénzügyi fogyasztóvédelmen kívüli egyéb, speciális részterületeire sem.

Ezek mellett működnek a második pillért képviselő fogyasztóvédelmi egyesületek is, melyek civil szerveződésekben jöttek létre és fő feladatuk – többek között – a fogyasztók tájékoztatása, a fogyasztóvédelmi oktatása fogyasztói érdekképviselői és igényérvényesítési, illetve tanácsadó irodákat is működtetnek.

A harmadik alappillért a békéltető testületek alkotják, melyek a fogyasztó és a kereskedő/vállalkozás között fogyasztóvédelmi szempontból felmerülő egyedi vitás ügyeket

hivatottak rendezni. Céljuk, hogy a bírósági tárgyalásokat megelőzendő, alternatív vitarendezési fórumként álljanak el, s kedvező esetben nem kerül sor az ügy továbbvitelére. Eljárásuk díjmentes. 2019. szeptember 1-ig az általános fogyasztóvédelmi ügyek terén a kereskedelmi és iparkamarák voltak jogosultak eljárni, míg e dátumot követően e jogosítvány átkerült a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarához. A pénzügyi fogyasztóvédelem területén kizárólag az MNB keretein belül működő Pénzügyi Békéltető Testület járhat el. (FEOSZ, 2021.)

Jelen 2.2.2. alfejezetben a továbbiakban kizárólag az általános, tehát a nem speciális területekre vonatkozó fogyasztóvédelem intézményrendszerével és működésével, feladataival foglalkozom.

FOGYASZTÓVÉDELMI FELÜGYELŐSÉG

A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény VII. fejezet 43/A. § (1) bekezdése alapján hazánkban az (EU) 2017/2394 rendelet végrehajtását a fogyasztóvédelmi hatóság látja el. (Fttv., 2022.)

A fogyasztóvédelmi hatósági ügyek szakigazgatási szerve Magyarországon a kormányhivatalok szervezetén belül működő Fogyasztóvédelmi Felügyelőség, mely első fokon jár el. Szakmai irányító szerepe a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hivatalnak van. E szerv hatáskörébe tartozik többek között a fogyasztók élete, biztonsága, megfelelő tájékoztatása, az ellenőrzési és felügyeleti feladatok, illetve a veszélyes termékek kiszűrése a kereskedelmi forgalomból. E szakigazgatási szerv a felelős a fogyasztók megtévesztésére alkalmas magatartás és ebből eredő megtévesztő tájékoztatás, illetve a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalmának betartatásáért, azok vizsgálatáért. Ellenőrzi a sugárzott és különféle felületeken megjelenő hirdetések, reklámok tartalmát, felügyeli a reklámtilalmat (többek között pl.: az alkoholt és dohányárut középpontba helyező tartalmakat), illetve az online térben szerepeltetett tájékoztatásokat.

A fogyasztói jogokhoz tartozó igények érvényesítése a Fogyasztóvédelmi Felügyelőség egyik fő feladata (szavatosság, jótállás), melyen felül panaszkezelési tevékenységet is végez a vállalkozások számára (írásbeli, szóbeli egyaránt).

A Kormányhivatal Fogyasztóvédelmi Felügyelőség aloldalán közzéteszi a szakigazgatási szerv fontosabb feladatait az alábbiak szerint:

1. *„Általános, az egyes üzletek működésére vonatkozó előírások ellenőrzése.*

2. *piacfelügyeleti tevékenység, tehát az áruk és szolgáltatások biztonságosságának és megfelelőségének rendszeres ellenőrzése.*
3. *a gazdasági reklámok tartalmi követelményeit meghatározó általános és speciális előírások betartásának ellenőrzése.*
4. *elektronikus kereskedelmi tevékenység ellenőrzése.*
5. *szavatosság, jótállás, valamint az ezen jogokhoz kapcsolódó igényérvényesítés.*
6. *tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalma, melynek célja a vásárlók megtévesztésének és az ebből fakadó üzleti döntések meghozatalának csökkentése.*
7. *egyéb szolgáltatások tekintetében (pl.: földgáz, villamosenergia, távhő, ivóvíz, hírközlés) tekintetében a vonatkozó rendelkezések szolgáltató részéről történő megsértésének vizsgálata.” (Kormányhivatal-Fogyasztóvédelmi Felügyelőség, 2022.)*

PANASZTÉTEL A MEGFELELŐ HATÓSÁGNÁL

A kárt szenvedett fogyasztók előtt legtöbbször nem ismeretes, hogy az adott, nem várt esemény (fogyasztóvédelmi probléma, jogsértés, tájékoztatási hiány) bekövetkeztét követően milyen lehetőségeik vannak, mely hatósághoz vagy fogyasztóvédelemmel kapcsolatos szervezethez fordulhatnak (illetékesség), s melyek a panaszbejelentéssel összefüggő pontos teendők.

Az Igazságügyi Minisztérium, kifejezetten a fogyasztóvédelmet a középpontba állító, ún. Fogyasztóvédelmi Portálja közérthető nyelvezettel nyújt segítséget az egyes területek közötti eligazodásban:

- fogyasztóvédelmi jogszabálysértés felmerülése esetén a fogyasztóvédelmi hatóság,
- egyéni ügyek orvoslásában a békéltető testület, illetve
- határon átnyúló fogyasztói jogvita esetén az Európai Fogyasztói Központ

az illetékes (IM-Fogyasztóvédelmi Portál, Hova fordulhatok, 2022); továbbá ad tájékoztatást a fogyasztóvédelem feladatáról és céljáról: *„A fogyasztóvédelem legmegmarkánsabb feladata a tájékoztatás, hiszen a fogyasztóvédelem esszenciális magja a tájékoztatáshoz való jog, amely csak a cselekvő fogyasztóvédelemmel tud megvalósulni. Célunk, hogy eljussunk az emberekhez, és segítsünk a fogyasztói tudatosság elősegítésében.”*, majd tájékoztatás ad, hogy fogyasztóvédelmi panasz esetén elsőként az érintett kereskedőhöz/vállalkozáshoz kell fordulnia problémája orvoslása érdekében, ennek sikertelensége esetén lehet csak panaszt tenni a

fogyasztóvédelmi intézményrendszer szerveinek a panasz típusa függvényében, ekkor: „hataskörüknek megfelelően, a fogyasztóvédelmi hatóság, a békéltető testületek, valamint az Európai Fogyasztói Központ járnak el az ügyben”, melyhez egy szemléltető ábrát (lásd 1. sz. ábra) is csatol. (IM-Fogyasztóvédelmi Portál, Hova fordulhatok vásárlóként panaszommal?, 2022.)

1. sz. ábra

Panasztétel lehetőségei – illetékes hatóság

Forrás: Igazságügyi Minisztérium – Fogyasztóvédelmi Portál – Hova fordulhatok

FOGYASZTÓVÉDELMI HATÓSÁG ELJÁRÁSAI ÉS INTÉZKEDÉSI JOGKÖRE

A fogyasztó tehát a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos, jórészt fogyasztóvédelmi jogszabálysértés esetén keresi fel a fogyasztóvédelmi hatóságot. Ennek előfeltétele, hogy a fogyasztó a panaszával érintett kereskedőt/szolgáltatót előzőleg már felkeresse és jelezze igényét a fogyasztóvédelmi kérdésben felmerült problémájára és arra a szolgáltató vagy nem reagál vagy nem partner a megalapozott panaszt érintő megoldáskeresésben. A fogyasztóvédelmi hatóság kérelemre vagy hivatalból jár el. Amennyiben a fogyasztóvédelmi hatósághoz, mely valójában a kormányhivatal (Budapest Főváros Kormányhivatala – Fogyasztóvédelmi Főosztály), olyan megkeresés érkezik, melyben nem illetékes, pl. ha a panasz egyedi ügyet érint vagy határon átnyúló tevékenységgel, így fogyasztói jogvitával kapcsolatos, a kérelmező ügyét átteszi az az illetékes hivatalhoz, előbbi esetében a békéltető testülethez, utóbbi esetében az Európai Fogyasztói Központhoz.

A fogyasztóvédelmi hatóság – a teljesség igénye nélkül – eljárhat termékforgalmazással, szolgáltatásnyújtással, gyermek- és fiatalkorúak védelmével, fogyasztói csoporttal, ügyfélszolgálattal, panaszkezeléssel, megtévesztéssel, minőséggel kapcsolatos kérdésekben, továbbá árképzéssel (hatósági ár), szavatossági és jótállási ügyekben, a termék forgalmazása vagy szolgáltatás nyújtása során az egyenlő bánásmódra, a fogyasztók tájékoztatását szolgáló rendelkezések, illetve az általános szerződési feltételek betartására vonatkozó, valamint a termékek biztonságosságával kapcsolatos ügyekben.

Amennyiben a hatósági ellenőrzés eredményeképpen megállapítható a kereskedő/vállalkozás jogszerűtlen magatartása, illetve a jogszabályban, hatósági döntésben foglalt előírások megsértése, a hatóság meghatározott határidő megállapítása mellett kötelezi a kereskedőt/szolgáltatót/vállalkozást a kialakult jogszabálysértés és a jogellenes magatartás megszüntetésére, valamint a jogszerű állapot helyreállítására.

Amennyiben a hatóság fogyasztóvédelmi rendelkezések megsértését állapítja meg, *„a jogsértés súlyának, a jogsértő állapot időtartamának, a jogsértő magatartás ismételt tanúsításának, illetve a jogsértéssel elért előny - figyelembevételével és az arányosság követelményének szem előtt tartásával”* a következő felsorolt jogkövetkezményeket állapíthatja meg: *„elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését, megtilthatja a jogsértő magatartás folytatását, határidő tűzésével a feltárt hibák, hiányosságok megszüntetésére kötelezheti a vállalkozást, a jogszerű állapot helyreállításáig feltételhez kötheti, vagy megtilthatja az áru forgalmazását, illetve értékesítését”*, valamint a jogszerű állapot helyreállításáig elrendelheti az üzlet ideiglenes bezárását, s a jogsértés megállapításától maximálisan egy évre megtilthatja bizonyos termékek (pl. alkoholos italok, dohánytermékek, stb.) forgalmazását, valamint ismételt jogsértés esetén elrendelheti az adott üzlet legfeljebb harminc napra történő ideiglenes bezárását, továbbá fogyasztóvédelmi bírságot szabhat ki. (IM-Fogyasztóvédelmi Portál, Fogyasztóvédelmi hatóság, 2022.)

A fogyasztóvédelmi bírság

A fogyasztóvédelmi hatóság – hatósági jogköréből adódóan – bírság kiszabására jogosult, melyet az alábbi jogos esetekben meg is tesz (egy kivétel lehet: a KKV-k esetében az első jogsértéskor a bírság kiszabása csupán kötelezés formájában valósulhat meg): amennyiben a vállalkozás az első jogsértést megállapító döntés jogerősség válásától számított fél éven belül ugyanazt a jogszabálysértést ismételten elköveti, illetve a fogyasztók széles körét érinti, valamint a fogyasztók kiszolgáltató csoportjához tartozó személyeket érintően és/vagy a 18.

életévüket be nem töltött személyek ellen irányuló a megtévesztő, károsító cselekedetük, továbbá a vállalkozás a békéltető testületi eljárásban lévő együttműködési kötelezettségét megszegi.

A fogyasztóvédelmi bírság összegének megállapítását több tényező befolyásolja (éves nettó árbevétel, a KKV lét, fennáll-e a fogyasztók széles körének érintettsége, egészséget, testi épséget befolyásolt-e, illetve jelentős vagyoni hátránnyal járt-e a cselekedet).

A fogyasztóvédelmi bírság összege – függően az előzőekben felsorolt tényezők fennállásával – 15 ezer Ft-tól legfeljebb 2 milliárd Ft-ig terjedhet, e-kereskedelmi vállalkozások esetében pedig 200 ezer Ft-tól szintén maximálisan 2 milliárd Ft-ig. (IM-Fogyasztóvédelmi Portál, Fogyasztóvédelmi hatóság, 2022.)

2.3. A HAZAI PÉNZÜGYI FOGYASZTÓVÉDELEM, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL ANNAK IGAZGATÁSI VETÜLETEIRE

A speciálisan körülhatárolt pénzügyi fogyasztóvédelmi jog esetében ugyanúgy érvényesülnek a köz- és magánjogi szabályok, mint az azt magába foglaló általános fogyasztóvédelmi jog területén. A pénzügyi fogyasztóvédelmi jog hatálya kifejezetten a pénzügyi szervezetek ügyfeleinek védelmére fókuszál, mely külön jogterületként tartható számon, melynek meghatározását elkülönült normarendszere indokolja. E sajátos kezelést többek között a pénzügyi szektor szerződéseinek speciális jellege, a magasfokú szakértelmet igénylő és gyorsan változó pénzügyi konstrukciók, továbbá a különleges fogyasztóvédelmi intézményrendszer magyarázza. (Czajlik-Horváth-Sz. Pap, 2013.)

2.3.1. Fogalmi meghatározás, tárgyi és személyi hatály, célok

A pénzügyi fogyasztóvédelmi szabályozáson belül kiemelt jelentőségű a fogyasztó fogalmának definiálása annak érdekében, hogy pontosan körülhatárolható legyen a „védett alany”, továbbá ismerni szükséges a fogyasztóvédelmi szabályozás tárgyi és személyi hatályát és érdemes megvizsgálni a pénzügyi fogyasztóvédelem spektrumát és főbb céljait.

2.3.1.1. A fogyasztó fogalmának meghatározása az Európai Unióban

Az Európai Unió tagországaiban egymástól eltérő módon értelmezik és rögzítik a fogyasztó fogalmát, ezáltal a fogyasztóvédelmi szabályozás személyi hatályát különböző módon határolják el. Az Európai Bíróság ítélkezési-, illetve joggyakorlatában a fogyasztó fogalmából kizárja a nem természetes, azaz nem jogi személyeket és arra ösztönzi és kikényszeríti a

tagországok jogalkotóit, hogy a fogyasztók védelmi szintjét a saját joggyakorlatukban tovább finomítsák. (Hajnal, 2010.)

A belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól szóló 2005/29/EK irányelv 1. fejezet, 2. cikk a) pontja alapján a fogyasztó: *„az a természetes személy, aki az ezen irányelv szabályozási körébe tartozó kereskedelmi gyakorlatok során kereskedelmi, ipari, kézműipari vagy szakmai tevékenységén kívül eső célok érdekében jár el”*. E fogalom mellett a direktíva (18) bekezdésében rögzíti az átlagfogyasztó definícióját is: *„ez az irányelv azt az átlagfogyasztót veszi viszonyítási alapul, aki a bíróság értelmezése szerint megfelelően tájékozott, figyelmes és körültekintő, figyelembe véve a társadalmi, kulturális és nyelvi tényezőket is, ugyanakkor ez az irányelv rendelkezik azon fogyasztók kihasználásának megakadályozásáról is, akik tulajdonságaik alapján különösen kiszolgáltatottak a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatoknak”*. (Hajmási, 2017., p. 14.) Ebből jól látható, hogy az irányelv elkülöníti a fogyasztó és az átlagfogyasztó meghatározását, tehát nem kezelendők ugyanazon szabályozás alatt. Az átlagfogyasztó meghatározása a jogalkalmazás számára nem primer, csupán kiegészítő jelleggel szolgál, önmagában nem áll meg, azonban a fogyasztó a fogyasztói szerződések alanyát képezi. (Hajmási, 2017.)

A fogyasztó definíciójaként a leggyakrabban alkalmazott megfogalmazást a fogyasztói hitelmegállapodásokról szóló 2008/48/EK számú Európai Parlament és a Tanács irányelv 3. cikk a) pontja adja, mely szerint a fogyasztó *„olyan természetes személy, aki az ezen irányelv hatálya alá tartozó ügyletek keretében olyan célból jár el, amely kívül esik szakmája, üzleti tevékenysége vagy foglalkozása körén”*. (2008/48/EK számú Európai Parlament és a Tanács irányelv) A pénzügyi fogyasztóvédelem területén ugyanezen definíciót alkalmazzák.

Hasonló megfogalmazást ír le a 93/13/EGK tanácsi irányelv 2 cikk b) pontja is, mely szerint fogyasztónak minősül *„minden olyan természetes személy, aki az ezen irányelv hatálya alá tartozó szerződések keretében olyan célból jár el, amely kívül esik saját szakmája, üzleti tevékenysége vagy foglalkozása körén”*. (93/13/EGK irányelv, 1993.)

2.3.1.2. A fogyasztó fogalmának magyarországi definíciói

A fogyasztó fogalmának meghatározására hazánkban sem született egységesen elfogadott, valamennyi jogterületen releváns definíció. Magyarországon több jogszabály is tartalmaz fogyasztóra értendő definíciót, többek között a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Nyolcadik könyvének Első részében a 8:1. § (1) 3. pont is megfogalmazza, ki minősül

fogyasztónak: „a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy”. (Ptk., 2013.)

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény 6. § (1) bekezdés 28. pontjában megfogalmazottak szerint a fogyasztó „az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy”. (Hpt., 2013)

A fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény 3. § 3. pontja az alábbi definíciót adja: „az önálló foglalkozása és gazdasági tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy, valamint az értékpapír kibocsátása mellett megvalósuló zálogkölcsonnyújtás esetén a zálogtárgy birtokát hitelezőre átruházó természetes személy”. (2009. évi CLXII. törvény, 2009.)

A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgytv.) a 2. § a) pontjában a fogyasztó fogalmát bővebben, az alábbiak szerint határozza meg: „az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje. A békéltető testületre vonatkozó szabályok alkalmazásában - a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazásának kivételével - fogyasztónak minősül a fentiekén túlmenően az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró, külön törvény szerinti civil szervezet, egyházi jogi személy, társasház, lakásszövetkezet, mikro-, kis- és középvállalkozás is, amely árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje. A belső piacon belül a vevő állampolgársága, lakóhelye vagy letelepedési helye alapján történő indokolatlan területi alapú tartalomkorlátozással és a megkülönböztetés egyéb formáival szembeni fellépésről, valamint a 2006/2004/EK és az (EU) 2017/2394 rendelet, továbbá a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2018. február 28-i (EU) 2018/302 európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban: (EU) 2018/302 rendelet) alkalmazásában fogyasztónak minősül a fentiekén túlmenően az (EU) 2018/302 rendelet szerint vevőnek minősülő vállalkozás is”. (1997. évi CLV. törvény, 2007.)

Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény alapján a fogyasztó „az a természetes személy, aki szakmáján, üzleti, kereskedelmi, művészeti tevékenységén vagy hivatásán kívül eső

célből nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatást használ vagy igényel". (2003. évi C. törvény)

A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztót definiáló leírása a következő: *„az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy*". (2008. évi XLVII. törvény)

A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény 26. § (1) bekezdésében a fogyasztó mivoltát az Fgytv.-re hivatkozva írja körül: *„A fogyasztóvédelmi hatóság eljárására az e törvényben meghatározott eltérésekkel a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (...) rendelkezéseit kell alkalmazni.*” (2008. évi XLVIII. törvény)

Tekintettel arra, hogy a fogyasztón természetes személyt kell érteni, az *„egyéni vállalkozó, egyéni cég, gazdasági társaság, jogi személyek, jogi személyiség nélküli szervezetek, társasházak*” nem minősülnek fogyasztónak, így az MNB mellett működő Pénzügyi Békéltető Testület (a továbbiakban: PBT) eljárását sem kezdeményezhetik. (PBT, 2022.)

A fogyasztó fogalmát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy se európai, se magyar viszonylatban nem beszélhetünk egységes definícióról, ugyanakkor a fogyasztó definiálására a fogyasztóvédelmi irányelvek hasonló megfogalmazást alkalmaznak.

2.3.1.3. A pénzügyi fogyasztóvédelem céljai

A kialakult – korábban már említett – információs aszimmetria okán a fogyasztóvédelem elsődleges célja *„az egyensúly helyreállítása, a fogyasztó jogainak, érdekeinek képviselete, érvényre juttatása.*” Jelen korban ezek eléréséhez érdemes az Európai Unióban megfogalmazott alapelvekből kiindulni, majd megnézni ezeket az alapelveket a magyar jogrendszert érintő szabályozásban is. *„Az Európai Unióban a fogyasztói érdekek védelme öt alapelvere épül:*

- 1) a fogyasztók egészségének és biztonságának védelme,*
- 2) a fogyasztók gazdasági érdekeinek védelme,*
- 3) a fogyasztók tájékoztatása és oktatása,*
- 4) a fogyasztói igények érvényesítése,*
- 5) a fogyasztók képviselete.*

Magyarországon a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény is ezekre az alapjogokra építve határozza meg a fogyasztói érdekek védelmének állami feladatait, alapintézményeit.” (Pénziránytű, 2022.)

Tekintve, hogy az elégedett fogyasztó a piacgazdaság nélkülözhetetlen szereplője, a fogyasztóvédelem elsődleges célja a termelő és a fogyasztók közötti egyensúly biztosítása és fenntartása, illetve bizonyos helyzetek esetén annak helyreállítása. További, fentiekkel összefüggő cél a fogyasztói jogérvényesítés biztosítása, érdekeinek képviselése és érvényre juttatása. (Pénziránytű, 2022.)

Annak érdekében, hogy a fogyasztóvédelem elérhesse az elé kitűzött célokat, a nemzetközi szervezetek mellett szükségszerű az államok közjogi beavatkozása is, melynek igénybevétele vagy annak mértéke terén eltérő álláspontok állnak fenn. Az intervenció modelleiben a fogyasztónak – alárendeltsége következtében – szüksége van az állami eszközök igénybevételeire a visszaélések ellen. Ezzel szemben a liberális modell a piac önszabályozását állítja a középpontba, mialatt az állam csupán a tisztességes verseny érdekében lép fel. E két, ellentétes alapokon nyugvó modell közötti résen mutatkozik meg a szituáció-függő elmélet, mely alapján *„ideális esetben a fogyasztó képes autonóm módon döntést hozni, ekkor az állami szerepvállalás csak a verseny szabadságára és a fogyasztói autonómia preferálására irányulhat. Abban az esetben viszont, hogyha megbomlik a „tisztá verseny” által feltételezett egyensúly, szükségessé válik az aktív állami beavatkozás, ezáltal a fogyasztóvédelem realizálása nem csupán megengedett, hanem kívánatos”*. (Bencsik, 2017., p. 280.; Cseres, 2005., pp. 172-192.)

Tekintettel a pénzügyi piacok és a piacon fellelhető termékek és szolgáltatások, pénzügyi konstrukciók – főként a XXI. századbeli fejlődésének köszönhető – komplexitására, a fogyasztók, mint a „védendő alanyok” egyre kevésbé értették meg a bonyolult konstrukciókat, és az ezekkel kapcsolatos szükséges információkat, így egyre inkább kiszolgáltatottá váltak.

A jogállamiság és a jogbiztonság elve nem teszi lehetővé, hogy az állam folyamatosan és rendszeresen intervenciót alkalmazzon minden egyes rászoruló, megtévesztett fogyasztó esetében, ráadásul a beavatkozás jelentős mértékű többletköltség ráfordítással is jár, mely „a sor végén” végül úgyis a fogyasztót fogja érinteni. E megközelítés okán indokoltá, megalapozottá és egyben elvárttá is válik az állami szerepvállalás oly módon, hogy a pénzügyi fogyasztóvédelem tájékoztatási tevékenységet is ellásson, ugyanúgy, ahogy a fogyasztóktól elvárható a tájékozódás iránti igény megfogalmazódása és az ehhez való hozzájárulási

lehetőségeinek feltérképezése, tudatos keresése. Ehhez nyújt segítséget a pénzügyi fogyasztóvédelem, melynek erre irányuló feladata a fogyasztó tájékozott döntéshozatalának elősegítése, továbbá amennyiben a fogyasztó már elszenvedte a sérelmét, a megoldáskereséshez való hozzásegítés. (Veres - tézis, 2018.)

A tájékoztatás nem csupán a pénzügyi tudatosságra és a pénzügyi termékekkel összefüggő „szakmai” információk megszerzésére és birtoklására vonatkoztatható, hanem arra is, hogy a fogyasztók legyenek tisztában azzal, hogy hova, azaz mely pénzügyi fogyasztóvédelmi hatósághoz/szervezethez/egyesülethez fordulhatnak és hova milyen jellegű, milyen témakört érintően keletkezett panaszuk orvoslása céljából mehetnek. Ez teljes mértékben vonatkoztatható a hazai intézményrendszerre is: *„elmondható a hazai állapotról, hogy a fogyasztó érdekeivel nagyszámú intézmény, szervezet foglalkozik; ha az eredménnyel elégedetlenek vagyunk, a kritika jellemzően nem az, hogy nincs hova fordulnia a fogyasztónak, hanem inkább az, hogy az érintett fogyasztók nem mindig tudnak lehetőségeikről, és a segítő szervezetek nem elég hatékonyak”*. (Bod, 2009.)

2.3.2. A Magyar Nemzeti Bank, mint a pénzügyi fogyasztóvédelem letéteményese

Az MNB egyik célja, hogy minél szélesebb körben támogassa a fogyasztók pénzügyi tudatosságának fejlesztését, a tudatos pénzügyi fogyasztói attitűd kialakítását. Ennek megvalósításához többretű innováció szükséges. A pénzügyi tudatosságra „nevelő”, azt támogató fogyasztóvédelem komplexitása egyszerre képezi társadalmi, kormányzati, igazgatás-felügyeleti szabályozás szükségességét.

Az elmúlt időszak intézményi/szolgáltatói gyakorlatát általánosságban jellemezte – a korábban már említett – ún. információs aszimmetria. E jelenség egyik oldalán egyfelől a szolgáltatásnyújtók évtizedes tapasztalata, szakmai ismerete, a termékportfóliók sokrétűsége és varianciája áll, szemben az igénybevevői oldalon azzal a fogyasztói réteggel, ahol a lakosság egy része nem, vagy csupán hiányos pénzügyi ismeretekkel rendelkezik. E réteget általában gyenge érdekérvényesítő képesség is jellemzi.

Az ügyfelek védelme, a pénzügyi rendszer zavartalan működése, az információs aszimmetria csökkentése és a tisztességes versenyfeltételek biztosítása egyszerre vált a pénzügyi piacok szabályozásának indokává és egyben céljává. (Simon, 2007.)

E fentiekben leírt jelenség feloldása a szabályozói és a klasszikus hatósági eszközökön túlmenően fogyasztóvédelmi eszközökkel lehetséges.

„A Felügyelet valamennyi Európai Felügyeleti Hatóság fogyasztóvédelmi munkájában aktívan részt vesz, tekintettel arra, hogy a hatóságok és a Felügyelet jogszabályban lefektetett céljai, hatásköre, tevékenysége maximálisan egybeesnek. E munka elősegítheti, hogy magas szintű összehangolt európai pénzügyi fogyasztóvédelem alakuljon ki, valamint, hogy a tagállamok által alkalmazott bevált pénzügyi fogyasztóvédelmi megoldások elterjedjenek. A Felügyelet európai jelenléte hozzájárulhat továbbá a jó gyakorlatok megismeréséhez és átültetéséhez is, melyek révén a hazai pénzügyi fogyasztóvédelem hatékonysága tovább erősödhet.” (Lentner, 2013., p. 461.)

Annak érdekében, hogy a jövőben a pénzügyi közvetítői rendszer kockázatai felismerhetőek és felügyeleti, szabályozói oldalról időben kezelhetők legyenek, a jogalkotó 2013. október 1-jei hatállyal összevonta a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletét (PSZÁF) a Magyar Nemzeti Bankkal (MNB). Az integráció alapvető feltétele volt annak, hogy biztosított legyen a pénzügyi rendszerkockázati tényezők nyomon követése és ellenőrzése. A PSZÁF feladatainak MNB-be történő integrálásával szélesebb eszköztár áll a Jegybank rendelkezésére az egyedi vagy rendszerszintű pénzügyi válsághelyzetek megelőzése, továbbá a már bekövetkezett válsághelyzetek gyors és eredményes megoldása érdekében.

A Magyar Nemzeti Bank 2014 májusában publikálta alapokmányát „Függetlenség és Felelősség, A Magyar Nemzeti Bank Alapokmánya” címmel, melyben részletesen kifejti küldetését, jövőképét és alapértékeit. Jegybanki stratégiai céljai és feladatai között jelöli meg – többek között – a pénzügyi fogyasztóvédelem erősítését. Jövőképében mindezt megerősíti és a pénzügyi közvetítő rendszer prudenciális felügyeletének stratégiája fejezetében kifejezetten rögzíti a pénzügyi fogyasztóvédelem kiemelt szerepét: *„a pénzügyi közvetítőrendszer korábbinál szigorúbb és hatékonyabb felügyeletével, ellenőrzésével, továbbá a pénzügyi fogyasztóvédelem megerősítésével biztosítja a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának fenntartását és támogatja a gazdasági növekedéshez való fenntartható hozzájárulását”.* (MNB Alapokmánya, 2014a., p. 12.)

Az MNB pénzügyi fogyasztóvédelmi tevékenysége keretében egyszerre védi a fogyasztók jogait és érdekeit és a maga hatósági eszközeivel tisztességes és felelősségteljes magatartásra „ösztönzi” és szólítja fel a „másik oldalon elhelyezkedő” pénzügyi szervezeteket, mint szolgáltatókat. Az MNB különös figyelmet fordít a fogyasztóvédelem területén feltárt jogsértésekre, a fogyasztó és a szolgáltató között fennálló aszimmetriára és a vitás kérdések megnyugtató orvoslásán túl törekszik a pénzügyi fogyasztóvédelmi problémák, anomáliák gyökereinek feltárására és a kiváltó okok kezelésére, megszüntetésére – azok súlyosságától

függően különféle fogyasztóvédelmi intézkedések, de akár indított vizsgálatok, illetve jogszabálymódosítás kezdeményezése útján is. A PSZÁF fent említett 2013-as integrációját követően az MNB-ben létrehozták a Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központot, mely dedikáltan a pénzügyi fogyasztóvédelemre, azon belül is a pénzügyi fogyasztók preventív, közérthető tájékoztatására, panaszaik kezelésére fókuszáló területi egység szerepét volt hivatott betölteni (a területet azóta újrastrukturálták). (MNB Alapokmánya, 2014b.)

Az MNB 2014 júniusában kiadott Tudás és Érték Társadalmi Felelősségvállalási Stratégiájában többek között a pénzügyi fogyasztóvédelem erősítését fogalmazta meg. A 2007-2008-as pénzügyi válságot követően a pénzügyi termékekben és szolgáltatásokban, s ezáltal a pénzügyi szektor egyes szereplőiben csatlódott fogyasztók száma érzékelhetően megemelkedett. Ez nagymértékben rontotta a pénzügyi intézményekben és a pénzügyi rendszerbe vetett hitet és bizalmat, amely a pénzügyi közvetítőrendszer zavartalan működésének bázisa. Mindez erodálta a piacot, és a fogyasztók szemében megingatta a pénzügyi piacok stabilitását. *„Minden olyan eszköz, ami a pénzügyi rendszerbe vetett bizalmat a tisztességes piaci magatartás révén erősíti, a piac érdekeit is szolgálja. Ilyen eszköz a pénzügyi fogyasztóvédelem”*. (MNB-Tudás és Érték, 2014a., p. 45.)

A jegybank, ahogy fenti stratégiájában is kiemeli, *„pénzügyi fogyasztóvédelmi tevékenysége során arra fókuszál, hogy a pénzügyi szolgáltatók a fogyasztókkal fennálló kapcsolatban mindig törvényes és tisztességes eszközöket alkalmazzanak, felelős és korrekt módon járnak el”*, célja továbbá, hogy *„elősegítse a fogyasztók megfelelő tájékoztatását, annak érdekében, hogy a pénzügyi termékek és szolgáltatások igénybevétele során a fogyasztók képesek legyenek megfontolt és körültekintő döntéshozatalra”*, valamint *„segíti a pénzügyi tudatosság terjedését, a fogyasztói jogok érvényesítését”, s „hozzájáruljon a proaktív fogyasztóvédelmi szemlélet meghonosodásához, a tudatos fogyasztói társadalom kialakulásához és a pénzügyi kultúra fejlődéséhez”*. (MNB-Tudás és Érték, 2014b., p. 46.) Ezen felül a stratégia felsorolja a társadalmi felelősségvállalás pénzügyi fogyasztóvédelmi eszközeit is, melyből kiemelendők az *„online tájékoztatás erősítése, termékválasztó programok továbbfejlesztése, célirányos internetes honlap(ok), pénzügyi navigátor(ok) kialakítása és működtetése”*, partnerségi háló kiépítése, az országsszerte ingyenes pénzügyi tanácsadói irodahálózat támogatása; a fogyatékkal élő számára akadálymentesített honlap üzemeltetése, ismeretterjesztő kiadványok megjelentetése, *„a pénzügyi tudatosságot elősegítő fogyasztóvédelmi rendezvények és fórumok szervezése és támogatása”*, *„a pénzügyi nevelés és oktatás fejlesztésének elősegítése”*. (MNB-Tudás és Érték, 2014c., pp. 46-47.)

A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény (a továbbiakban: MNB tv.) 4. § (9) bekezdése alapján, a Jegybank, mint a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletét is ellátó intézmény feladata – többek között – *„a pénzügyi közvetítőrendszer zavartalan, átlátható és hatékony működésének biztosítása”, „(...) az egyes pénzügyi szervezetek prudens működésének biztosítása érdekében megelőző intézkedések alkalmazása”,* valamint *„a pénzügyi szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat igénybevevők érdekeinek védelme, a pénzügyi közvetítőrendszerrel szembeni közbizalom erősítése”.* E jogszabály a (12) bekezdésében kifejezetten rögzíti azt is, hogy más tevékenységei mellett e *„(...) (9) bekezdés szerinti feladatok ellátására az MNB kizárólagosan jogosult.”,* melyhez a 39. § (4) bekezdés szerint alapvetően szükséges feltételként szabja meg, hogy az MNB-nek biztosítania kell, hogy feladatai ellátásához megfelelő szakértelemmel és működési kapacitással rendelkezzen. E törvény 4. § (10) bekezdése kitér a Pénzügyi Békéltető Testület által ellátott feladat és hatáskör elhatárolására is az alábbiak szerint: *„Az MNB - a Pénzügyi Békéltető Testület útján - ellátja a fogyasztó és a 39. §-ban meghatározott törvények hatálya alá tartozó szervezetek vagy személyek között létrejött - szolgáltatás igénybevételére vonatkozó - jogviszony létrejöttével és teljesítésével kapcsolatos vitás ügy bírósági eljárásen kívüli rendezését.”* (MNB tv., a.)

A pénzügyi fogyasztóvédelem az elmúlt évtizedekben oly mértékű fejlődést mutatott, mely már az MNB elődszervezeténél (PSZÁF), majd az integrációt követően az MNB-n belül is szükségessé tette külön, e tevékenységet is nevesítő, – jelenlegi nevén a pénzügyi szervezetek felügyeletéért és fogyasztóvédelemért felelős – alelnökség létrehozását. Kiemelt jelentőségét is mutatja, hogy a pénzügyi fogyasztóvédelem dedikáltan megjelenik mind a pénzügyi szervezetek, mind a tőkepiaci és biztosítók prudenciális felügyeletét ellátó szervezeti egységek feladatai között. Az MNB a jelzett alelnökségen belüli Fenntartható pénzügyekért és felügyeleti koordinációért felelős igazgatóságon belül a fogyasztók segítésére Ügyfélkapcsolati Információs Központot működtet. E terület jelzi az illetékes szakterület részére, amennyiben *„egyedi ügyben a pénzügyi szolgáltató jogszabálysértő vagy egyébként aggályos magatartását, vagy annak lehetőségét azonosítja”,* valamint *„rendszerszintű negatív tendenciák esetén jelzéssel él a Bank illetékes hatósági területei felé, amennyiben a tevékenysége során tudomására jutott információ a megítélése szerint hatósági eljárást alapoz meg”;* továbbá feladatai közé tartozik pl.: javaslattal él a kockázatot megszüntető jogszabályalkotásra/-módosításra, ha rendszerszintű negatív tendenciákat azonosít; uniós fogyasztóvédelmi fogyasztóvédelmi tárgyú jogi normák nemzeti jogszabályba való átültetését véleményezi; kormányablakok számára a beérkező panaszbeadványok, kérdések alapján oktatási tananyagot

állít össze; PBT részére ügyfélszolgálati feladatokat lát el; kezeli a honlapon beérkező bejelentéseket; személyes ügyfélszolgálatot üzemeltet és a Kontakt Centerbe érkező telefonos megkeresésekre általános információt nyújt vagy az illetékes hatóság vagy jegybanki terület felé irányítja a fogyasztót; a megkeresésekről (típusonként) nyilvántartást vezet; ügyfélelégedettség-mérést végez; beérkező ügyfélmegkeresések tapasztalati alapján a honlapra gyakran ismételt kérdéseket (GYIK) állít össze; „*megválaszolja a pénzügyi szektorral kapcsolatos írásbeli ügyfélmegkereséseket, amennyiben az nem tartozik a fogyasztóvédelmi hatósági jogkört gyakorló szervezeti alegység vizsgálati hatáskörébe, a Pénzügyi Békéltető Testület vagy más hatóság hatáskörébe*”; ügyfélbeadványok illetékes hatósághoz történő áttételéről gondoskodik; formanyomtatványokat készít; „*rendszeres időközönként beadványstatisztikai elemzést készít*”; belső rendszerket működtet; „*tájékoztatja a Hatósági perképviseleti főosztályt, ha a tevékenysége során olyan, fogyasztóval szembeni tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazását azonosítja, amely a megítélése szerint közérdekű igényérvényesítésre irányuló, vagy közérdekű kereset előterjesztését alapozhatja meg*”. A terület osztályra tagozódva látja el feladatait: az egyik a személyes és telefonos ügyfélszolgálati teendőket látja el, a másik pedig az írásbeli ügyfélkapcsolatokra szorítkozva végzi tevékenységét. (MNB-SZMSZ, 2022a., pp. 79-81.)

A felügyeleti és ezen belül természetesen a fogyasztóvédelmi tevékenység vonatkozásában az MNB az állami intézményrendszer részének tekinthető, mivel az államtól való függetlensége inkább csak a monetáris politika alakításában értelmezhető.

2.3.2.1. Az MNB fogyasztóvédelmi hatósági tevékenysége

Az MNB működésének jogszabályi kereteit a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény²² (MNB tv.) határozza meg. Ennek 4. § (9) bekezdése mondja ki, hogy az MNB-nek az elsődleges feladata és az alapvető feladatai mellett egyik egyéb feladata a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletének ellátása, amelynek során többek között a pénzügyi szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat igénybevevők érdekeinek védelme, a pénzügyi közvetítőrendszerrel szembeni közbizalom erősítése. Ezen túlmenően a 4. § (10) bekezdése szintén egyéb feladataként nevesíti a fogyasztó, és a 39. §-ban meghatározott törvények hatálya alá tartozó szervezetek (ezek közzé tartozik lényegében az összes pénzügyi intézmény) vagy személyek között létrejött - szolgáltatás igénybevételére vonatkozó - jogviszony létrejöttével és teljesítésével kapcsolatos vitás ügy bírósági eljáráson kívüli rendezését, amelyet a Pénzügyi

²² A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300139.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

Békéltető Testület (PBT) útján lát el. Az, hogy a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletének ellátása, amely a jegybanki és felügyeleti tevékenységek 2013. októberi integrációját megelőzően egy önálló hatóság, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének a fő feladata volt, jelenleg az MNB feladatainak hierachiájában csak a harmadik, legutolsó kategóriába tartozik, meglehetősen meglepő, főleg annak tükrében, hogy az MNB tv. 4. § (14) bekezdése értelmében az egyéb feladatokat csak az elsődleges feladata és az alapvető feladatai veszélyeztetése nélkül végezheti. Ez utóbbi rendelkezés önmagában logikus és indokolt is, az már jóval kevésbé, hogy az egész magyar gazdaság működésére és több millió fogyasztóra nézve kiemelt jelentőséggel bíró területet a jogalkotó látszólag kevésbé ítélte fontosnak, mint például a statisztikai adatok gyűjtését és nyilvánosságra hozatalát, amelyet alapvető feladatnak tekint.

Az MNB fogyasztóvédelemmel kapcsolatos tevékenysége széles körű, felügyeleti feladatainak a pénzügyi szektor minden ágazatát tekintve vannak fogyasztóvédelmi vonatkozásai is. Nemzetközi téren eljár a fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről és a 2006/2004/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2017. december 12-i (EU) 2017/2394 európai parlamenti és tanácsi rendelet végrehajtása keretében számos, az MNB tv.-ben nevesített, az Európai Unió és jogelődjei által hozott európai parlamenti és tanácsi irányelvet átültető tagállami jogszabályokba ütköző, az Európai Gazdasági Térség államán belüli jogsértések tekintetében is. A vonatkozóan irányelvek, amelyek tekintetében jogszabálysértés esetén fellép, magukban foglalják

- a) a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 87/102/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2008. április 23-i 2008/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet,
- b) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelvet,
- c) a fogyasztói pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról, valamint a 90/619/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK irányelv és a 98/27/EK irányelv módosításáról szóló, 2002. szeptember 23-i 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet,
- d) az általa felügyelt tevékenységekkel összefüggő kereskedelmi gyakorlatok tekintetében a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a

2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról szóló, 2005. május 11-i 2005/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet,

e) a lakóingatlanokhoz kapcsolódó fogyasztói hitelmegállapodásokról, valamint a 2008/48/EK és a 2013/36/EU irányelv és az 1093/2010/EU rendelet módosításáról szóló, 2014. február 4-i 2014/17/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet.

Az MNB a fenti irányelvekkel kapcsolatos eljárásai során hozott döntések végrehajtásánál a kölcsönös jogsegély során a fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről szóló 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a kölcsönös jogsegély vonatkozásában való végrehajtásáról szóló 2006. december 22-i 2007/76/EK bizottsági határozatnak megfelelően jár el.

A felügyeleti feladatok ellátása során számos tevékenység annak ellenére, hogy az MNB tv.-ben nincs kifejezetten fogyasztóvédelmi jellegűnek minősítve, véleményem szerint mégis hozzájárul ahhoz, hogy a fogyasztók kevésbé legyenek kitéve a pénzügyi intézmények részéről megnyilvánuló nem megfelelő elbánásnak. Ilyen jellegű tevékenységnek tartom többek között az engedélyezési eljárásokat, az intézmények információszolgáltató rendszereinek, adatszolgáltatásainak ellenőrzését, a rájuk vonatkozó hazai és uniós jogszabályi rendelkezések betartásának, az MNB által hozott határozatok kötelezéseinek teljesítésének ellenőrzését, a pénzügyi piacok működésének felügyeletét, az engedély vagy bejelentés nélkül végzett tevékenységek, a bennfentes kereskedelem, a piacbefolyásolás felderítését, közzétételi lehetőség biztosítását a honlapján a pénzügyi intézmények számára. Az MNB tv. 44. § (3) bekezdése alapján az MNB dedikáltan részt vállal a pénzügyi intézmények ügyfeleinek tájékoztatásával, a pénzügyi kultúra erősítésével, terjesztésével, valamint a felügyeleti, illetve a felügyelt tevékenységgel kapcsolatos tanulmányok készítésének és közzétételének, valamint a civil fogyasztóvédelmi szervezetek tevékenységének támogatásában.

Az MNB hatóságként jár el a pénzügyi intézmények felett gyakorolt folyamatos felügyelete során. Az MNB tv. 48. §-a a folyamatos felügyeleten belül több különös eljárásfajtát nevesít, így például az általános jellegű ellenőrzési eljárásoktól elkülönítetten a fogyasztóvédelmi ellenőrzési eljárást és a piacfelügyeleti eljárást. Ezek vonatkozásában (is) ellenőrzési tervet készít, amelyben meghatározza a betervezett ellenőrzések tárgyát, ütemezését, eszközét, szempontrendszerét és az ellenőrzés alá vont időszakot. A tervben szereplő, valamint a terven felül lefolytatott ellenőrzésekről évente jelentést állít össze, amely kitér a levont következtetésekre, az ellenőrzések számára, eredményére, a feltárt jogsértések típusára. Mind

a tervet, mind a jelentést megjelenteti a honlapján azzal, hogy a tervnek bizonyos részei elhagyhatók, ha azok közzététele veszélyeztetné az ellenőrzési célokat.

Az ellenőrzések eredményessége érdekében az MNB adatszolgáltatási kötelezettséget írhat elő, az ellenőrzés alá vont intézmény vagy személy köteles minden szükséges információt, dokumentumot, kimutatást megadni, rendelkezésre bocsátani, elkészíteni; az iratokról kivonat, másolat készíthető. Valamely eljárásban jogszerűen megszerzett bizonyítási eszköz más eljárásban is felhasználható, ha az adott eljáráshoz az szükséges. Az ügyfél, az eljárás egyéb résztvevője és a tényállás tisztázása során közreműködésre kötelezett személy köteles közölni az érdemi döntéshez szükséges adatokat, ideértve a személyes és - ha az érintett adat védelmét szabályozó törvény azt nem zárja ki - a védett adatokat is, köteles igazolni a nyilatkozata, vallomása vagy adatszolgáltatása részét képező tényállítás valóságát, ha az érintett adat védelmét szabályozó törvény azt nem zárja ki a személyes és védett adatról is meghallgatható, illetve köteles azt az MNB rendelkezésére bocsátani. Velük szemben 50 000 Ft-tól 2 000 000 Ft-ig terjedő eljárási bírság szabható ki, ha az eljárás során olyan cselekményt végeznek, vagy olyan magatartást tanúsítanak, amely az eljárás elhúzására, akadályozására, a valós tényállás feltárásának megghiúsítására irányul vagy azt eredményezi. Az ügyfél jogsértést beismerő nyilatkozatot nem köteles tenni, azonban az egyéb, rá nézve terhelő bizonyíték rendelkezésre bocsátását, adatok, iratok szolgáltatását nem tagadhatja meg.

A fogyasztóvédelmi ellenőrzési eljárás abban különbözik az általános ellenőrzési eljárástól, hogy nemcsak hivatalból, hanem kérelemre is indulhat. Ennek keretében az MNB. tv. 81. § (1) bekezdése alapján az MNB ellenőrzi

„a) az MNB tv. 39. §-ban meghatározott törvények hatálya alá tartozó személy vagy szervezet által nyújtott szolgáltatást igénybe vevő fogyasztóval szemben tanúsítandó magatartásra vonatkozó kötelezettséget megállapító, a 39. §-ban meghatározott törvények vagy az azok végrehajtására kiadott jogszabályban, továbbá az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusában előírt rendelkezések,

b) a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló törvény rendelkezéseinek,

c) a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló törvény rendelkezéseinek,

d) az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló törvény rendelkezéseinek [az a)-d) pont a továbbiakban együtt: fogyasztóvédelmi rendelkezések], továbbá

e) az e törvény szerinti pénzügyi fogyasztói jogvitával kapcsolatos kötelezettség betartását, és - ide nem értve a szerződés létrejöttének, érvényességének, joghatásainak és megszűnésének, továbbá a szerződésszegésnek és annak joghatásainak megállapítását - eljár e rendelkezések megsértése esetén (a továbbiakban: fogyasztóvédelmi eljárás).”²³

Fontos, hogy fogyasztónak az MNB. tv. szempontjából csak az a számít, aki az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, tehát például egy ügyvéd csak akkor minősül fogyasztónak, ha az ügyvédi tevékenységéhez nem kapcsolódó ügyről van szó, míg egy alapítvány semmilyen esetben sem minősülhet annak.

A fogyasztóvédelmi eljárás során az MNB próbaügyleteket is köthet. Kérelemre csak akkor indítható eljárás, ha a fogyasztó a panaszát korábban már azonosításra alkalmas tartalommal megtette, de arra vagy egyáltalán nem kapott választ, vagy a panasz kivizsgálása nem a bepanaszoltra vonatkozó jogszabályi előírások szerint történt, vagy a panaszra adott válaszból egyéb, a 81. § (1) bekezdésében felsorolt jogszabályokban meghatározott fogyasztói jogot sértő körülményt vélelmez. Az eljárás megindítása a jogsértés bekövetkeztétől számított öt éven belül lehetséges, illetve ha a jogsértő magatartás folyamatos, akkor a határidő a jogsértés megszűnésétől számítandó; az eljárás ügyintézési határideje hat hónap. Az MNB elutasítja a kérelem vonatkozó részét, ha az abban foglaltak vagy azok egy része tekintetében már folytatott le ellenőrzési eljárást vagy az már folyamatban van, továbbá akkor is, ha változatlan jogi szabályozás mellett ugyanezt a tényállást egyszer már elbírálta, ez esetben közli a fogyasztóval a korábbi eljárásban hozott határozatnak a számát.

A hivatalból indított fogyasztóvédelmi vizsgálatoknak három típusa van: célvizsgálat, témavizsgálat, utóvizsgálat. A célvizsgálat a fogyasztóvédelmi rendelkezések betartásának eseti jellegű ellenőrzése érdekében folytatható, továbbá abban az esetben, ha a fogyasztóvédelmi rendelkezések megsértése a fogyasztók széles körét érinti és az azonnali beavatkozás szükségessége ezt indokoltá teszi. A témavizsgálat több személynél és szervezetnél végezhető az azonos vagy hasonló jellegű fogyasztóvédelmi rendelkezések

²³ A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300139.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

betartásának összehangolt ellenőrzése céljából, míg indokolt esetben az utóvizsgálatban ellenőrzi az MNB az ellenőrzései során hozott határozatainak teljesülését, amely kiterjedhet a rendes, illetve rendkívüli adatszolgáltatásból származó adatok vizsgálatára, valamint a helyszíni és helyszínen kívüli ellenőrzésből származó megállapítások vizsgálatára.

Az ellenőrzések során tett megállapításokat az MNB vizsgálati jelentésben rögzíti, és célvizsgálat esetében 9 hónapon, témavizsgálatnál 1 éven, utóvizsgálatnál 4 hónapon belül észrevételezésre megküldi a vizsgált intézménynek, amelynek erre 30 nap áll rendelkezésre. Az észrevételeket az MNB kiértékeli, és azok kézhezvételétől, de legkésőbb a 30 napos határidő leteltétől számított 90 napon belül döntést hoz az ügyben, amelyet határozatba, vagy ha jogsértést nem állapított meg, végzésbe foglal. Ha a célvizsgálatot azért kell lefolytatni, mert a jogsértés a fogyasztók széles körét érinti, és emiatt azonnali beavatkozás szükséges, a vizsgálati jelentést 30 napon belül kell kiküldeni, ekkor az észrevételezésre a szokásos 30 helyett csak 8 nap áll rendelkezésre, de ha emiatt veszélybe kerülne a tervezett intézkedés eredményessége, ennél rövidebb határidő is adható (ez egyébként a 30 napos határidő esetében is érvényes).

Az MNB intézkedési jogköre a fogyasztóvédelmi rendelkezések, illetve a fogyasztóvédelmi ellenőrzések során hozott határozatok megsértése esetén az alábbi lehetőségeket foglalja magában:

- a) felhívás a jogszabályok betartására, a szükséges intézkedések megtételére;
- b) a jogsértő állapot megszüntetésének elrendelése;
- c) jogsértő magatartás folytatásának megtiltása;
- d) a feltárt hibák, hiányosságok megszüntetésére való kötelezés határidő megadásával, és azzal, hogy a megtett intézkedésekről tájékoztatni kell az MNB-t;
- e) a jogsértéssel érintett tevékenység végzésének, szolgáltatás nyújtásának feltételhez kötése vagy megtiltása a jogszerű állapot helyreállításáig;
- f) fogyasztóvédelmi bírság kiszabása;
- g) esetleges további jogkövetkezmény alkalmazása, ha a megsértett jogszabály ezt előírja.

Az MNB mindenképpen fogyasztóvédelmi bírságot szab ki, ha egy már véglegessé vált határozatban előírt kötelezettség teljesítésére vonatkozó határidő leteltét követő 6 hónapon belül megsértik ugyanazt a jogszabályi rendelkezést, vagy a jogsértés a fogyasztók széles körét érinti, vagy méltánylást érdemlő indok nélkül nem tesznek eleget a PBT-vel szemben fennálló

együttműködési kötelezettségnek. A bírság minimuma tizenötezer Ft, maximuma a számviteli törvény hatálya alá tartozó, százmillió Ft feletti éves nettó árbevételű intézmény esetén a nettó árbevétel 5 %-a, de legfeljebb százmillió Ft (a fogyasztók széles körének jelentős vagyoni hátránnyal fenyegető helyzet okozása esetén kétmilliárd Ft), más esetben tizenötmillió Ft (a fogyasztók széles körének jelentős vagyoni hátránnyal fenyegető helyzet okozása esetén a nettó árbevétel 10 %-a, illetve ha ez ötmillió Ft-nál több, akkor tizenötmillió Ft).

Ha az MNB a fogyasztóvédelmi rendelkezések megsértését nem a fogyasztóvédelmi ellenőrzési eljárásban, hanem az általános ellenőrzési eljárásban (amely lehet a célvizsgálaton, témavizsgálaton, utóvizsgálaton túlmenően rendkívüli célvizsgálat és átfogó vizsgálat is) állapítja meg, a fentebb részletezett intézkedéseket alkalmazhatja.

2.3.2.2. Pénzügyi Békéltető Testület

Míg az általános fogyasztóvédelem tárgykörében már kialakult a békéltető testület intézménye és léte és működése már közismertté vált, ugyanez a pénzügyek területét érintően külön intézményesített formában még nem volt biztosított. A fogyasztók pénzügyi tárgyú jogvitáikkal eleinte a lakhelyük szerint illetékes békéltető testületekhez, illetve a bírósághoz fordulhattak, egészen addig, amíg 2011. július 1-jén – a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvény értelmében – létrehozták a kifejezetten e tevékenység végzésére dedikált intézményt, a Pénzügyi Békéltető Testületet (PBT honlapja). A PBT létrehozásának alapvető célja egyrészt a fogyasztó és a pénzügyi szolgáltató között fennálló pénzügyi tárgyú jogvita bírósági úton való rendezésének és az ezzel járó költségek elkerülése, másrészt a pénzügyi szolgáltatók rábírása az ügyfelekkel történő hatékony párbeszédre és a mindkét fél számára elfogadható megoldáskeresésre, egyezség kialakítására, harmadrészt a tárgyalások és az egyezkedés időbeli gyorsítása, illetve a bírósági szervezetrendszer tehermentesítése volt. A PBT eljárása ingyenes, eljárás- és illetékmentes, működése kiszámítható és gyors (90 napon belül befejeződik), illetve szakmai alapú, melyek biztonságérzet adnak az igénybevevők számára. A fogyasztók 2012-ben, a PBT működésének első teljes évében 3 224 db kérelmet nyújtottak be, majd 2013-ban 4 320 db-ot, 2014-ben 4 181 új kérelmet, mely növekedés tükrözi a fogyasztói bizalom erősödését. A PBT tevékenységének célját a Testület maga is megfogalmazza az alábbiak szerint: *„A Testület tevékenységének célja a pénzügyi szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat igénybe vevők jogos érdekeinek védelme és a pénzügyi közvetítőrendszerrel szembeni közbizalom erősítése. A jogos érdek fontos szempont a Pénzügyi Békéltető Testület számára, ugyanis ennek megítélése képezi alapját döntéseinek, de magának a békéltetésnek is.”* (PBT-A Testület története) 2013. október 1-jével változás következett, a

PSZÁF 2013. szeptember 30-ával megszűnt és tevékenysége beintegrálódott a Magyar Nemzeti Bankba, ez a PBT-re is hatással volt, ettől kezdve már az MNB „szervezeti keretei között, azon belül önálló és független belső szervezetként működik a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 96–130. § szabályainak megfelelően” (PBT-A Testület története), működtetéséről és finanszírozásáról az MNB gondoskodik. 2015-től kezdődően, – mikor az év során beérkező új ügyek száma ugrásszerűen 20 353 db-ra nőtt, – már nem csupán a hagyományos békéltetés volt a PBT feladata, hanem „egy egyszeri és speciális feladat ellátása, elvégzése is a békéltetési tevékenység vitelével párhuzamosan. Az egyes fogyasztóknak korábban nyújtott forint és deviza alapú hitelek tekintetében a 2014. év második felében megalkotott, kihirdetett és hatályba lépett jogszabályok, törvények és MNB elnöki rendeletek alapján a Testület lett a törvényi elszámolás és forintosítás eredményeképpen előálló jogviták jogorvoslatának elsődleges fóruma”. A Testület jellege és szerepe nagy mértékben változott meg. Már nemcsak békéltetés zajlott, hanem azon jelentősen túlmutató döntéshozatal is ezzel egyedülálló gyakorlatot teremtve az alternatív vitarendezésben.”. (PBT-A Testület története)

2. sz. ábra

PÉNZÜGYI BÉKÉLTETŐ TESTÜLET

Per nélküli megoldás a pénzügyi fogyasztói jogvitákban

A Pénzügyi Békéltető Testület a Magyar Nemzeti Bank által működtetett, **biróságon kívüli, alternatív vitarendezési fórum**, amely 2011. július 1-je óta nyújt lehetőséget a fogyasztók és az MNB által felügyelt pénzügyi szolgáltatók közötti pénzügyi tárgyú fogyasztói jogviták békés rendezéséhez.

A Testület elsődleges célja, hogy egyezséget hozzon létre a felek között. Ha ez nem lehetséges, akkor kötelezést vagy ajánlást is hozhat, ha van szolgáltatói jogsértés. Gyakran előfordul, hogy a felek a Testület által kintűzött személyes meghallgatást megelőzően megegyeznek egymással.

EGYEZÉS
KÖTELEZÉS
AJÁNLÁS
MEGHALLGATÁSON KÍVÜLI MEGEGYZÉS

A pénzügyi békéltetési vitarendezés ELŐNYEI:

- Az ügymenet gyors, az eljárás 90 napon belül befejeződik.
- Az eljárás ingyenes, sem eljárási díjat, sem illetéket nem kell fizetni, és a jogi képviselet sem kötelező.
- Pénzügyekben nagy tapasztalattal rendelkező, szakvizsgázott jogászok és közgazdászok segítik a megegyezést.
- Az eljárás megindítása az ügyfélkapun keresztül, elektronikusan is lehetséges. Online.
- Az on-line kötött pénzügyi szolgáltatási szerződésekkel kapcsolatos jogviták elektronikusan intézhetők az EU Online Vitarendezési Platformján.

A Pénzügyi Békéltető Testület elérhető a www.penzuzyibekeltetotestulet.hu weboldalon, email-ben az uyfelszolgalat@mnb.hu címen. A meghallgatásokat a Budapest, Váci út 76. szám alatti Capital Square irodaházban lévő tárgyalóiban tartja.

Pénzügyi Békéltető Testület célja, alkalmazásának előnyei

Forrás: PBT-Per nélküli megoldás

A PBT tevékenységi köre ettől kezdődően a méltányossági ügyekre is kiterjedt. 2017 év elejétől az MNB tv. értelmében bevezetésre került a kötelező jogszabályi alávetés intézménye, mely a békéltetés területén egyedülállónak bizonyult, ezáltal a PBT kötelezést tartalmazó döntést hoz abban az esetben, ha a felek között nem kerül sor egyezsége, a pénzügyi szolgáltató jogsértése megállapítható, azonban az nem veti alá magát a PBT eljárásának, s a fogyasztó egymillió forint alatti igényt támaszt. Mindez erősíteni hivatott a két fél közötti megegyezési hajlandóságot. Napjainkra a PBT-nél, mint a bíróságon kívüli, alternatív vitarendezési fórumnál az ügyek mintegy 40%-át illetően születik sikeres megegyezés, mely által a pénzügyi békéltetés is nagy lépést tesz a pénzügyi fogyasztóvédelem kitűzött céljai beváltása érdekében. A PBT célját, alkalmazásának előnyeit a fenti, 2. sz. ábra szemlélteti.

A PBT-hez pénzügyi fogyasztói jogvita fennállása esetén csak azt követően lehet fordulni, hogy a fogyasztó előzetesen már megkísérelte azt – bizonyítható módon, panaszbeadvány útján írásban – rendezni az érintett pénzügyi szolgáltatónál, s arra a rendelkezésre álló válaszadási határidőn belül visszajelzést nem kapott vagy nem kielégítő választ kapott. Fontos, hogy a PBT igénybevétele halasztó hatállyal nem bír, továbbá döntése nincs kihatással a későbbi bírósági út igénybevételére.

A PBT eljárása kérelemre indul, melyet azokban az esetekben lehet kezdeményezni, ha a pénzügyi szolgáltató megszegte a szerződésben foglaltakat, ami a fogyasztó számára kárt okozott, illetve ha vitás kérdések merültek fel a biztosítási kárrendezési eljárás során, azonban a biztosító részben vagy egészében elutasította a fogyasztó részéről fellépő igényt, továbbá amennyiben összegszerű, elszámolási vita vagy méltányossági kérelem igénye áll fenn. Nem kötelező jogi képviselő igénybevétele, a PBT hozzáértő, szakirányú végzettségű alkalmazottai segítik a megegyezést a két fél között.

2.3.2.3. *Pénzügyi Navigátor Tanácsadó Irodahálózat*

Általánosságban elmondható, hogy a magasabb hozamok elérésének reményében a fogyasztók olyan pénzügyi termékeket, szolgáltatásokat is igénybe vesznek, amelyek konstrukcióit, valós kockázatait nem képesek reálisan felmérni. Ennek kivédésére néhány szektort érintően (pl.: biztosítás, tőkepiac) vannak olyan beépített kötelező mechanizmusok (pl.: kötelező tanácsadás, MIFID²⁴ teszt), melyek abból a célból kerültek bevezetésre, hogy kockázatosabb termékeket és szolgáltatásokat csak olyan személyeknek legyen lehetősége igénybe venni, akik ezen

²⁴ Markets in Financial Instruments Directive, azaz a pénzügyi eszközök piacairól szóló irányelv, melyet a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény (Bsz.) ültette át a magyar jogi szabályozásba.

termékek, szolgáltatások komplex tulajdonságaival, időtávjaival, összetett jellegükkel, s főleg működési elveikkel és kockázataikkal tisztában vannak és/vagy kaptak róla részletes és kielégítő tájékoztatást. Mindezek ellenére az innovatív pénzügyi termékek és a lakosság pénzügyi ismeretei közötti olló egyre tágabbra nyílik, ráadásul az elmúlt évek újításaként megjelent fintech megoldások révén ez a folyamat egyre jobban felgyorsul, amely egyaránt jelen kockázatot a fogyasztók, a pénzügyi szolgáltatók és a pénzügyi stabilitás szempontjából is. (Németh-Lékó, 2020a.)

A fogyasztóvédelem feladata kettős, egyrészt utólagosan kezelnie kell a már megtörtént – több esetben felelőtlen pénzügyi döntés eredményeként keletkezett – konkrét pénzügyi panaszokat, másrészt – az 5. fejezetben kifejtett eszközök igénybevételével – preventív módon szükséges pénzügyi tájékoztatás nyújtásával segítenie a fogyasztókat.

Az MNB e célok elérése érdekében – többek között – létrehozta a Pénzügyi Navigátor Irodahálózatot, mely az MNB budapesti ügyfélszolgálatához hasonló feladatokat lát el valamennyi megyeszékhelyen – segítve ezzel a vidéki lakosság pénzügyi panaszainak lokális kezelését, továbbá tájékoztatást nyújt az adott probléma jogorvoslati lehetőségeiről, valamint a fogyasztóktól érkező kérdések esetén előzetes tájékoztatást és pártatlan tanácsokat is ad. Üzemeltetését független civil partnerek végzik. A pénzügyi tanácsadók tudásuk folyamatos naprakészsége érdekében rendszeres kötelező továbbképzéseken vesznek részt, melyeket vizsgával zárják. A Pénzügyi Navigátor Irodahálózat igénybevétele teljesen ingyenes, a személyes találkozás alkalmával közérthető módon nyújtanak hiteles tájékoztatást a fogyasztó által igénybe venni szándékozott pénzügyi termék/szolgáltatás előnyeiről, kockázatairól és felhívják a figyelmet a felmerülő veszélyekre is. A szolgáltatás keretében a személyre szabott tanácsadás mellett segítenek értelmezni az egyedi szerződéseket is, továbbá a konkrét fogyasztóvédelmi panasz megfogalmazásában, a megfelelő fórumhoz irányításában (pénzügyi szolgáltató, MNB, Pénzügyi Békéltető Testület) és a panasz benyújtásában is segítséget nyújtanak.

Mindezek által e szervezet helyi szinten járul hozzá a fogyasztók pénzügyi tudatosságának növeléséhez, ezáltal is biztosítva a gyorsabb, egyszerűbb információhoz jutást, s a pénzügyi problémák hatékony és gördülékeny kezelését. Az előzetes tájékoztatást szolgáló az irodahálózat külön alportállal²⁵ is rendelkezik. (MNB-Pénzügyi Navigátor Irodahálózat, 2022.)

²⁵ MNB-Pénzügyi Navigátor Irodahálózat Weboldal. <https://penzugyfogyaszto.hu/>, Letöltés: 2022.03.06.

2.3.2.4. *Minősített fogyasztóbarát termékek*

A Magyar Nemzeti Bank azzal a fogyasztóvédelmi szemlélettel és céllal hozta létre a minősített fogyasztóbarát termékeket, hogy a piacon megjelenő kínálat áttekinthetőbbé váljon és a pénzügyi termékek könnyebben összehasonlíthatóvá váljanak. E lépés nagyobb versenyt generál a pénzügyi szolgáltatói oldalon, élénkítve ezzel a piaci szereplők (hitelintézetek, biztosítók) közötti versenyt. A minősített fogyasztóbarát termék minősítéshez számos, az MNB által rögzített egységes feltételnek együttesen kell megfelelni. A minősítésnél nagy hangsúlyt helyeznek pl. a fogyasztóbarát kiszolgálásra, illetve a teljeskörű online kommunikáció biztosítására. (Otthon a pénzügyekben)

Jelenleg három minősített fogyasztóbarát terméktípus érhető el a piacon, s az MNB honlapján valamennyi típushoz tartozik online kalkulátor²⁶ is, mely segítheti a fogyasztókat a termékek közötti eligazodásban. A minősítés megszerzéséhez szükséges főbb feltételeket és egyéb információkat ld. az adott terméktípus alatt felsorolva:

- Minősített Fogyasztóbarát Lakáshitel (2017-től kezdve 8 bank 1-1 termékével nyerte el a minősítést)
 - annuitásos törlesztés (egyenlő havi törlesztőrészek)
 - kamatperiódus 5, 10, 15 év vagy a teljes futamidő alatt rögzített kamat
 - hitelbírálat az értékbecslés leadásától legfeljebb 15 munkanap
 - folyósítási határidő a feltételek teljesítésétől számított 2 munkanap
 - kamatfelár maximum 3,5 százalékpont
 - folyósítási díj: maximum a hitelösszeg 0,75%-a, de legfeljebb 150 ezer Ft
 - előtörlesztési díj maximum az előtörlesztett összeg 1%-a, lakástakarékból történő előtörlesztés díjmentes
- Minősített Fogyasztóbarát Személyi Hitel (2020-tól kezdve 6 bank 1-1 termékével nyerte el a minősítést)

²⁶ Magyar Nemzeti Bank: Minősített Fogyasztóbarát Lakáshitel Kalkulátor,

<https://minositethitel.mnb.hu/kalkulator>, Letöltés: 2022.10.03.;

Magyar Nemzeti Bank: Minősített Fogyasztóbarát Személyi Hitel Kalkulátor,
<https://minositetszemelyihitel.mnb.hu/nyito/kalkulator>, Letöltés: 2022.10.03.;

Magyar Nemzeti Bank: Minősített Fogyasztóbarát Otthonbiztosítás Kalkulátor,
<https://minositettotthonbiztositas.mnb.hu/mfo/kalkulator>, Letöltés: 2022.10.03.

- szabad felhasználásra és hitelkiváltási célra
 - maximális futamidő 7 év
 - 2021. július 1-jétől online elérhető
 - annuitásos törlesztés (egyenlő havi törlesztőrészek)
 - futamidő végéig rögzített, fix kamat
 - folyósítás a befogadást követő naptól számított maximum 3 munkanap (online hitelfelvétel esetén legfeljebb 2 munkanap)
 - kamatfelár 500 ezer forint hitelösszegig nem haladhatja meg a 15 százalékpontot, 500 ezer forint hitelösszeg felett pedig a 10 százalékpontot
 - folyósítási díj maximuma a hitelösszeg 0,75%-a (online hitelfelvétel esetén nem számítható fel)
 - előtörlesztési díj nem haladhatja meg az előtörlesztett összeg 0,5%-át, míg 1 évnél rövidebb hátralévő futamidő esetén az előtörlesztés díjmentes
- Minősített Fogyasztóbarát Otthonbiztosítás (termék-összehasonlító alkalmazás fejlesztése is várható hozzá; 2020-tól kezdve 10 biztosító 1-1 termékével nyerte el a minősítést)
- alapsomag, ami elemi károokra és a háztartásokat gyakran érintő, általános káreseményekre nyújt biztosítást
 - kiegészítő fedezetek a lakáshoz közvetlenül kapcsolódó, gyakoribb, illetve egyedi káresemények is biztosíthatók
 - a kárhányad (a veszélyközösség szintjén) minimum 50 százalék
 - a biztosítási összeg és a biztosítási díj indexálása (módosítása) egységes módszertanhoz kötött
 - igen nehéz helyzetekben rendkívüli eljárás kérhető
 - a kárrendezés ügyfélközpontú és jól nyomon követhető
 - a kárbejelentés és a kárrendezés teljes folyamata digitális csatornán is elérhető (MNB-A Minősített Fogyasztóbarát Termékcsalád)

2.3.3. Egyéb állami szerepvállalás a pénzügyi fogyasztóvédelem területén

Az MNB tevékenységén túl léteznek egyéb, de szintén kiemelt jelentőségű, a fogyasztók érdekvédelmét szolgáló, az állam által biztosított védelmi rendszerek és eszközök, melyek közül ezen alfejezetben mutatom be az ügyfélvédelmi garanciarendszer állami intézményeit és keresem a jelenleg rendszerszinten hiányzó, de pótlólagosan létesíthető további védelmi lehetőségeket. Ezen túl bemutatok néhány egyéb intézkedést is, melyek a pénzügyi tranzakciók költségeinek, átfutási idejének csökkentését, illetve a hatékonyabb befektetővédelmet segítik elő. Ezen túlmenően bemutatok olyan pénzügyi intézményi gyakorlatokat, melyek szintén fogyasztóbarátnak tekinthetők.

2.3.3.1. *Pénzügyi intézmények ügyfeleit védő garanciarendszerek*

FOGYASZTÓK BEFEKTETÉSEINEK VÉDELMERE SZOLGÁLÓ
GARANCIARENDSZEREK

A fogyasztónak minősülő személyek számára kétféle államilag létrehozott garanciarendszer létezik, amelyeknek a célja, hogy bizonyos összeghatárig terjedően teljes vagy részleges kártalanítást nyújtson. Az Országos Betétbiztosítási Alap (OBA) működését a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény²⁷ (Hpt.) X. fejezete szabályozza.

A hitelintézeteknél elhelyezett névre szóló betétekre az OBA a hitelintézet engedélyének MNB általi visszavonása vagy a felszámolás bíróság általi elrendelése esetén teljesít kifizetést. Az OBA esetében a biztosított betétek közé azok tartoznak, amelyekre nem vonatkozik állami garancia. A kártalanítás alapját képező összegbe bele kell számítani az ügyfélnek a hitelintézetnél elhelyezett összes betétjét. A kártalanítás összege a kártalanítás alapját képező összeg 100 %-a, de jelenleg legfeljebb 100 000 eurónak megfelelő forint, amelyet a kártalanítás napját megelőző napon érvényes MNB deviza középárfolyamon kell meghatározni. Devizában elhelyezett betétek esetén szintén forintban történik a kifizetés, kivéve akkor, ha a betétet magyarországi székhelyű hitelintézet külföldi fióktelepénél helyezték el, ekkor az adott ország hivatalos devizájában teljesíti az OBA a kifizetést. A 100 000 eurós maximális kártalanítási összeg felül legfeljebb további 50 000 eurónak megfelelő forint erejéig egyes speciális eredetű betétek után is jár kártalanítás, amelyeket a kártalanítás kezdő napja előtti 3 hónapban elkülönített számlán helyeztek el, és amelyek forrását megfelelően igazolták. Ilyen betétnek

²⁷ A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300237.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

minősülnek a lakóingatlan, lakásbérleti vagy lakáshasználati jog eladásából, munkaviszony megszűnéséből, nyugdíjazásból, biztosítási kifizetésből, bűncselekmény áldozatainak vagy tévesen elítélteknek járó kártérítésből származó összegek. A kártalanítási kifizetéseket az OBA alapesetben a kártalanítás kezdő napjától számított 10 munkanapon belül automatikusan teljesíti, azok iránt a betéteseknek nem kell kérelmet benyújtaniuk. A kifizetett összegek erejéig az ügyfélnek a hitelintézettel szembeni követelése átszáll az OBA-ra, és a hitelintézet köteles azt megtéríteni az OBA-nak a kifizetéssel kapcsolatban felmerült, a Hpt.-ben meghatározott költségeivel együtt.

Az OBA bevételei a hitelintézetektől származnak, amelyek kötelezően a tagjai, kivéve, ha harmadik országbeli hitelintézet fióktelepéről van szó, amely rendelkezik az MNB döntése szerint az Európai Parlament és a Tanács 2014/49/EU irányelve által előírt biztosítással egyenértékű betétbiztosítással. A tagok egyrészt egyszeri csatlakozási díjat fizetnek, amely a jegyzett tőke 0,5 %-a, másrészt rendszeres és rendkívüli éves befizetéseket teljesítenek. Az éves díj alapidíjból és kockázati alapú változó díjból áll, és összege nem lehet nagyobb, mint a tárgyévet megelőző év végén fennálló, biztosítottak minősülő betétek – kivéve az önkormányzatok betéteit és a fentebb említett speciális betétek 100 000 euró feletti részét – és az azokra elhatárolt kamatok együttes összege kártalanítási kötelezettség alá eső részének a 0,3 %-a. A jogszabály meghatározott az OBA pénzeszközeinek állományára vonatkozóan egy ún. célszintet is, amelynek mértéke a kártalanítási kötelezettség alá eső összesített betétállomány 0,8 %-a; ezt 2024 júliusára kellene elérni, és ehhez igazodóan kell meghatározni a tagok éves díjfizetésének összegét. Ha a célszint elérését követően teljesített kártalanítási kifizetések következtében a pénzeszközök állománya a célszint kétharmada, vagyis 0,53 % alá süllyed, az éves díjfizetéseket úgy kell meghatározni, hogy a célszint 6 éven belül ismét elérhető legyen.

Az OBA a kártalanítási kifizetések fedezetére az MNB-től vagy hitelintézettől kölcsönt vehet fel, illetve hitelintézettől kölcsönt vehet fel az MNB-től felvett kölcsön visszafizetése érdekében. Lehetősége van arra is, hogy a kártalanítási kifizetések fedezetére vagy az előbb említett kölcsönök visszafizetésére kötvényt bocsásson ki. Az állam mind a kölcsönfelvételtől, mind a kötvénykibocsátásból eredő kötelezettségekre díjmentesen készfizető kezességet vállal.

Az OBA a kölcsönök vagy a kötvények visszafizetése érdekében rendkívüli éves díjfizetést is előírhat, amelynek igazodnia kell a visszafizetési feltételekhez, és amelynek mértéke a szokásos éves díjon felül nem haladhatja meg a díjfizetési alap 0,5 %-át. Ez alól kivételt képez, ha az OBA által felvett kölcsönök, illetve az általa kibocsátott kötvények összege olyan nagymértékű, hogy meghaladja a kártalanítási kötelezettség alá eső betétek összesített állományának 0,8 %-

át; ekkor az MNB jóváhagyásával a rendkívüli éves díjfizetési kötelezettség a díjfizetési alap 0,5 %-ánál magasabb is lehet.

Az OBA pénzeszközeit – kivéve a házipénztárat, a likviditás biztosítása céljára szolgáló pénzforgalmi számlán tartott, valamint a kifizetések teljesítéséhez szükséges, hitelintézethez átutalt összegeket – diverzifikált módon állampapírokban és MNB-betétben kell tartani.

A másik garanciaalap, a Befektető-védelmi Alap (BEVA) működését a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény²⁸ (Tpt.) XXIV. fejezete szabályozza. A BEVA akkor teljesít kifizetést, ha a befektetési szolgáltató ellen az MNB felszámolást kezdeményez, vagy a bíróság elrendeli a felszámolást. A kártalanítás hatálya alá a befektetési szolgáltatónál elhelyezett, a befektető nevében nyilvántartott értékpapírok és pénz tartoznak. Értékpapírok esetén a követelés összegét a felszámolás kezdő napját megelőző 180 napra vonatkozó, a tőzsdei vagy tőzsdén kívüli kereskedés során kialakult napi átlagárfolyamok átlaga alapján kell kiszámítani, illetve forgalom hiányában a BEVA igazgatósága határozza meg. A kártalanítás során figyelembe vehető ügyfélkövetelés maximuma jelenleg az OBA-val egyezően személyenként 100 000 euró, amelyet a befektetési szolgáltató felszámolásának kezdő napján érvényes MNB deviza középárfolyamon kell forintra átszámolni, mivel a BEVA a kártalanítást forintban fizeti ki. Az OBA-tól eltérően azonban a kártalanítás alá eső követelések kártalanítási aránya nem 100 %: az 1 millió Ft összeghatárig terjedő részre 100 %, az e feletti részre viszont már csak 90 %, vagyis tulajdonképpen 10 %-nyi önrész terheli az ügyfelet. Ez egyben azt is jelenti, hogy a BEVA a közhiedelemmel ellentétben személyenként valójában nem legfeljebb 100 000 eurónak megfelelő Ft-ot fizet ki kártalanításként, hanem ennél kevesebbet, a pontos arány a figyelembe vett euró/forint árfolyamtól függ. Ha pl. az euró árfolyama 300 Ft, akkor a maximum összeg 30 000 000 Ft, viszont ténylegesen csak 27 100 000 Ft kerül kifizetésre, amely 90,33 %-os kártalanítási arányt jelent, míg 400 Ft-os árfolyamnál 40 000 000 Ft helyett 36 100 000 Ft-ot fizetnek ki, amely már csak 90,25 %-os aránynak felel meg. Adott ügyfélkövetelés esetén minél magasabb az euró/forint árfolyam, illetve adott árfolyamnál minél nagyobb összegű követeléséről van szó, annál alacsonyabb lesz a kártalanítási arány. További fontos különbség az OBA-hoz képest, hogy a kártalanítás nem automatikusan történik, azt kérvényeznie kell az ügyfélnek, amelyre egy év áll rendelkezésére, illetve ha menthető okból nem tudta ezt megtenni, az akadály elhárulását követően 30 napig ezt pótolhatja. Az ügyfélnek a kérelméhez be kell nyújtania a követelése alapjául szolgáló szerződést, valamint a jogosultság

²⁸ A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100120.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

igazolásához szükséges adatokat. Ha ez megtörtént, és a befektetési szolgáltatónál rendelkezésre áll a megfelelő nyilvántartás, a BEVA a kérelem benyújtását követő 90 napon belül köteles azt elbírálni, és amennyiben az ügyfélkövetelés és a befektetési szolgáltató nyilvántartásának egyezősége alapján megállapítja a kártalanítandó követelés összegét, az elbírálastól számított 90 napon belül kifizeti azt. Az MNB előzetes írásos jóváhagyásával különösen indokolt esetben ez a határidő egy alkalommal további 90 nappal meghosszabbítható. Az OBA-hoz képest tehát a kifizetés lehetséges határideje jóval hosszabb: az OBA esetében a kártalanítás kezdő napja a hitelintézet engedélyének MNB általi visszavonása vagy a felszámolás bíróság általi elrendelése közzétételét követő nap, és ettől számítva 10 munkanapon belül kell fizetnie, vagyis ez kb. 15 napot jelent. A BEVA-nál ezzel szemben a kártalanításhoz kapcsolódó igényérvényesítés első napja a befektetési szolgáltató felszámolásnak MNB általi kezdeményezése vagy a felszámolás bíróság általi elrendelése közzétételét követő legfeljebb 30 nap. Ehhez hozzáadódik az igényelbírálásra, valamint a kártalanítási kérelem jóváhagyására rendelkezésre álló 90-90 nap, tehát anélkül, hogy jogszabályt sértene, a BEVA 210 nap elteltével is fizethet, ráadásul abban az esetben, ha nem áll rendelkezésre a befektetési szolgáltató nyilvántartása vagy az – vélhetően nem az ügyfél hibájából – nem egyezik az ügyfél kérelmében foglaltakkal, ez az időszak jóval hosszabb is lehet, tulajdonképpen nincs jogszabályi rendelkezés arra vonatkozóan, hogy emiatt meddig húzódhat el a kifizetés. A kifizetett kártalanítás mértékéig az ügyfél követelése a BEVA-ra száll át, amelyet a befektetési szolgáltató vagy jogutódja köteles a BEVA részére megtéríteni.

A BEVA-nak a befektetési szolgáltatók kötelezően a tagjai, kivéve, ha olyan más EU tagállamban székhellyel rendelkező intézmény fióktelepéről van szó, amely tagsággal rendelkezik az Európai Parlament és a Tanács 97/9/EK irányelve által előírt befektetővédelmi rendszerben, vagy olyan harmadik országbeli intézmény fióktelepe, amely rendelkezik az MNB döntése szerint az Európai Parlament és a Tanács 97/9/EK irányelve által előírt biztosítással egyenértékű befektetővédelemmel. A tagok egyszeri csatlakozási díjat fizetnek, amely a jegyzett tőke 0,5 %-a, minimum 500 000, maximum 3 000 000 Ft, valamint rendszeres és rendkívüli éves befizetéseket teljesítenek. Az éves díj alapja a tárgyévet megelőző évben kártalanítási alapot képező pénz és értékpapírok átlagos állománya, a díj maximális mértéke a díjalap 0,3 %-a, de legalább 500 000-2 000 000 Ft, a BEVA igazgatóságának döntésétől függően. Az OBA-val ellentétben itt nincs jogszabály által meghatározott célszint a BEVA pénzeszközeinek állományára vonatkozóan, ugyanakkor szükség esetén elrendelhető rendkívüli befizetés, amelynek mértéke nem haladhatja meg az utoljára megállapított éves díj

mértékét, vagyis legfeljebb összesen a díjalap 0,6 %-a fizetendő egy adott évben mint rendes és rendkívüli díj.

A BEVA az OBA-val analóg módon a kártalanítási kifizetések fedezetére az MNB-től vagy hitelintézettől kölcsönt vehet fel, illetve hitelintézettől kölcsönt vehet fel az MNB-től felvett kölcsön visszafizetése érdekében, továbbá kötvényt bocsáthat ki a kártalanítási kifizetések fedezetére vagy a felvett kölcsönök visszafizetésére. Az állam mind a kölcsönfelvételből, mind a kötvénykibocsátásból eredő kötelezettségekre díjmentesen készfizető kezességet vállal. Különbség az OBA-hoz képest, hogy mind a kölcsönfelvételhez, mind a kötvénykibocsátáshoz szükséges az államháztartásért felelős miniszter jóváhagyása.

A BEVA a pénzeszközöket – kivéve a házipénztárat, a likviditás biztosítása céljára szolgáló pénzforgalmi számlán tartott, valamint a kifizetések teljesítéséhez szükséges, hitelintézethez átutalt összegeket –kizárólag állampapírokban és MNB-betétben tarthatja, ez gyakorlatilag szintén megegyezik az OBA-ra vonatkozó rendelkezésekkel.

PÉNZTÁRI ÉS BIZTOSÍTÁSI MEGTAKARÍTÁSOK VÉDELMERE SZOLGÁLÓ GARANCIARENDSZER HIÁNYA

Az önkéntes nyugdíjpénztárakba, egészség- és öngélyező pénztárakba, magánnyugdíjpénztárakba a tagok és munkáltatóik annak érdekében teljesítenek tagdíjbefizetéseket, hogy azokból a pénztárszervezet működtetésére, fenntartására, illetve a szükséghelyzetek kezeléséhez szükséges likviditás biztosítására levont rész után fennmaradó, a fedezeti alapon belül az egyéni számlákon jóváírt összegeket a pénztár befektesse, és azokon lehetőleg minél magasabb hozamot érjen el. A befektetési tevékenységre számos jogszabályi rendelkezés vonatkozik, ezek egyrészt meghatározzák, hogy a pénztárak, illetve az általuk megbízott vagyonkezelők milyen eszközökbe és milyen korlátozások mellett fektethetnek, másrészt szabályozzák, hogy milyen intézmény vagy személy bízható meg a vagyonkezeléssel. Azt is előírják a vonatkozó rendelkezések, hogy a pénztáraknak a tulajdonukban lévő értékpapírokat letétkezelőnél kell elhelyezniük, továbbá a befektetési tevékenységhez kapcsolódó pénzforgalom lebonyolítására szolgáló, ún. befektetési számlákat is a letétkezelőnél kell vezetni. Ez lényegében azt jelenti, hogy a pénztár vagyonkezelői az általuk kezelt portfóliókban található értékpapírokat, illetve le nem kötött pénzeszközöket nem tarthatják a saját maguk által vezetett értékpapírszámlákon és ügyfélszámlákon, hanem azokat a tőlük független letétkezelőnél vezetett számlákon kell elhelyezniük. Ez egy magánszemély vagy egy

vállalati ügyfél esetében jellemzően nem így van, esetükben a befektetési szolgáltatónál vezetett számlákon található meg a tulajdonukban lévő eszközök.

A befektetés, mint közismert, kockázattal járó tevékenység, amelynek természetes velejárója, hogy időnként a nyereség mellett veszteség is keletkezik az ügyleteken. Az ilyen jellegű veszteségek, ha egyébként betartották a jogszabályi rendelkezéseket, valamint a pénztárak esetében a befektetési politikában és a vagyonkezelési szerződésekben meghatározott limiteket, valamint nem merül fel olyan körülmény, amely arra utal, hogy észszerűtlen, indokolatlan, nem kellő körültekintéssel meghozott döntések következtében keletkeztek, ún. normál befektetési veszteségnek tekinthetők. Ezek kockázatát a pénztár, végső soron pedig az adott portfólióval érintett pénztártagság viseli. Léteznek azonban olyan kockázatok, amelyek abból adódnak, hogy a veszteség a vagyonkezelő, a letétkezelő vagy a befektetési tevékenységben közreműködő egyéb szereplők jogszabályellenes tevékenységére vezethető vissza. Ennek legismertebb példája, ha az ügyfelek értékpapírszámláit és ügyfélszámláit vezető intézmény nem vagy csak részben képes elszámolni a nála elhelyezett vagyonnal. Ez szerencsére csak viszonylag ritkán fordul elő, de ha mégis bekövetkezik, az igen jelentős mértékű károkat képes okozni. Sajnos Magyarországot sem kerülte ez el, a közvéleményben még bizonyára élénken él a közelmúlt ilyen jellegű eseménysora, amely „brókerbotrányok” néven híresült el. Ez több, egymással részben kapcsolatban álló eseménysor összefoglaló elnevezése, amelynek központi eleme a Quaestor Értékpapír Zrt.-nél és a Buda-Cash Brókerház Zrt.-nél elkövetett súlyos jogszabálysértések következtében a két intézmény, illetve az utóbbival üzleti kapcsolatban álló DRB-bankcsoport 2015 tavaszán bekövetkezett fizetéseképtelenné válása, mely több tízezer ügyfelet, köztük a zömüket kitevő magánszemélyeken és gazdasági társaságokon kívül önkormányzatokat, civil szervezeteket, de még két egészségpénztárat is érintett. Közülük a nagyobbik, a több mint 28 ezer taggal rendelkező²⁹ Honvéd Egészségpénztár a mintegy 2,5 milliárd Ft-os vagyonából 1,8 milliárd Ft-ot, míg a jóval kisebb, kb. 3 500 tagú Pro Vita Első Magyar Kiegészítő Egészségpénztár 130 millió Ft-ot veszített el³⁰ (utóbbinak a 2014 végi vagyona az éves beszámoló kiegészítő melléklete szerint 234 millió Ft volt).³¹

²⁹ A Honvéd Önkéntes Kölcsönös Kiegészítő Egészségbiztosító Pénztár kiegészítő melléklete a 2015. évi éves beszámolóhoz, Weboldal. <https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetetes?id=416379&did=K43579/2016>, Letöltés: 2022.09.20.

³⁰ Világgazdaság: *Indul az újabb kártalanítás*, 2017.02.23., Weboldal. <https://www.vg.hu/penz-es-tokepiac/2017/02/indul-az-ujabb-kartalanitas>, Letöltés: 2022.08.15.

³¹ A Pro Vita Első Magyar Kiegészítő Egészségpénztár kiegészítő mellékletének szöveges indoklása a 2014. évi éves beszámolóhoz, Weboldal. <https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetetes?id=415964&did=K62454/2015>., Letöltés: 2022.08.15.

A két intézmény sem az OBA-tól, sem a BEVA-tól nem kapott azonban kártalanítást, miután mindkét garanciaalap esetében a jogszabályi rendelkezések kizárják a pénztárakat a kártalanításra jogosultak köréből: a Hpt.-ben nevesítve vannak, míg a Tpt.-ben intézményi befektetőnek vannak minősítve, és ebből adódóan nem részesülhetnek kifizetésben. A kártalanítások elmaradása is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a későbbiekben mindkét egészségpénztár eltűnt a piacról: a Honvéd Egészségpénztár beolvadt a Prémium Egészségpénztárba, míg a Pro Vita Egészségpénztár tevékenységi engedélyét az MNB visszavonta, és felszámolást kezdeményezett vele szemben. A Honvéd Egészségpénztár tagjainak azon része, akik a rendvédelmi szervek alkalmazásában álltak a vagyonvesztés időpontjában, két évvel az események után végül a külön erre létrehozott jogszabálynak köszönhetően visszakapták az egyéni számlájukról eltűnt összeget, de ez egyedi intézkedésnek tekinthető.

A magánnyugdíjpénztáraknál létezik egy garanciarendszer, a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény X. fejezete³² által szabályozott Pénztárak Garanciaalapja (PGA), amely akkor teljesít kifizetést, ha egy másik magánnyugdíjpénztárba való átlépés vagy az állami nyugdíjrendszerbe való visszalépés esetén a pénztár nem teljesíti az esedékességet követő öt napon belül (a követelés „befagyása”), illetve a PGA garantálja a felszámolás alatt álló pénztár járadékos tagja számára a járadék teljes összegének folyósítását. A kártalanítás mértéke 100 %, felső összeghatára nincs, azonban a kártalanítás alapját képező követelésbe csak a 2010. október 31-ig terjedő időszakra vonatkozóan teljesített befizetési kötelezettségek alapján keletkezett tételek tartoznak bele. Ez azt jelenti, hogy a PGA csak azon befizetések és hozamaik után tartozik helytállni, amely befizetéseket még a magánnyugdíjpénztári rendszer átalakítása előtti időszakra vonatkozóan teljesítettek a tagok és munkáltatóik. Az ezt követően önkéntes alapon teljesített befizetésekre és azok hozamaira tehát nem fizet kártalanítást a PGA. Szintén nem jár kártalanítás akkor, ha a pénztárnál akár a felhalmozási időszakban, akár a nyugdíjszolgáltatási időszakban olyan vagyonvesztés keletkezik, amely nem tartozik a „normál” befektetési veszteség kategóriájába (kivéve a fentebb említett, a felszámolás alatt lévő pénztár járadékos tagját érintő esetkört). A kártalanítási kifizetéseket az esedékességet követő 35 napon belül kell megkezdeni, és azokat nem a pénztártag, hanem átlépés esetén a másik pénztár, az állami nyugdíjrendszerbe való visszalépés esetén a Nyugdíjbiztosítási Alap kapja. A pénztárak garanciadíj fizetésére

³² A magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700082.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

kötelezettek, kivéve, ha a PGA igazgatósága úgy dönt, hogy nem állapít meg garanciadíjat. A garanciadíj alapja a tagdíjbevétel, az éves díj mértéke nem lehet magasabb ennek 0,4 %-ánál; amennyiben a PGA eszközeinek értéke nem elegendő a kártalanítási kötelezettségekre, rendkívüli díjfizetés is előírható. A PGA szabad pénzeszközeit kizárólag pénzben vagy állampapírban tarthatja. A PGA vagyona a magánnyugdíjpénztári rendszer 2010-es átalakítása óta számottevően nem változott, miután a pénztárak tagdíjbevétele a töredékére zuhant azt követően, hogy az átalakítás következtében már nem kellett kötelezően befizetni a bruttó munkabér 8 %-át.

A megtakarítási jellegű életbiztosítások esetében az önkéntes pénztárakhoz hasonló a helyzet, az ügyfél által a nem a szokásos befektetési tevékenységből eredő veszteség esetén ugyancsak nem jár kártalanítás sem az OBA-tól, sem a BEVA-tól, mivel a Hpt.-ben nevesítetten vannak a biztosítók kizárva a kártalanításra jogosultak köréből, míg a Tpt.-ben a pénztárakhoz hasonlóan intézményi befektetőnek minősülnek.

A pénztárak és a megtakarítási jellegű életbiztosítások tekintetében a biztosítók kártalanításból való kizárása nehezen indokolható, hiszen való igaz, hogy intézményi befektetőnek minősülnek, de az ilyen jellegű vagyonvesztések általában nem abból erednek, hogy a pénztár, a biztosító vagy a vagyongazdálkodó a jogszabályokat megsértve, nem a kellő körültekintéssel járt el, hanem abból, hogy az a pénzügyi intézmény követett el súlyos jogszabálysértést, ahova elhelyezték a vagyont. Ebből a szempontból nézve legfeljebb akkor lehetne kizárni a kártalanítást, ha egyértelműen bizonyítható lenne a pénztár, a biztosító vagy a vagyongazdálkodó szándékossága vagy súlyos gondatlansága, de a pénztártagok, illetve a biztosító ügyfelei ebben az esetben sem lennének felelősek, és nem tűnik igazságosnak, hogy azért szenvedjék el a veszteséget, mert megbíztak egy pénzügyi intézményben. Ha ugyanezek a tagok ugyanezeket az összegeket nem pénztártagként vagy biztosító ügyfeleként, hanem mint magánszemélyek helyezték el egy hitelintézetnél vagy egy befektetési szolgáltatónál, a jogszabály által megállapított limiten belül jogosultak lennének a kártalanításra, pedig semmivel sem lennének körültekintőbbek. Ez a fajta megközelítés véleményem szerint azt is sugallhatja a fogyasztóknak, hogy a pénztárak és a biztosítók a hitelintézetekhez és a befektetési szolgáltatókhoz képest magasabb kockázatúnak minősülnek az ügyfélvagyon biztonsága szempontjából, hiszen a kártalanításból való kizárás olyan, mintha azt feltételeznénk, hogy a pénztártag vagy a biztosító ügyfele annak tudatában fizet be ezekben az intézményekben, hogy azok kevésbé megbízhatóak, és vállalja annak kockázatát, hogy felmerülő anomália esetén saját maga viseli az ebből adódó veszteséget. Ez nyilvánvalóan nem így van, ezekben a

fogyasztókban valószínűleg fel sem merül, hogy a megtakarításuk a pénztárak, biztosítók partnereinek nem teljesítése miatt keletkező vagyronvesztések ellen – legalábbis jogszabály által előírt garanciarendszer által – nem védettek, és erről maguk a pénztárak, biztosítók sem hívják fel a figyelmet érthető okokból, hiszen ez megingathatná a beléjük vetett bizalmat.

A jelenlegi helyzet paradox voltát jól szemlélteti, ha megnézzük, hogy milyen összegű kártérítésre jogosult egy olyan egészségpénztári tag, aki éppen egy magánegészségügyi szolgáltatónál elvégzett nagyobb műtete kapcsán a benyújtott számla alapján 2 000 000 Ft-os összegű szolgáltatás kifizetésre vár, amelyet a pénztár már elő is készített utalásra, és az összeg a pénzforgalmát bonyolító hitelintézetnél vezetett folyószámlán található. Tegyük fel, hogy ugyanez a tag ugyanennél a hitelintézetnél lekötött betétben tart szintén 2 000 000 Ft-ot, valamint az ugyancsak ennél a hitelintézetnél vezetett értékpapírszámlájához tartozó ügyfélszámláján is van 2 000 000 Ft-ja, amely részvényeladásból származik. Amennyiben valamilyen súlyos jogszabálysértés miatt a bíróság elrendeli a hitelintézet felszámolását, a három különböző számlán található egyenként 2 000 000 Ft-nak háromféle lesz a további sorsa. A lekötött betétet az OBA 100 %-ban kifizeti, így a fogyasztónak ebből nem keletkezik vesztesége. Az ügyfélszámlán található összeg viszont már a Tpt. hatálya alá tartozik, ezért arra a BEVA fizet kártalanítást, de az 1 000 000 Ft feletti rész tekintetében már csak 90 %-nyit, ezért a fogyasztó csak 1 900 000 Ft-ot kap, tehát 100 000 Ft-nyi veszteséget maga kénytelen viselni. A pénztár folyószámláján található összeg viszont ki van zárva a kártalanításból, tehát a tag vesztesége a teljes 2 000 000 Ft lesz. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy mi az oka annak, hogy az ugyanazon pénzügyi intézmény fizetéseképtelenségéből adódóan ugyanakkora összegű és ugyanazon eszközben tartott ügyfélvagyon kártalanításának mértéke miért tér el egymástól, ráadásul ilyen mértékben, pusztán abból adódóan, hogy a fogyasztó úgymond „egyszerű” vagy „speciális” ügyféli minőségében, vagyis banki/befektetési szolgáltatói ügyfélként közvetlenül vagy pénztártagként közvetve, a pénztáron keresztül helyezte el a pénzét. A kártalanításból nem kizárt esetekben sem valósul meg az egyenlő elbánás, hiszen ahogy a fenti példából is látszik, az sem mindegy, hogy a kártalanítás alapját képező összeget a hitelintézetnél milyen jogcímen helyezték el: ha bankbetétként, akkor teljes mértékű kártalanítás jár automatikusan, kb. két héten belül, ha viszont befektetési szolgáltatáshoz kapcsolódóan, akkor 1 millió Ft felett csak részleges kártalanítás jár, azt kérvényezni kell, továbbá a kifizetés is jóval hosszabb ideig húzódhat el. Ezen túlmenően a BEVA hatálya alá tartozó eseteknél ha az ügyfél követelése vagy annak egy része nem található meg a befektetési szolgáltató nyilvántartásában, a BEVA csak akkor fizet, ha a követelést jogerős bírósági határozat támasztja alá, míg az OBA hatálya

alá tartozó követelések esetében nem feltétel – legalábbis sem a Hpt.-ben, sem az OBA honlapján nem található ellenkező értelmű információ –, hogy a követelés megtalálható legyen a hitelintézet nyilvántartásában. Ezek az eltérések megítélésem szerint nem indokolhatóak, és akár azt a látszatot is kelthetik a fogyasztókban, hogy az állam a bankbetétekhez képest kevésbé tartja fontosnak, védendőnek a befektetési szolgáltatásokhoz kapcsolódóan az ügyfelek vagyonát, ezáltal mintha a befektetés tárgyának a kockázatosságában meglévő esetleges különbségeket kivetítené a befektetést kezelő pénzügyi intézmény kockázatosságára, és implicite akár az is beleérthető, hogy ha valaki nem az egyik legkevésbé kockázatos eszközbe, bankbetétbe teszi a pénzét, hanem kockázatosabb eszközbe, az a „normál” befektetési veszteségen kívül viselje az ezen túlmutató esetleges veszteségek kockázatát is. Ez nyilvánvalóan hibás megközelítés, hiszen egyrészt a pénzügyi szektorban tevékenykedő, és az OBA-ban, BEVA-ban tagsággal bíró pénzügyi intézmények mindegyike rendelkezik az MNB tevékenységi engedélyével, és nem léteznek olyan kategóriák, hogy az engedélyezési feltételeknek jobban vagy kevésbé megfelelő intézmények, az engedélyt csak az az intézmény kaphatja meg, amely maradéktalanul megfelel az összes szükséges feltételnek, mert csak ez alapozhatja meg a pénzügyi intézményrendszerbe vetett bizalmat. Az azonos típusú, kockázatú befektetési eszközben, konkrétan pénzben fennálló követelések esetén pedig mégannyira sem lenne helye az eltérő módon történő kezelésnek.

A fentiek alapján a problémakör két fő részre osztható: egyrészt a fogyasztók által a pénztáraknál és a biztosítóknál közvetett úton elhelyezett megtakarítások kártalanításból való kizárására, másfelől a meglévő kártalanítási eljárások közötti indokolatlannak tűnő különbségek fennállására. Az utóbbinak a megoldása járna kisebb módosításokkal, ezért először az ezzel kapcsolatos javaslataimat ismertetem.

A BEVA hatálya alá tartozó követelések esetében egyrészt el kellene törölni az 1 000 000 Ft-on felüli összegek 90 %-os kártalanítási mértékére vonatkozó rendelkezést, másrészt a kártalanítást nem kérelemre, hanem hivatalból eljárva kellene végrehajtani. Ha ez utóbbi elvégezhető egy hitelintézetnél úgy, hogy 10 munkanapon belül a kifizetéseket is teljesíteni kell, akkor ez nem tarthat lényegesen hosszabb ideig egy befektetési szolgáltatónál sem még azzal együtt is, hogy ügyfelenként akár többféle értékpapírt is figyelembe kell venni. Az egyeztetést segítheti az MNB által a 2015-ös „brókerbotrányok” után kifejlesztett, 2016 februárjától bevezetett értékpapírszámla lekérdező alkalmazás (ÉSZLA) is, miután ennek keretében jelentik havonta az intézmények az ügyfelek részére a náluk nyilvántartott értékpapírok állományát, valamint a pénzeszközök egyenlegét; ezek a kimutatások az MNB

honlapján tekinthetők meg, a megnyitásukhoz szükséges azonosítót és jelszót a befektetési szolgáltató juttatja el az ügyfelekhez. Célszerű lenne továbbá jelentősen lerövidíteni a kártalanítási kifizetésre előírt határidőt, pl. 30 napra a kártalanítás kezdő időpontjától számítva, és ennek az időszaknak is hamarabb kellene elkezdődnie, a befektetési szolgáltató felszámolásának elrendeléséről, illetve a felszámolás MNB általi kezdeményezéséről szóló közlemény közzétételétől számított legfeljebb 8 munkanapon belül. Ezekkel a módosításokkal amellet, hogy egységessé válna a kártalanítás mértéke az OBA és a BEVA hatálya alá tartozó követelések esetében, számottevően csökkennének a két garanciaalap eljárásai közti különbségek is.

A másik, nagyobb horderejű probléma megoldására két lehetőség kínálkozik: a látszólag egyszerűbb az lenne, ha módosítanák a Hpt. és a Tpt. idevágó rendelkezéseit, és kivennék az önkéntes pénztárakat, a magánnyugdíjpénztárakat, valamint a megtakarítási jellegű életbiztosítások tekintetében a biztosítókat a kártalanításból kizártak köréből. A másik, nehezebbnek tűnő út a pénztári és biztosítói garanciarendszer létrehozása külön-külön finanszírozva a két intézménycsoportra, de a működési költségek minimalizálása érdekében közös szervezetben működve. A kártalanítást kiváltó eseménynek ugyanazt kellene tekinteni, mint az OBA és a BEVA esetében, a kifizetési limitet pénztártagonként, illetve ügyfelenként 100 000 eurónak megfelelő forintnyi összegben lenne célszerű megállapítani azzal, hogy a kártalanítás mértéke 100 %. A pénztárak esetében megfontolandó a kártalanítás alá eső követelések körébe bevonni a fedezeti alapon kívüli egyéb alapokhoz, így a működési és a likviditási alaphoz, valamint az ún. függő tételekhez kapcsolódó követeléseket is, miután ezek nem képezik ugyan részét a tagok követeléseinek, azonban figyelmen kívül hagyásuk esetén nagy valószínűséggel ellehetetlenülne, de legalábbis jelentősen nehezebbé válna a pénztárak további működése. A biztosítókra ezt a kiterjesztést nem lenne szükséges alkalmazni, mivel a pénztárakkal ellentétben, ahol a speciális, egyesületi formában történő működésből adódóan maguk a tagok a tulajdonosok, tehát végső soron mindenféle veszteség őket terheli, a biztosítóknál elkülönül egymástól az ügyfelek és a tulajdonosok köre, utóbbiak viselik a működési kockázatokat. Az egészség- és önszegélyező pénztáraknál felmerül ezen túlmenően az a kérdés is, hogy miként kezelendők azok a követelések, amelyek ugyan a fedezeti alapon, de nem az egyéni számlákon vannak nyilvántartva? Ilyennek minősülnek az ún. közösségi vagy szolidáris alapon finanszírozott szolgáltatásokhoz kapcsolódó tartalékokhoz rendelt eszközök. Ezeknek a lényege az, hogy az adott szolgáltatási „konstrukcióhoz” csatlakozott tagok egyéni számlájáról a pénztár havi rendszerességgel levon egy bizonyos összeget, amely bekerül a

szolgáltatáshoz kapcsolódó tartalékba – a „közösbe” –, és amikor valamelyik csatlakozott tag igénybe kívánja venni a szolgáltatást, a jogosultsága igazolását követően ebből a tartalékból finanszírozzák azt. A „hagyományos”, tehát az egyéni számláról finanszírozott szolgáltatásokkal ellentétben tehát ezeknél a több tag által összegyűjtött összeget használhatja fel ezen tagok csoportja, és az igénybe vett szolgáltatás értéke jellemzően nem egyezik meg a teljesített hozzájárulás összegével, annál akár több is lehet. A másik hasonló elven működő konstrukció az ún. célzott szolgáltatásokhoz kapcsolódik: ezeknél támogatási szerződés alapján a munkáltató a pénztárban tagsággal rendelkező alkalmazottai javára, vagy a támogatást biztosító személy, szervezet a tagok egy általa meghatározott köre javára teljesít befizetést a pénztárba, amely csak a támogatási szerződésben meghatározott típusú szolgáltatásokra, pl. egészségügyi szűrővizsgálatok elvégzésére használható fel. A befizetésekből a fedezeti alapra jutó összeget szerződésenként elkülönített tartalékokba kell helyezni. A célzott szolgáltatási tartalékokban lévő összegek szintén nem rendelhetők hozzá az egyéni számlákhoz. A kétféle speciálisnak tekinthető típusú konstrukcióhoz tartozó, nem az egyéni számlákon nyilvántartott követeléseket úgy kellene a kártalanításra való jogosultság szempontjából figyelembe venni, hogy minden egyes ilyen jellegű elkülönített tartaléknál meg kell vizsgálni, hogy konkrétan mely tagok jogosultak azok terhére szolgáltatást igénybe venni, és a tartalékban kimutatott összeget virtuálisan felosztani köztük egyenlő arányban. A fedezeti alap követelései tekintetében egy-egy tag kártalanítás alá eső követelése tehát egy vagy több tételből állna össze: egyrészt a saját egyéni számláján, illetve nyugdíjpénztár esetén a szolgáltatási tartaléknak a pénztári analitikus nyilvántartás szerinti rá eső részén kimutatott követelésből, másrészt a közösségi finanszírozású tartalékokból és a célzott szolgáltatási tartalékokból virtuálisan rá eső részként kimutatott követelésből. A kártalanítás során nem a pénztártagok, hanem a pénztár kapná meg a kifizetést, az előbb említett tagonkénti megbontás csak ahhoz lenne szükséges, hogy megállapítható legyen, van-e esetleg olyan tag, akinek az ily módon számított virtuális követelése meghaladja a kártalanítási limitet, mert ha igen, a pénztár nem lenne jogosult a limiten felüli részre. Amennyiben a fedezeti alapra vonatkozó összesített pénztárszintű követelés a limiten felüli részek következtében nem térül meg teljes mértékben, tagonként lenne szükséges a pénztárnak megvizsgálnia, hogy mekkora összeggel kell csökkenteni az egyéni számlán, a nyugdíjpénztári szolgáltatási tartalék pénztártagra eső részén, illetve a tagra vonatkozóan a közösségi finanszírozású tartalékokban és a célzott szolgáltatási tartalékokban kimutatott egyenlegeket. Ez a fajta veszteségelosztási módszer összhangban állna az OBA és a BEVA tekintetében alkalmazott elvvel, vagyis azzal, hogy egy előre meghatározott összeghatárig mindenkinek jár a kártalanítás, a felett viszont senkinek, tehát a nagyobb

követeléssel rendelkezők relatíve rosszabbul járnak, ugyanakkor a taghoz közvetlenül nem rendelhető követelések tekintetében minden érintett tag egyforma összegű veszteséget viselne, amely pedig a pénztári működés egyik alapelvének számító, az Öpt. 3. § (6) bekezdése szerinti szolidaritási elvvel³³ van összhangban.

A pénztári és biztosítói garanciaalap tagja lenne kötelezően minden olyan hitelintézet és befektetési szolgáltató, ahol a pénztár, illetve a biztosító pénzeszközeit és értékpapírjait elhelyezte. Ezek a tagintézmények éves rendszeres díjat fizetnének; a díj alapja a tárgyévet megelőző évben náluk elhelyezett, kártalanítási kötelezettség alá eső napi szintű követelésállomány számtani átlaga, a díj mértéke pedig a díjalap 0,1 %-a lenne mindaddig, amíg a pénztári, illetve a biztosítói alapon lévő eszközök értéke el nem éri a vonatkozó díjalap 0,8 %-át (célszint). Amennyiben az egyes alapok eszközeinek értéke a célszint alá csökken, a tagok ismételten kötelesek lennének éves díjfizetésre, amelynek mértéket legfeljebb 0,1 % lenne, a konkrét mértéket az alap igazgatósága határozná meg. Ha alapok eszközeinek értéke a díjalap 0,4 %-a alá csökkenne, az éves díjfizetési kötelezettség a célszint eléréséig legfeljebb 0,2 % lenne az igazgatóság döntése szerint. Az alap eszközeit az OBA-hoz és a BEVA-hoz hasonlóan a működtetéshez, a likviditás biztosításához és a kártalanítási kifizetésekhez szükséges, hitelintézeti számlán tartott pénzen kívül kizárólag állampapírokban és MNB-betétben tarthatná, valamint szükség esetén kölcsönt vehetne fel és kötvényt bocsáthatna ki állami készfizető kezesség mellett. A kifizetések teljesítéséhez nem lenne szükséges a pénztár, illetve a biztosító ügyfeleinek a kérelme, hanem azokat az alap hivatalból teljesítené, legfeljebb 30 napos határidőn belül.

2.3.3.2. Fogyasztókat segítő egyéb intézkedések

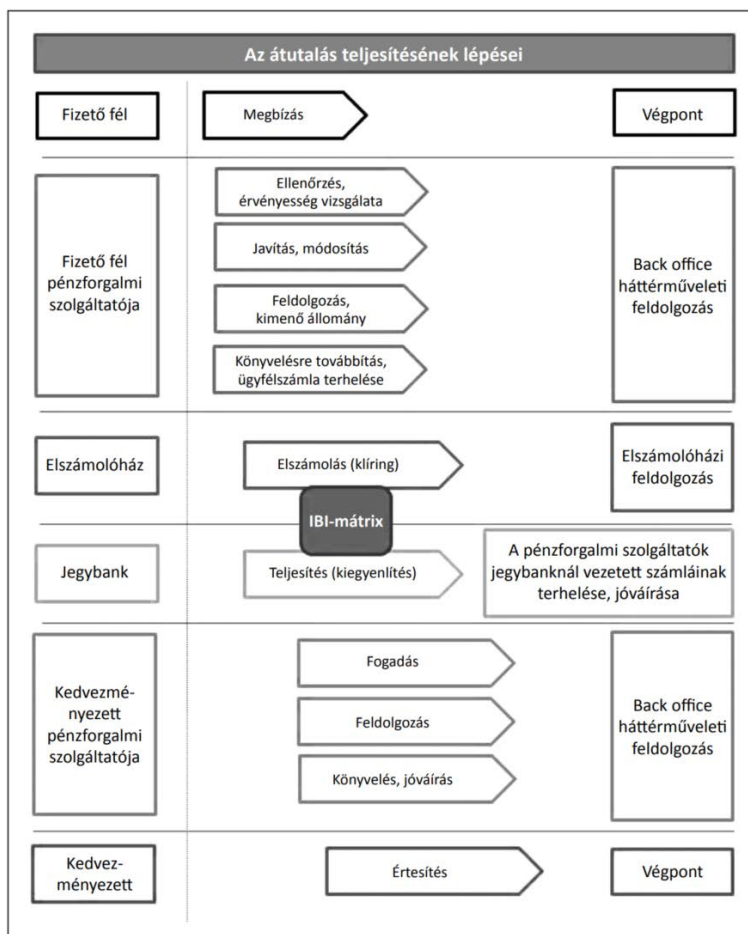
Hazánkban az MNB forradalmi újítása következtében valósulhatott meg a 2020. március 2-án bevezetésre került azonnali fizetési rendszer (AFR) valamennyi pénzforgalmi szolgáltatást nyújtó szereplőnél. Ennek előzményeként az MNB rendeleti³⁴ úton kötelezte az összes magyarországi bankot az Azonnali Fizetés szolgáltatás díjmentes bevezetésére. Ennek köszönhetően a bankrendszer szolgáltatásai számos fogyasztóbarát, kényelmi funkcióval gyarapodtak. Az AFR szolgáltatása nyomán a legfeljebb 10 millió forintos értékhatárig, elektronikus úton indított, egyedi belföldi átutalások az év minden napján és a nap 24 órájában legfeljebb 5 másodperc alatt automatikusan, – külön, erre irányuló kérés benyújtása nélkül –

³³ Az *Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról* szóló 1993. évi XCVI. törvény, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300096.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

³⁴ Nemzeti jogszabálytár: A pénzforgalom lebonyolításáról szóló 35/2017. (XII. 14.) MNB rendelet, <https://njt.hu/jogszabaly/2017-35-20-2C>, Letöltés: 2022.08.02.

teljesülnek. Ezen felül újításnak számított az ún. másodlagos számlaazonosítók (ehhez a számlavezető banknál a kedvezményezettnek előre regisztrált e-mail címmel vagy mobiltelefonszámmal vagy adószámmal vagy adóazonosító jellel kell rendelkeznie) megadása útján történő átutalás lehetősége is. Az azonnali fizetés megtestesíti a „készpénz nélküli készpénz” fogalmát, hiszen a készpénzes fizetés alternatívájaként lép fel. (MNB-Azonnali Fizetés és Argyelán, 2020) Az átutalás lépéseit a 3. sz. ábra szemlélteti.

3. sz. ábra

Az elszámolási és kiegyenlítési folyamatok a kötegeléses pénzügyi infrastruktúrák esetében.

Forrás: Dávid-Kovács, 2019., p. 287.

A másik, a fogyasztók érdekében tett kezdeményezés a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvényt módosító, a pénzügyi rezsicsökkentéssel összefüggésben a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvény módosításáról szóló 2013. évi CLXXXIX. törvény értelmében 2014. február 1-től kezdődően havonta két alkalommal, összesen 150 000 Ft összeg erejéig díj-, illetve költségmentesen vehető fel készpénz egy, az ügyfél (16. életévét betöltött, fogyasztónak minősülő, magyarországi lakóhellyel vagy tartózkodási engedéllyel rendelkező természetes személy) által megjelölt

bankszámláról, melyről az érintett számlavezető banknál szükséges nyilatkozni. E rendelkezést a pénzforgalmi szolgáltatást nyújtó intézményeknek (pl.: hitelintézet, takarékszövetkezet) kell alkalmazniuk. Fontos, hogy ezen intézmények a tranzakciós illeték költségeit sem terhelhetik át a fogyasztókra, azonban azt a pénzforgalmi szolgáltatást nyújtó intézményeknek meg kell fizetniük. A szolgáltatás az automata bankjegykiadó gépen (ATM) keresztül igénybevett készpénzfelvételre vonatkozik. (MNB-ingyenes banki készpénzfelvétel)

Az Európai Parlament és az Európa Tanács 2014-ben elfogadta a minden tagállamra kiterjedő, a fizetési számlákhoz kapcsolódó díjak összehasonlíthatóságáról, a fizetésiszámla-váltásról és az alapszintű fizetési számla nyitásáról, illetve használatáról szóló 2014/92/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet (PAD)³⁵, mely kimondja, hogy 2016. október 15-től kezdődően a Magyarországon lévő összes pénzforgalmi szolgáltató köteles bevezetni az ún. alapszámla konstrukciót. E speciális, a minimális szolgáltatásokat nyújtó alapszámla alapdíja nem lehet magasabb, mint a megelőző év utolsó napján érvényes legkisebb összegű havi bruttó minimálbér 1,5%-a. E számla keretein belül igénybe vehető a fent már említett feltételek fennállása mellett a havi két ingyenes vagy az adott pénzforgalmi szolgáltatónál (bankfiókban) havonta egyszer maximum 50 000 Ft-os készpénzfelvétel, továbbá rendszeres átutalás és papír alapú vagy elektronikusan legfeljebb négy átutalás indítása. További szabály, hogy az összes utalás együttes értéke nem lehet nagyobb, mint 100 000 Ft, minden ezen felüli tétel már külön díjfizetés mellett vehető csak igénybe; hitelkeretet az alapszámla nem biztosít. (MNB-Alapszámla)

Az MNB honlapján megtalálható, ún. ÉSZLA alkalmazás – melyre a 2.3.3.1. alfejezetben már részletesebben kitértem – is ezen, fogyasztókat segítő egyéb fogyasztóvédelmi intézkedések közé sorolható.

2.3.4. A pénzügyi intézmények szerepe a pénzügyi fogyasztóvédelemben

Számos pénzügyi intézmény a jogszabályi kötelezettségein felül is aktív szerepet vállal a pénzügyi fogyasztóvédelmi eszközrendszer érvényre juttatásában, illetve az erre irányuló tevékenysége folyamatos visszamérésének segítségével fejleszti azt – hitvallása megvalósítása érdekében. Terjedelmi korlátokra tekintettel csupán két – eltérő szektorba tartozó – pénzügyi intézmény e célú gyakorlatát mutatom be dióhéjban.

³⁵ a fizetési számlákhoz kapcsolódó díjak összehasonlíthatóságáról, a fizetésiszámla-váltásról és az alapszintű fizetési számla nyitásáról, illetve használatáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2014/92/EU irányelve (2014. július 23.), Weboldal. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0092>, Letöltés: 2021.03.09.

Az OTP Bank 2021-es Fenntarthatósági jelentésében összefoglalja az elmúlt időszakban megvalósított, – többek között – a fogyasztók hiteles tájékoztatását segítő tevékenységét, programjait. Felelős és objektív kommunikációjáról, tájékoztatásáról, hiszen úgy véli, „*A felelős kommunikáció a korrekt ügyfélkiszolgálás egyik fontos alapja.*”, s mindez a digitalizációval még nagyobb teret nyer, s egyre fontosabbá válnak az online ügyféltájékoztatók, információs anyagok elérhetősége, fogyasztóbarát kialakítása és a megfogalmazások, a nyelvezet érthetősége. Az OTP kiépítette marketingtevékenységének kontrollját a 2021-ben indított Fogyasztóvédelmi megfelelési programja keretében, így az egyes reklámanyagokat, kampányokat előzetesen a saját fogyasztóvédelmi területe megvizsgálja. Vállalják, hogy felelőtlen költekezésre és nem megalapozott hitelfelvételre nem buzdítják a fogyasztókat. Az OTP többek között az Önszabályozó Reklámtestület tagja, s 2021-ben megkezdték Felelős marketing politikájuk elkészítését is, melyben alapelveiket rögzítik. Az egységes kommunikációs stílus alkalmazására az OTP Csoportnak saját Tone of Voice (Hangvétel) kézikönyve van, mellyel a közérthető kommunikáció elterjesztésére törekszik, mely 2021-től már a külföldi leányvállalatai számára is rendelkezésre áll. Ez érinti a weboldalakat, a marketing- és tájékoztatóanyagokat, továbbá az elektronikus és levelezési kommunikációt is. A fogyasztóbarát tájékoztatás érdekében dolgozói körében az OTP bevezette a közérthető fogalmazás alapjait, majd haladó képzést is, továbbá kommunikációs stílus-kutatást is végeznek, mely hatással bír a Hangvétel kézikönyv frissítésére is. Az OTP törekszik beépíteni az ügyfeleitől kapott érdemi, fejlesztési célú észrevételeket is, mely céljából ügyfél-elégedettségi kutatásokat is végez, melyet a tájékoztatási tevékenységére is kiterjeszt. E felmérésből kiviláglik, hogy az ügyfelek a felmerülő összes költségről és az ún. „apró betűs” részek tekintetében igényelnek részletesebb és közérthetőbb, világos és egyértelmű tájékoztatást. Tájékoztatási célból külön microsite-ot is létrehozta, továbbá támogatják az összehasonlításon alapuló tájékoztatást, mint pl. az igénybe vehető szolgáltatások csoportosítása a lehetséges csatornákon keresztül (online-offline térben vagy telefonos úton). (OTP Fenntarthatósági jelentés, 2021.)

A Groupama Biztosító fogyasztóvédelmi politikájában és meghozott irányelveiben is megfogalmazta, hogy célja „*a fogyasztóvédelem egységes, magas szintű megvalósítása, így annak biztosítása, hogy a fogyasztói szempontok messzemenőkig érvényesüljenek (...) a fogyasztók kapcsolatában*”. Ennek szellemében nyújtja szolgáltatásait, így törekszik az ügyfelek megelégedettségének fokozására, mely érdekében a fogyasztói visszacsatolással, igényeik figyelembevételével folyamatosan alakítja minőségirányítási rendszerét; maximális

odafigyeléssel követi a piaci követelmények, jogszabályok változását az ajánlások teljeskörű figyelembevételével. Folyamatait fogyasztóbarát módon, a legegyszerűbben, leghatékonyabban igyekeznek alakítani. Célja a transzparens tevékenység, s az előzetes önkéntes tájékoztatásnyújtás. Az otthon kényelméből elérhető tájékoztató csatornák ismertségét is népszerűsíti. A kárrendezési eljárás egyszerűsítésére és gyorsítására, a szolgáltatásnyújtás minél magasabb színvonalára, innovatív megoldásokra törekszik, továbbá kerüli a nehezen érthető vagy félreérthető tájékoztatást. Az ügyfelek számára igényeik, körülményeik és pénzügyi ismereteik figyelembe vételével a számukra leginkább megfelelő, hosszú távon is vállalható és teljesíthető kötelezettségekkel járó termékeket, szolgáltatásokat kínál. (Groupama, 2021.)

2.4. FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Pénzügyi fogyasztóvédelmi szempontból az ideális pénzügyi rendszer minden piaci szereplő számára átláthatóan működik, melyhez minden szükséges feltétel rendelkezésre áll. A gyakorlatban azonban e cél elérésre érdekében folyamatos védelmet kell nyújtani a fogyasztóknak pénzügyekkel összefüggő tranzakcióik során, mind preventív tájékoztatás, mind utólagos panaszkezelés útján. Hangsúlyos feladat a termékkockázatok azonosítása, kezelése, melyhez hatékony hatósági, felügyeleti szabályozás kidolgozása és annak betartatása szükséges. Cél, hogy a fogyasztók igényeihez illeszkedően kialakított és pénzügyi ismereteikhez szabott, megfelelő termékek kerüljenek értékesítésre.

Ebben a fejezetben áttekintettem az általános és a pénzügyi fogyasztóvédelem kialakulásának történeti, jogi és igazgatási előzményeit, s bemutattam a kapcsolódó intézményrendszert. Tárgyaltam az uniós és a magyar fogyasztóvédelmi szabályozóeszközöket, fogyasztóvédelmi politikákat, stratégiákat. Vizsgáltam a fogyasztó, mint a „védendő alany” fogalmát uniós és hazai definíciók mentén, s szemléltettem azon társadalmi-gazdasági hátteret, mely okot szolgáltatott egyrészt az általános, másrészt a pénzügyi fogyasztóvédelem kialakulására, fejlődésére; továbbá rámutattam a pénzügyi fogyasztóvédelem alapelveire, céljaira is.

Bemutattam az MNB pénzügyi fogyasztóvédelmi hatósági tevékenységét – kiterjesztve a kapcsolódó, a fogyasztóvédelem erősítését ellátni hivatott intézményekre, valamint széles körű eszközrendszerére. Ezen felül áttekintettem a pénzügyi fogyasztóvédelmi intézkedéseit, vizsgáltam a kapcsolódó állami ügyfélvédelmi garanciarendszert és feltártam az e területen

fellelhető hiányosságokat és diszharmóniát. Ismertettem továbbá egyes pénzügyi intézmények által követett fogyasztóbarát gyakorlatokat is.

A következő hatósági pénzügyi fogyasztóvédelmi fellépésnek, a kiteljesedő eszközrendszernek, a hatékony ügyfélszolgálati tevékenység kialakításának, valamint a fogyasztókat segítő tájékoztató anyagok, alkalmazások elérhetővé tételének köszönhetően a hangsúly a reaktív (panaszkezelési) fogyasztói megkeresésekről egyre inkább a proaktív tájékoztatás, amelyek segíti a fogyasztók pénzügyi tudatosságának erősítését irányába hat. Az utolsóként említett, de fontosságát tekintve korántsem csekély jelentőségű tájékoztatások segítségével összehasonlíthatók a termékek, szolgáltatók egyes jellemzői, így például az intézmények által felszámított költségek szintje, a vagyonkezelési tevékenység során elért befektetési eredmény mértéke.

3. FENNTARTHATÓSÁG, EGYENSÚLY – PÉNZÜGYI KITEKINTÉSEL

E fejezetben foglalom össze a „fenntarthatóság” és az „egyensúly” fogalmakkal, különös tekintettel azok – témám szerint releváns – pénzügyi irányultságaival kapcsolatos kutatásaimat, elemzéseimet, gondolataimat, s személyes állásfoglalásaimat.³⁶

3.1. SZAKIRÁNYÚ TÖRTÉNETI, JOGI, IGAZGATÁSI ÁTTEKINTÉS FENNTARTHATÓSÁG

A fogalom viszonylag új, de annak eredete (más szövegszerű megjelenéssel) visszavezethető

- egyrészt régmúlt történeti időkre (pl. a görög szigetek erdőirtásaira, a rómaiak szennyező életmódjára, a természeti erőforrások korlátozás nélküli használatára, stb.),
- másrészt olyan korai társadalmi-gondolati áramlatokra, mint az igazságosság, az egyenlőség, az erőforrás használat, a nivellációs törekvések, a felelős előrelátási képességek, stb.

A témával kapcsolatos emberi észlelések, tapasztalatok, kutatások – érdekes módon – a korábbiakban más, elsősorban környezetvédelmi- és természetvédelmi aspektusban jelentek meg, s ilyen értelemben a gondolati ív több letűnt évszázad megfigyeléseire, kutatásaira is visszautalhat mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalmi tanúsága szerint. Ezt a hosszú megelőző időszak történeti eseményeit, mérföldköveit – környezeti nevelési és innovációs fókusszal – jól rendszerezi, összefoglalja egy hazai folyóiratcikk. (Szűcs-Pónusz, 2020)

Közelmúlt történetünkben Robert Carson³⁷: „Néma tavasz” (Silent Spring) c. 1962 évben megjelent munkája, majd a hetvenes évek első részétől (1972) az ún. Római Klub (Club of Roma) jelentései³⁸ (és az annak bázisán feldolgozott könyvek) keltettek a közvéleményben napjainkig is érezhető nagy hatásokat. (Lásd legutóbbi kiadás: Donella Meadows et al. 2022).

³⁶ A téma szerinti relevanciát lényegesen meghaladó elemzést – a rendkívül széles érintettség-értelmezhetőség és a meghatározott tartalmi keretek miatt – nem tekinthetem feladatomnak. Mindkét állapotfogalom általános jellegű, tudományos vizsgálata külön és önálló (s álláspontom szerint /nemzetközileg/ is hiánypótló) értekezés tárgyát képezhetné, a felépítményi jelzős szerkezetű, speciális tartalmak nélkül is.

³⁷ Robert Carson: Silent Spring Penguin Books. 2000. pp.1-336. ISBN 0141184949 libristo.hu Letöltés: 2022.07.23.

³⁸ A „Római Klub” számára írt „Meadows” néven ismertté vált, jelentés a növekedés határaitól c. 1972 évi kiadvány a gazdasági növekedés ökológiai következményeire hívja fel hangsúlyosan a döntéshozók figyelmét, rámutatva a demográfiai változások és a korlátozott természeti erőforrások közötti összefüggésekre.

Emellett természetesen megjelentek olyan tanulmányok is, amelyek az „emberközpontúság” szemlélete felől közelítik a fenntarthatóságot, tagadva a modern, nyugati típusú, elsősorban a folytonos növekedés/fogyasztást preferáló irányultságot. Ennek szép példája Ernst GF. Schumacher – kissé vallási (buddhista) orientációjú – munkája (Ernst F. Schumacher, 2014).

A fogalom tehát már több oldalról, nézőpontból is megjelent a gondolati-, tevékenységi-, szabályozási-, és idő „horizonton”. Nevezetesen:

- világszinten három ENSZ Világkonferencián is volt napirenden (1972, 1992 és 2022 években), s itt rögzítették a fenntarthatóságra vonatkozó – minden tagállam számára alkalmazni ajánlott – alapelveket is,
- az 1973 évben megtartott ún. „Stockholmi konferencia” egyik eredménye, hogy ajánlásukra a kenyai Nairobi központtal megalakult az UNEP³⁹, az akkori európai Közösség azonos évben indított környezetvédelmi programot, hazánkban pedig 3 évvel később, 1976-ban alkották meg első alkalommal a környezetvédelemről szóló törvényt,
- az EU alapszerződésének (jövähagyás: 2007 október 18-19.) számító „Lisszaboni Szerződés”-ben, kimondván:
„ ...Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul”... (OGY határozat 1. sz. melléklet 4.2. pont),
- a fentiekén túlmenően léteznek olyan két- és többoldalú nemzetközi egyezmények, megállapodások, amelyek az érintett országok által lényegesnek tartott témakörökben tartalmazznak kölcsönös kötelezettségvállalásokat, nyilvánítanak ki együttműködési szándékokat,
- rövid, összefoglaló visszatekintéssel az is könnyen belátható/igazolható, hogy a XX. század gazdasági fejlődését jórészt az ún. „fosszilis” energiahordozók egyre nagyobb arányú felhasználása tette lehetővé, amely egyidejűleg biztosított nagymértékű gazdasági növekedési és társadalmi életminőség javítási lehetőségeket, de nehezen változtatható hatalmas aránytalanságokat, egyenlőtlenségeket is előidézett országok és embercsoportok között is. A fosszilis energiák nagyméretű hasznosításának mellékhatásaival azonban alig foglalkoztak, hiszen a megszerezhető előnyök messze

³⁹ UNEP United Nations Environment Programme. Egyesült Nemzetek Környezetvédelmi Programja

felülmúlták az akkoriban felismerhető károsító hatásokat. Másrészt az is igaz, hogy korábban nem voltak elérhetőek a mai értelemben vett „megújuló” erőforrások hasznosításának műszaki-technikai-technológiai lehetőségei.

A szakirodalmi elemzésből úgy tűnik, hogy a fenntarthatóság

- nagyobb részben a fenti társadalmi, gazdasági cselekmények sűrítmenyeként, azok konklúziójaként,
- kisebb részben a megjelenő kényszerek okozta felismerések következtében érett komplex fogalommá a XX. század végén, s szilárdult meg a XXI. század első két évtizedében.

A fenntarthatóság a tudományos élet (ideértve a természet- és a társadalomtudományt is) területén – explicit, címzetten célirányos megjelenésében – viszonylag friss, mintegy néhány (négy-öt) évtizedre⁴⁰ visszavezethető „diszciplína”. Az ENSZ közreműködésével készült Brundtland-bizottsági jelentést, mint alapidokumentumot tekinthetjük talán az első, a lényegét megragadó, következtetésekkel telített, az emberiség felé szóló konkrét figyelmeztetéseket is tartalmazó komoly, korát meghaladóan igényesnek tartott nemzetközi szintű kiadványnak. Itt jelent meg dokumentálhatóan első alkalommal a „fenntartható fejlődés” fogalma, jelezvén, hogy a jövőben előtérbe kerülő problémák összességét egységes keretrendszerben kell majd orvosolni. E műben már egyértelműen megnevezésre kerültek (és azóta egyre szélesebb körben használatosak) az emberiség előtt álló olyan megoldandó problémák, amelyek – sajnos – jelenünknek is aktuálisan létező kihívásai (így pl. a veszélyeztetett jövő, a fenntartható világgazdaság dilemmája, a forrásokhoz jutás, a kockázatfelmérések, a klímaváltozás, az erőforrások kimerülése, a kumulációs hatások, az egyenlőség és a közös érdekek képviselése, a népességgrobbanás, a fajok kihalása, az élelmiszerellátás biztonsága, az energia válság rémképe, a városok növekedésének és a tengerszint emelkedésének kockázata, a környezetszennyezés, az intézkedési- és jogi változtatások, a nemzetközi együttműködés szükségessége és a konfliktusok, mint a fenntarthatatlanság lehetséges előidézői, stb.). (Our Common Future, 2008). A dokumentum áttekinti közös jövőképünk legfontosabb elemeit, három legfontosabb összetevő pillérként azonosítja a gazdaságot, az ökológiát és a társadalmi fejlődést, s ennek

⁴⁰ A fogalommal kapcsolatos jelentős alap mérőföldkőnek az 1987 évben kiadott Brundtland-bizottsági jelentés (Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világ Bizottsága, WCED, Report of the World Commission Environment and Development) számít, amely „Közös jövőnk” címmel került kiadásra. Az anyagot jeles nemzetközi szakértőkből álló testület, közel 4 éves munkával állította össze, amely 8 kulcskérdést/területet/ vizsgált meg, de abból hiányzott az oktatás és a tudatosság témaköre. A testület magyar tagja volt Láng István akadémikus is. Az alapműnek a későbbiekben több utóelemzése és háttéranyaga jelent meg.

részeként halványabb, de jól felismerhető közvetett formában már említésre kerülnek pénzügyi vonatkozású utalások (finanszírozási igény) is. Az említett „Stockholmi Konferencia” és a „Brundtland-bizottsági jelentés” sok tekintetben „átfed” egymást, hasonló gondolati tartalmakkal foglalkozik, de nem tekinthető azonos tartalmúnak. A Brundtland Bizottság után – időben eltolódva – megjelennek a tőkeelméleti alapon nyugvó, vagy a fejlődő országokban lehetséges alkalmazhatóságot kutató gondolkodók is.⁴¹

Történetileg fontos észrevenni, hogy a korábbi fogalmi rendszerek környezetvédelmi orientációjúak voltak, a gazdasági témájú kérdésekkel történő „összekapcsolódás” egyik pregnáns kísérlete volt az 1992. évi Rió de Janeiró-i ENSZ konferencia⁴² (itt fogadták el az Éghajlat Változási Keretegyezményt, ezután a konkrét csökkentési adatokat 1997-ben, Kiotóban., majd később, 2002-ben rendezték a Johannesburg-i Konferenciát (Dél-Afrika), amelynek fő eredménye a szociális kérdések beemelése volt a fenntartható fejlődés témakörébe.

A fenntarthatósági fogalom egyre szélesebb körű megismerése kutatások és szakterületi részalkalmazások egész sorozatát nyitotta meg, amelyek az elmúlt három évtizedben gyorsultak fel, az „intő jelek” gyors azonosításával, gyarapodásával közel párhuzamosan. Megjelent az „ökológiai lábnyom” teóriája, mint az egyik irányadó „billenési pont” (Szlávik, 2014), a bolygónk javainak első felhasználásához viszonyított éves megújulási/regenerálódási képességét bemutató számítható modell, amely rámutatott a természet időarányos regenerálódó képessége és az növekvő emberi populáció teljes felhasználói/fogyasztási tömege közötti fokozódó aránytalanság tarthatatlanságára. Mértékadó kutatások szerint az emberiség ökológiai lábnyoma nagyságrendileg 35 %-al haladja meg átlagosan (területenként és országonként eltérően) azt a mértéket, amelyet a természet önerejéből hosszútávon fenntartani képes. A problémák többsége globalizálódott, így a környezeti-természeti tényezők szinte bizonyosan társadalmi-, gazdasági-, majd politikai jellegűvé transzferálódnak át. Álláspontom szerint a fenti tényekből származtathatóak elsősorban a fenntarthatósággal kapcsolatos újkori, újszerű törekvések. A téma a közelmúltban odáig terebélyesedett, hogy a szakirodalomban megjelennek olyan szakértői vélekedések is, amelyek már túlzottnak minősítik a fogalommal való foglalkozást, s tiltakoznak annak mindenirányú alkalmazása, minden jelenségre történő

⁴¹ Pl. „Measuring Sustainable Development”. New York and Geneva, United Nations Economic Commission for Europe, United Nations, 2009. illetve May. a. Massoud, Raïda Basma and Ghida Chmai: „Indicators of sustainable development: integration in decision-making process and applicability in developing countries” Published online, 2013. <https://www.inderscienceonline.com/doi/pdf/10.1504/IJSSOC.2013.052916> Letöltés: 2022.07.11.

⁴² Itt adták ki a többek között a „Nyilatkozat a környezetről és a fejlődésről” c. dokumentumot, s eldöntötték, hogy a fejlett országok a GDP-jük 0.7 %-át átadják a fejlődő országoknak környezeti technológiák fejlesztésére. Ezt azonban – mint később kiderült – sajnos nem sikerült érvényesíteni.

kivetítése, illetve fokozódó befolyásának hangoztatása miatt (főleg a jogtudomány egyes képviselői részéről).

Természetesen a fenntarthatóság sem kerülhette el azt a determinisztikusnak tekinthető folyamatot, amelyen korábban sok más fogalom, újszerű megoldás is „átesett”. Nevezetesen: a jog elkezdte lekövetni a természeti-társadalmi változások természetét, illetve a tudomány- és a technika fejlődését. Régóta széles körben ismert két tény: az egyik a „gazdaság az alap, a jog a felépítmény”, a másik pedig „a jognak kell tudománykövetőnek lennie és nem fordítva”. E gondolatok annak a felismerését igazolják, hogy a fenntarthatóság térnyerését követő időszakban elkezdődött a fogalom jogi-, műszaki-, közigazgatási- és közgazdasági leképezése, érdekes módon – és sajnos – elsősorban annak jelzős szerkezetű értelmében.⁴³ Erre mutat be klasszikusan jó példát az NKE egyik jogi szabályozást megalapozó kutatásáról szóló beszámoló teljes anyaga (Szakmai beszámoló..., NKE, 2020a). A kutatás a fenntarthatósági jogalkotás szükségességét, lehetséges összetevőit, a nemzetközi kitekintéseket, szabályozási mintákat és kérdéseket, az alkalmazható megközelítéseket járja körül, s bemutat egy lehetséges törvényi tartalmi keretet. Megállapítható, hogy az ilyen jellegű kerettörvény elfogadása a nemzetközi jogalkotásban is párját ritkító lenne. Az NKE kutatás egyik végkövetkeztetése:

„... szükség van olyan markáns keretjogszabályra, amely nemcsak, hogy rögzíti a fenntarthatóság fő elvi követelményeit, intézményeit stb., hanem – sajátos státuszából fakadóan – a fenntartható fejlődés elvárásait a jogrendszer egésze felé megfelelően közvetíti is. Ennek legegységesebb formája egy alkotmányos erejű jogszabály, a hazai jogforrási rendben: sarkalatos törvény lenne, amely már a jogforrási hierarchiában betöltött helyéből fakadóan is egyértelművé tenné a fenntarthatóság központi szerepét a jogrendszerben. Mindazonáltal, ilyen típusú, hierarchikusan is elkülönülő fenntartható fejlődési jogszabály nem ismert a világban. Magyarországon pedig az Alaptörvény nem is teszi lehetővé sarkalatos törvény elfogadását a kérdésben. A fentiekből következik, hogy a fenntartható fejlődés keretjogszabálya csak olyan törvény lehet, amely hierarchikusan nem különül el semmilyen egyéb törvénytől. Következésképp, horizontális és integratív szerepét csak annyiban tudja betölteni, amennyiben elvi rendelkezései, az általa kialakított intézmények és eljárások érdemi ráhatással vannak/lehetnek az állam működésének egyéb, fenntarthatósági szempontból meghatározó

⁴³ Itt arra gondolok, hogy pl. a „Fenntartható fejlődés”, vagy bármely nemzetgazdasági ágazatra vonatkoztatott jelzős szerkezet (pl. „ipari-, közlekedési, stb.” értelmezése, kezelése sokkal gyorsabb ütemű volt, mint a jelző nélküli „fenntarthatóság” gondolati, tartalmi megszilárdítása, s különösen definiálása).

területeire (gazdaságpolitika, környezetvédelem, szociálpolitika stb.). Ennek lehetséges eszköze egy kerettörvény megalkotása....” (Szakmai beszámoló, NKE, 2020b., p. 8.).

A fenntarthatóságot általános értelemben szabályozó hazai kerettörvény még nem született meg, ennek hiányában leginkább

- uniós szinten (kiemelten) a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről szóló 2019/2088 /2019. november 27/ EU Parlamenti és Tanácsi rendelettel (lásd: legfontosabb jogszabályok),
- belföldön a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiájáról szóló 18/2013 (III.28) sz. OGY (Országgyűlési) határozattal, a kormányzati munkamegosztást szabályozó Kormányrendelettel⁴⁴ (lásd: legfontosabb jogszabályok), az egyes ágazatokra vonatkozó speciális joganyagokkal, valamint megjelent könyvek, szakfolyóiratok, publikációk, vitairatok értékes gyűjteményével

kell számolnunk.

Napjainkban általános evidencia: a fenntarthatóság a jövő egyik kulcsfontosságú gondolatköre, az élet minden (magán-, társadalmi-, gazdasági) területén. Az általános értelmű fogalom hazai társadalmi-, gazdasági- és jogi beágyazódását feltétlenül elősegítette az EU rendelet⁴⁵, illetve a 18/2013. (III.28) sz. OGY határozat, hiszen

- *„... az Uniónak egyre inkább szembe kell néznie az éghajlatváltozásnak és az erőforrások kimerülésének katasztrofális és kiszámíthatatlan következményeivel és egyéb fenntarthatósággal kapcsolatos problémákkal, sürgős fellépésre van szükség ahhoz, hogy ne csupán a közpolitikák keretében, hanem a pénzügyi szolgáltatási ágazat által is lehessen tőkét mozgósítani. Ezért elő kell írni a pénzügyi piaci szereplők és a pénzügyi tanácsadók számára, hogy tegyenek közzé konkrét információkat arról, hogy milyen megközelítést alkalmaznak a fenntarthatósági kockázatok integrálásával és a fenntarthatóság szempontjából káros hatások figyelembevételével kapcsolatban.” (Az Európai Parlament és Tanács 2019/2088.Rendelete /8. pont/) E rendelet kiegészíti a korábban, tárgyban hozott „Irányelvek”-ben, illetve „Rendelet”-ekben szereplő követelményeket mind a pénzügyi paci szereplőkre, mind a tanácsadókra, mind a nyugdíjbiztosítási termékekre vonatkozóan is,*
- az OGY határozat egyértelműen leszögezi, hogy az Országgyűlés

⁴⁴ A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 182/2022. (V.24) Korm. rendelet.

⁴⁵ A hatályos EU-s joganyagot – a vonatkozó kötelezettségek szerint – implementálni kell a magyar jogrendszerbe.

- *„Magyarország Alaptörvényébe foglalt, a fenntartható fejlődés, a jövő nemzedékek lehetőségeinek védelme és a nemzeti erőforrásaikkal való hosszú távú felelős gazdálkodás követelményeinek érvényesítése érdekében,*
- *tekintettel a hazai és globális kihívásokra, valamint a fenntartható fejlődésre vonatkozó nemzetközi és közös európai célkitűzésekre,*
- *figyelemmel a jövő nemzedékek létfeltételeit veszélyeztető állapotokra és folyamatokra vonatkozó szaporodó számú tudományos eredmények és előrejelzések sürgető jelzéseire,*
- *annak tudatában, hogy a demokratikus politikai intézményrendszert a XXI. század elején érő egyik fő kihívás a döntések hosszú távú, a jövő nemzedékeket érintő hatásainak megfelelő értékelése és kezelése...”* (OGY határozat bevezető rész, 1. old.)

érdekében hozta meg hivatkozott határozatát. A határozat 1. sz. mellékleteként megjelent a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács által korábban (2012. május 6) alkotott „A fenntarthatóság felé való átmenet nemzeti koncepciója. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012-2024)”. c. anyag, amely a fenntarthatóság külső feltételei mellett tárgyalja a fogalom értelmezhetőségét, az uniós követelményeket, az alapvető forrásait, a távlati víziókat, a lehetséges mérőszámokat, a feladatokat, stb.

2022 májusában (a 2022. április 8-i Országgyűlési Képviselő választásokat követően) megjelent 182/2022 (V. 24.) Korm. rendelet tartalmi elemzése során megállapítottam, hogy az egyértelműen magában foglalja a fenntarthatósággal összefüggő feladatok és hatáskörök ágazati jellegű címzett telepítését a megszerzett mandátumát kezdő kormányzat új belső munkamegosztásában.

A fenntarthatósági szempontok érvényesítése telepítésre került

- az egyes kereskedelmi létesítmények vonatkozásában telepít címzetten feladatot a Miniszterelnökséget vezető miniszter (30. §),
- a fenntartható erdőgazdálkodás folytatásáról való gondoskodás az agrárminiszter (58. §),
- a gazdasági növekedés fenntartható emelésére és annak fenntartható felzárkózását támogató versenyképességi lépések kialakítása a gazdaságfejlesztési miniszter (107. §),
- a körforgásos gazdasághoz és a hulladékgazdálkodáshoz kapcsolódóan a fenntartható fejlődési feladatok összehangolása (160. §), a fenntartható fejlődésre és fejlesztésekre

vonatkozó stratégiaalkotás (161. §), az energiapolitika keretében pedig a fenntartható energiahatékonyság és –gazdálkodás, valamint a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás fenntartható működtetéséhez szükséges pénzügyi feltételek megteremtése, a körforgásos gazdaság kormányzati koordinációja és annak nemzetközi szervezetekben történő képviselése a technológiai és ipari miniszter (164. §, 167. §, 170. §),

feladat- és hatáskörébe. Természetesen megalapozottan feltételezhető/biztosra vehető, hogy a kormányzati munkamegosztás – a fenti bekezdésekben nem említett – további szakterületein (ideértve a közigazgatást és az érintett szakhatóságokat) is közvetett (tehát nem címzetten delegált) formában azonosítható a fenntarthatósági gondolat, mint követendő fókuszszemlélet (erre egyik konkrét példa lehet a Pénzügyminisztérium államháztartásért való felelőssége körében telepített, az önkormányzatok gazdálkodására, a gazdasági stabilitásra, a költségvetési javaslatnak a monetáris politikával történő összehangolására, illetve általában a közpénzügyekre vonatkozó hatáskörök és illetékességek). Ide kapcsolódik az is, hogy 2021-ben bekerült – az MNB egyik céljaként – a jegybanki törvénybe a környezeti fenntarthatósággal kapcsolatos kormányzati politika támogatása, ezzel az MNB az európai jegybankok közül elsőként kapott ún. zöld mandátumot. Ha szélesebb körben és mélységeiben vizsgálódok, akkor hangsúlyozottabban vehető észre, hogy hazánkban – az elért komoly fejlődés ellenére – még nem alakult ki minden ágazati területen a fogalomnak megfelelő tevékenységi beágyazottság és – a kapcsolati összefüggések feltáratlansága okán – nem látszik rövid időszakon belül a komplex, átfogó szinergia elérésének biztos ígérete. Ebből egyértelműen lehet következtetni arra, hogy a fenntarthatósági eszmerendszer nem hatja át elégséges módon társadalmunk minden szegletét, a végrehajtandó feladatok ugyan igazolhatóan és sok vonatkozásban folyamatban vannak, de több területen még nincsenek teljességgel specifikálva az ágazati feladatok (így mértékadó különbségek vannak az egyes ágazatok /alágazatok/ között az elért fejlettségi szintek, s a gyakorlati alkalmazások tekintetében).

EGYENSÚLY

Az egyensúly fogalmát, mint érzetet történetileg, korábban, legtöbbször az emberi agy működésére, ítélőképességére vezették vissza⁴⁶. Ezt a vélekedést az a felismerés is erősítheti, hogy a természet önmagában nem igényli semmilyen állapotfogalom stabilizált helyzetét. A régmúlt évszázadokban már az orvostudomány is vizsgálta az ún. „egyensúlyzavar” anatómiai kiváltó okait. A társadalmi-gazdasági fejlődés későbbi fázisaiban az egyensúly szerepének, szükségességének felismerése gyors fejlődésnek indult, így annak kutatása, összefüggéseinek feltárása más – éppen alakulófélben lévő – tudományágak érdeklődésére is fokozottan számot tartott. Ez a folyamat megjelent mind a természet-, mind a társadalomtudományokban, annyira változó formákban és hangsúlyokban, hogy napjaink tudományos életében leginkább csak szakosított értelemben⁴⁷ hivatkoznak rájuk. Történetileg az egyensúly kezelésének, fenntartásának problematikáját néhány – egyébként mai szemmel is logikusan egyszerű – állapotváltozás pozicionálásával „fedezték fel”: rögzítették az egyensúlyinak tekintett alaphelyzetet, felmérték az ahhoz viszonyított eltérést, felismerték az eltérés természetét, megkeresték a visszaállítás lehetőségeit, majd létrehozták az eredeti állapot szerinti helyzetet. Napjainkban is lényegileg erről lenne/van szó, de a jelen körülmények, adottságok, cselekmények, eszközök, tulajdonságok, célok és lehetőségek köszönő viszonyban sincsenek az elődeink idejében meglévő hasonló adottságokkal. A történeti sajátosságokból levonható néhány alaptanulság: a különböző típusú egyensúlyok idővel mindenütt megbomlanak és azok esetlegesen, legfeljebb a természet törvényei által determináltan „állnak automatikusan helyre”, de a társadalomtudományokban (így a közigazgatásban és a közgazdaságtanban) az egyensúly helyreállítása (és különösen annak fenntartása) kivétel nélkül folyamatos odafigyelést, szakmai hozzáértést követelő, élő- és holtmunka-, idő- és finanszírozás igényes feladat. Ugyanakkor a bonyolult, sokszor hosszadalmas egyensúlyteremtést könnyen követheti – belső, vagy külső okok, vagy akár tevékenységünkön kívülálló események által vezérelt – egyensúlyvesztés és az új egyensúly kialakításához szükséges időtartam hosszát sem választhatjuk meg általában önkényesen, külső kényszerítő körülmények behatása nélkül. Az útkeresést – szerencsére – sokan nem borzalomnak, hanem újszerű kihívásnak tekintették/tekintik, s annak megfelelően is kezelték/kezelik. Az egyensúlykeresés általános kérdéseivel több szakkönyv is színvonalasan, mai felfogásban is foglalkozik (pl. Bagdy et al, 2018).

⁴⁶ Mai egészségügyi szakkifejezéssel élve: otoneurológiai, szédülésdiagnosztikai, egyensúlyi ideg (nervus vestibularis)

⁴⁷ Tehát pl. fizikai-, társadalmi-, gazdasági-, politikai-, pénzügyi, vagy családi-, egészségügyi-, stb. egyensúly.

Az „egyensúly” – egyszerű és általános megfogalmazásban – az egymással ellentétes/ellentmondásos szándékok, intézkedések, fizikai- és szellemi erők, gondolatok, gazdasági-pénzügyi-kulturális-politikai folyamatok egymás hatását semlegesítő, kioltó, közel mérlegszerűen (de nem feltétlenül kétoldalúan) egyező állapota. A választott témámhoz nagyon közel áll a közgazdasági-, közigazgatási-, fogyasztóvédelmi „súlyok-ellensúlyok” kiegyenlített állapotának áttekintése, hiszen az előforduló ügýtípusok döntő többsége nemcsak egyéni-, hanem közérdekű jellegűnek is tekinthető. A többirányú érintettség is indokolhatja a fogalom történetének, néhány jogi vonatkozásának és igazgatási mozgatórugóinak figyelembevételét. Az „egyensúly” fogalma elég szorosan kapcsolható a béke, a biztonság, a fenntarthatóság, a gazdasági helyzetmegítélés, vagy a fejlődés fogalomrendszeréhez is, hiszen e fogalmak alakulása önmagukban is sok további tényező együttes hatásától, azok eredőjétől függ (de okkal feltételezhető, hogy az egyensúly esetleges hiánya nagy valószínűséggel negatívan hat a többi állapotváltozásaira is, mind a természet-, mind a társadalomtudományok által értelmezhető arányok, balanszok esetében is). A közgazdaságtanban ezt jeleníti meg pl. az egyik ismert közgazdász⁴⁸ származó halmozott gondolatsor sorrendje és tartalmi lényege is: a jelenleg kialakult egyensúlytalansági problémák a korábbi (1970, 2008) gazdasági válságoknál világszerte súlyosabbak lesznek, országokat dönthetnek be, marad az infláció, egyes politikai rendszerek összeomlanak, a probléma globális geopolitikai nagyságrendűvé válhat. (Joe Weisenthal and Tracy Alloway, p. 1.). A társadalmi szerkezetek és a társadalmi helyzetek egyaránt többdimenziósak, a közel azonos témával foglalkozó gondolkodók pedig jelentősen eltérő rétegződési/felosztási eredményekre jutottak/jutnak, így alakulhattak ki – többek között – a történelmi közelmúlt szakirodalmából elérhető differenciált, ugyanakkor eltérő társadalmi befolyással rendelkező elméletek (nevezetesen: a harmónia-, a káosz-, a konfliktus-, a csere- és a kényszer-, a struktúra- és a hatalomelméletek). A különböző társadalomelméletek összehasonlító elemzéséből konklúzióként megállapítottam, hogy bár az egyenlőtlenségek, egyensúlyi hiányosságok forrásait és azok megszüntetését is több tényező determinálhatja, de azokat – kivételes esetektől (pl. forradalmi helyzet) eltérően – legtöbbször csak a hatalmi helyzetben lévő apparátus (legyen az globális, regionális, vagy hazai) képes érdemben kezelni, vagyis itt lehet szerepe

⁴⁸ Nouriel Roubini (1958-), a New York és a Yale Egyetem – különösen gazdasági válságokkal és azok összefüggéseivel foglalkozó, pesszimista hírből álló – tanára, a gazdasági és pénzügyi elemzésekkel foglalkozó RGE Monitor elnöke. Jólátai többször beváltak, de nem teljes körűen bizonyítottak.

- a működő integrációknak, pénzügyi intézményeknek (WBG, IMF, ECB, EIB, EBRD, EU, OECD, V4, stb.⁴⁹). A megnevezett intézmények közül nem lehet/érdemes prioritási sorrendet felállítani, hiszen azok a társadalmi, gazdasági élet eltérő szituációiban válhatnak kiemelt fontosságúvá, egyébként pedig más-más funkciókkal rendelkeznek,
- a különböző típusú (pénzügyi, befektetési, finanszírozási, vagy fenntarthatósági keret) stratégiáknak (a típusokon belül offenzív, defenzív, közvetlen-közvetett, szektororientált irányultságú, stb.)⁵⁰,
- belföldön pedig az állam befolyásoló (közgazdasági szabályozó rendszer, közigazgatási hatalomgyakorlás) szerepének.

Az EU nyilvános álláspontja szerint az intézményi egyensúly az uniós kormányzásban a demokrácia garanciájának tekinthető. Az EU-n belül az egyes intézmények közötti két- és többoldalú (munka) kapcsolatokban a fékek és ellensúlyok arányos rendszerét kell kialakítani, amelyeknek az alapszerződésben lefektetett elvek és célok egységes értelmezésén és gyakorlati alkalmazásán kell alapulnia. Más megfogalmazásban: az intézményi egyensúly azt jelzi, hogy minden szervezetnek a részére biztosított és megosztott feladat-, hatáskör- és felelősségi rend szerint kell eljárnia, mások azonos tartalmú jogainak sérelme nélkül (de ez nem azonos azzal, hogy minden szervezetnek azonos jogai, kötelezettségei lennének, így az uniós intézményekre telepített hatáskörök, feladatok egymáshoz viszonyított arányai az idő függvényében változhatnak is). A legfelsőbb uniós szinten az egyensúlyi követelményeket az EU Parlament, a Tanács és a Bizottság közötti munkamegosztásban kell értelmezni, amely intézményenként tovább tagozódhat. Így pl. Tanács belső egyensúlya is három alappilléren, nevezetesen a kormányzati, parlamenti és igazságszolgáltatási ágakon nyugszik. Az intézményi egyensúly alkotmányos elvéről és annak az EU-n belüli korábbi fejlődéséről több értékelő-elemző szakértői publikáció érhető el pl. angol nyelven (pl. magán álláspontként Jean-Paul Jacqué, 2004), annak hivatalos megítélése viszont – a komplementaritás elérése, vagy a szubszidiaritási elv érvényesítése érdekében – időnként megújuló stratégiai-, taktikai-, politikai viták tárgyát képezi. Fontos megemlíteni, hogy a különböző tárgyú egyensúlyi állapotok elérését, s fenntartását célozzák a közismert pénzügyi „Alapok” (kohéziós alap: infrastruktúra és

⁴⁹ Rövidítések: WBG World Bank Group Világ Bank Csoport, IMF International Monetary Fund- Nemzetközi Valutaalap, ECB European Central Bank Európai Központi Bank, EIB European Investment Bank Európai Beruházási Bank, EBRD European Bank for Reconstruction and Development Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, EU European Union-Európai Unió, OECD Organisation for Economic Co-operation and Development Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, V4 Visegrádi Együttműködés). A többiek szerint változás előtt álló, módosuló geopolitikai világrend hozhat változásokat.

⁵⁰ A pénzügyi stratégiák lehetnek vállalati, részben magán irányultságúak, a befektetések alapvetően kockázati jellegűek, a finanszírozási típusok rentabilitás, normativitás, biztonsági és likviditási elvűek).

környezetvédelem, strukturális alap: agrár, regionális, szociális, halászati), illetve az ún. „közösségi kezdeményezések” (Central /Közép-európai/, Interreg /fenntartható megoldások, regionális fejlesztés/, Leader /vidékfejlesztés/, Urban /városfejlesztés/⁵¹). Hazánk uniós politikájában érezhetően megjelentek a nemzeti érdekérvényesítés hangsúlyozott jelei.

Belföldön pénzügyi értelemben a legfőbb harmonizációs/kiegyenlítési törekvés egyikeként az nevezhető meg, hogy a nemzeti költségvetés előkészítésekor, vagy a pénzügyi konszolidáció alkalmával a fő egyensúlyi célok – lehetőleg minél több elemükben egyidejűleg – teljesüljenek (alacsony deficit és csökkenő államadósság, gazdasági növekedés, fenntarthatóság, bővülő foglalkoztatottság, pénzügyi stabilitás, külgazdaság, fizetési mérleg).

Kutatásom során megállapítottam, hogy az általános „egyensúly” fogalom, vagy állapot képzésének, fenntartásának, megszüntetésének nincs tudományos elméleti igényességgel megfogalmazott hazai explicit jogi keretszabálya, sokkal inkább jellemző a közvetett (szó szerinti említést mellőző) szabályozás (kicsit hasonlóan a fenntarthatósági fogalomhoz), ahol viszont számos hivatkozás, megjelenítés, ráutaló tartalom azonosítható. Ilyen cselekvésre irányuló jogalkotási törekvés számos szakterületi konkrét példával is megerősíthető, pl. elvárható egyensúlyi állapotok fenntartása a magánélet és a munka, a szerződési jogban részes felek, a tulajdon szabadsága és korlátozhatósága, a rugalmasság és a biztonság, az alkotás és az innováció ösztönzése, az államot megillető jogok és kötelezettségek, a költségvetési bevételek és kiadások, a nemzetközi és a hazai jogrend, a termelők és a fogyasztók, a (fogyasztóvédelmi) szolgáltatást nyújtók és az azt igénybevevők, valamint a társadalombiztosítási szolgáltatások különböző területei egymás közötti kapcsolataiban. Ha a fenti példák szerinti egyensúlypárokból kiemelünk egyet (pl. a költségvetést), akkor az évente periódikusan előttünk álló feladatok egyre részletesebb alábontását is rendre azonosíthatjuk: Lásd pl. ennek

- egyik elemeként a Nyugdíjbiztosítási Alap bevételeire és kiadásaira, valamint a demográfiai helyzetre vonatkozó közép- és hosszabb távú – egyensúlyteremtési szándékot is tartalmazó – előrejelzéseket is, vagy
- másik elemeként a nemzeti költségvetési mérleg gazdasági és szektoronkénti /funkcionális/ tagoltságú államháztartási bevételeit és kiadásait, összevontan és alrendszerenként is. (Lentner, 2013., p.135.)

⁵¹URBAN Európai városi kezdeményezés A fenntartható városfejlesztés európai központja. European Urban Initiative, The European Hub for sustainable urban development, Weboldal. <https://www.urban-initiative.eu/>
Letöltés: 2022.09.12.

Külön kiemelendőnek tartom az MNB 2022 májusában megjelent „Fenntartható egyensúly és felzárkózás c. vitairatát, amely 12 területen 144 egyensúlyjavító és versenyképességet fejlesztő konkrét és lényegi javaslatot tesz annak érdekében, hogy – feladatai körében – segítse a kormányzati szervek ezirányú munkáját. (MNB: Fenntartható egyensúly és felzárkózás. Budapest, 2022.).

A közigazgatás teljes intézményrendszere döntően⁵² jogszabályi alapon működik, így elviekben is összeköthető a szakágazati jog- és önkormányzati rendeletalkotás, valamint az egyensúlyi elvek és gyakorlatok közötti összhangteremtési törekvés. A közigazgatási szervek a feladatok által determinált ügyekben és időtartamokban koordináltan kell együttműködniük egymással, ugyanakkor működésüket rendeltetésszerűen monitorozzák a törvényességi felügyelet (ritkábban alkotmánybírói normakontroll lehetőségek).

Az egyensúlyteremtés a közjő szolgálatában álló közigazgatásnak nemcsak a történeti múltba, a jelenbe, hanem különösen a jövőbe tekintő komplex feladata. E feladat azonban komoly kihívás, különös tekintettel a közigazgatásnak a politikával és a gazdasági élettel való kapcsolatára, az egyidejűleg működő területfejlesztési szempontokra és munkamegosztási gyakorlatra, a több tekintetben közös informatikai háttér támogatottságra, valamint a működés összes egymás közötti kölcsönhatásos elemeire is. A rendszer akkor fog az elvárható módon működni, ha abban minden – adott feladattípusban érintett – szervezeti egység alkotóan részt vesz (ide értem a központi közigazgatást, a szabályozó hatóságokat, a végrehajtó szerveket, a nem minisztériumi formában működő közigazgatási szerveket, a helyi önkormányzatokat és a kapcsolódó ügyfélhálózati elemeket is.)

Összességében megállapítható, hogy napjainkra mindkét fogalom (fenntarthatóság, egyensúly) a tudományos és a mindennapos társadalmi közbeszéd részévé vált, s így a nemzetközi és a nemzeti szervezetek egyik központi stratégiai célkitűzésévé változott.

3.2. A „FENNTARTHATÓSÁG” ÉS AZ „EGYENSÚLY” FOGALMAK TERMINOLÓGIÁJA, AZ ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS KERETEI

A vizsgált két fogalomnak napjainkban valóban rengeteg aspektusa, megközelítési lehetősége, alkalmazási területe van (akár ágazatonként, gazdasági társaságonként/intézményenként, szolgáltatásonként, mutatóként, tudományterületenként, stb.) mind belföldön, mind a

⁵² Van azonban néhány kivétel is: pl. az önkormányzati rendszerben alapvetően létezik jogszabályi kötelezettség szerinti kötelező feladatállomány, de szinte minden önkormányzatnál vannak önként vállalt feladatok is.

nemzetközi közéletben. Egy gyors, felületes áttekintés után alappal vélelmezhető, hogy a fogalmak egyre szélesebb körű használata megelőzi azok pontos, ágazatsemleges definiálását, vagyis a felépítményi törekvések több vonatkozásban nem „várták meg” a tudományos igényű megalapozást. Ez annak felismeréséből vezethető le, hogy a jelzős szerkezetben megjelenő fogalmi definíciók, szakirányú karakterisztikák, területenként eltérő indikátorok sok ágazatban/alágazatban időben előbb jelentek meg, mint a jelző nélküli alapfogalmi meghatározások.⁵³ Az ebből származtató logikai továbbgondolkodás minimum kétféle választható, mert

- egyrészt nyilvánvaló, hogy az alapfogalmak általános értelemben vett teoretikai, terminológiai hiányosságai a fejlődés valamely kezdeti/későbbi fázisában egyértelműen akadályozni fogják mind az alap-, mind az alkalmazotti /felépítményi/ kutatásokat, s több – jelenleg még nehezen azonosítható – gondot fognak okozni az adott szakterületek művelőinek (tehát a fogalmak tisztázása aktuális és célszerű), másrészt
- vannak olyan gondolkodók, akik szerint az állapotfogalmak – széleskörű kiterjedtségük és differenciált értelmezési lehetőségeik révén – egyszerűen nem határozhatóak meg /pontosan, vitathatatlanul, általános érvényességgel, egymondatos formában/ a definícióképzés sok összetevős szempontrendszer szerint. Még a viszonyítási alapok (természet, társadalom, tudomány) is vitathatóak, ezért álláspontjuk szerint ezzel nem érdemes foglalkozni, hiszen az esetleg elért eredményeket nem övezné általános elismertség és viszonylag gyorsan, biztosan felülírná a tovarohanó idő.

Saját állásponatom – a jövőt tekintve – inkább a fenti első opció megvalósítását tartaná célszerűbbnek. A jelen 3.2. alpontban arra törekszem, hogy általános értelemben analizáljam a „fenntarthatóság” és az „egyensúly” teoretikai, terminológiai helyzetét és nagyvonalakban körvonalazzam mindazon lehetőségek, tennivalók, intézkedések körét, amelyek szóba jöhetnek állami szerepvállalásként (a fenti két fogalom nyilvánvaló előnyeinek kiaknázása érdekében). Ehhez azonban biztosan a fenntarthatóság ismert három szegmensének (társadalom, gazdaság, környezet) együttes „kezelése” szükséges, bármely szegmens elhanyagolása, mellőzése komoly következményekkel járhat. Egyértelmű, hogy a megoldásra irányuló erőfeszítéseket időben egy folyamatként kell kezelnünk, hiszen sem a gazdaság-, sem a kultúra-, sem a pénzügyi megfeleltetés-, sem a társadalmat átalakító tudatformálás nem megy egyik napról a másikra. Amennyiben folytatódnak a jelenleg világszerte tapasztalható folyamatok, akkor jelentősen

⁵³ Természetesen vannak olyan nemzetgazdasági területek/szolgáltatások, amelyek esetében azért nem állapítható meg ez az időbeli különbség, mert még nem tették meg az első lépéseket a megvalósítás felé vezető úton.

szűkülni fognak a megoldáskeresésre rendelkezésre álló szektoronkénti időintervallumok. Nyilvánvaló példaként jelzem, hogy a jelenlegi növekedésre építő gazdasági szemlélet és a fenntarthatósággal nem törődő társadalmi életmód környezeti szempontból sem folytatható, hiszen ez feszültségnövelő, a meglévő egyenlőtlenségeket tovább fokozó hatásokat gerjeszt. A környezet felelőtlen rongálása, gátlások nélküli további „kirablása” pedig egyszerre okoz megoldhatatlan problémákat a gazdasági-, illetve a társadalmi területeken. Feltétlenül szükség van arra, hogy a fenntarthatóság fenti bázisgondolatait minél szélesebb körben ismertessük a társadalom széles rétegeivel, különös tekintettel a fiatal korosztályokra, mert a megelőzés és a következmények viselése leginkább az ő életükre és az őket követő generációkra lesz mérvadó kihatással.

A terminológiai témakör rendezését az a széles körben elfogadott álláspont is sürgeti, hogy az emberiség jelenleg egy kivételesen nagy próbatétel előtt áll: képesek leszünk-e sokoldalú, bolygósintű, érdekkonszenzusokon alapuló összefogással megoldásokat találni a fenntarthatósági célok teljesítésére? Ha nem, akkor az emberiség élet- és létkörülményeit egyre súlyosabb veszély fogja fenyegetni, amelyek kumulatív módon, gyorsuló hatás többszöröződésekkel fognak megjelenni életünkben, egyre több szektort érintően. E körből származtatható az a gondolat, hogy a fenntarthatósági célok teljesítésének eredménytelensége esetén már inkább „fenntarthatósági” kérdésekkel kell foglalkozniuk az érintetteknek. Itt kell jelezni azt is, hogy kutatásaim alapján a vizsgált fogalmakkal kapcsolatos teoretikai gondolkodás meglepően nagy eltéréseket (más megközelítésekből levont ellentétes megállapításokat) mutat még magas szintű tudásanyaggal rendelkező kutatók egymás közötti nézetrendszerükben is. Az – egyébként mélységeiben átgondolt – nézetek egyik áramlata azt hangoztatja, hogy az emberiség már „túllépett” azon a határvonalon, ahol még érdemben lehetne visszafordíthatóságról/fenntarthatóságról beszélni, a másik ezt tagadván állítja, hogy még egy rövid idő rendelkezésünkre áll ahhoz, hogy megoldásokat találjunk. Sajnos konkrét, megvalósítható, mindenki által kölcsönösen elfogadható támogatandó komplex megoldásokat egyik oldal sem ajánl.

3.2.1. Terminológiai helyzetkép

Mindkét fogalom általános értelmű (tehát nem a szakirányú,) vizsgálata előtt érdemes rögzíteni: én mind a fenntarthatóságot, mind az egyensúlyt diverz állapotfogalomnak tartom⁵⁴. Ez a

⁵⁴ Diverz: sokféle értelemben használt, változatos összetételű, vegyes. Ebben az alapértelmezésben követhető lenne az is, hogy mindkét esetben ne a fogalmat, hanem a vizsgált kifejezések állapotát (leginkább a kívánatos állapothoz vezető utat) kellene keresni, analizálni. Megjegyzés: jelenleg egyiket sem tartom befejezettnek.

fogalom típus – már elnevezéséből eredően is – magában foglalja a változóképességet (mint tulajdonságot) és igényli a tartalmi kiegyenlítődést (mint szubsztanciát, belső törekvést). Rokonítani is lehetne a két fogalmat egymáshoz, hiszen egymást valamilyen szinten, általános értelemben (vagyis szinte minden területre kiterjedően, nagyon kevés ellenpéldát említhetően) feltételezik (nevezetesen: a fenntarthatóság általában egy-, vagy többoldalú egyensúlyi állapotot/állapotokat vélelmez, az egyensúly pedig sok esetben a fenntarthatóság evidens előfeltételeként szolgál). A definícióalkotás elvi követelményeit, jellemző feltételeit, az azzal kapcsolatos különböző elvi elvárásokat – a jelölt forrás változatlan átvételével – az 1. sz. táblázatban mutatom be.

Természetesen legcélszerűbb kiindulni az elérhető nemzetközi és hazai szakirodalmi válogatások legjellemzőbb tartalmaiból. Itt érdekességként megemlítem, hogy – a 3.1 pontban szereplő korábbi fejlődéstörténeti mérföldkövek dátumai ellenére – egyik fogalom sem szerepel az Akadémiai Kiadó gondozásában 1989-ben megjelent „Magyar Szinonima Szótár” negyedik, változatlan kiadásában⁵⁵. A „Magyar Értelmező Kéziszótár” 1992-ben megjelent kilencedik, változatlan kiadása is csak a „fenntart” ige különböző szituációs értelmezhetőségéről ad információkat, ugyanitt az „egyensúly” fogalom, mint fizikai állapot szerepel, amelyben „az ellentétes mozzanatok, törekvések kiegyenlítik egymást” megjelölés szerepel. Reálisan elképzelhető, hogy ebben az is közrejátszik, hogy pl. a korábban említett „Közös jövőnk” c. kiadvány 1988. évi magyar nyelvű változatában a „Sustainability” kifejezést nem fenntarthatóságnak, hanem harmonizációnak fordították⁵⁶ (több, más területen is tapasztalható ez a jelenség, így például a szintén széles körben ismert „logisztika” fogalomnál is, amely csak az 1990-es évek elején kezdett a magyar nyelvhasználat szerves részévé válni (szintén egyértelmű definíció nélkül).

⁵⁵ Magyar Szinonima Szótár ISBN 963 05 5531 X, Magyar Értelmező Szótár ISBN 963 05 6212 X.

⁵⁶ Néhány kutató szerint ma is a harmonizáció kifejezés lenne helyesebb, mert az jobban kifejezi a tartalmat.

DEFINÍCIÓALKOTÁS, DEFINÍCIÓJELLEMZŐK, DEFINÍCIÓS ELVÁRÁSOK			
DEFINÍCIÓALKOTÁS (empirikus-tapasztalati, vagy teoretikus-elméleti)		DEFINÍCIÓ KÖVETELMÉNYEK	DEFINÍCIÓS ELVÁRÁSOK
PROBLÉMA MEGOLDÁS FELTÉTELEI	PROBLÉMA MEGOLDÁSI STRATÉGIÁK	teljesség, értelmezhetőség, igazolhatóság	tényszerűség, hitelesség, mérhetőség
ismeretszerzés, kritikai megközelítéssel	célirányú gondolkodás stratégiája (szintézis)	ellentmondás mentesség	nemzetközi, tudományközi konvertibilitás
eltérő gondolkodás képessége	fordított gondolkodás stratégiája (analízis)	nem lehet önmagába visszatérő, körben járó logika által vezérelt	állapotokat, jelenségeket, összefüggéseket írjanak le
egyedi gondolatmenet alkalmazása	szisztematikus gondolkodás (lépésről lépésre)	felesleges tartalom mellőzése	ismételt felhasználhatóság
nyitottság, probléma érzékenység	algoritmikus gondolkodás (tudatos, ismétlődő eljárások végrehajtása konkrét cél érdekében)	egyértelműség szavatolása	releváns dolgokra vonatkozzanak, komplex szemléletben
konstruktív szándék	BIZONYÍTÁSOK	tartalmazzon meghatározó és meghatározandó részeket	hivatkozhatóság, modulszerkezetű felhasználhatóság
indoklások, bizonyítások ösztönzése	direkt (igaz állításokból kiinduló logikai lépések)	ne kizárólag tagadó jellegű állításokat tartalmazzon	az objektív- szubjektív szemlélet lehetősége, egyensúlyának kezelése
megfelelő érvelési rendszer kialakítása	induktív, teljes indukció (egy esetekre igaz állítások bizonyított általánosítása)	pontosság, konkrétság	tegye lehetővé mind statikus, mind dinamikus állapotok rögzítését
gondolatátadási attitűd, széleskörű elfogadtatás	indirekt (tagadásból kiinduló logikai következtetésekből eredő ellentmondások keletkezése)	viszonylagos rövideg, közérthetőség	párhuzamos használatok, két-, vagy többértelműségek kiszűrése

Forrás: Potóczki György, 2015., p. 15.

Az írásos és az elektronikus szakirodalmakban elérhető – az általános fenntarthatósági, vagy egyensúlyi fogalommal kapcsolatos – kutatások és definiálási próbálkozások száma áttekinthetetlenül magas (különösen nemzetközi kitekintésben), a sikereseké sajnálatosan alacsony, ugyanakkor jelentős számban foglalkoznak a feladat megoldhatatlanságával, vagy a

mások által javasolt megoldások újragondolási szükségleteivel és az akadályozó (ellentmondásos) körülmények özönével.⁵⁷

A következő nemzetközi és belföldi válogatás nyilván nem a teljesség igényével került összeállításra, helyette főleg a definíciót is tartalmazó/megkísérő néhány olyan tételre irányult, amelyek szempontomból alkalmasak általánosabb, összefoglaló következtetések levonására.

FENNTARTHATÓSÁG

Válogatás nemzetközi definíciókból (több definíciónak tervezett meghatározás már eredetileg is a „fenntartható fejlődés”-t tekintette definiálendő fogalomnak a „fenntarthatóság” helyett):

- *„A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy a veszélyeztetné a jövő generációk hasonló igényeinek kielégítését.”* Brundtland Bizottság (in: Láng I. p. 153a.). Ez eredetben a korábban már említett „Közös jövőnk” c. kiadványban jelent meg (néhány szó eltéréssel),
- *„... A fenntartható fejlődés a folyamatos szociális jobblét elérése anélkül, hogy az ökológiai eltartó képességet meghaladó módon növekednénk. A növekedés azt jelenti, hogy nagyobbak leszünk, a fejlődés pedig azt, hogy jobbak.”* Herman Daly. (In. Láng I. p. 153b.),
- *„A fenntarthatóság abból áll, hogy a jelenlegi generációk igényeit kielégítjük anélkül, hogy veszélyeztetnénk a jövő generációinak szükségleteit, miközben egyensúlyt biztosítunk a gazdasági növekedés, a környezetvédelem és a társadalmi jólét között.”* (What is sustainability? Definition, types and examples),
- *„A fenntarthatóság a fizikai, természeti és társadalmi erőforrások rendelkezésre álló határokon belüli használati folyamata, amely az emberek számára beágyazott, örökös boldogulást tesznek lehetővé.”* (What is sustainability? p. 3.)⁵⁸,
- *„A fenntarthatóság célja a bolygó védelme, az éghajlatváltozás megállítása és a társadalmi fejlődés előmozdítása anélkül, hogy veszélybe sodorná az életet a Földön, vagy bárkit hátrahagyna. Ez a koncepció jelenlegi szükségleteinket kívánja fedezni anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációinak erőforrásait.”* (Sustainability for all)⁵⁹,

⁵⁷ A fenntarthatóság fogalmával, problémakörével észrevehetően sokkal többen foglalkoznak aktuálisan, mint a vele összefüggésben lévő „egyensúly” problematikával.

⁵⁸ Sustainability at the University of Alberta. Az Albertai Egyetem definíciója szabad fordításban.

⁵⁹ What is sustainability? Sustainability for all. Mi a fenntarthatóság? Fenntarthatóság mindenkinek.

- *A fenntartható fejlődés olyan integrált megközelítést igényel, amely a gazdasági fejlődés mellett a környezeti szempontokat is figyelembe veszi. (United Nations Academic Impact, p. 1.)*
- *„A fenntarthatóság legegyszerűbb meghatározása a „bizonyos ütemben vagy szinten tartás képessége” (Gruen R., pp. 1579-89.)*
- *„A fenntarthatóság kifejezést egy innováció folyamatos gyakorlati alkalmazásának jelölésére használjuk” (Aarons G., pp. 4-23.)*
- *„A fenntarthatóság a környezet-egészségügy, a társadalmi méltányosság és a gazdasági vitalitás integrálása annak érdekében, hogy virágzó, egészséges, sokszínű és ellenálló közösségeket hozzunk létre a jelen és a következő generáció számára.” (UCLA⁶⁰ Sustainability Charter, p. 2.)*
- *A fenntarthatósági probléma egyik vallási megközelítése (Boldog VI. Pál Pápa, 1970): „az emberiség magatartásának gyökeresen és sürgősen meg kell változnia”, mert „ha a legrendkívülibb tudományos eredmények, a leglenyűgözőbb technikai vívmányok és a legcsodálatosabb gazdasági növekedés nem járnak együtt valódi szociális és erkölcsi fejlődéssel, akkor ezek végül az ember ellen fordulnak” (Ferenc pápa, 2015., p. 6.)*

Válogatás hazai definíciókból:

Kutatásom szerint a hazai mértékadó tudósok, oktatók, gyakorlati szakemberek, hatóságok, szervezetek képviselőinek jelentős hányada a fogalom valamely jelzős szerkezetű értelmezésével, vagy annak karakterisztikáival, fejlődési mérföldköveivel, céljaival, teendőivel foglalkozik konkrét saját definíciós javaslat nélkül (vagy külföldi szerzőkre hivatkozva tesz megállapításokat, azok meghatározásainak elemzése útján). Ezért a jelző nélküli fogalmi definíciók meglehetősen szerény mennyiségben érhetőek el, pl. az alábbiak szerint:

- *„... Lényege mindenképpen olyan fejlődési pályára törekvés, amelyik tartósan követhető, azaz amely mentén haladva a fejlődés során nem érjük fel a későbbi létezmódok tartalékait és lehetőségeit...” (Fleischer Tamás, p. 1.)⁶¹,*
- *„...Fenntartható gazdaságon olyan gazdaságot értünk, amely úgy használja fel környezeti erőforrásait, hogy ne sértse meg a környezet eltartó- és tűrőképességét.... A fenntartható fejlődéshez tényleg fenntartható gazdasági növekedésre lenne szükség,*

⁶⁰ UCLA: University of California, Los Angeles. Kaliforniai Egyetem, Los Angeles. Az egyetemet, mint a fenntarthatóság tudományos, oktatási és gyakorlati integrátorát alapították, amely innovatív eredményeket és gyakorlatokat demonstrál a világ számára.

⁶¹ Fleischer Tamás kutató, CSc., Közgazdaság- és regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet

csak hogy az nem a gazdasági növekedés folytonosságát jelenti, hanem egy olyan növekedést, amely szétválk a környezeti terhek növekedésétől....” (Gyulai I., p. 9.)

- *„Az emberiség az univerzum és a földi élet evolúciójának a része és aktív résztvevője. Ezért a fejlődés kereteit a létfenntartó bioszféra fejlődési iránya és törvényei jelölik ki. A bioszféra alrendszereként az emberiség úgy képes biztonságosan fejlődni, ha a létfenntartó bioszféra fejlődési irányához és annak szerveződési és működési modelljéhez igazodva fejlődik, tehát kompatibilis, harmonikus módon illeszkedik a bioszférához, ezért abban visszafordíthatatlan károkat nem okoz, és képes hosszú távon is biztosítani az indokolt emberi szükségletek erőforrásait. A fenntartható fejlődés megvalósításának feltétele egy olyan szabályozó és ellenőrző tevékenység, amelynek célja a bolygó természeti erőforrásai és az emberi rendszer igényei közötti dinamikus egyensúly, tartós harmónia biztosítása.” (Hajnal K. 87. o. in: Szlávik János: Fenntartható gazdálkodás 2019., p. 62.)*
- *„... a fenntartható fejlődést értelmezhetjük oly módon is, hogy azzal, hogy a fejlődés úgy tudja kielégíteni a jelen szükségleteit, hogy az nem veszélyezteti a jövő generációk szükséglet kielégítését, és nekik is megadja legalább a mai lehetőségeket, összességében nem növeli az entrópiát, az anyag rendezetlenségi állapotát” (Közgazdasági Szemle LXI. évf. 2014. december In: Szlávik János 2014. p. 2.),*
- *„A fenntartható fejlődés azt jelenti, hogy a jelenlegi és a jövő generációinak rendelkezésére állnak a szükséges erőforrások (például élelmiszer, víz, egészségügyi ellátás és energia) a Föld rendszerének folyamatai irreverzibilis változásainak elkerülésével.” (Nyikos Györgyi, Fenntartható finanszírozás, 2022a. 111. pont)*
- *... Fenntarthatóságon .. azt értjük, hogy az egyéni jó élet és a közjó biztosításának feltételeit az adott időpillanatban saját jólétét megteremtő generáció nem éli fel, nem meríti ki erőforrásait, hanem megfelelő mennyiségben és minőségben a következő generációk számára is megőrzi, bővíti azokat. (A Nemzeti fenntartható... OGY határozat, 2013a. melléklet 3.1. pont)*
- *...A fenntartható fejlődés a természeti erőforrásokkal való olyan tartós, értékvédő gazdálkodást jelent, amely lehetővé teszi az emberek boldogulását anélkül, hogy a gazdasági fejlődés lerombolná a sokféleséget, a komplexitást és az ökoszisztéma-szolgáltatásokat. (A Nemzeti fenntartható... OGY határozat, 2013b. melléklet 3.4. pont)*

EGYENSÚLY

Az „egyensúly” tudományos meghatározási problematikája sok tekintetben hasonlít a vele szoros összefüggésben értelmezhető fenntarthatóságra. A fogalom a közbeszédben oly széles körben használatos (szinte evidencia jellegű), hogy általános definiálása egy mondatban szinte megoldhatatlannak tűnik, hiszen minél magasabbról tekintünk a fogalomra az általánosíthatóság érdekében, annál inkább a fogalom részének tűnhetnek oda nem illő tényezők is. További nehézséget okozhat, hogy a kifejezés használata lehetséges főnévként és tárggyal használatos, vagy tárgy nélkül használatos igeként).

Válogatás nemzetközi definíciókból:

- A Science World a legegyszerűbb megoldást kínálja: *„A tudományban azt mondjuk, hogy egy tárgy kiegyensúlyozott, ha nem mozog. Ha egy tárgy kiegyensúlyozott, akkor egyensúlyi állapotban van. A tárgyra ható erőket ellentétes irányú erők ellensúlyozzák.”* (Science World. Egyensúlyi szabályok., p. 1.)
- *„Az egyensúly a test állapota, amikor az erre ható összes erő és pillanat összege ellensúlyozásra kerül.... A közgazdaságtanban a gazdasági egyensúly arra az állapotra utal, amelyben egy termék árát a kínálat és a piaci kereslet közötti összefüggés határozza meg.”* ... (Ciencia Y Salud. Az egyensúly jelentése., p. 1.)

Válogatás hazai definíciókból:

- *„... Állva maradás. Az a képesség, hogy álló helyzetben sem dől el se az egyik, se a másik oldalra. Kiegyenlített hatások állapota, amelyben ellentétes erők, célok, szándékok egyformán fontosak, hatásosak... Békés állapot, amelyben az ellentétes befolyások, törekvések nem akadályozzák egymás működését....”* (Wikiszótár, p.1.)
- *„... Gazdasági egyensúlyon legáltalánosabban és legátfogóbban a társadalmi újrateherelés két szélső pólusa, a termelés és a fogyasztás egymásnak való megfelelést értjük. Ez a megfelelés azt jelenti, hogy a termelés volumene és összetétele, valamint a fogyasztás volumene és szerkezete nagyjából azonosan alakul. Ez a gazdasági folyamatok kettős jellegének megfelelően értelmezhető, vagyis mint reálfolyamatok egyensúlya, és mint pénzügyi, jövedelmi egyensúly.”* (Gazdasági egyensúly és egyensúlytalanság 1.4. pont),
- *„... Gazdasági egyensúlynak nevezzük azt az állapotot, amikor különböző gazdasági szereplőknek nem áll érdekében megváltoztatni gazdasági magatartásukat. A gazdasági egyensúly fogalmának vannak reál- és nominális (pénzügyi) vonatkozásai. A*

különböző pénzügyi folyamatok aggregált hatásai a pénzügyi egyensúlyi, vagy éppen egyensúlytalansági helyzetekben manifesztálódnak. A gazdasági egyensúly, ezen belül a pénzügyi egyensúly nem feltétlenül egymást lefedő fogalmak. A reálgazdasági egyensúly a vegyes gazdaságokban általában feltételezi a pénzügyi egyensúly létét, míg a pénzügyi egyensúlyból nem következik feltétlenül a reálegyensúly. A pénzügyi egyensúly megteremtése egyszerűbb, időigénye relatíve kicsi.” (Econom, 2010., p.1.).

A fenti néhány meghatározási kísérlet – álláspontom szerint – nem tudományos igényességű, sokkal inkább deklarációs jellegű. (Álláspontom szerint a 18/2013. (III. 28.) OGY határozat mellékletének 3.1., illetve 3.4. pontjaiban szereplő fenntarthatósági meghatározások fogadhatóak el leginkább). Jól érzékelhető, hogy a fenti definíciók (részben ismeretlen) szerzői jórészt a jelzős szerkezetre (fizikai, gazdasági egyensúly) koncentrálnak (de még a szűkebb egyensúlyi fogalmi tartalmaknál is lényeges megfogalmazásbeni eltérések vannak). Az e területen fennálló komoly hiányosságokat az is jelzi, hogy még utalást sem tesznek más lehetséges és kívánatos egyensúlyi állapotokra (pl. az EU által is szabályozott költségvetési-, munka és magánélet-, bér- és munkaterhelés-, a makrogazdasági, a természeti erőforrások nagysága és azok felhasználási üteme, vagy a társadalmi-szociális viszonyok közötti, stb. egyensúlyokra, esetleg az egyensúlyhiányok lehetséges következményeire).

3.2.2. Általános fogalmi kritériumok, indikátorok, karakterisztikák

A kritérium olyan tudományos ismertető jegy, vagy meghatározó tulajdonság, amely alapján egy fogalom általában azonosítható. Tekintettel azonban arra, hogy egy-egy tulajdonság biztosan használható (releváns) két-, vagy több/sok fogalom azonosítására is, napjainkban inkább a kritériumrendszerek használatosak. A fogalomra kialakított kritériumrendszer olyan azonosítási feltétel sorozat, amely minden elemének külön-külön és együttesen is igaznak kell lennie a vizsgált/adott fogalomra-, elemre-, vagy folyamatra, stb. vonatkoztatva. Az előző mondatban szereplő állítás fordítva már nem igaz: tehát egy kritériumrendszer egésze változatlan formában nem használható két-, vagy több más fogalom/elem/folyamat azonosításához. A kritériumrendszer, mint halmaz tehát már sokkal pontosabb, jobban definiált képet adhat egy-egy fogalomról, minden egyes elemének megismerése/alkalmazása csökkenti az összetéveszthetőséget, vagy a felcserélhetőség, stb. veszélyét, de okkal vélelmezhető, hogy sokszor még egy húsz elemből összeválogatott rendszer sem képes tökéletes, elméletileg kifogásolhatatlan azonosításra.

A fogalmi indikátorok – a definíciók bemutatott állapotához hasonlóan – sajnos szintén nem határozhatóak meg az elvárható precizitással (legfeljebb körbehatárolhatóak), mert erősen függenek attól, hogy ki (milyen szervezet, vagy testület), mikor és milyen szempontrendszer komplexusainak figyelembevételével alkotta meg azokat. Az egyedileg (szervezetenként, vagy üzletáganként) meghatározható indikátorok struktúrája is meglehetősen nagy tagoltságú, hiszen azok világszervezeti szintektől, kontinensektől és nemzetállamokon át egészen a helyi gazdasági társaságokig, vagy költségvetési intézményekig differenciálható. Az indikátorok puszta megjelenése nagyon sok területen önmagában is buzdító, az adott egyén/szervezet számára koordinált cselekvésre ösztönző hatásokat generál, azonban azok nem minden részletükben követik a fenntarthatósági eszméket, időnként ellentmondásokkal terheltek.

A „karakterisztikák” kifejezés leginkább az aktuális fogalom legfontosabb jellemzőinek olyan gyűjteményeként értelmezhetőek, amely fogalom egyes specifikumai akár többszintű (immár belsőként megjelölhető) csoportosításban is alábonthatóak (ilyen pl. a „hálózat”, vagy az „infrastruktúra” egyszavas fogalmak fontos jellemzőként történő használata, amelyek önmagukban is sok – egy külön, nagyméretű táblázatban bemutatható – belső karakterisztikus /jellemzőt, sajátosságot/ elemet tartalmaznak). Ez az egymásra épülő kritériumrendszer klasszikus formában nyomon követhető pl. a 2011. évben, a természeti erőforrások felhasználása tárgyában elfogadott „EU Természeti Erőforrás Stratégia⁶²” analizálása során. E területen az EU Bizottság is kidolgozott egy, pl. a környezet és a gazdasági fejlődés szétválasztására irányuló indikátorokat, s ezek nemzeti szintű implementálását kérte a tagországoktól is.

Már a fogalmak együttes kezdeti vizsgálata során is megállapítható, hogy

- egyrészt a tudományosan definiálatlan, széles körben értelmezhető fogalmak (ilyen pl. a „fenntarthatóság” és az „egyensúly” is) esetén a tulajdonsági és sajátossági jellemzők összeolvadhatnak,
- másrészt egy-egy elem besorolása, fogalmi hozzárendelhetősége korántsem egyértelmű, vagyis okkal támadhat bizonytalanság annak megítélésében, hogy pl. a digitalizáció, a zöldítés, a geoökonómia⁶³, a hozzáférés, vagy éppen az egyenlőtlenségek felszámolása melyik kategóriába sorolható

⁶² Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Brussels, 20.9.2011 COM(2011) 571 final

⁶³ Az újszerűen megjelenő „geoökonómia”, mint tudományterület multidiszciplináris, hiszen ismeretanyagát a társadalomtudomány, a közgazdaságtan, a földrajz logikusan vegyített téziseiből igyekszik felépíteni.

- harmadrészt biztosra vehető, hogy az indikátorok kiválasztásánál – az összefüggések miatt – szinte lehetetlen csak pozitív töltetű szempontokat, mutatókat alkalmazni,
- negyedrészt célszerű lehet a tulajdonságok, célrendszerek, indikátorok között bizonyos preferenciákat felállítani, például súlyozásos módszerrel, vagy különböző mutatókat, mértékegységeket összevonó aggregálással.

A fenti gondolatok oda vezethetnek, hogy egyes részterületi valós tendenciák, jellemzők, vagy befolyásoló tényezők értelmezései keveredhetnek, viták keresztútjába kerülhetnek, besorolási átfedések/hibák keletkezhetnek, ennek okán esetleg preferencia eltolódások jöhetnek létre a végrehajtás sorrendjében, azok finanszírozásában, akár mindkét irányban. Ezen állapotok jelentősen nehezíthetik a projektek kialakítását, azok időüzemelését, a kutathatóságot, s csökkentik a negatív jelenségekkel szembeni egységes fellépés tudományos és gyakorlati esélyeit is. A jelenség szemléletessé válik, ha pl. a fenntarthatóságra vonatkozó egyes általános/általánosítható ismérveket (természetesen a teljesség igénye nélkül, a sokaság okán inkább példálózó jelleggel⁶⁴) megkísérlem egy táblázatban tömören összefoglalni (lásd 2. sz. táblázat), még az előre feltételezhető kisebb-nagyobb besorolási hibahatárok elfogadásával is.

⁶⁴ A vizsgált szakirodalomban sem bukkantam e tárgykörben komplett táblázatra, talán még nem került összeállításra. Valószínűleg azért nem, mert a fogalmakról alkotott kép vegyes, az azonosításhoz szükséges követelményrendszer sem homogén, ugyanakkor az elvben kiválasztható indikátorkészletek nem felsőhatárosak, még akár egy-egy szakterületi kutatáson belül sem.

A „FENNTARTHATÓSÁG” ÁLTALÁNOS FOGALMI KERETÉNEK LEHETSÉGES ÖSSZETEVŐI	
ÁLTALÁNOS ISMÉRVEK	civilizációs eredet (ember alkotta); hálózati jelleg; közösségi rendeltetés; szabályozható hozzáférés; szektorsemlegesség; környezetbiztonsági megfelelés; politikai-, gazdasági-, természeti- és gazdasági érzékenység (részben Potóczy Gy, 2015, p. 84.)
KRITÉRIUMOK	multidiszciplinaritás/geoökonómia; környezeti-, társadalmi-, gazdasági problémák interdependens összefüggések kezelése; egyenlőtlenségek felszámolása; digitalizáció
INDIKÁTOROK, KARAKTERISZTIKÁK Nagyszámban elérhetőek, több nézőpontból származnak, gyakorta eltérő elnevezésekkel szerepelnek, (pl. célok, prioritások, akciók, megjegyzések, trendek, mutatók, elvek, erőforrások, kulcsindikátorok, stb.), részben átfedik egymást, illetve egymásra épülők.	ENSZ fenntartható fejlődési célok és további 169 célkitűzés (UN General Assembly) A Sustainable Europe for Better World. Az EU fenntartható fejlődési stratégiája. COM/2001/0264 Final. Hosszútávú célkitűzések és prioritások. (A Sustainable Europe for Better World, 2001.) Társadalmi-állami kapcsolatok; EU SDS Fenntartható Fejlődési Stratégia 2006. (EU Sustainable Development Strategy); EU: Towards a Sustainable Europe by 2030. (European Union, 2019., pp. 14-31.) Négy politikai alap a fenntartható jövőhöz és 5 horizontális kritérium a fenntarthatósági átmenethez; Európai Parlament állásfoglalás: 2022. évi éves fenntartható növekedési jelentés; EU Gazdasági és Szociális Bizottság 2022. évi fenntartható növekedési jelentése. 3. Részletes megjegyzések. (Európai Gazdasági és Szociális, 2022.); Eurostat: Sustainable development in the European Union. Monitoring report, 2022. (Eurostat Sustainable Development, 2022.) SDG ráépülés európai összefüggésben: 17 fenntartható cél és közel 100 mutató; A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiáról szóló 18/2013. (III. 28.) OGY határozat (A Nemzeti Fenntartható, 2013., Melléklet 3.1. 3.2. pont). emberi-, társadalmi-, természeti-, gazdasági erőforrások, az egyéni és közösségi felelősség egyensúlya, szubszidiaritási elvek; Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács: Fenntartható fejlődési kulcsindikátorok-természeti erőforrások mutatói. (Csete-Czira-Pálvölgyi (szerk.), 2013., pp. 2-4.); Világunk átalakítása: Fenntartható fejlődési keretrendszer 2030. (Világunk, 2015a., pp. 17-34); A fenntarthatóság társadalompolitikai indikátorai és azok hazai teljesülése. (Boros-Hegedűs-Iván, 2020., pp. 172-188.).

Forrás: saját szerkesztés, a belső jelölt források alapján

A 2. sz. táblázatban szereplő rendkívül komplex feladatot tovább nehezítheti a világ sorsát lényegesen befolyásoló, globális tendenciaként megjelenő ún. „megatrendek”⁶⁵ kötelező figyelembevételének szükségessége is. A megatrendek kiemelt környezeti, társadalmi hatásait tőszavakban szemlélteti a 3. sz. táblázat.

3. sz. táblázat

A „MEGATRENDEK” HATÁSMECHANIZMUSA (kiemelt témák)	
KÖRNYEZETI	TÁRSADALMI
Bolygónk túlterhelése	Egészségügyi kockázatok, fiziológiai kihívások
Klíma- és éghajlatváltozás	Strukturális változások, átrétegződések
Természeti korlátok meghaladása (édesvízhiány, levegőszennyezés, káros sugárzás, biodiverzitás, termőképesség)	Centrum-periféria viszony kiteljesedése, egyenlőtlenségek növekedése, nivellációhiány

Forrás: saját szerkesztés

A fogalmi kritériumok/indikátorok/karakterisztikák tömör eredetét, nemzetközi és belföldi szintek szerinti alaptagoltságát szemlélteti a 4. sz. ábra.⁶⁶

4. sz. ábra

A fenntarthatósági, egyensúlyi gondolatok, meghatározottságok eredete, szintek szerinti alaptagoltsága.

Forrás: saját szerkesztés

⁶⁵ A hosszú távú fenntarthatósággal kapcsolatban hozható megatrend kutatásokat is több nemzetközi szervezet (ENSZ, EU), illetve belföldi intézmény (MNB, KSH) is folytat, publikál, s megjelennek erre vonatkozó állásfoglalások is. Ilyen megatrendek pl. a demográfiai növekedés, az éghajlatváltozás, a városi népesség aránya, az iparszerű élelmiszer termelés, energetika-nyersanyag-technológia, az 5G, a robotika és a mesterséges intelligencia térhódítása, stb.

⁶⁶ A gazdasági társaságoknál kiemelendő pl. a Magyar Posta, a Mol, vagy az OTP fenntarthatósági jelentése.

A hazai gondolkodás alapjaként (de témák, illetve nemzeti determinációk szerint differenciáltnan) feltétlenül figyelembe kell vennünk a politikai-gazdasági világszervezetek, illetve a nemzetközi integrációk megállapított célrendszerait, különösen figyelve arra, hogy pl. a fenntarthatósági célok általában (döntően) nem ismernek földrajzi-, politikai-, társadalmi határokat, viszont az egyensúlyképzés egyes fajtái elvben elképzelhetőek regionális-, illetve nemzetállami határokon belül, akár szektoriális szintek szerinti tagoltságban is.

E ponton – szűkebb környezetünkre figyelemmel – szeretném hangsúlyozottan jelezni, hogy a „fenntartható fejlődés” az uniós politika egyik központi kérdése. Ennek egyik előzetes, szilárd háttérbázisaként szolgált az ENSZ 2015 szeptemberi ülésén elfogadott, 2030 évig kitekintő, 17 fejlődési célt (és további 169 célkitűzést) tartalmazó napirendi előterjesztés [UN General Assembly: Transforming of the World]. A világszervezet egyértelműen kinyilvánította, hogy merész és átalakító lépések sorozatára van szükség ahhoz, hogy világunkat fenntartható és reziliens úton tartsuk. A 17 fenntartható fejlődési célt szemlélteti az 5. sz. ábra.

5. sz. ábra

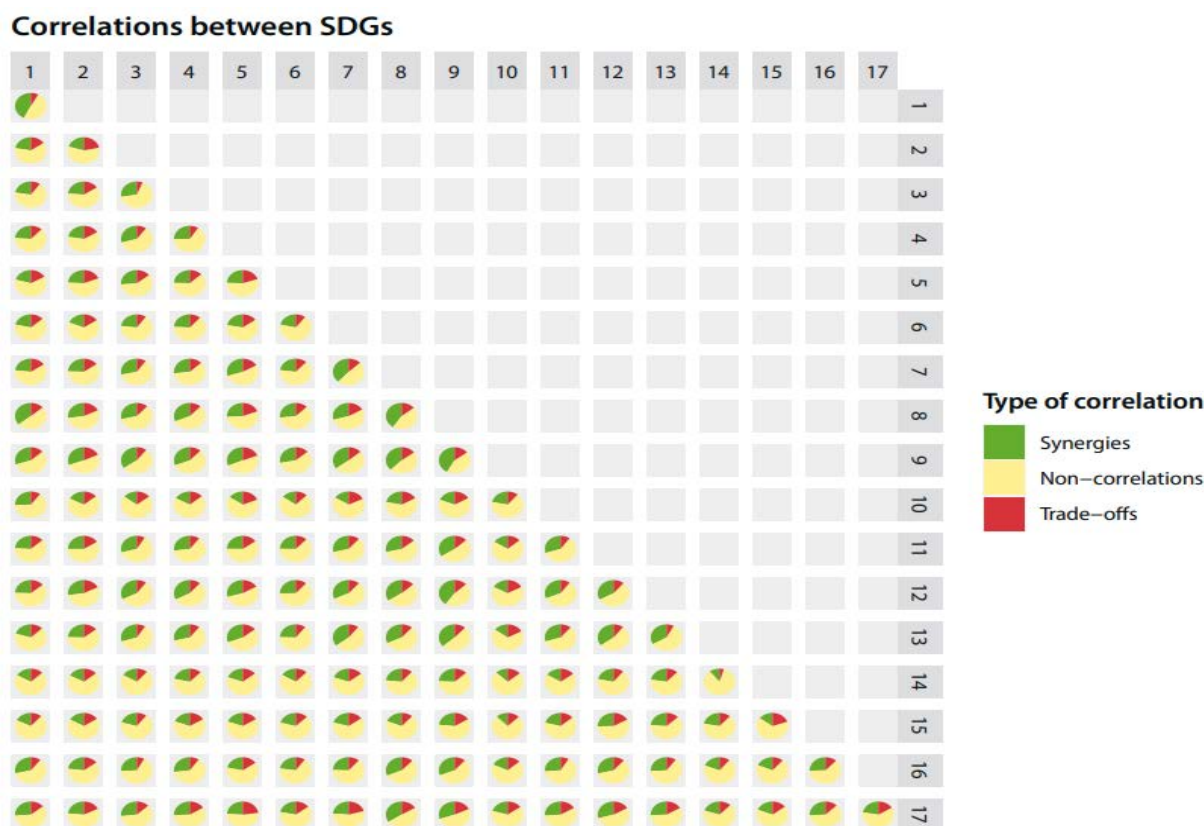

A 17 fenntartható cél

Forrás: UN Department of Economic and Social Affairs. <https://sdgs.un.org/goals> Letöltés: 2022.11.11.

A végrehajtás irányába tett eddigi intézkedéseket, részeredményeket kontinensünkön az Eurostat⁶⁷ dolgozza fel és jelenteti meg nyilvánosan. A 2022 évi „nyomkövetési” elemzés az EU „SDG” indikátorait tekinti alapnak⁶⁸, amely ténylegesen 17 fenntartható célt és mintegy 100 mutatót foglal magában, kiemelten elemezve a közelmúlt pandémiás járványok befolyását (Eurostat. Sustainable development in EU pp. 37-319). A korábban kialakított indikátorok elemzését, végrehajtási irányait a statisztikai attribútumok mennyiségi bázisán vezetik le. Az Eurostat feldolgozásának egyik ábrája szemléletesen mutatja be a 17 indikátor közötti páronkénti kapcsolati és összefüggési rendszert (lásd 6. sz. ábra).

6. sz. ábra

„SDG” összefüggések megjelenítése az indikátorpárok közötti pozitív korrelációk, negatív korrelációk és nem korrelációk aránya alapján. Forrás: Eurostat, 2022., p. 351.

A hazai implementációk közül a Nemzeti Fejlődési Keretrendszer 2013 évi anyaga (OGY határozat), illetve annak 2015. évben megjelent (2016. január 1-től betartandó), 2030 évig történő kitekintése kulcsfontosságú területnek tekinti az embereket, a bolygót, a jólétet, a békét és a partnerséget, körvonalazza jövőképünket, alapelveinket és kötelezettségeinket (globális,

⁶⁷ Az Eurostat a Bizottság egyik főigazgatósági szervezeteként funkcionál, Luxemburgban, sokszínű, jórészt statisztikai módszereket használó elemzéseket végez.

⁶⁸ Az ENSZ globális indikátorai ezt megengedik, így lehetséges, hogy a kiadvány az európai szempontból releváns dolgokra kiemelten koncentráljon.

nemzeti és regionális szinteken), megerősíti a korábban nemzetközileg kialakított fenntartható fejlődési célokat (17 db) és (célonként változó, átlagosan 8-10 db) alcélokat. A KSH 2007 óta általában 2 évenként értékeli, elemzi a hazai fenntarthatósági indikátorok működését, az elért eredményeket. Az anyag rendkívül világosan, meghatározott erőforrás kategóriánként (nevezetesen: emberi-, társadalmi-, természeti-, gazdasági erőforrások, azokon belül SDG célokhoz hozzárendelten) mutatja be az egyes hazai indikátortípusok legutóbbi méréshez viszonyított aktuális állapotát. (KSH: A fenntartható fejlődés indikátorai, 2021., pp. 6-21.).

A jelzett KSH forrás alapján készítettem egy táblázatot, amely a fő „erőforrásonként” használt indikátorok összesített értékelését szemlélteti, az utóbbi (jellemzően a 2017-2021 közötti) időszakban, az adott hármas tagoltságban (az adott indikátor jó irányba halad, esetleg stagnál, vagy éppen távolodik a kitűzött céltól).

4. sz. táblázat

INDIKÁTOROK ÉRTÉKELÉSE A TAPASZTALT VÁLTOZÁSOK IRÁNYA SZERINT			
ERŐFORRÁS TÍPUSOK	JÓ IRÁNYBAN HALAD (db)	STAGNÁL (db)	A CÉLÉRTÉKTŐL TÁVOLODIK (db)
Emberi erőforrások (24 indikátor)	9	6	9
Társadalmi erőforrások (11 indikátor)	4	5	2
Természeti erőforrások (39 indikátor)	13	8	18
Gazdasági erőforrások (20 indikátor)	10	5	5
Összes indikátor (94 db) %-ában: (%)	38,3	25,5	36,2

Forrás: saját szerkesztés KSH: A fenntartható 2022a., p. 17., p. 21., pp. 28-29., p. 38. alapján

A 4. sz. táblázatból konklúzióként megállapítható, hogy messze nem kielégítő a hazai helyzet sem, hiszen a célokhoz viszonyított közeledés, vagy távolodás közel azonos arányú, a stagnálás (amely az ismert állapotokat tekintve inkább negatív töltetű jelenség) kb. 25 %-os részesedése pedig az összes erőforrás típus minden indikátorát figyelembe véve sajnálatosnak tekinthető.

Ebből a választott témához illeszkedő egyik, eredményeiben kissé vegyes képet ábrázoló értékelő-elemző részt (gazdasági erőforrások) mutatom be a 7. sz. ábrán. Jól látható, hogy milyen szoros kapcsolat van az integrátorok és a fenntarthatóság között.

7. sz. ábra

AZ INDIKÁTOR NEVE	IDŐSZAK	ÉRTÉKELÉS	IDŐSZAK	ÉRTÉKELÉS
Bruttó hazai termék (GDP)	2000 óta	●	2017 óta	●
Bruttó nemzeti jövedelem (GNI)	2000 óta	●	2017 óta	●
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	2000 óta	●	2017 óta	●
Bruttó megtakarítási ráta	2000 óta	●	2017 óta	●
Bruttó államadósság a GDP arányában			2017 óta	●
Munkaerő-termelékenység	2000 óta	●	2017 óta	●
Működő kis- és középvállalkozások	2000 óta	●	2016 óta	●
Kutatási és fejlesztési ráfordítások, innováció	2000 óta	●	2016 óta	●
Gazdasági aktivitás	2000 óta	●	2017 óta	●
Foglalkoztatási arány	2000 óta	●	2017 óta	●
Munkanélküliségi ráta	2000 óta	●	2017 óta	●
Tartós munkanélküliségi ráta	2000 óta	●	2017 óta	●
A munkaerőpiacról való ki-lépés átlagos életkora	2000 óta	●	2017 óta	●
Női-férfi kereseti rés	2000 óta	●	2017 óta	●
A fiatalok elhelyezkedési esélye	2006 óta	●	2017 óta	●
Az aktív korúak és az idősek aránya	2000 óta	●	2017 óta	●
A külkereskedelmi termékforgalom egyenlege	2000 óta	●	2017 óta	●
Külföldi közvetlentőke-befektetés	2008 óta	●	2017 óta	●
Osztalék formájában kivitt jövedelem	2000 óta	●	2017 óta	●
Nemzetközi árversenyképességi index	2000 óta	●	2017 óta	●

Forrás: KSH: A fenntartható 2022b., p. 20.

A fentieket áttekintve megállapítható, hogy e tekintetben két nagy alkalmazói, kutatói, oktatói kihívás áll előttünk:

- az egyik, az indikátorok meghatározásának/értékelésének/időnkénti cseréinek kérdése, használatuk veszélyeinek kezelése az egyik legintenzívebb alkalmazói, kutatói, oktatói kihívás. Elvben nyilván arra lenne szükség, hogy egyszerű, közérthető, könnyen elemezhető, alacsonyabb számú, hosszabb ideig jól használható, más országokkal kompatibilis indikátorrendszereket alakítsunk ki. A reális helyzetfelismerések azonban több tekintetben éppen az ellenkező irányban hatnak. Az is megfigyelhető, hogy az indikátorok többsége legfeljebb két fókuszú, vagyis bőven léteznek általuk nem vizsgált területek, szempontok, stb. (ezért többet kell vizsgálnunk a komplexitás és az

elvárható pontosabb eredmények megjelenítése miatt). „Míg a statisztikai adatok leíró jellegűek, addig az indikátorok egy meghatározott nézőpont, normarendszer szerint kiválasztott, értelmező mutatók... Az indikátorokkal szemben megfogalmazott követelmények közül a szakirodalom a specifikus jelleget, a mérhetőséget, az elérhetőséget, a megbízhatóságot és a behatárolt időszakra vonatkozó jelleget hangsúlyozza.” (Havasi, 2007a. pp. 680-681) Az 1990-es évekből már ismertek az ún. „gyenge”, vagy „erős”⁶⁹ indikátorok megkülönböztetések, de léteznek más megközelítésű felosztások, ezek tömör áttekintését – Havasi Éva munkássága nyomán – foglaltam össze az 5. sz. táblázat szerint.

5. sz. táblázat

A FENNTARTHATÓSÁGI INDIKÁTOROK FELOSZTÁSA				
SZEMPONT	TÍPUSOK, FAJTÁK			
ÖSSZETETTSÉG	egyszerű		összetett [ezen belül aggregált (összegző), vagy összetett (kompozit, vagy integrált)]	
RENDSZER	tematikus		vezető, vagy kulcs	
ÉRVÉNYESSÉGI TERÜLET	területi, regionális	nemzeti	nemzetközi (EU)	
MÉRHETŐSÉG	direkt (közvetlen)		proxy (helyettes, közvetítő)	
HATÁSOK	helyzeti, hatás	output-kimeneti	eredmény, outcome	
UNESCO szerint	gazdasági (kötségvetés)	hatékonysági	eredmény, célok elérése	
CIPO modell⁷⁰ TIPIZÁLÁS	context/kontextus	input	process folyamat	output
HASZNÁLAT	tervezési		monitoring	
EGYÉB	objektív		szubjektív	
TÖBBLÉPCSŐS	célterület	dimenzió katalógus	aldimenzió	egyedi jelzőszám

Forrás: Havasi, 2007b., pp. 684-686. alapján összeállítva

⁶⁹ A „gyengének” tartott elmélet az, hogy a három alappillérre (természet, társadalom, gazdaság) fordított teljes összeg ne csökkenjen a fenntarthatóság felé vezető úton, az „erős” megfontolásnál legalább egyet rögzítetten be kell tartani (általában a természetet, mert azt tudjuk legkevésbé közvetlenül befolyásolni).

⁷⁰ CIPO modell (Context, Input, Process, Outputs) kontextus, bemenet, folyamat, kimenet

A többszintű, ugyanakkor hierarchikus indikátorrendszer felépítésére szemléletes, ugyanakkor az ábrázolt munkaerőpiactól eltérő más területekre is adaptálható példát ad Havasi Éva a 6. sz. táblázatban.

6. sz. táblázat

Példa egy többszintű, hierarchikus indikátorrendszer felépítésére

Terület	Célterület	Dimenziók	Aldimenziók	Indikátorok
Munkaerőpiac	Foglalkoztatási esélyek javítása	Munkapiaci esélyek és kockázatok	Munkaerő-piaci részvétel	
		Munkakörülmények	Ledolgozott órák	
		Munkaerő-piaci mobilitás	Foglalkozási mobilitás	
		Alulfoglalkoztatás munkanélküliség	Munkanélküliség szintje	Munkanélküliségi ráta
			Munkanélküliség időtartama	Tartós munkanélküliek aránya
			Alulfoglalkoztatás szintje	A preferált ledolgozott órák száma

Forrás: Havasi, 2007c., p. 687.

- o a másik, a figyelembeveendő mutatószámokkal, illetve az ún. fenntarthatósági indexekkel kapcsolatos szakmai- és tudományos megítélés, vagy álláspont problematikája. Ezt jól foglalja össze Karcagi-Kováts Andrea doktori értekezésében, amelyet a következő 7. sz. táblázat szerint sűrítettem össze.

7. sz. táblázat

AZ INDIKÁTOROK MÁS CSOPORTOSÍTÁSI ISMÉRVEI			
TÉRSÉGEK	nemzetközi	nemzeti	regionális, települési
TEVÉKENYSÉG	ipar, kereskedelem	közlekedés, vízügy	agrár, energetika, stb
DIMENZIÓK⁷¹	gazdasági	társadalmi	környezeti
ÖSSZETETTSÉG⁷²	egyszerű	összetett (ezen belül vannak indexek)	
MÉRTÉKEGYSÉG	monetáris (pénz)	nem monetáris (anyagáramlat elemzés MFA)	
STOCK&FLOW	anyagáramok	készletáramok	

Forrás: Karcagi-Kováts, 2011a., pp. 51-54.

⁷¹ Mindhárom dimenzió a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia (szakirodalmi szóhasználatban „nffs”) szerint van kialakítva, de nincsenek egyértelműen behatárolva a besorolhatóság szabályai.

⁷² A térségi- és az összetettségi felosztás egyaránt szerepel az 5. sz. táblázatban is.

A 7. sz. táblázat arra enged következtetni, hogy a jövőben a korábbihoz képest sokkal nagyobb szükség lesz a természeti- és logisztikai készletáramlatok, készletgazdálkodási ismeretek felhasználására, valamint a nemzeti vagyon (benne a készletek) mérésére, mint pénzben, mint az egyes elemek természetes mértékegységeiben. Az indikátorokkal kapcsolatos tudományos- és gyakorlati küzdelem észrevehetően több területen is folyik a „pénzügyi-gazdasági”, illetve a „természeti-technoszféra” mutatók alkalmazandó „súlyarányainak” kialakítása ügyében.

Az ún. fenntarthatósági indexeknek/összetett indikátoroknak és azok alkalmazási körének is széles szakirodalmi feldolgozottsága érhető el. Alapcsoportosításuk szintén környezeti-, illetve gazdasági tartalmú az alábbi 8. sz. táblázat szerint.

8. sz. táblázat

FENNTARTHATÓSÁGI INDEXEK/ÖSSZETETT INDIKÁTOROK (példák)	
KÖRNYEZETI	GAZDASÁGI/JÓLÉTI
EF (ecological footprint, ökológiai lábnyom)	HDI (human development index, emberi fejlődési index)
ESI (environmental sustainable index, környezeti fenntarthatósági index)	ISEW (Index of sustainable economic welfare, a fenntartható gazdaság jóléti mutatója)
EPI (environmental performance index, környezeti teljesítmény index)	GPI (genuine progress indicator, valódi haladásjelző)
LPI (living planet index, élő bolygó index)	SNI (sustainable national income, fenntartható nemzeti jövedelem)

Forrás: Karcagi-Kováts, 2011b., p. 52.

A viszonylag újszerű ún. „anyagáramlati elemzések” MFA⁷³ szakirodalmi elemzése meghaladja az itt lehetséges tartalmi kereteket, de tömören azt szeretném jelezni, hogy ezek új megközelítéseket tartalmaznak, jelentőségük fokozatosan növekszik.

A napjainkban közvetlenül/közvetetten tapasztalható, s az információinkból előrevetíthető változások olyan mérvűek, hogy azok indokolhatják a motivációkutatás egyik sarokkövének számító, Abraham Maslow⁷⁴ által, az 1950-es években kidolgozott, napjainkban általánosan

⁷³ MFA: (Material Flow Analysis). A módszert több ország, sok neves gondolkodója készítette, amely együttesen hasznosítja mind a társadalom-, mind a természettudományi szempontrendszereket. Az MFA nem elsősorban mennyiségeket, hanem áramlatokat mér és elemez, így létrehozta az ún. NAS (nettó állományváltozási) indikátort is.

⁷⁴ Abraham Maslow amerikai pszichológus (1908-1970).

ismert szükségletelméleti „piramis” tartalmi összetevőinek korhű aktualizálását (vagyis a fenntarthatóság beemelését az alapvető fiziológiai szükségletek közé).

Nehezen eldönthető kérdés, hogy egy konszenzussal elfogadott (feltételezett) rögzített kritériumrendszer segítségével, adott körülmények között, adott időpontban egzakt módon megállapítható lenne-e, hogy egy aktuálisan vizsgált fogalom, jelenség, folyamat, stb. kivétel nélkül megfeleltethető-e az előzetesen kialakított fenntarthatósági, egyensúlyi követelményeknek (elvben ilyen esetben az esetleges tévedés csak abból eredhet, hogy a felállított/elfogadott rendszer nem tökéletes összetételű). Az azonosításhoz használható kritérium feltételek száma elvben nem korlátozott, de azoknak az ésszerűség és az átláthatóság keretein belül kell maradnia, a szinonimaként is használható kifejezések kritériumként történő használata kerülendő. Az általános megjelölések, vagy a gyűjtőfogalmak kritériumkénti használata általában nem kívánatos, de megnöveli azok számosságát, bővíti alkalmazhatóságuk hatósugarát. Ugyanakkor mindenképpen javasolt csak az adott fogalomra/elemre/folyamatra igaz (kizárólagos), vagy annak egy szűk környezetére jellemző néhány speciális kritérium kialakítása is. Ha sikerülne akárcsak egy ilyen biztos kizárólagos elemet találni, érdemes lenne ezzel kezdeni az azonosítást (hiszen ennek hiánya már szükségtelenné teheti a folytatást).

KONKLÚZIÓ

A szakirodalmi forrásokban megjelenő különféle kritériumok, indikátorok, karakterisztikák összességének vizsgálatánál azt tapasztaltam, hogy

- visszaköszönnek a terminológiai problémák, vagyis az általános kritériumrendszer megalkotása helyett az ún. strukturált/felépítményi/szakirányú jellegű kritériumok/indikátorok/karakterisztikák érhetőek el/kerülnek, kerültek kidolgozásra/, mint pl. a környezeti fenntarthatóságra, a fenntartható növekedésre, a fenntartható társadalompolitikára, a fenntartható agráriumra, vagy a pénzügyi fenntarthatóságra vonatkozó összeállítások. Ide sorolhatóak még pl. – a horizontális szempontok érvényesítését szolgáló, részben az EU által támogatott projektekben használatos – fenntarthatósági pályázati útmutatók. Az utóbbi horizontális elvárásokat eredetben tartalmazta az EU Strukturális Alapokra vonatkozó általános szabályozása (lásd a Tanács 1083/2006/EK rendelete),
- ezen attribútumok (különféle jelzőszámok) lényegében az egyre növekvő statisztikai sokaságban történő útmutatóként, tevékenységi irány meghatározóként szolgálhatnak, miközben használatukkal mérsékelhető a feldolgozandó információ tömeg, vagy

- adathalmaz (kivéve azon ritka eseteket, amikor valahol megfelelő matematikai/statisztikai algoritmussal bővített speciális szoftver áll rendelkezésünkre),
- meglehetősen érdekes felfedezni a magasabb szintű (így sokkal általánosabb megfogalmazású) kritériumok/indikátorok/karakterisztikák és az alacsonyabb szintű (így sokkal konkrét formátumú) társaik közötti gondolati-, szabályozási- és tevékenységi harmonizációs azonosságokat és eltéréseket,
 - az alkalmazott „jelzőrendszerek” nem kizárólag objektívek, több helyütt érzékelhetőek a szubjektivitás jelei, ezért célszerűbb lenne komplexebb mutatók használata. A különböző mutatóknak, indikátoroknak, indexeknek iránymutatóknak, reziliensnek kell lenniük és segítséget kell nyújtaniuk a fenntarthatósági célok megvalósításában,
 - teret kell nyújtani a fenntarthatósági, egyensúlyi célokat vizsgáló újszerű törekvéseknek, más irányú elméleti-gyakorlati megközelítéseknek (ilyen pl. az MFA anyagáramlat elemzés, az ökológiai közgazdaságtan, stb.),
 - a közigazgatás tekintetében kétirányú lehetőséget látok:
 - egyrészt a (hazai) közigazgatás befolyásoló szerepének növelését, különös tekintettel arra, hogy a fent említett 2015. évi ENSZ határozat „kritikus fontosságúnak” tekinti az emberiség számára a megfogalmazott célok elérését a 2030 évi időtávig. A szerepkör bővítését az is indokolhatná, hogy az intézményi, gazdasági társasági szintekre lebontható fenntarthatósági célok elérése fokozottabb közigazgatási iránymutatás (ha kell, a jelenleginél több intézkedés, illetve jogi-, felügyeleti szigor) nélkül vélelmezhetően nem fog minden szervezetnél az elvárható, homogén módon alakulni,
 - másrészt feloldani azt az ellenmondást, amely a jelenlegi gazdasági-fogyasztói társadalmi rendszerünk tulajdon- és érdekviszonyai (egyre magasabb az ún. magán, vagy személyi tulajdon részaránya) és a fenntarthatósági, egyensúlyi célok megvalósításának lehetőségei között feszülnek. E probléma megoldására is meg kell találni a megfelelő közigazgatási eszköz- és eljárásrendet. A fenntarthatóság és az egyensúly nyilvánvalóan elsősorban társadalmi, közösségi cél, amelynek egyes ellentétes célokat, vagy stagnáló állapotot követő magánérdekeket felül kell írnia. Fokozottabban kell érvényesíteni a szubsidiaritási elveket (ez utóbbi nemcsak decentralizációt jelenthet).

3.2.3. Terminológiai következtetések, saját definíciós javaslat

A „fenntarthatóság” és az „egyensúly” mai életünk egyik súlyponti témája, különböző szintű köznapi- és tudományos találkozások sokaságának beszédtemája. Mégis úgy tűnik, hogy az előrelépés konkrét tennivalóinak meghatározása (főleg végrehajtása) és azok időbeli ütemezése kissé nehézkes, sok esetben ellentmondásokkal terhelt. A problémák egyik okaként a nem pontos terminológia állapotokat, vagyis a nem pontosan definiált fogalomhasználatot tudnám megjelölni. Megpróbálom nagyon tömören összefoglalni a legfontosabb befolyásoló tényezőket:

- a megközelítések szakmaorientáltak, tudományterületenként differenciáltak, s e tények alapvetően determinálják a két fogalomhoz való viszonyulást is,
- a különböző kutatóműhelyek, iskolák képviselői érzékelhetően fogalmi kisajátításra törekednek, gondolkodási horizontjuk nem a komplexitás által vezérelt,
- az egyes szakterületeken jelentősen eltérő részfolyamatok játszódnak le, s nyilvánvaló, hogy a rövidtávú gazdasági-, politikai érdekek ellentétbe kerülhetnek a természeti-, tudományos-távlati elképzelésekkel,
- a két fogalom hatósugara szinte egészében lefedi a társadalom szerkezetét, a gazdasági szektorokat, a jogalkotási- és közigazgatási területeket, viszont ágazatonként eltérő a használt szakzsargon, az alkalmazott gondolkodásmód, az igénybevett nemzetközi kapcsolatrendszer,
- teret nyertek az ellentétes nézetek, a fenntarthatóság-egyensúly elérésének akadályozó szempontjai (ezek egyrészt a természeti összetettségből, másrészt a civilizációból származnak),
- megjelentek és érdemi befolyást követelnek maguknak a paradigmaváltást követelő új, a kor kihívásait jobban kezelő eszmei áramlatok (lásd később a 3.3. pontban).

Remélem, hogy a 3.2.1. és a 3.2.2. pontban foglalt rendszerszemléletű elemzésekkel, a továbbgondolandó adalékokkal valamelyest bővíthető az eddigi ismeretanyag.

TERMINOLÓGIAI KÖVETKEZTETÉSEK

Összegzett megállapításaim, következtetéseim az alábbiak:

- egyik vizsgált általános értelemben vett fogalomra vonatkozóan sincs olyan fogalmi meghatározás, amely teljes egészében kielégítené a tudományos definícióalkotás követelményeit. Ez azt jelenti, hogy a fogalmaknak nem megfelelő az általános

tudományelméleti megalapozottsága, ezt mindenképpen pótolni kell, mert ennek hiánya a későbbiekben sajnos nem kívánatos következményekhez vezethet,

- napjainkban egyaránt és nélkülözhetetlenül szükség van mind a "fenntarthatóság", mind az „egyensúly” fogalmak által lefedhető tudományos tartalmakra és azok gyakorlati átültetésére. E fogalmak „köztudati beágyazódása” egyértelműen komoly gondolati paradigmaváltást és az ezen alapuló cselekvési egységet követel meg az emberiségtől. Megállapítható, hogy a deklarációs meghatározások központi eleme és viszonyítási alapja még mindig (a kezdetek óta) egyedül a környezetvédelem, de ez a mai társadalmi-gazdasági körülmények között – önmagában – már nem tartható fenn sokáig. A „minden összefügg mindennel” szemlélet túlzott érvényesülése viszont értelmezési zavarokhoz, belső ellentmondásokhoz, egymást kioldó hatásokhoz vezethet (pl. hogyan biztosítható az egyes társadalmi rétegek életszínvonalának közelítése gazdasági fejlődés nélkül, vagy miként érvényesülhet a nemzetállami szuverenitás, ha annak éppen a mérséklése lenne szükséges egyetemes környezetvédelmi közös érdekből). A fenti megfontolásokból már itt is érzékelhető, mennyi problémát okozhat a fogalmi tisztázatlanság, az alapvetések rendbetételének hiánya,
- megerősíthetem a szakirodalomban azon rejtetten fellelhető megállapításokat, amelyek szerint a fentiekben bemutatott definíciók egyike sem éri el a teljes elfogadhatóság szintjét (nem elégséges az egyfókuszú megközelítés, ehhez legalább a környezeti-, a gazdasági-, illetve a társadalmi-szociális koncentrátumok egyidejű, komplex figyelembevételére lenne szükség), azonban ezért az esetek többségében nem az alkotók tekinthetőek kizárólagos/elsődrendű felelősnek. A megoldást egy speciálisan erre a célra létrehozott kutatócsoport dolgozhatná ki, szilárd igazodási referenciapontokat adván, mérsékelvén a jelenleg tapasztalható definíciós „kuszaságot”, megelőzvéen e fogalmak közhellyé amortizálódását, esetleg tényleges tartalom nélküli szlogenszerű használatát,
- növekszik azon kutatók száma, akik szerint napjainkban – az ellehetetlenülés veszélye, a szinte parttalan érintettség, a szóba jöhető valós szempontrendszerek belső ellentmondásai, a szakmai viták okozta időbeli cselekvési hátralékok, illetve a rendkívüli bonyolultság okán – már nem kell törekedni egy mindent átfogó általános definíció megfogalmazására, elég megmaradni a deklarációk alacsonyabb szintjén, s törekedni kell a szakterületi (szűkebb, így jobban feldolgozható, kutatható) megfogalmazásokra,
- el kell érni, hogy a megoldások megvalósítása útjában álló problémákat (sok esetben komoly ellentmondásokat) közös erőfeszítésekkel oldjuk fel (ilyen pl. a fenntarthatóság

és a gazdasági növekedés/versenyképesség, a fejlődés és a környezeti megújuló- és tűrőképeség, a termelés/fogyasztás és a meglévő természetes és mesterséges erőforrások használata, a demográfiai tendenciák⁷⁵ és az ökológiai lábnyom, vagy a környezeti kultúra és a társadalmi nivelláció viszonyrendszere, vagy az okok és az okozatok felcserélt kezelése). Ide tartozhat még az anyagi jólét és az elvárt méltányos életminőséghez (ezt illetik a „jól-lét” újszerű kifejezéssel) szükséges további, nem anyagi szempontok (pl. biztonság, szeretet, tudásbázis, erkölcs, vallás, fenntartható társadalmi modellek építése, stb.) közötti konfliktusok kezelése,

- a cél csak az lehet, hogy az állandó változás körülményei között teremtsünk egyensúlyt az emberiség előtt álló kihívások, kockázatok, fenyegetettségek és a társadalmilag (nemzetközileg, beleértve a fejlett és a fejlődő országok között feszülő különbségeket is) még elfogadható minimál szükségletek (és nem a maximált igények) között,
- a fenntarthatósági és egyensúlyi célok csak folyamatos munkával, logikusan felépített egyedi lépések sorozatával, hosszabb idő távlatában, a múlt idővel történő versenyfutásban, az időközben változó körülmények figyelembevételével, az összes érintett érdekeinek harmonizációjával, a közös érintettségek felismerésével érhetőek el. Az egyéni, izolált megoldás keresésnek a XXI. században egyre szűkülő tartalmi kerete és mozgásteret marad (azonban ilyenek továbbra is lehetségesek pl. a felsőbbrendű célokhoz integrált helyi fenntarthatósági, vagy egyensúly keresési környezetekben),
- fontos konklúzió, hogy sajnos még nem körvonalazódott egy olyan konszenzus, amely legalább a világ országainak kétharmada által egységesen vállalható és végrehajtható lenne (ezt jól érzékeltetik pl. a globális felmelegedéssel, a klímaváltozással foglalkozó világkonferenciák hozott ajánlásai és a ténylegesen elért /a vártnál sokkal szerényebb/ eredményekről szóló beszámolók),
- álláspontom szerint az egyik legfontosabb, napjainkban szinte feloldhatatlannak tűnő problematika: a különböző szintű (globális, regionális, lokális) gazdasági érdekek szövevényes hálózata többször és több helyütt egyszerűen felülírja a fenntarthatóságért küzdők- és az egyensúlyi állapotokat keresők „szirénhangjait”. A továbblépéshez szükség van további erőfeszítésekre mind a nemzetközi szervezetek, mind az egyes államok politikai-, gazdasági-, illetve közigazgatási szerepvállalásainak területén is.

⁷⁵ Az emberiség létszáma 2022. november 15-én érte el a 8 milliárd főt. A tendenciák szerint rövidesen India lesz a legnépesebb állam. Ellenkező tendencia: a világ férfi lakosságának az ún. „termékenyítő képessége” kb. 51 %-kal csökkent az utóbbi negyven évben. Forrás: <https://academic.oup.com/humupd/advance-article/doi/10.1093/humupd/dmac035/6824414> Letöltés: 2022.11.10.

SAJÁT DEFINÍCIÓS JAVASLATAIM:

A fenti gondolatok jegyében – a fenti elemzést követően elvárható saját állásfoglalásként – a két fogalom általános értelmezésére vonatkozóan megfogalmaztam önálló, alapvető feltevésként (posztulátumként⁷⁶) szolgáló definíciós javaslataimat, az alábbiak szerint:

o FENNTARTHATÓSÁG:

Olyan jelen időben létező, illetve közép-, vagy hosszútávon érvényesülő, tudatosan felépített és időben folyamatosan korrigálható, egyetemes érdekeken alapuló, a megelőző világképet gyakorta átrajzoló („nagyobb, vagy egyenlő” formátumú egyenlőtlenséget is megengedő) egyensúlyi állapot, amely

- a mindenkor fennálló/bekövetkező természeti eredetű és civilizációs hatások komplex figyelembevétele mellett,
- az érintettek körében fellépő érdekellentétek, s konfliktusok konszenzusos kezelésével, a szélsőséges egyenlőtlenségek mérséklésével,
- az emberi-, társadalmi-, gazdasági létezés meghatározóan fontos területein,
- a társadalmi igazságosság és az etikusság értékrendjeinek alárendelten,
- az éppen rendelkezésre álló, a megújítható, lehetőség szerint bővíthető természeti- és mesterségesen előállítható erőforrásokkal történő felelős, előrelátó, időarányos gazdálkodás útján,
- a tudomány-, a gazdaság-, a közigazgatás- és a társadalom mértékadó nemzetközi-, belföldi szereplőinek bevonásával, előzetes komplex hatásvizsgálatok által vezérelten,
- a környezeti eltartó- és tűrőképesség aktuális változásaival kalkulálva,
- a jövő generációi iránt érzett felelősség tudatában,
- legalább az elvárható szükségletek minimális szintjén

biztosítani képes a földi élővilág egyedeinek létfeltételeit, s infrastruktúrája létfontosságú elemeinek működőképességét.⁷⁷

⁷⁶ Posztulátum: általam igaznak tekintett elmélet (alapvető feltevés), amely az esetek nagy többségében elfogadható tartalmú (de nem biztos, hogy az elvben előforduló összes értelmezési tartományban maradéktalanul igaz). Lehetséges az is, hogy az általános fogalom vitathatatlanul pontos definiálása – annak sajátos természete – miatt nem lehetséges, minden elvben lehetséges előfordulásra, vagy körülményre.

⁷⁷ Tudom, hogy a posztulátumként javasolt definíció hosszú, de úgy érzem, hogy annak rövidítése a tartalom rovására menne, hiszen az érvrendszer minden eleme összetartozó, hiánya ellehetetlenülést okozna.

- EGYENSÚLY:

Két, vagy több, egymással hitelesen azonosítható kapcsolatban lévő/hozható folyamat, tárgy, jelenség, vagy gondolat közötti – bármely hiteles méréssel, tényszerű észleléssel, vagy tudományos igénnyel igazolható – olyan ideiglenesen, vagy állandóan fennálló kiegyenlített állapot, amely létrejöhethet/megszűnhet természetes, vagy kialakítható/megszüntethető mesterséges úton.

3.2.4. A nemzetközi szervezetek és az állam (közigazgatás) szerepvállalása

A fenntarthatóság és az egyensúly – ahogyan az előző részben utaltam rá – problematikája vitathatatlanul létezik globális, kontinentális, nemzeti, regionális, helyi, de még szektorális, stb. szinteken is. Ebből egyértelműen és általánosan következik, hogy

- a kötelező (szintenként mégoly eltérő) feladatok végrehajtásának szinergiái csak akkor fognak érvényesülni a kellő mértékben, ha minden szinten érdemben (témaorientáltan és időütemezetten) teszünk/tesznek is azok megvalósításáért,
- a célok nem önmegvalósulóak, nem automatizáltak, különösen nem érdekharmozáltak minden társadalmi szegmensben, így feltétlenül szükség van az állami-, közigazgatási szerepvállalás különböző közvetlen-, illetve közvetett formáinak (jogi szabályozás, hatósági segítség, iránymutatás, szükség esetén puha erőszak, vagy bírságolás, stb.) gyakorlására mind az állami, mind az önkormányzati-, mind a nemzetközi együttműködési szinteken,
- a közös célok eléréséhez közösen kell harcolni, az eredmények nagy része is közös lesz mind az éghajlatváltozás-, mind a meteorológia-, mind az ellátási láncok működése-, mind a társadalmi felelősségvállalások területén (annak ellenére is, hogy a célokat többen csak „konceptióként” értékelik, s országonként, területenként eltérő prioritások léteznek, vagy az eredményeket azok is élvezhetik majd, akik annak elérésért nem tettek semmit),
- a különböző nemzetközi szervezetek sajnos nem mindig tevékenykednek összehangolt formában, így előfordulnak eltérő értelmezések, korrigált összetételű célok, szektoronkénti külön megjelenések, egyedi szervezeti kreációk, illetve érdekorientált végrehajtási módozatok (hasonló jelek előfordulhatnak az egyes országok állam- és közigazgatási gyakorlatában is).

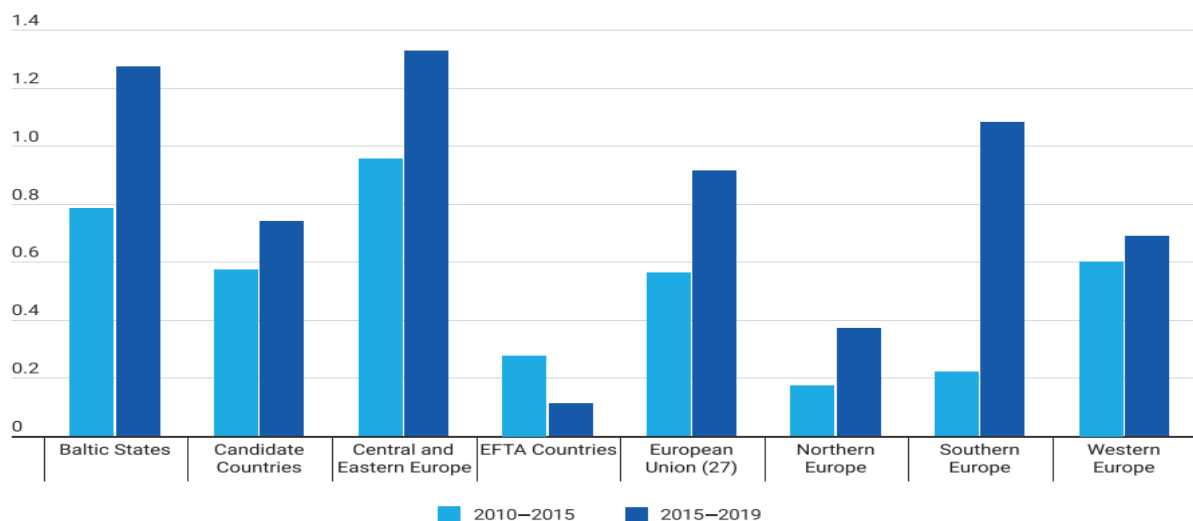
KIEMELT NEMZETKÖZI SZERVEZETI KÖZREMŰKÖDÉSEK FŐ VONALAKBAN

Az ENSZ – mint a világ országainak vezető szervezete – fenntartható fejlődési céljait a szegénység felszámolására, a bolygó védelmére, valamint mindenki életének és életkilátásainak javítására összpontosítja (tartalom: a már korábban említett 17 fejlődési célkitűzés). Ezt a következő négy fő módszerrel hajtja végre: tudásbázis és adatgyűjtés, a kormányközi döntéshozatal támogatása, finanszírozás, illetve az országos szintű implementálások segítése. Ez utóbbi törekvés megnyilvánul a reziliencia támogatásban, a hosszú távú fenntarthatóság elveinek érvényesítésében a politikai és a gazdaság területén, a rendszerek összetartozásában/koherenciájában. A világszervezet egyik programja (UNDP⁷⁸) 170 országban nyújt segítséget 4800 projekthez a fő célok teljesítése érdekében. (Alex Evans: The UN's role, 2012., pp. 5-10.)

Az EU különböző szervei (Parlament, Tanács, Bizottság) számos – korábban jelzett – határozattal, rendelettel, irányelvvél, valamint a hozzárendelt illetékes főigazgatóságokkal, az Eurostat szervezettel szinkronizáltan készíti elő, hajtja/hajtatja végre, időszakosan értékeli a fenntarthatósággal kapcsolatos – nagy részben az ENSZ anyagokra alapozott – feladatokat.

Az SDG-index átlagos növekedési üteme az EU-ban a következőképpen alakult 2010-15 és 2015-19 évek között (lásd 8. sz. ábra).

8. sz. ábra

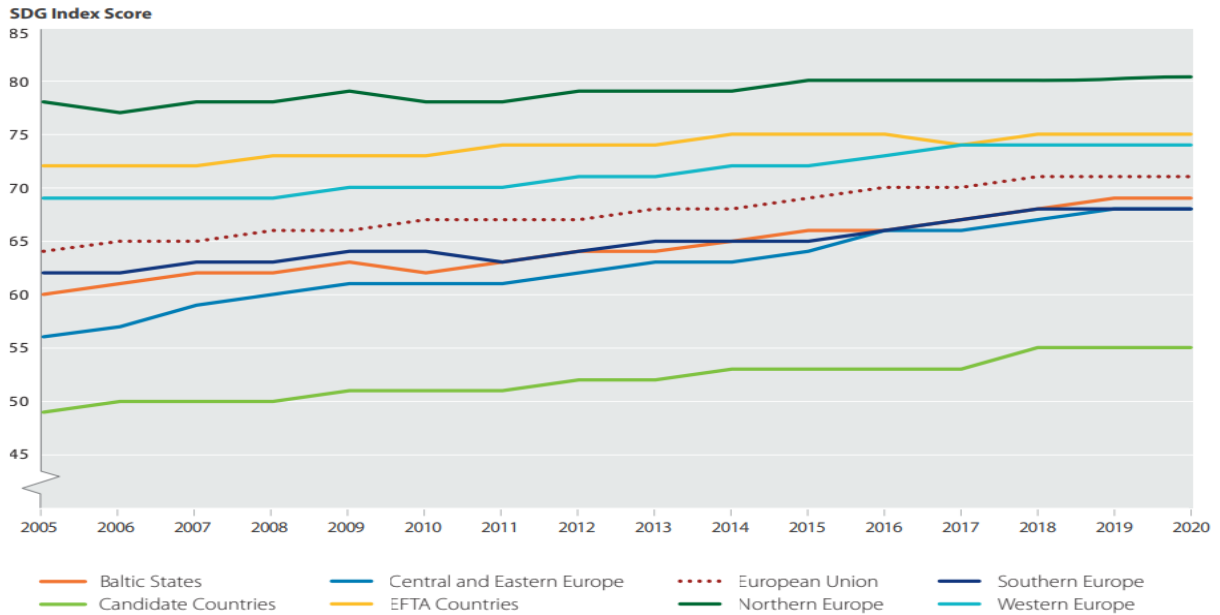
Az SDG-index átlagos éves növekedési üteme 2010-15 és 2015-19 között

Forrás: Sustainable Development, 2021a p. 19.

⁷⁸ UNDP: United Nations Development Programme

A közismert COVID19 járvány jelentősen (és megakadályozhatatlanul) visszavetette a fenntarthatósági célok időbeni teljesítését is. Ezt szemlélteti a 9. sz. ábra.

9. sz. ábra

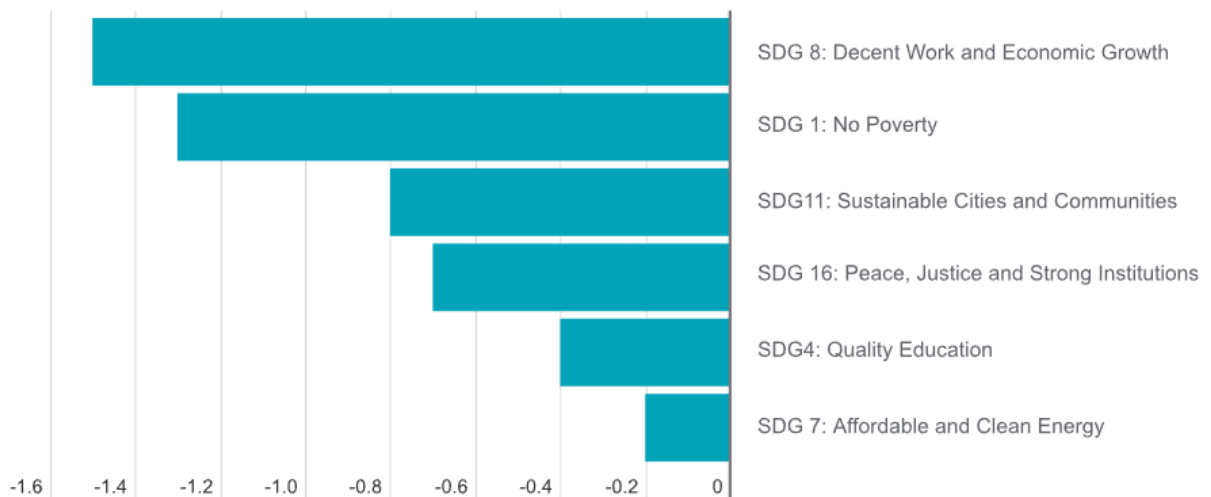

Az SDG-index az EU27 országokban 2020-ban enyhén csökkent 2005 óta először a COVID19 miatt.

Forrás: Sustainable Development, 2021b., p. 8.

A nemzetközi események, a korábban kitűzött egyes (SDG) célok és az államigazgatási beavatkozási módok közötti szoros összefüggésekre lehet következtetni a 10. sz. ábra tanulmányozásából.

10. sz. ábra

Megjegyzés: az EU-27 népességszámmal súlyozott átlaga.

Az SDG-célok 2019 és 2020 között a legnagyobb mértékben csökkennek, az EU-27-ben.

Forrás: Sustainable Development, 2021c., p. 21.

A 10. sz. ábrából látható, hogy az egyes (uniós) indikátorok fenntarthatósági célokra gyakorolt hatásai rendkívül vegyesek, szerteágazóak. A pandémia időszaka alatt – a lezárások okán – jellemzően növekedett az üvegházhatást okozó gázkibocsátás, de – az ábrától függetlenül ismert, hogy – a járvány relatív visszavonulásával viszont csökkent. Az ábra nyilván nem tartalmazza a 2022. februárban, a szomszédunkban (Ukrajna) kezdődött háborús események okozta változásokat, amelyek pl. a megfizethető és tiszta energiaforrásokhoz való hozzájutás, vagy a gazdasági recessziós jelek, illetve a munkanélküliségi mutatók tekintetében tovább romolhattak úgy, hogy közben az ábrán szereplő más szektorok jelzett lemaradási értékei (SDG célok) nem javultak.

A nemzetközi szervezetek sokasága igyekszik – a maguk eszköztárával – segíteni az előrelépést, itt azonban – terjedelmi okokból – csak három példát említek meg:

- a Merck⁷⁹ részvénytársasági formában működik, több területen dolgozik, főleg elektronikai-, egészségügyi- és élettudományi szakemberekből álló csapatával. Közös a tudomány iránti szeretetük és a technológia iránti szenvedélyük. Szinte minden kapcsolódó vonatkozásban találkozhatunk velük (termékek, innovációk, egészség, környezet, üzleti etika, szakirányú elkötelezettségek, teljesítmény mérések, irányelvek, jelentések, kutatások, jövőtervezés, ökológiai lábnyomcsökkentés, partnerség, stb.).
- az ING Bank a fenntartható finanszírozás egyik nemzetközi szinten is jelentős nem kormányzati képviselője, amely tanácsaival, pénzügyi megoldásaival, kutatási implementációival, ismeretterjesztéssel, világszerte kiterjedt hálózati kapcsolatrendszerével működik közre közös céljaink realizálásában.⁸⁰ Konkrétumként említhető a fosszilis energiatermelési módok finanszírozásnak korlátozása/megszüntetése, az éghajlatváltozás megakadályozásának támogatása, a hitelfelvevő előzetes fenntarthatósági minősítése, vagy pl. a kamatlábak és a fenntarthatósági célok részbeni „összekötése”, speciális hitelportfóliók összeállítása, stb.,

⁷⁹ Forrás: Merck. *Mi vagyunk a Merck*. Weboldal. <https://www.merckgroup.com/en/company.html> Letöltés: 2022.10.23. A szervezet tevékenységéről részletesebb információk érhetőek el weboldalukon.

⁸⁰ Forrás: ING. *Fenntartható finanszírozás a való világ számára*, Weboldal. https://www.ingwb.com/progress?wt_ga=143714470722_626507333165&wt_gk=p_143714470722_sustainable%20development&gclid=EAIaIQobChMIRiCNs7-3-wIVzOF3Ch0BPgcqEAAAYAiAAEgKen_D_BwE Letöltés: 2022.10.23.

- az összefogás jelei – pl. a pénzügyi szektor területén – jól láthatóak [az ENSZ Felelős Banki Alapelveinek elindítása után⁸¹ (130 bank, a globális bankrendszer kb. egyharmada)] a 2019 szeptemberében, 33 bank által aláírt kollektív elkötelezettségben, az éghajlat változás elleni fellépés területén.⁸²

ÁLLAMI-KÖZIGAZGATÁSI SZEREPVÁLLALÁSI KERETEK

A szakirodalomban meglehetősen nagy teret szentelnek az állami-közigazgatási szerepvállalás kérdéseinek, mértékéről szóló különböző nézeteknek, gondolati áramlatoknak. A megismerhető anyagok két szélsőség között váltakoznak, hiszen a szerepvállalást egyesek a lehetséges minimumra szeretnék korlátozni (a piac szerintük fontos érdemi befolyásának növelésével), mások éppen ellenkezőleg. (Néhány szélsőséges, igaztalan/vitatható példa/ellenpélda: „Az állam a pazarlás, a korrupció, a bürokrácia fellekvára, szerepét minimálisra kell csökkenteni”, illetve: „Az állami szabályozás fontos lenne, mert a vállalati önmérséklet nulla. A vállalati szektor nem képes környezetvédőbb módon működni, mint annak szabályozási környezete⁸³). Kötelezően ajánlott, optimalizált „aránykialakító recept” ugyan sehol a világon nem áll rendelkezésre, ugyanakkor érdemes röviden áttekinteni az államnak, mint a közigazgatás irányító szervének, illetve (szintén) az államnak, mint egyes közösségi /közszolgáltató/ típusú szervezetek (gazdasági társaságok, vállalkozások, nonprofit szervezetek, közös vállalatok, stb.) többségi tulajdonosi befolyásának lényegi sajátosságait. Az biztosan állítható, hogy a világ országainak döntő többségénél az ún. „versenyszektor” tagjai játszik a döntő szerepet (mind a termékek-, szolgáltatások előállításában, mind a fenntarthatósági témákban), ugyanakkor messze nem hanyagolható el az állami (többségi) tulajdonú termelő-szolgáltató szféra teljesítménye, hozzáadott értéke sem. Ez az arány világszinten hozzávetőleges pontossággal kétharmad-egyharmad a versenyszféra „javára”. Az egyes országok között azonban e tekintetben jelentős arányeltolódások vannak, amelyeket döntően a társadalmi-politikai berendezkedés alapvetően dominál (pl. magas állami tulajdon Kínában, Oroszországban, Észak Koreában, stb.). A különböző államok, mint tulajdonosok tehát nagyságrendileg a világgazdaság teljesítményének, erőforrásainak kb. kicsit kevesebb, mint egyharmadát

⁸¹ Forrás: UN Environment Program: *130 banks holding USD 47 trillion in assets commit to climate action and sustainability*. 2019. szeptember 19. Weboldal. <https://www.unepfi.org/industries/banking/130-banks-holding-usd-47-trillion-in-assets-commit-to-climate-action-and-sustainability/> 2022.09.15.

⁸² Forrás: UN Environment Program: *33 banks announce a collective commitment to climate action*. 2019. szeptember 23. Weboldal. <https://www.unepfi.org/industries/banking/collective-commitment-to-climate-action/> Letöltés: 2022.09.15.

⁸³ Forrás: Állami szerepvállalás nélkül nem lehet valósi fenntarthatóság. Weboldal https://chikansplanet.blog.hu/2014/01/16/allami_szerepvallalas_nelkul_nem_lehet_valodi_fenntarthatosag Letöltés: 2022.08.17.

reprezentálják, de ebből következik, hogy az állami szerepvállalásnak – a közhatalmi, jogszabály alkotási közvetett funkciókon túlmenően – bőven vannak közvetlen lehetőségei is. A „kisebb tulajdoni részarány, de az arányosnál nagyobb befolyásyakorlás” helyzet különösen a létfontosságú rendszeres elemek (közlekedés, energetika, távközlés, posta, elektromosság, vízügy, távközlés) tekintetében szembeűnő, s ez szerintem rendben is van, mert így biztosabban elérhető a közösségi érdek érvényesűlése. Az állami szerepvállalás ténye és szükségessége tehát mind a közvetlen-, mind a közvetett befolyásyakorlás oldaláról is könnyen belátható. Hazánkban az állami és önkormányzati tulajdonú, nem az államháztartásba sorolt (közösségi), gazdasági társaság formájában működő szervezetek pénzügyi számláinak tanulmányozásából bővebb információk szerezhetők (lásd az MNB honlapon szereplő publikus statisztikai összeállítások).

Az állami szerepvállalás – hazánk jelenkori társadalmi-, politikai-, gazdasági viszonyai közötti – általános kereteit szemlélteti a 9. sz. táblázat.

9. sz. táblázat

AZ ÁLLAMI SZEREVPÁLLALÁS ÁLTALÁNOS KERETEI	
FELADATKÖRÖK	ALAPVETŐ TARTALMAK
GAZDASÁGI, JOGI, INTÉZMÉNYI, SZABÁLYOZÁSI KERETEK (EXTERNÁLIÁK)	a hatalmi ágak, illetve a kormányzás intézményrendszerének felállítása, a gazdaság működtetése, felűgyelete, jogalkotás, jogszabályok, igazságűgy, alapvető jogok garatálása (rendkívűli jogrend), nemzetközi vállalások, kötelezettségek kezelése, védelmi igazgatás
STABILIZÁCIÓ, FENNTARTHATÓSÁG	gazdaságpolitika (beavatkozás nem kívánatos ingadozások esetén), gazdasági- és pénzügyi stabilitás, fékek- és ellensűlyok, illetve fenntarthatósági stratégiák, célok kezelése, különös tekintettel a környezeti, szociális és gazdasági szempontok egyeztetésére
ÚJRAELOSZTÁS	közgazdasági szabályozó rendszer elemeinek meghatározása (adók, járulékok, nagy ellátó rendszerek, szektorprioritások, jövedelmi egyensűlyok, egyenlőtlenségek kezelése, térítésmentes állami szolgáltatások, stb.)
ALLOKÁCIÓ (ERŐFORRÁS GAZDÁLKODÁS)	a nemzetgazdasági termékek, szolgáltatások mennyiségi, minőségi, strukturális felűgyelete, közjavak termelése, infrastruktúra építése, az állam közvetlen gazdálkodói szerepvállalása, az /egyetemes/ közszolgáltatások űzemeltetése, létfontosságú rendszeres elemek fenntartása, stb.

Forrás: Pénziránytű, 3. Az állam. p. 1. alapján részben saját szerkesztés

A fenti kereteket természetesen szervesen kiegészítik a makrogazdasági eszközrendszerek (monetáris, fiskális politika), a szektoronkénti részpolitikák (pl. energia-, vagy közlekedéspolitikák, stb.), a rendelkezésre álló ösztönző (expanzív), vagy megszorító (restriktív) intézkedések teljes állománya, amelyek lehetnek automatikus hatásúak, vagy egyedi döntésen alapuló döntések.

Tekintettel a fenntarthatósági kérdések rendkívüli fontosságára, a kétoldalú nemzetközi interdependenciákra, valamint a közigazgatási intézményrendszer és a nemzetgazdaság széleskörű érintettségére, a magam részéről e tekintetben is (a 3.1. pontban foglaltakat megerősítvén) nyomatékkal javaslom egy „fenntarthatósági kerettörvény” előkészítését, társadalmi egyeztetését és hatályba helyezését (álláspontommal csatlakozván a közelmúltban már azonos/hasonló következtetésre jutott más kutatókhoz, elemzőkhöz.). A fenntartható fejlődéssel kapcsolatban javasolt általános szabályozási kérdéseket egy, már említett NKE tanulmány dolgozta fel, a 11. sz. ábra szerint.

11. sz. ábra

A fenntartható fejlődéssel kapcsolatos általános szabályozási kérdések

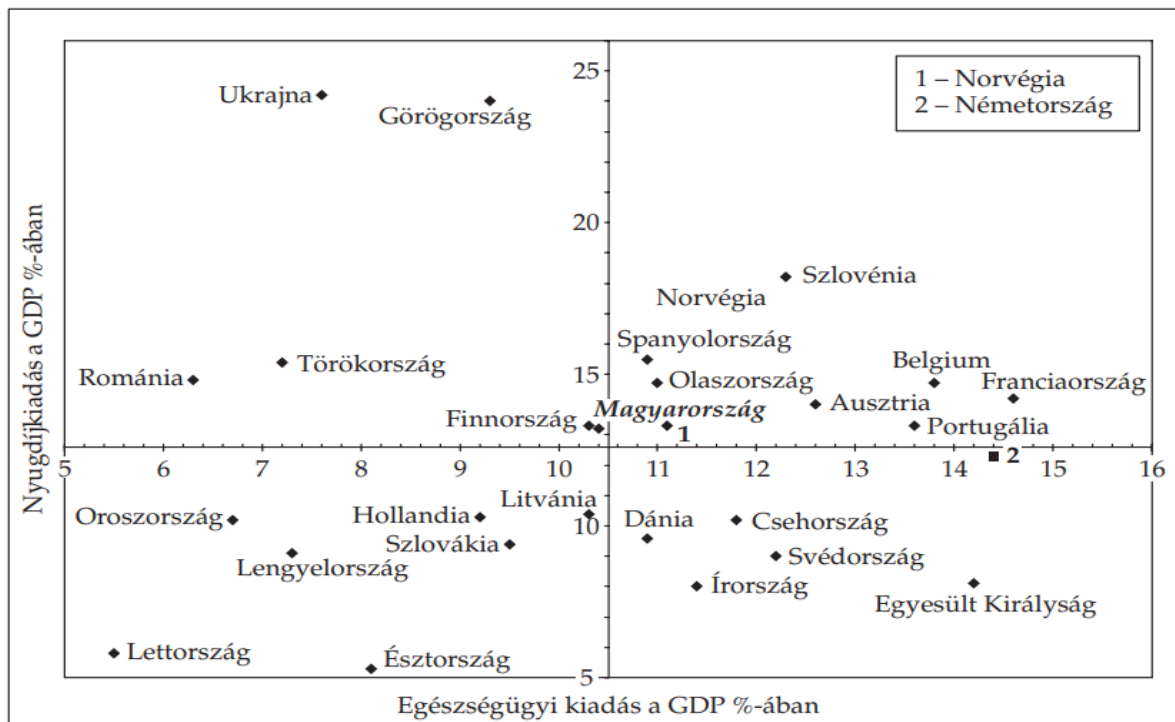
Forrás: Szakmai beszámoló, 2020c., p. 10.

Az NKE tanulmány V. fejezetében megtalálhatóak – ezért itt nem ismétlem meg – a fenntartható fejlesztési kerettörvény tartalmára vonatkozó javaslatok (Szakmai beszámoló, 2020d., pp. 15-26.), intézményenkénti bontásban, beleértve pl az állami- és az önkormányzat

szervezetrendszer együttműködésének témaköreit is, amellyel egyetérték. Természetes elvárásnak tartom, hogy a leendő kerettörvény jogszabályi kodifikációja során egyaránt kiemelt tekintettel kell lenni a vonatkozó nemzetközi szabályozásokkal történő összhangteremtésre, illetve a nemzeti versenyképesség⁸⁴ növeléséhez szükséges más törvényi tartalmakra is.

A fentieket magas elméleti háttérrel megerősíthetik Prof. Dr. Muraközy László „Az államok kora – Az európai modell” c. 2012. februárban megjelent akadémiai doktori értekezésének tézisei. (Muraközi, 2012., pp. 2-4.) Ezen tézisek olyan időszakban keletkeztek, amikor a piac mindenhatóságát hirdető álláspontok kissé mérséklődtek (2007-2009 közötti válság után). Muraközy professzor úr teljes művében kifejtette az állami szerepvállalás (típusainak és tendenciáinak) és a közgazdasági gondolkodásnak az utóbbi évtizedekben megjelentetett régi-új hangsúlyait, valamint a kétoldalú viszonyrendszerben bekövetkezett fordulatokat. Témám (kiemelten a fenntarthatóság, illetve a nyugdíjcélú öngondoskodás) szempontjából az egyik leghasznosabb információt (nyugdíj- és egészségügyi kiadások 2012-ben készült előrejelzése) Muraközy professzor úrtól átvett következő 12. sz. ábra szemlélteti.

12. sz. ábra

Az államháztartás egészségügyi és nyugdíjkiadásainak aránya a GDP százalékában, 2050.

Forrás: Nemzetközi gazdaság, 2012a. p. 274.

⁸⁴ A fenntarthatóság, az egyensúlyi követelmények és a versenyképesség között szoros összefüggések vannak. (Lásd még később, a 3.3 pontban is.)

A 12. sz. ábrából látható helyzetkép (hazánk mindkét elemzett területen az átlag körül látható) azt vetíti előre, hogy az eddig megszokott európai jóléti életmód – változatlan formában – aligha lesz fenntartható, hiszen kontinensünk világgazdasági pozicionálása lényegesebb kedvezőtlenebb, mint pl. 50-100 évvel ezelőtt, így a fenntarthatósági problémákat előidéző tényezők hatásmechanizmusa várhatóan erősödni fog, a folyamatos állami finanszírozási nehézségek pedig fokozódhatnak (az előrejelzések szerint /2010-2050 között/ hazánkban a nyugdíjkiadások a GDP 11,3 %-áról- 13,2 %-ra, az állami egészségügy pedig 6 %-ról 10,4 %-ra). Muraközy professzor úr eképpen fogalmaz: „Az állam a modern társadalmak egyik legfontosabb intézménye. E rendkívül fontos elemzést három szinten végeztem el:” A szintek: az állam szerepvállalása, a gazdaságpolitika alakulása és a gazdaságelmélet. (Nemzetközi gazdaság, 2012b p.268., p.271. pp. 2-4). Egyes hipotéziseinek lényegéből (pl. az állam és a piac szerves kapcsolódása, az egyes államok fejlődése nem homogén, nem képezhető le steril elméleti alapokon sem az államok szerepvállalása, sem azok gazdaságpolitikája) következik az alapvető megállapítás: jelen korunkban állami szerepvállalás nélkül (az elvárt kívánatos formában) nem létezhet sem fenntarthatóság, sem egyensúly, sem gazdasági növekedés, sem versenyképes állapot, sem érdemi nemzetközi integráció. A közgazdaságtani elmélet, de különösen a bennünket körülvevő világ azonban folyamatosan (de nem mindig az előrejelzéseink, főleg nem a szándékaink szerint) változik, így azóta korszerűbb innovációk, s új gazdaságpolitikai áramlatok jelentek meg. Erről néhány további gondolatot a 3.3. pontban fogok vizsgálni.

Az állami szerepvállalás természetesen több tényező együttes hatásának eredőjeként működik általában, ilyen generáló tényezők: a világpiaci hatások, a nemzetközi politika, a belső makro- és mikroökonómiai mutatók, ellátásbiztonság, tér-és időbeni eltérések, nyitott gazdaság globalizációs kapcsolatainak kezelése, ágazati-strukturális változások, prioritási sorrendek korrekciói, stb. A fenntarthatóság és az egyensúlykeresés közben/alatt az egyes államok között, egyes régiók tekintetében kisebb-nagyobb, időszakosan feszítő eltérések alakulhatnak ki, változhat az állami szerepvállalás irányultsága (lásd pl. a 2022 év során kialakult európai energiakrízis állapotváltozásait pl. az atom-, vagy a szénbázisú erőművek üzemeltetése kapcsán).

Az állam környezetvédelmi célú beavatkozási lehetőségeinek eszközrendszerét komplex módon tárgyalja „A fenntartható fejlődés és az állam feladatai” c. mű (Baranyai-Csernus, 2018), amely a „Jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” c. projekt keretében jelent

meg. A kiadványt felhasználva a 10. sz. táblázat szerint készítettem tömör áttekintést az állami/önkormányzati szerepvállalás konkrét kulcsterületeiről.

10. sz. táblázat

ÁLLAMI-ÖNKORMÁNYZATI FELADATOK A FENNTARTHATÓSÁG ÉRDEKÉBEN		
ÁLLAM	Jogalkotás és területei	alkotmányjog, környezetvédelmi jog, közösségi részvétel, levegőtisztaság, zaj-, rezgés-, sugárzás-, éghajlat-, természet- és katasztrófavédelem, rendészet, hulladék- és vízgazdálkodás, energijog, környezetvédelmi-, agrár-, építés-, és iparigazgatás, ágazati (pl. közlekedés, oktatás, energetika, stb.) feladatok
	Jog-alkalmazások	környezetvédelmi hatóságok, Alkotmánybíróság, Kúria, Bíróságok szakirányú gyakorlata, szakpolitikai irányultságok
ÖNKORMÁNYZATOK		relevanciák, illetékességek, hatáskörök, felelőségek meg- és elhatározása, finanszírozás, helyi jogalkotás, településszerkezeti, környezettervezési, környezetvédelmi (közszolgáltatási) feladatok

Forrás: Baranyai, 2018. pp. 7-9.

Az Alaptörvény szerinti feladat- és jogköreit gyakorló állami szerveknek (ideértve a végrehajtó hatalom minden elemét, tehát a komplett közigazgatást is) kétségtelenül fenntarthatónak kell lenniük, hiszen enélkül lehetetlen lenne éppen a fenntarthatóság tekintetében szükséges és elvárt szerepvállalásuk. A fenti összefüggés hátterét Dr. Bukovics István DSc. professzor úr „A fenntartható közigazgatás elmélete” c. tanulmányából lehet tökéletesen visszaigazolni, megerősíteni. A logikus lépéseken keresztül érthetővé válik a konklúzió, amelyet a szerző Magyary Zoltán⁸⁵ gondolatainak részbeni felhasználásával megállapít: „A közigazgatással nem jogi szempontból foglalkozó tudomány a közigazgatástan. Mivel pedig a közigazgatási jognak is fejlett tudománya van, a közigazgatástan és a közigazgatási jog együttes összefoglaló megjelölésére szolgál az a kifejezés, hogy közigazgatás-tudomány”. (Bukovics, A fenntartható közigazgatás, 2013. p.215.) Témám szempontjából az idézett szövegrész azt tudatosítja, hogy a fenntarthatóság szempontjából éppen e kettős értelmezési keretre van szükség: Nevezetesen az államot (a fenti közigazgatás-tudományi alapon) nemcsak a jogi érvényesítés, hanem az jogszabály tartalma szerinti cselekvés, végrehajtás (több esetben kiegészítő, támogató jellegű)

⁸⁵ Magyary Zoltán (1888-1945) a hazai közigazgatás-tudomány atyja, iskolateremtő egyénisége.

sorozatlépései is érdeklik (pl. szervezés, hatékony megoldások keresése, ügyfélszolgálati tanácsadás, civil együttműködési formák kialakítása, ellenőrzés, ismeretterjesztés, stb.), vagyis a közigazgatás-tudománynak képesnek kell lennie egyidejűleg kezelni mindkét vonatkozást. Ezt erősítheti az a gondolatom is, hogy a környezetjogot, a közigazgatási jogot és a pénzügyi jogot szinkronizálni, majd adaptálni kell a közigazgatástan napi munkájába.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az állami szerepvállalásra mindenképpen szükség van (annak legfeljebb az időszakonkénti mértéke és használatos eszközrendszer változhat), mert

- mind Európának, mind hazánknak szilárd meggyőződése, hogy közösen kell tennünk a versenyképes fenntarthatóság és a gazdasági egyensúly elérése érdekében, s ehhez kell a meglévő stratégiákat követnünk és kitűzött célokat időarányosan teljesítenünk (a fentiekben már említett nemzetközi tényezőkön túlmenően ilyenek még pl. az Európai Zöld Megállapodás⁸⁶, az uniós emisszió kereskedelmi rendszer (EU ETS), az importárúk karbonintenzitását ellensúlyozó mechanizmus (CBAM), a körforgásos gazdaságra, a biogazdaságra, az energia- és a tőkepiaci unióra vonatkozó intézkedéscsomagok, vagy az Európai Éghajlati Paktum, illetve az új Európai Bauhaus (partnerség). (Nyikos Györgyi, Fenntartható finanszírozás, 2022b 3. fejezet),
- meg kell valósítani a fenntartható gazdaság finanszírozására vonatkozó elképzeléseket, s a szabályalkotási tevékenység egészét is szinkronizálni kell a fenntarthatósági, egyensúly teremtési célokkal, nem szabad visszaszorítani a környezetvédelem intézményrendszerét az államigazgatási munkamegosztáson belül,
- az állam jogalkotói tevékenysége, a közigazgatás végrehajtó hatósági közreműködése, koordinációja nélkül aligha lehetséges az elvárások teljesülése sem nemzetközi, sem belföldi vonatkozásban. Társadalmi-politikai rendszerünk sajátosságai alapján a mindenkorin államhatalom tisztségviselőinek kezében van az a (köztestületi) eszköztár egésze, amellyel érdemben lehet teljesíteni nemzetközi elvárásokat, megvalósítani belföldi kormányzati szándékokat. Álláspontom szerint állami szerepvállalás nélkül a versenyszféra tagjainak egésze részéről sem várható el reálisan az önkéntes komplex helyzetfelismerés/cselekvés, de az önkéntes jogkövetéssel megvalósuló teljes jogérvényesülés sem,

⁸⁶ Az Európai Zöld Megállapodás (2019) nyolc szakpolitikai területen javasol új intézkedéseket. Forrás: https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_52_Europai_Zold_Megallapodas.pdf/b8ac0727-6099-7847-8b8f-e7288a692136?t=1591606810955 Infojegyzet. pp. 1-4. Letöltés: 2022.06.18.

- o a fenntartható fejlődés eszméinek teljesüléséhez, az állami szerepvállalás érvényesítéséhez nemcsak fenntartható (alkalmazkodó) gazdasági szektorokra és intézményrendszerre, hanem fenntartható (vagyis a közigazgatás-tudomány mindkét fő eszközrendszerét alkalmazni tudó) államra, valamint a többoldalú együttműködési képességek gyakorlására is szükség van. A definiált célok eléréséhez a kormányzati struktúránkat, az összes érintett tudományágat, a civil társadalmat, a magánszektor és a pénzügyi eszköztár szinte egészét – egyensúly megőrző módon – a fenntartható fejlődés és a versenyképesség szolgálatába kell állítani.

3.3. PÉNZÜGYI FENNTARTHATÓSÁG, EGYENSÚLY

Tekintettel arra, hogy a 3.2. pontban szereplő általános fenntarthatósági, egyensúlyi témakörök speciális, nem nélkülözhető részét képezik a pénzügyi vonatkozások, jelen 3.3. pontban kifejezetten igyekszem a pénzügyi tartalmak legfontosabb specialitásaira (és a velük szorosan összefüggő kapcsolatokra), illetve a témakör jövőképeivel kapcsolatos – távirati rövidségű – megállapításokra, javaslatokra, innovációs elképzelésekre (logisztika, jövőképesség, CSR, innovációk, paradigmikus eszmerendszerek) szűkíteni a mondanivalót.

A pénzügyi fenntarthatóság – értékítéletem szerint – a globális, komplex fenntarthatósági témakör egyik olyan fontos részelemének tekinthető, amely mindhárom alappillérhez (társadalom, környezet, gazdaság) szervesen köthető, mi több, azok közötti kapcsolati elemként is felfogható. Igaz, lehetséges néhány komolyabb tőkeinvestíció nélküli, előremutató (akár sorozatszerű) feladatellátás is, de a világunkban a megelőző évtizedekben felhalmozódott, kapitális méreteket öltött problémaözon megoldását, vagy a visszafordíthatatlanság rémével jellemzett állapotok megelőzését elképzelni sem lehet anyagi finanszírozás, rásegítés nélkül. A pénz ismert funkciói közül az ún. „általános egyenértékes” szerep értelmileg is rávilágít az funkcionális összeköttetési lehetőségekre (különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a pénz egyszerre „csereeszköz”, „elszámolási egység”, „fizetési eszköz”, „értéktörző” és „nemzetközi” sajátosságokkal is rendelkezik). A pénz a gazdasági élet „vére” annak keringési rendszerében, amelynek vannak stabilitási követelményei, inflatorikus jellemzői, megjelenési formái, számos és változékony /kereszt/árfolyama, tőzsdéi megjelenése, több áramlási csatornája, fedezeti elemei, kibocsátási korlátai, gazdaság szabályozó funkciói, befektetési-megtakarítási letéteményesi szerepe, kockázati-biztonsági kihívásai, tranzakciós folyamatai, ugyanakkor az áru-, a vagyon - és a szolgáltatásértékek összemérője, stb. A világ aktuálisan legfontosabb gazdasági/piaci/kereskedelmi feladatainak többsége (pénz-, tőkeforgalom, beruházások,

infrastruktúra fejlesztés, ipari együttműködések, nemzetközi kereskedelem, szállítmányozás, kulturális-sport-művészeti kapcsolatok, média, vezetékes és vezeték nélküli távközlés, stb.) egy-, vagy többirányú pénzmozgások tömegét generálva bonyolítható le. A pénzmozgások szabályozása (sőt standardizálása) minden szervezetnek (ideértve a nemzetközi szervezeteket, a nemzetállamokat, a gazdasági társaságokat és egyéb egységeket is) érdemi, kihagyhatatlan részét képezik, makrofelügyeletét általában a jegybankok látják el.⁸⁷ Ez a helyzetképet korunkban már szinte mindenki bizonyítás nélküli axiómaként elfogadja. A pénz az emberi tudat szellemi terméke, a társadalmi szerveződés egyik szükségszerű velejárója és következménye, a gazdasági élet működtetője. Ez könnyen belátható olyan logikával is, hogy a természetnek önmagában nincs szüksége sem pénzre, sem csereértékekre, sem szabályalkotásra, sem biztonságra, sem fenntarthatóságra, sem egyensúlyra, sem versenyképességre, de az emberiségnek viszont egyértelműen van. A gazdasági élet egyik legfontosabb karaktere, mozgatórugója az, hogy a termelés és a fogyasztás térben és időben elkülönül egymástól, ez pedig egyértelműen generálja a pénzügyi mozgásformák széles körének alkalmazását (is). Így vált fontossá már korábban is a pénz, a pénzforgalom, alakult ki a pénzügyi intézményrendszer⁸⁸, napjaink általános fenntarthatósági törekvéseivel párhuzamosan pedig kulcsfontosságúvá „nemesbedett” a pénzügyi fenntarthatóság témaköre.

3.3.1. A pénzügyi fenntarthatóság jelene, jövőképe

A pénzügyi fenntarthatóság – mint az általános fenntarthatóság részének – rövid speciális elemzését, jövőbeni kilátásainak keresztmetszeti áttekintését a belső kényszereken és a külső elvárásokon túlmenően – más szakterületek hasonló törekvései is igazolják⁸⁹, vagyis e területen is igaznak tűnik a szójáték: „a mindenkori változások állandóak”. A pénzügy nem új jelenség (hosszú előtörténete van), de van olyan egyedi – a gazdaság, a társadalom és a politika viszonyrendszerébe ágyazódott – identitása, amely egyaránt feltételez szakmai tartalmú elhatárolódásokat és együttműködéseket. A nagy kérdés sokszor az, hogy a globalizáció szinte mindent átfogó eredmény- és következményáradata során mi az (inkább) kívánatos: a gazdasági viszonyok integrálása a társadalomba, vagy fordítva? Álláspontom szerint a „fordított helyzet”

⁸⁷ Néhány pénzhelyettesítő természetesen több helyen és formában (szigetszerűen) még napjainkban is működik, pl. az ún. „barter” kereskedelemnek is léteznek még ma is (szűk körben) használatos megoldásai.

⁸⁸ Lásd az MNB Budapest, Krisztina körüli épületének földszintjén a közelmúltban megnyílt „Pénzmúzeum” kiállítási anyagát.

⁸⁹ Erre jó példa lehet az építészek felfogása: „A 2013-as Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia az épített környezetet a fenntartható fejlődés négy erőforrása közül (emberi, természeti, gazdasági és társadalmi) a gazdaságnál nevesíti, míg a 2015-ös Nemzeti Építészeti politika szerint az építészet a kultúra része.” Ebből következően az alappillérek (erőforrások) kiegészítése szükséges a „kultúra” fogalmi sajátosságaival. (Forrás: Benkő, 2017., p. 75.)

kevésbé lenne kívánatos. (Egyértelmű „alap-felépítmény” viszony állapítható meg: a társadalom miatt van a gazdaság és nem fordítva).

3.3.1.1. Szakterületi specialitások

A pénzügyi fenntarthatóság önmagában is meglehetősen komplex probléma, túlzás nélkül állíthatóan ez a téma önálló értekezés formáját is ölthetné.

ENSZ

A „Világunk átalakítása: Fenntartható fejlődési keretrendszer 2030” c. magyar nyelven is elérhető ENSZ kiadványban szereplő keretrendszert – benne a közvetlen és a nyilvánvaló közvetett pénzügyi érintettséggel – tömörítve, az alábbi 11. sz. táblázat foglalja össze: (Összefüggés a 2. sz. táblázat adataival.)

11. sz. táblázat

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI KERETRENDSZER 2030	
SZEMPONTOK	TARTALMI ÖSSZETEVŐK
SZEGMENSEK	emberek, bolygó, jólét, béke, partnerség
FENNTARTHATÓSÁGI KERETEK	szegénység, táplálkozás, egészség, oktatás, nemek egyenlősége, vízgazdálkodás, energia hozzáférés, gazdasági növekedés, reziliens infrastruktúra, városiasodás, fenntartható fogyasztás és termelés, klímaváltozás leküzdése, tengeri erőforrások, ökoszisztémák védelme, békés társadalmak, globális partnerség
VÉGREHAJTÁS	PÉNZÜGYEK (kiemelten a hazai forrás mobilizáció /diverzifikálás/ és a fejlődő országok támogatása /pl. adósságkönnyítéssel, beruházás támogatással/ nemzetközi kötelezettségvállalás keretében), technológia, kapacitásépítés, kereskedelem, rendszerszintű gondolkodás
FELÜLVIZSGÁLAT	globális (15 éves távlatú kontroll kötelezettség), nemzeti (lehetőség szerint összhangban az adott ország szakpolitikájával, prioritásaival) és regionális (legjobb gyakorlatok megosztása, önkéntes vizsgálatok) szinteken
NYOMONKÖVETÉS	egyetemes célok és nemzetközileg kidolgozott indikátorrendszerek alapján, ország vezetettek, önkéntes alapúak, részvétel alapúak, emberközpontúak, nemzetközileg támogatottak

Forrás: Világunk, 2015b., pp. 1-2., pp. 41-43.

EU KITEKINTÉS

A „Fenntartható Európa 2030-ra” tárgyú, magyar nyelven is elérhető, 2019 januárban COM/2019/ 22. hivatkozással kiadott 132 oldal terjedelmű vitaanyag jelzi, hogy a fenntarthatósági menetrend eredményközpontú program, amelynek szakpolitikai alapjai a következők: a lineárisból a körforgásos gazdaságba történő áttérés, a termelőtől a fogyasztóig tartó folyamat fenntarthatósága, az időtálló energia, -épületek és -mobilitás, valamint a társadalmilag igazságos átmenet biztosítása. A fenntarthatóság felé történő átmenet egyik eszköze a pénzügy, az árképzés, az adózás és a verseny. (Európai Bizottság1, 2019a, p.5). A vitaanyag adatai szerint globálisan 4,5-6 billió EU összegre lesz/lenne szükség a célok megvalósításához, s nyilvánvaló, hogy elkerülhetetlenné válik a magánszektor – eddigieknél jóval nagyobb mértékű – finanszírozási bevonása is a közcélok teljesítéséhez. Ez hatalmas nagyságrendeket érintő, pénzügyi értelemben is kapitális feladat

- egyrészt indokolhatja a fenntartható költségvetési reform felé történő lépéssorozatot (pl. differenciált adózás, adóelkerülés és a feketegazdaság kizárása, fenntartható barát árképzés, versenyfeltételek egyenlővé tétele, célzott támogatási rendszerek bevezetése, az átmenet költségterheinek arányos felosztása az érintettek között, stb.),
- másrészt szükségessé teszi a pénzügypolitika jelentős részének korrekcióját, a pénzügyi szektor szereplőinek céltudatos ösztönzését, mozgását a fenntarthatósági irányokba (pl. a fenntarthatósági szempontok megjelenítése a prudenciális követelményekben, fenntartható beruházások, minősített projektek, hitelminősítések, referenciamutatók kidolgozása, zöld pénzügyi termékek forgalmazása, pénzügyi ügyfél tanácsadási hangsúlyok átalakítása, stb.) (Európai Bizottság1, 2019b., pp. 24-25.).

A pénzügyi szektorra vonatkozóan 2019-ben jelent meg a 2019/2088. számú EU szabályozás, amelynek 19. pontja leszögezi: *„A fenntarthatósági tényezőknek a befektetésekre vonatkozó döntéshozatal és a tanácsadási eljárások során történő figyelembevétele olyan előnyökkel járhat, amelyek túlmutatnak a pénzügyi piacokon. Ez fokozhatja a reálgazdaság ellenállóképességét és a pénzügyi rendszer stabilitását. Ezáltal végső soron hatással lehet a pénzügyi termékek kockázat-nyereség profiljára is. Ezért alapvető fontosságú, hogy a pénzügyi piaci szereplők és a pénzügyi tanácsadók olyan információt nyújtsanak, amely lehetővé teszi, hogy a végső befektetők megalapozott befektetési döntéseket hozzanak.”* (SFDR, 2019, /19/, p. 4.)

A fenntartható finanszírozás lényegében a pénzügyi szektor folyamataiban érvényesítendő olyan folyamati eljárásrendet takar, ahol a három alapvető pillért (gazdaság, társadalom, környezet) meghatározó szempontként kezelik. Két nagy fontosságú, standardizált eleme használatos: az uniós osztályozási rendszer (taxonómia) és az európai zöld megállapodás.

Az Európai Bizottság 2021. április 21-én átfogó intézkedéscsomagot fogadott el

- az EU fenntarthatósági rendszertan (taxonómia), fenntartható beruházások hozzárendelési lehetősége a környezetvédelmi célokhoz, ennek részelemét képezi a CSRD⁹⁰ néven ismert EU irányelv⁹¹,
- a vállalati szintű fenntarthatósági jelentések (jelentősen, 11 ezer társasággal, kb. ötszörös mértékben) kibővíti a közzétételi kötelezettségek körét a korábbi „NFRD” által módosított számviteli irányelvhez viszonyítva, így a következő évtől /2023/ lényegesen több gazdasági társaság esik jelentési kötelezettség alá),
- a fenntarthatósági preferenciák és a
- pénzáramlatok „zöld”, fenntarthatósági irányba terelése

tárgyában. (Európai Bizottság², 2019a., p. 1.) 2021 évben az EU tagállamai biztosították a klímaváltozás elleni küzdelemhez a legnagyobb összegű közfinanszírozást (értékben 23,04 milliárd EUR). A nem pénzügyi jelentések újszerű európai gyakorlatának elemzéséről a Pénzügyi Szemlében jelent meg a részletekre is kiterjedő alapos elemzés (Boros et. al, 2022, pp. 186-200.) A szerzők javasolták – többek között – egy egységes, uniós szintű szabályrendszer, illetve egy könnyen kitölthető elektronikus rendszer létrehozását, amelyekkel egyetértek.

Az Európai Zöld Megállapodás (Európai Bizottság³, 2019) lényegét tekintve olyan komplex szándékot tükröz, hogy kontinensünk legyen 2050-ig az első klímasemleges földrész. Ehhez azonban az 1990 évi szinthez képest több, mint 50 %-os kibocsátás csökkentésre lenne szükség, amelynek teljesítése teljességgel támogatandó, de (több ok miatt) minimum bizonytalan. A megállapodás

- viszont új lehetőségeket teremt az innováció, a beruházások, a pénzügyi megoldások, a munkahelyteremtés, az építőipar, a közlekedés, az ipar, a korszerűbb energia-

⁹⁰ CSRD. Corporate Sustainability Reporting Directive (2021) (Vállalat fenntarthatósági beszámolási irányelv). NFRD Non-financial Reporting Directive (2014) (Nem pénzügyi beszámolási irányelv. (Lásd Jogszabályok)

⁹¹ Tekintettel a végrehajtás szintjét felérő jelentési kötelezettségekre, megemlítem, hogy az „Irányelvek” nem kötelező jellege miatt vélelmezhetően nehezebb lesz a tagországokként implementáció és az áttekintés.

rendszerek/szerkezetek, az új technológiák, valamint a támogatási/szankcionálási megoldások terén,

- o olyan léptékű, hogy a klímaváltozás okán a Bizottság az unió gazdaságának és társadalmának jelentős átalakítását javasolja, ezért további szabályokat bocsátott ki (pl. energiaadó, -hatékonysági, megújuló energia irányelv, légiközlekedési kezdeményezés, alternatív üzemanyagok, földhasználati rendelet, stb.).⁹²

A fenntarthatósági pénzügyi finanszírozás kiemelt fontosságát jelezi az EU Bizottság későbbi, nevezetesen 2021. július 6.-i közleménye – a korábbiakhoz képest kissé más nagyságrendekkel – a fenntartható gazdaságra történő átállás finanszírozási stratégiájáról. A stratégia szerint: „A fenntartható finanszírozás uniós kerete kulcsszerepet fog játszani e célok elérésében és a Covid19-világjárvány utáni fenntartható helyreállítás támogatásában. A becslések szerint ebben az évtizedben Európának csak az energiarendszerek terén évente 350 milliárd EUR-val többet kell befektetnie, hogy teljesíteni tudja a 2030-ra kitűzött kibocsátás csökkentési célját, az egyéb környezetvédelmi célok megvalósításához pedig további 130 milliárd EUR-ra lesz szüksége. Minél nagyobb jelentőségre tesznek szert az éghajlati és környezeti kihívások, annál kevésbé térülnek meg a fenntarthatatlan tevékenységekre és eszközökre irányuló befektetések. E kockázatok elégtelen integrációja akadályozza az erőforrások újraelosztását, és a jövőben zavart okozó átrendeződéshez vezethet, ami kihat a pénzügyi stabilitásra. Ennek megfelelően a környezetvédelmi előírásokat fenntartható finanszírozási kerettel kell kiegészíteni, amely az éghajlati és környezeti kockázatokkal szembeni kitettséget mérséklő befektetésekhez irányítja a forrásokat. A fenntartható finanszírozási keret megkönnyítheti a hatóságok számára a fenntartható tőke bevonását. Az EU jelenleg is érdemi lépéseket tesz e tekintetben. A 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretből és az Európai Uniós Helyreállítási Eszköz (NextGenerationEU) keretében az Unió legfeljebb 605 milliárd EUR-t tervez fordítani az éghajlati válság kezelésére irányuló projektekre, valamint 100 milliárd EUR-t a biológiai sokféleséget támogató projektekre. A NextGenerationEU céljára elkülönített 750 milliárd EUR 30 %-a az eszköz keretében kibocsátott zöldkötvényekből származik majd. „Európa klímabankjaként” az Európai Beruházási Bank Csoport is fontos lépésekkel támogatta az átállást”. (Európai Bizottság⁴, 2021a. p. 1.)⁹³ A stratégia négy fő területe: átállás finanszírozása, inkluzivitás, reziliencia, globális ambíció.

⁹² Lásd részletesebben: Európai Bizottság: Az Európai Unió hivatalos portáljához tartozó weboldal. [Az EU gazdaságának és társadalmának átalakítása az éghajlatváltozással \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/) Letöltés: 2022.07.20.

⁹³ Inkluzivitás: a KKV-k számára biztosít szélesebb körű finanszírozási lehetőséget.

A fenti összegek nyilvánvalóan meghaladják a közszektor erre maximálisan fordítható pénzügyi kereteit (tehát – ahogy korábban említettem – magántőke bevonás is kell), s az is biztos, hogy a feladatok egy része nemzeti keretekben, más része csak nemzetközi koordinációval (pl. UN, EU, WTO⁹⁴ kereskedelmi szabályrendszer, IMF, OECD, adózási nivellációk, közös fellépés harmadik országokkal közös célok tekintetében, stb.) végezhető el eredményesen. Az uniós közzétételi keretrendszert a 12. sz. táblázat szemlélteti.

12. sz. táblázat

A PÉNZÜGYI ÉS NEM PÉNZÜGYI VÁLLALKOZÁSOKRA VONATKOZÓ UNIÓS FENNTARTHATÓSÁGI KÖZZÉTÉTELI RENDSZER			
ESZKÖZ	A fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolásról szóló irányelvre (CSRD) irányuló javaslat	A fenntartható finanszírozással kapcsolatos közzétételekről szóló rendelet (SFDR)	Taxonómia rendelet
HATÁLY	Minden uniós nagyvállalat és minden tőzsdén jegyzett társaság (a tőzsdén jegyzett mikrovállalkozások kivételével)	Befektetési termékeket kínáló pénzügyi piaci szereplők, valamint a pénzügyi tanácsadók	Pénzügyi piaci szereplők; a CSRD hatálya alá tartozó valamennyi vállalkozás
KÖZZÉTÉTEL	Hivatalos beszámolási standardok alapján készített, külső ellenőrzés tárgyát képező jelentés	Szervezetenkénti és termékszintű közzététel a fenntarthatósági kockázatokról és a főbb káros hatásokról	A taxonómiához tartozó termékekből vagy tevékenységekből származó árbevétel, valamint az ezekhez kapcsolódó tőkekiadások és működési költségek a beszámolási évben
ÁLLAPOT	Tárgyalás alatt; várhatóan 2023-tól alkalmazandó	2021. március 10-től alkalmazandó	2022. januártól alkalmazandó

Forrás: Európai Bizottság⁴, 2021b. p. 1.

A világszerte kihelyezett termelői kapacitások átgondolása, a fajlagos árutovábbítási igények mérséklése, a világkereskedelmi folyamatok standardizálása, valamint a nemzetközi pénzügyi

⁹⁴ WTO: World Trade Organization. Kereskedelmi Világszervezet. www.wto.org

áramlatok modernizált kezelése lényegi befolyással lehet az áruk és szolgáltatások – fenntarthatósági célok fokozottabb teljesítése melletti – elérhetőségére és megfizethetőségére.

HAZAI KÖRKÉP

Az egyik legfontosabb kiindulópontom Magyarország Alaptörvénye, a hazai jogrendszer alapja. Az Alaptörvény szűkebb témákat érintő rendelkezései közül kiemelném a legfontosabbakat:

- a „Nemzeti hitvallás” c. bevezető részben leszögezi, hogy *„népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.”* (Magyarország, 2022a. Jogszabályok, p.3662). Ez a szövegrész hitelesen átültethető a (az általános és a pénzügyi) fenntarthatóság eszmevilágába is,
- Magyarország, mint EU tagállam: *„az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja”* (Magyarország, 2022b. Jogszabályok, p.3663). Ez a megfogalmazás az uniós joganyag alkalmazása szempontjából mérvadó,
- *„N cikk (1): Magyarország a kiegyensúlyozott, átlátható és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvét érvényesíti.” P cikk (1) „A természeti erőforrások, ... a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.”* (Magyarország, 2022c. Jogszabályok, p. 3665). Jelen bekezdés szerinti alkotmányrész álláspontom szerint összeköti a pénzügyet és a fenntarthatósági, egyensúlyi törekvéseket, azok szilárd megalapozását jelenti. A kiegyensúlyozottság nyilván a kiszámíthatóságot, az átláthatóság a demokrácia garanciáját, így pl. számon kérhetőséget, a fenntarthatóság a jövőbeni személyi- és közösségi elvárásokat jelzi, de ide érhetjük a felelős államháztartási gazdálkodás minden közpénzügyi (bevétel, kiadás) területét, vagy a felelős közfeladat ellátást és annak finanszírozását is. Nyilvánvaló, hogy pl. a 2022 év őszén fennálló – kihirdetett veszélyhelyzet alatti – viszonylagos krízishelyzetben át kell gondolni a gazdaságirányítás prioritásait, tehát a folyamatosan fennálló egyensúlyi, fenntarthatósági célok nem különíthetők el az aktuálisan kialakult gazdasági, társadalmi problémák kezelésétől.

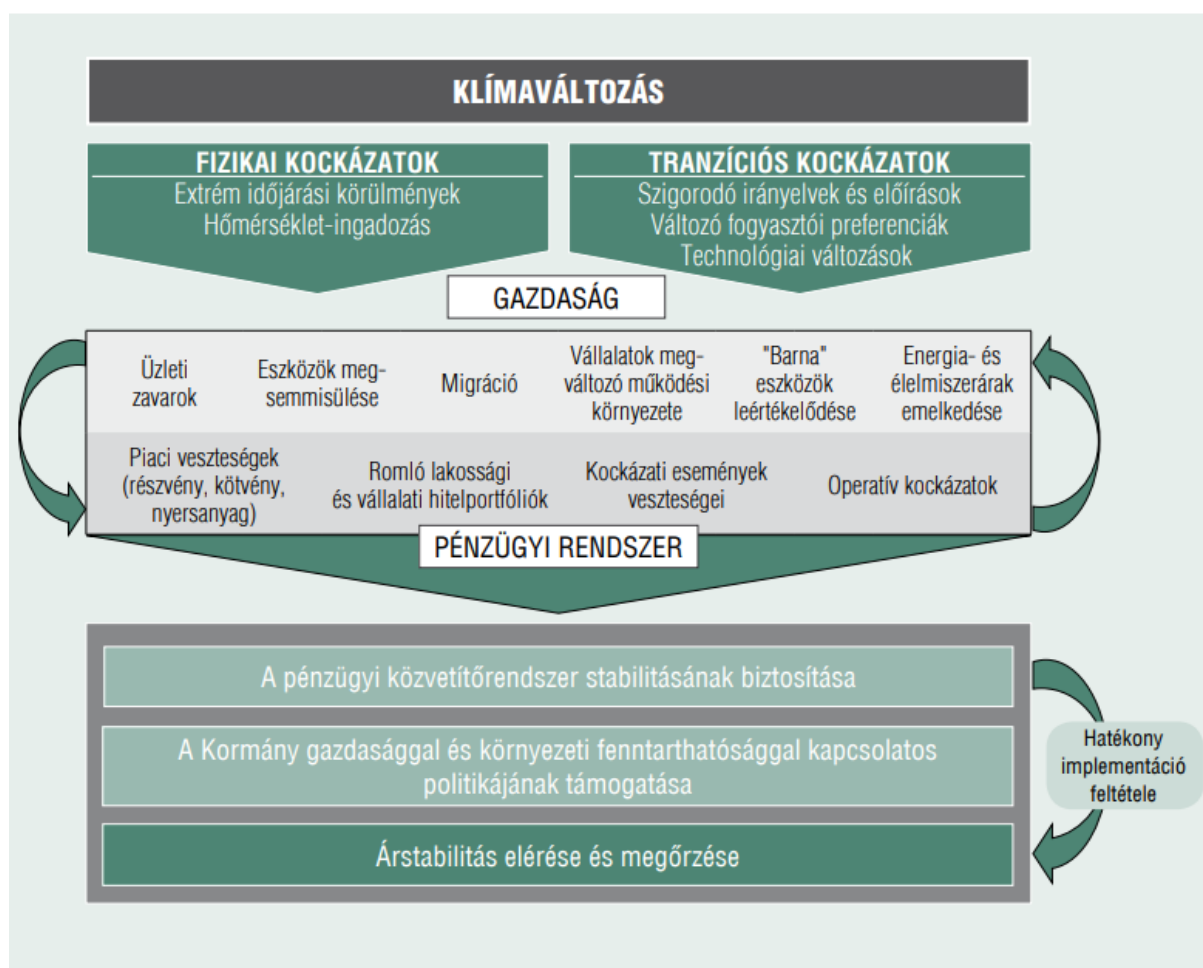
Az előző EU kitekintés c. részben említett „SFDR” (pénzügyi ágazatba használatos fenntarthatósági közzétételi rendelet) hazai leképezésének, értelmezésének, két szintben meghatározott kötelezettségek teljesítésének elősegítése érdekében az MNB 2021. március 17-

én vezetői körlevelet bocsátott ki, amelynek – a teljesség igénye nélküli – fő tartalma az alábbiakban foglalható össze:

- *„a pénzügyi piaci szereplők, illetve pénzügyi tanácsadók esetében is technikai elvárás a saját honlap megléte..,*
- *a fenntarthatósági kockázatok befektetési döntésekbe való integrálásának módjára és e kockázatoknak a termékek hozamára gyakorolt hatásaira vonatkozó tájékoztatási kötelezettségnek a befektetési alapok típusuktól függően eltérően tehetnek eleget. Zártkörű értékpapír- és ingatlanalapok esetében a kezelési szabályzat meghatározott pontjainak módosítása, míg kockázati- és magántőkealapok esetében újabb pont létrehozása válhat szükségessé a kezelési szabályzaton belül.*
- *azon témakörökben, ahol uniós szintű szabályozástechnikai standard (ún. RTS) elfogadása várható, az MNB jó gyakorlatnak tartja, hogy a pénzügyi piaci szereplők a közzétett RTS-tervezeteket (ún. „Final Report”) használják az SFDR-nek való alapvető szintű megfeleléshez.” (Jalovszky, 2021. p. 1.)*

Az uniós jelentéstételi szabályok egyrészt többféle szabványt alkalmaznak (pl. GRI, TCFD, SDG), másrészt az irányelv (pl. a CSRD) meglehetősen nagymérvű önállóságot biztosít a nem pénzügyi jelentések tekintetében is, lényegében ezt pótolja a magyar számviteli törvény 95/C. §-a, amely a jelentéstevő kötelezettségévé teszi az általa végzett környezetvédelemmel kapcsolatos pénzügyi- és nem pénzügyi eseményekről, teendőkről történő beszámolást, s néhány további feladatot, elérhető mentességet. Az uniószerke/országszerke használatos többféle rendszer (önkéntes, kötelező, eltérő szabványok, stb.) nehezítheti a végső konklúzió (nevezetesen a gazdasági társaságok SDG megfeleltethetőségének) megítélését.

Az Országgyűlés 2021 júniusában fenntarthatósági mandátummal ruházta fel az MNB-t. A szakirodalom több értékes tanulmányban is leképezi a pénzügyi fenntarthatósági tendenciákat és azok feltétlen szükségszerűségét. Matolcsy György MNB Elnök úr a Pénzügyi Szemlében megjelent tanulmányában részletesen bemutatta a környezeti fenntarthatósági szempontok megjelenését az MNB gyakorlatában, ideértve a felügyeleti, a tartalékképzési, a monetáris politikai, a fedezetkezelési, valamint az adattételi intézkedések egész sorát. (Matolcsy György, 2022a., pp. 319-337.). A hivatkozott tanulmányban szereplő 6. sz. ábra teljes körűen bemutatja a klímaváltozás hatásait az MNB elsődleges és másodlagos céljaira (lásd 13. sz. ábra).

A klímaváltozás hatásai az MNB elsődleges és másodlagos céljaira
 Forrás: Matolcsy György, 2022b., p. 330.

A jegybankra nyilvánvalóan kiemelt feladat- és felelősség hárul mind a monetáris, mind a felügyeleti területen. Az ország pénzügyi szervezetei közül az MNB elsőként (2022 márciusában) készítette el a saját fenntarthatósági-pénzügyi jelentését. Az ún. „zöldítési törekvések” fő pillérei: a pénzügyi közvetítő rendszer, a társadalmi-, gazdasági kapcsolatok és a belső működés. A jegybank saját operatív (belső) működésének kibocsátás csökkentése sokrétű (pl. semlegesítés ellentételezéssel, napelem telepítés /logisztikai központ/, készpénzellátási lánc, digitális transzformáció, lehetőség szerinti papírmentes környezet, a villamosenergia felhasználás egyre nagyobb mértékben megújuló forrásból, stb.) (MNB. Az MNB klíma, 2022., p. 17-19.)

Az MNB-n kívül természetesen más mértékadó nagy szervezetek is készítenek hasonló tárgyú, de tartalmában speciálisnak tekinthető jelentéseket. Ezek körül – a terjedelmi korlátok miatt – csak kettőt említenék meg, nevezetesen: az OTP csoportot (OTP Bank, 2022.) és a szintén jelentős pénzforgalmi szolgáltatásokat nyújtó Magyar Posta Zrt.-t (Magyar Posta, 2022). Az

OTP a hazai hitelintézetek körül elsőként írta alá az ENSZ környezetvédelmi program részét képező, felelős banki működésre vonatkozó irányelveket (amely belső, fenntarthatósági irányú elköteleződést is jelent). A Posta esetében hangsúlyos: a hagyományos szolgáltatások változatlan ellátása mellett egyszerre szeretnék elérni a fenntarthatósági célok társaságot érintő részének teljesítését és az ügyféligenyeknek történő megfelelést.

A fenti 3.3.1.1. pont tartalmából több, egyértelmű következtetés vonható le, vagy „költői kérdés” adódik: például

- a költségvetés tervezésénél mindig számolni kell a fenntarthatósági célok (egyre növekvő) költségterheivel is,
- az adó- és támogatáspolitikai lehetőség szerinti differenciálásával csökkenteni kell a káros kibocsátású termelői-, szolgáltatói szektor támogatását, illetve segíteni célszerű (adókulcs mérsékléssel, vagy más módon) az alacsonyabb környezetterhelésű megoldásokat, a fenntarthatónak minősített beruházásokat, és/vagy a környezettudatos gazdálkodást (az erre irányuló kutatásokkal együtt),
- a környezetvédelmi célok figyelembevétele, alkalmazása folyamatosan bővítendő az államháztartás egészében. Itt viszont nagy kihívást fog jelenteni annak eldöntése, hogy korlátozzunk- (esetleg megszüntessünk)-e valamilyen közszolgáltatást részben, vagy egészben, ha annak „fenntarthatósági mutatói” rosszak és megfelelő átalakításukra nincs anyagi fedezet, vagy technológiai lehetőség (ilyen tétel lehet pl. a közhasznú közlekedésben a régi belső égésű járműpark tömeges cseréje, vagy az energetikában a fosszilis energiahordozók nagyarányú kiváltása megújulókkal). Tartható-e sokáig az a gyakorta, több helyütt előtérbe kerülő dilemma: lépünk most tovább a célok felé, vagy – kényszerből – csak próbáljunk meg túlélni még „egy kicsit”,
- vállalják-e a nemzetközi- és a belföldi közszereplők mindazon elvi kockázatokat, amelyek a közép-, és hosszabbtávú gondolkodás szempontjait követő intézkedéseik és a rövidtávon érdekeiket érvényesíteni kívánó választóik között feszülnek,
- van-e még elégséges érdemi cselekvési lehetőségünk, vagy a civilizáció (értsd: a káros kibocsátások közel 4/5-ét produkáló G20 országok) okozta kényszerpályán haladunk,
- hosszú még az előttünk álló út a célok teljesítéséig, de már elindultunk a jó irányba.

3.3.1.2. *Logisztikai összerendezettség, jövőképeség, társadalmi felelősségvállalás*

LOGISZTIKA

A logisztika az egyik intenzíven fejlődő, fejleszthető tudományterület. A fogalom szélesebb körben az 1990-es évek elején vált hazánkban használatossá, egyébként közszolgálati eredetű (honvédség). A logisztikánál szintén vannak terminológiai problémák, azt a közvélemény jelentős része azonosítja a fuvarozással, szállítmányozással, vagy a raktározással. Ez teljesen téves nézet, bár igaz, hogy a tudományterület fejlődési evolúciójában a logisztika „árutovábbítási menedzsment” része fejlődéstörténeti elsőbbséget szerzett önmagának. A logisztika ágazatsemleges gondolkodásmód, amely az előforduló részráfordítások összességének minimumkeresését szolgálja egy-egy összetett folyamat hálózati áramlási rendszerében (ideértve a fenntarthatóság szempontrendszerét is). (Lakatos szerk., 2018., p. 106.).

A témakör tehát nem szektororientált, különösen azért sem, mert az alapismereti logisztika 17 (a versenyszférában már bevált) módszertana közül több hasznosítható lenne a költségvetési szféra különböző területein is. A közigazgatási logisztika nézőpontjából ismereteim szerint még nem került elemzésre a fenntarthatóság ügye, ez egyértelmű hiánypótlás lehetne.

A szakma alapismeretein túlmenően jelenleg is – több területen – kifejlesztésre várnak a felépítményi jellegű szaklogisztikai irányzatok, így többek között a relatív lemaradásban lévő állami (közigazgatási) logisztika is. A közigazgatási szféra is egyre több területen és egyre fokozottabban érintett (pl. /köz/beszerzés, intézményi ellátás- és fenntartás, folyamatintegráció és -optimalizálás, hatósági eljárások és szolgáltatási formák digitalizálása, logisztikai szemléletű tervezés, a települési önkormányzati törvény szerinti kötelező feladatok egy részének összehangolása, metalogisztikai együttműködések, saját tulajdonú intézmények és gazdasági társaságok működési támogatása, készletgazdálkodás, információs rendszerek, centralizált és decentralizált rendszerek, település- és infrastruktúra fejlesztés, a gazdálkodás belső kényszerei, külső kapcsolatok, veszteségforrások csökkentése, területi államigazgatás, háttérintézmények, city- és e-logisztika). Külön kiemelném a logisztika

- folyamatintegrációs lehetőségeit,
- környezetvédelemmel kapcsolatos eszközrendszerét (ökologisztika, vagy visszutas logisztika körében az újrahasznosíthatóság és a környezetbarát technológiák alkalmazása, stb.), valamint

- a központosított közbeszerzés (átlagosan a GDP 5-7 %-a!) és logisztikai szemléletű beszerzés módszertani összehangolási lehetőségét, illetve az
- „e-közigazgatás” és az „e-logisztika” ajánlatos konvergenciáját is.

JÖVŐKÉPESSÉG

A „jövőképesség”, mint fogalom újszerű megközelítéseket és gondolkodásmódot jelképez, amely (bár szintén övezik szakmai jellegű viták) kiegészíti eddigi ismeretanyagunkat, különösen futurologiai (jövőkutatási) szempontból. Az új tudományterületnek (is) tekinthető „diszciplínát” a Budapesti Corvinus Egyetem (továbbiakban: BCE) „Társadalmi Jövőképesség Kutatóközpont” kutatói által 2017 évben kidolgozott koncepció, a 2018 évben bemutatott (2. kiadás) kiadvány alapján ismerhette meg az érdeklődő közvélemény. (Aczél et al. 2018a). A kötetet a Magyar Tudomány hasábjain méltatja Rab Árpád, a BCE docense. (Rab, 2019). A kutatás a korábban már bevezetett olyan fogalmakra is épül, mint az emberi alkalmazkodó képesség, vagy a jövőbiztosítás. A társadalmi, emberi „jó”ként azonosításra került négy tényező (nevezetesen: a béke és a biztonság, a kötődés, a gondoskodás és az egyensúly, rendre 40-30-20-10 százalékos súlyarányal) figyelembevételével összeállításra került az ún. „jövőképesség mérő index”, amely azt jelzi, hogy az egyes országok mennyiben tudják biztosítani a „jó élet” feltételeit változó társadalmi-, kulturális-, geopolitikai- és technológiai körülmények között. A jövőképességnek az alkotók szerint három szintje (proaktív, aktív és reaktív) létezik, amelyek közül az utóbbi képes kezelni az életmód változásokkal kapcsolatos kihívásokat, kockázatokat. A gondolatsorral megalkotott entitás kombinációk közül az egyik a működőképesség, a másik az öngondoskodás, amelyek szerintem egyértelműen fenntarthatósági irányzatúak. A társadalmi jövőképesség nemcsak országokra, hanem szervezetekre, intézményekre, településekre is könnyen értelmezhető. Az új előrejelzés a „Social Futuring Index” elnevezést kapta (röviden SFI) alkotóitól, így tanulmányozható a szakirodalomban is. Közismerten léteznek azonban hasonló tematikai szándékkal létrehozott más indextípusok is (pl. World Happiness Report, vagy a Better Life Index), de – a szerzők szerint – az általuk képzett „SFI” komplexebb mérőszám, hiszen 28 ökológiai-, technológiai-, kulturális indikátort használtak fel az index kutatása/képzése során. Bár az alkotók által figyelembevett négy alaptényező összetételén (és azok súlyarányán) megítélésem szerint lehetne még pontosítani, de jelen munkám szempontjából ennek azért látom nagy jelentőségét, mert az SFI-t, mint egyik eszközt, alkalmasnak tartom az előttünk álló fenntarthatósági, egyensúlykezelési változások előrelátó kezelésére és ennek bázisán számunkra kedvező hatások, szituációk elérésére (az ehhez hasonló megoldások a fenntarthatóság kezelésének egyik közvetett kulcskérdésévé is válhatnak). A

hivatkozott tanulmánykötetben, ahhoz történő kapcsolódásként Monda Eszter a társadalmi jövőkutatással, Kocsis Tamás a jövőképeség és a fenntarthatóság társadalomtudományi alapjaival, Bakacsi Gyula pedig a hálózatok szerepével foglalkozik. Kocsis Tamásnál szintén felmerül a jövőképeség, vagy a jövőállóság fogalmi vizsgálata, amelyben az előzőt lehetőségnek, az utóbbit inkább fenyegetésnek vizionálja, s vizsgálja a környezeti fenntarthatóság és a társadalmi jövőképeség közötti kapcsolatot. (Aczél et al. 2018b., p. 188.).

TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS

Az EU még 2001 évben „Zöld könyv” formájában adta ki CSR anyagát „A vállalati társadalmi felelősségvállalás európai keretfeltételei” tárgyban.⁹⁵ A témához való kapcsolódás könnyen belátható, ha azonosítjuk a CSR alapvető fundamentumait, nevezetesen azt a szándékot, hogy a kiadvány segít a gazdasági társaságoknak (és más szervezeteknek is) saját feladatkörükbe önkéntesen implementálni az ökológiai és a társadalmi témaköröket. Az azóta eltelt időszakban, a fogalom hazánkban is ismertté vált, de szakirodalmi, kutatási téma szinten nem érzékelik olyan szoros kapcsolatot, ami egyéként indokolható lenne. A CSR lényegi tulajdonsága az önkéntesség, a fenntarthatóságé pedig inkább a célok irányába történő kötelező előrehaladás. Az önkéntességből eredhet az is, hogy hazánkban nincs címzetten erre vonatkozó jogszabály (uniós implementálás), de

- közvetettnek tekinthető hatályos joganyag a kereskedelmi 2005. évi CLXIV törvény (egyenlő bánásmód munkatársakkal, szállítókkal, stb.), a munkavédelemről szóló 1993 évi XCIII. törvény (biztonsági előírások, munkakörülmények, képzés, stb.), a környezetvédelmi termékdíjról szóló 2011. évi LXXXV törvény (pl. az emisszió csökkentés fizetési könnyítést jelenthet, stb.),
- az ezzel foglalkozó szervezetek, vállalkozások közvetett módon (pl. erre alapított szervezetek, alapítványok intenciói alapján) értelmezik/fontolgatják a teendőket.

A CSR gondolat folyamatosan tovább fejlődött. 2011 év októberében az EU Bizottság (különös tekintettel az ENSZ 2030-ig kitekintő fenntarthatósági menetrendjére) új stratégiát dolgozott ki „Vállalati társadalmi felelősségvállalás és felelős üzleti viselkedés” címmel (Európai Bizottság⁵, pp. 1-18), amely hangsúlyozta, hogy a gazdasági társaságok jelentős hatással vannak az emberek életére környezetvédelmi, munkahelyi, oktatási és képzési szempontból is, ezért ezekre kiemelt figyelmet kell fordítani. Ezt követően is sok publikáció jelent meg (angol és magyar nyelven egyaránt) pl. a kormányzat, az intézmények, a vállalatok, a bankszektor,

⁹⁵ European Framework Conditions for Corporate Social Responsibility

vagy az ellátási láncok lehetséges CSR típusú szerepvállalásáról⁹⁶ akár intézményi, akár az érdekelt gazdasági szereplői szempontból. A CSR rendszert sokan elismerik, szervezik, támogatják. Ilyen szervezet pl. CSR Hungary (alapító vezetője Takács Júlia), amely 2006 óta a fenntartható gazdaságért felelős döntéshozók fóruma. Több díjat alapítottak (pl. Magyar Üzleti Felelősség Díja), (VIP) klubot üzemeltetnek, konferenciákat szerveznek, speciális weboldalt üzemeltetnek (<https://csrhungary.eu/>), támogatókkal, stratégiai partnerekkel rendelkeznek, alkalmazzák a vállalati teljesítménymérés modelljét (CSP⁹⁷), védjegyekkel pozícionálnak, pályázatokat írnak ki, a díjkiosztókon közigazgatási-, kamarai-, érdekképviselői vezetők is részt vesznek, védnökséget vállalnak, ezzel kifejezik az állam szerepét, támogatását, hozzájárulásukat a legjobb gyakorlatok elterjesztéséhez. A CSR megoldásokat inkább a nagy- és multinacionális vállalatok preferálják, a kkv-nál kisebb az előfordulás. Az üzleti terveikben szerepel néhány CSR célkitűzés, de külön CSR tervezés az utóbbi szektorban még alig van.

A CSR gazdasági-társadalmi hatásösszetevőit jól szemlélteti a 14. sz. ábra.

14. sz. ábra

Carroll⁹⁸ CSR piramisa
 Forrás: Mihály, 2015., p. 9.

⁹⁶ Lásd részletesebben: European framework conditions for corporate social responsibility 2001. https://scholar.google.hu/scholar?q=European+framework+conditions+for+corporate+social+responsibility+2001&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar Letöltés: 2022.09.15.

⁹⁷ CSP Corporate Social Performance. Vállalati teljesítmény mérési modell

⁹⁸ Archie. B. Carroll:amerikai professzor, University of Georgia

Az „ellentábor” képviselői viszont azt hangoztatják, hogy a rendszer

- o egyrészt a nem kötelező jellege miatt üres, nem számon kérhető ígéretek hozhat létre,
- o másrészt a rendszer úgy orientál CSR tevékenységre, hogy közben a gazdasági eredményesség is feltétlenül biztosítható legyen, de nem vizsgálja, hogy az elért eredményekből mennyi kerül „visszaforgatásra” fenntarthatósági (ökológiai, társadalmi) célokra. Ezzel arra utalnak, hogy a rendszer elvben az összes nyereséges termelést, szolgáltatást fenntarthatónak tartja társadalmi, ökológiai szempontból is. (További szempontokat lásd: /Géring, 2018., pp. 57-76./)

Álláspontom szerint a CSR hasznos, ösztönző tevékenység, amely egyrészt ismeretterjesztési, kapcsolat felvételi, tapasztalatszerzési, együttműködések generáló szerepet tölt be, másrészt értékmérő, viszonyítási alapképző, etikai felelősséget megalapozó, vállalati megbízhatóságot támogató funkciókat is ellát, céljai közel állnak a fenntarthatósághoz. A CSR bemutatja, s egyben kitágítja azon elvárásokat, amelyeket a társadalom állít a versenyszféra tagjai elé, ugyanakkor jelzi a szféra elkötelezettségét a fenntarthatóság eszméi iránt, az emberiség boldogulása érdekében. A témával sokszíniően foglalkozik Győri Zsuzsanna PhD. (BCE) értekezése (Győri, 2010., pp. 1-214.).

3.3.1.3. Innovációk és paradigmikus eszmerendszerek térhódítása és azok lehetőségei háttérelmei

A fenntartható társadalom építése sokszíniú és innovatív gondolkodásmódot igényel, ehhez azonban arra is szükség van, hogy a téma vonzó legyen és hosszabb időtartamú érdeklődést váltson az aktív korosztályból, különösen a fiatalabb generációból (tehát ne kényszerből foglalkozzanak vele, hanem kihívásként tekintsenek a feladatra). Az értekezés e fejezetében tárgyalt fenntarthatósági, egyensúlyi kérdések kezeléséhez nem feltétlenül elég a társadalmi (értsd: régió, vagy országos szintű) innováció (adott közösség problémáinak megoldására érdekében kifejtett tevékenység, vagy megoldás ajánlás), ide (a kiterjedtség és a megvalósíthatóság okán) szükségessé válhatnak a földkerekség egészét átfogó, világszintű innovációk is. Nagy kérdés: vajon az erős fenntarthatóság modellje mennyiben köszön vissza a hagyományos közgazdaságtanban és az arra épülő gazdasági gyakorlatban? Álláspontom szerint elég kis mértékben. Ezt igazolhatja az a jelenség, hogy sok szakmai területen törnek fel a paradigmikus változásokat követelő újabbnál újabb gondolati irányzatok.

Az új megközelítések szorosan téma közeli megjelenésének egyes állomásai (a teljesség igénye nélkül):

- a közelmúltban elhunyt Herman Daly⁹⁹ munkássága, aki az ún. „ökológiai közgazdaságtan” („International Society for Ecological Economics”) társalapítójának tekinthető, a Világbank vezető közgazdásza 1988-1994 között. Daly már korábban jelezte a civilizációs eredetű fenntarthatósági, gazdálkodási problémák ma ismeretes elemeinek döntő többségét. Sok más elismerés mellett 2014-ben megkapta a „Blue Planet Award” japán elismerést, mert *„az ökológiai közgazdaságtan megalapozásában elért eredménye óriási, hiszen elemeket, nevezetesen a környezetet, a regionális közösségeket, az életminőséget építette be a közgazdaságtanba, és beépítette a fenntarthatóság elvét az egyensúlyi állapot gazdaságtanába. Konkrétan nagy hatást gyakorolt a világra azáltal, hogy azonosította azokat a mutatókat, amelyek elengedhetetlenek a fenntartható emberi társadalomhoz, és amelyek jól ismertek Herman Daly három szabályaként”*. (Nobel, 2018.) John B. Coob-val közösen kidolgozta a korábban, a fenntarthatósági indexeknél (lásd 8. sz. táblázat) jelzett „Fenntarthatósági Gazdasági Jóléti Indexet” (ISEW), amelyet a „GDP” egyik lehetséges kiváltójaként, vagy azzal mellérendelt formában használandó mutatóként is aposztrofáltak,
- már 2014-ben megjelent a Magyar program keretében: „Felelős gazdálkodás” címen. (Bukovics et al, 2014., pp. 75-132.), amelyet fő „üzenetét” számomra a környezeti és társadalmi szemléletű gazdálkodás, a zöld gazdálkodás, a felelős működés és a fenntartható közigazgatás témakörei jelentették,
- a 2021 évben kiadásra került „Társadalmi innováció-társadalmi jólét” c. könyv, amely a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának különböző nézőpontból elvégzett kutatásait foglalja össze, 16 szerző tollából. (Síkó, 2021., pp. 1-312.). Az egyetemen több olyan további kutatás is zajlott, amely a két tényező közötti összefüggéseket analizálja, pl. a társadalmi innovációt a fenntartható fejlődés és a versenyképesség kapcsolatában. (Kis-Orloczki, 2021., pp. 313-321. és Lipták, 2021., pp. 253-240.),
- az új eszmeáramlatok terjedésének mintegy „megágyaznak” a kísérőjelenségként megjelenő társadalomelméleti esszék (Földes-Antal szerk. 2022, pp. 1-312.). A kötetben belül Pogátsa Zoltán¹⁰⁰ vizsgálja a kapitalizmus, mint társadalmi rendszer lehetséges

⁹⁹ Herman Daly (1938.07.21-2022.10.28.): amerikai ökológiai közgazdász, Nobel Békédíj társjelöltje.

¹⁰⁰ Pogátsa Zoltán: közgazdász, szociológus, a Nyugat-magyarországi Egyetem habilitált docense, gazdaságtani elemző.

alternatíváit, jelezvén, hogy abból több alaptétel (pl. a magántulajdon, a piac, a versenyből származó profit egyes sajátosságai) már „nem teljesen igaz”. Azt viszont Pogátsa úr gondolataiból kiindulva rögzíteni kell, hogy a kényszerekre alapozott gazdasági növekedés (pozícionált versenykizárásokkal, profit visszaforgatással) a kapitalista társadalmi rendszer immanens tulajdonsága (a mikro vállalkozásokat kivéve), amely – ismert módon – a fenntarthatóság egyik megvalósulási problematikája. Témám szempontjából fontos Pogátsa úr néhány következtetése, nevezetesen, hogy az alternatív lehetőségek egyike a kínai, vagy a korábbi „szovjetrendszer” típusú megoldás, ahol a klasszikus tőkés helyébe jellemzően belép az állam, a másik az ún. „nemnövekedés” „Hickel¹⁰¹”-i elmélete. (Jason Hickel, 2021.). Hickel meglehetősen radikális képet fest a növekedés utáni időkről, sok tekintetben nem alaptalanul. Azonban biztosak lehetünk abban, hogy a növekedés „stagnálása”, vagy annak hiánya rövid időn belül új világméretű konfliktusok sorát okozhatja például anyagi-, vagy ellátási-, nemkülönben etikai vonatkozásokban,

- o néhányan a feltétel nélküli, mindenki számára biztosítandó alapjövedelemben látnak jövőbeni fenntarthatósági biztosítékokat. Sok elemzést jelent meg arról is, hogy a rendszeres (nem egyszeri) „alapjövedelmi” folyósításnak milyen súlyos pénzügyi (és egyéb) következményei lennének. (Csillag, 2014., pp. 5-29.).

GEOPOLITIKAI GAZDASÁGTAN

A „geopolitikai” megközelítés alapja az a megállapítás, hogy a világ komplexitása nem oldható meg egyszerű (lineáris) gondolkodási keretekben, hiszen rengeteg, egymás hatását erősítő/gyengítő/kioltó jelenség történik, egymásnak ellentmondó stratégiák és tendenciák jelennek meg, keresztirányú pénzmozgások tömege zajlik világszerte, periódikusan ismétlődő, nem szűnő válságjelenségek zavarják a környezetet. A XXI század elején a közgazdaságtan kibővült a geopolitikai követelmények figyelembevételével (jelenleg még kezdeti stádiumban van, de visszavonhatatlanul tör előre). Az elmélet eredetileg abból indult ki, hogy az expanzió (annak erőforrás oldali, pénzügyi, földrajzi, ügyfélkapcsolati, távközlési, mobilitási formái) a kapitalista gazdálkodás természetes velejárójának tekinthető, amely csak politikai-ideológiai szemléletváltással kezelhetőek (de ez közvetetten nagy kihatással lehet a tulajdoni-, a pénzügyi- és a társadalmi-kulturális viszonyokra egyaránt). A fentiekből következő küzdelem eredményeképpen megjelennek új gazdasági-pénzügyi „erőközpontok”, főleg Ázsia irányában

¹⁰¹ Jason Edward Hickel (1982- Szváziföld): gazdasági antropológus, akinek kutatásai az ökológiai közgazdaságtanra, a globális egyenlőtlenségre, az imperializmusra és a politikai gazdaságtanra összpontosítanak.

(pl. az „Övezet és út” (BRI), vagy a „Zöld selyemút”), erősödik a BRIC(S) és a SCO¹⁰² kooperáció (The Shanghai Cooperation, 2014.) , a pénzügyi háttér egy részét az AIIB¹⁰³ biztosítja /hazánk is tagja/, stb.. E gondolatsor további sajátosságait fejti ki Csizmadia Norbert tanulmánya. (Csizmadia, 2021., pp. 686-714.).

ETIKUS KÖZGAZDASÁGTAN

Az etikának – a létezését követő rövid időn belül – mindig volt valamilyen viszonyrendszere mind a közgazdaságtudományhoz, mind a fenntarthatósági, mind az egyensúlyi fogalmakhoz. A gazdaság a jó életmód, a fenntarthatóság a jelen és jövő, az etika pedig az igazságosság és a boldogulás elsődleges szolgálatába áll, amelyek – bár elvben nem zárják ki egymás érvényesülését – között gyakorta előfordulnak konfliktusos helyzetek. Az ún. „konvencionális” közgazdaságtan kb. az 1980-as években kezdte tanulmányozni a gazdasági kérdések etikai vonatkozásait (bár nem lenne könnyű meghatározni, hogy milyen külső, vagy belső tényezők – esetleg ezek kombinációja – vezérli a különböző emberek etikus viselkedésmódját). Az etikai kérdések (kiemelten a közpénzügyek) foglalkoztatták Huff Endre Bélát is, egy 2011-ben megjelent cikkében (Huff, 2011., pp. 382-387). Teljesen egyértelmű, hogy napjaink korszerű elektronikus-távközlési viszonyi között sem lehet minden apró részletre kiterjedő szabályozásokat írni, vagy üzleti szerződéseket kötni, ezért feltétlenül szükség van a jelentősen eltérő üzleti-, társadalmi kultúrák figyelembevételével szinkronizált, közoltalmi jellegű erkölcsi tartásokra, etikus viselkedésformákra is.

Napjainkban nyilvánvaló, hogy „etikátlanul” nem művelhető a tudományág annak ellenére, hogy napjainkig sem egészen ismeretes, hogyan implementálhatóak az etikai szempontok a közgazdaságtan egyes szakterületeit folyamatosan meghódító matematikai modellekbe, vagy hol húzódnak az etikusság érvényesítésének tudományos határai. Ennek a (szintén) XXI századi – magának egyértelműen helyet követelő – eszmeáramlatnak az egyik alapléteként tekinthetünk Kocziszky György¹⁰⁴ által szerkesztett, 12 szerzőt felvonultató, 370 oldalas könyvére (Kocziszky, 2019., pp. 1-370). A hiánypótló alapmű az értékrendek és a társadalmi-gazdasági fenntarthatóság közötti összefüggések egész komplexumát mutatja be, gazdag illusztrációval (ideérte a tér- és idő-, az igazságosság-, a gazdasági prosperitás, a méltányos

¹⁰² BRIC(S) Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-Afrika gazdasági integrációja. SCO (Shanghaji Kooperáció 8 jelentős, köztük 5 „Türk” országgal)

¹⁰³ AIIB Asian Infrastructure Investment Bank

¹⁰⁴ Prof. Dr. Kocziszky György CSc., a Monetáris Tanács tagja

adórendszer, az etikus állam, a bankfelügyeleti iránytendenciák, a kapcsolati hálók és az értékrendi meghatározottságok kérdésköreit is).

KÖRFORGÁSOS/MEGOSZTÁSOS/PLATFORM JELLEGŰ GAZDASÁG

A körforgásos gazdálkodás, mint a fenntarthatóság egyik segédpillére, kb. 15-20 éve került be a hazai közgondolkodás eszköztárába. A megoldás rendszerszerű gondolkodást igényel, ezért szoros kapcsolatba hozható más módszertanokkal, pl. az ún. „zárláncú logisztika” elméletével. Ez utóbbi arra utal, hogy a beszerzés-ellátás-gyártás-elosztás értékesítési láncolat utáni első fogyasztást követően a „termék életútja nem szűnik meg, hanem folytatódik a reciklikálással, majd eljut vagy a megsemmisítés, vagy az újrahasznosítás döntési állapotáig. Ez utóbbi jelenti a zárláncú logisztikai körforgás kezdetét, amely közel áll a körforgásos/megosztásos gazdálkodáshoz (erre már jelenleg is vannak jó példák, pl a papírfelhasználás területén). A folyamatot jól szemlélteti a 15. sz. ábra.

15. sz. ábra

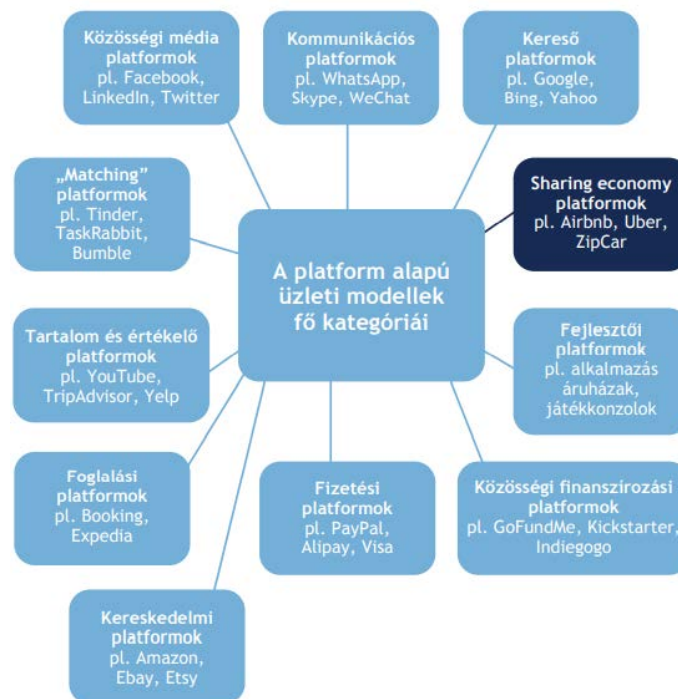
A körkörös gazdaság alapmodellje
 Forrás: V. Németh Zsolt, 2014., p. 8.¹⁰⁵

¹⁰⁵ V. Németh Zsolt államtitkár előadása a 2014. november 18-i „Magyar Fenntarthatósági Csúcs 2014” konferencián pp. 1-15. Földművelésügyi Minisztérium.

A teendők adottak: (1) fajlagosan csökkenő erőforrás felhasználás és hulladékképződés a termékek, szolgáltatások előállításánál, (2) fogyasztói szokások, szemléletek átalakítása, (3) zöld gazdaság, zöld munkahelyek létesítése, (4) a természeti erőforrások hosszabb idejű rendszerben tartása, (5) partnerség, együttműködés, állami szerepvállalás, finanszírozás. A jelenleg működő gazdasági modell leginkább lineáris jellegűnek tekinthető, amelyben egyre kisebb az erőforrás hatékonyság növelésének lehetősége, így a jövőre nézve komoly perspektívák előtt áll a körkörös gazdálkodás új modellje.

A platform alapú gazdaság – jórészt EU szándékok alapján – arra törekszik, hogy a gazdaság egyes (offline, illetve online) működési platformjain (pl. hagyományos ipar, közlekedés, kereskedelem, mezőgazdaság pénzügyek) kontra digitális gazdaság (e-kereskedelem, adatbázisok, 5G alapú megoldások, mesterséges intelligencia, stb.) azonos piacon egyenlő versenyfeltételek, s egyértelmű foglalkoztatási szabályok, szociális jogok jöjjenek létre. Itt is nagyon bonyolult folyamat lesz olyan keretrendszerek felállítása, amelyek egyszerre felelnek meg a fenntarthatóságnak, a működőképességi elvárásoknak, a munkáltatói-munkavállalói érdekeknek, s kezelik a kialakult (nemzetközivé szélesedett) „táv munka”, „home office”, „bedolgozó”, „alvállalkozói”, stb. foglalkoztatási formák jellegzetességeit, s az ebből eredő pénzügyi áramlatokat, gazdasági szabályozórendszerbeni korrekciókat (pl. adózás, stb.) A jelenleg ismeretes platform alapú modelleket mutatja a 16. sz. ábra.

16. sz. ábra

Forrás: Baksay Gergely1 et al szerk.: Új közgazdaságtan, 2022., p. 471.

ÚJ FENNTARTHATÓ KÖZGAZDASÁGTAN

A paradigmikus közgazdaságtudományi változtatásokat javasoló aktuális MNB kiadvány többféle formátumban és terjedelemben („Globális vitairat” alcímmel jelent meg) 2022 év folyamán. (Baksay Gergely1 et al szerk.: Új közgazdaságtan, 2022., pp. 1-870.). Az alapgondolat szerint a XXI század elején kötelezettségünknek tekinthető a másképpen gondolkodás, amely szerint *„az élet minden területén fenntarthatósági fordulatra van szükség, és ezt a közgazdaságtudománynak is tükröznie kell”* „*A közgazdaságtan előtt álló fordulat a természettudományok nagy paradigmaváltásához hasonló*”. (Baksay Gergely2 et al. Új fenntartható 2022., p. 6., p. 7.) A kiadvány

- egészen friss, a klasszikus közgazdaságtan egyes alapjait feszegető, de egyben merészen előrettekintő (a javaslatokat mélyen elemző és indokoló) tanulmány, amely kiterjed a jövőben használandó új erőforrásokra, az új „értékek” kezelésére, a piac- és az állam egyensúlyára, s a gazdaság mögötti mélystruktúrák áttekintésére,
- alcíme (vitairat) nyilván arra utal, hogy a szerzői munkaközösség készséggel fogad véleményeket, kritikákat, építő jellegű javaslatokat is a tartalom tekintetében (a széleskörű szakmai vita várhatóan 2023 év elejétől veszi kezdetét),
- komplexen tárgyal olyan kapcsolódó témaköröket is, mint a fenntarthatóság és a pénzügyek kapcsolatrendszere, a digitalizáció, az okos technológiák, a gazdaság mérési reformok, az innovációs ökoszisztéma, stb. amely kivétel nélkül hozzájárulhatnak a jelenlegi problémák megoldásához, segíthetik korunk (globális és regionális) kihívásainak kezelését,
- részletes, témakörönkénti elemzése, bemutatott összefüggései, ábráinak és táblázatainak értelmezése több doktori értekezés tárgya lehetne, s szerintem – alaplűnek tekintve – azzá is fog válni a közeli években, de a távolabbi jövőben is.

Az újszerű gondolkodásban bizonyára újra kell értelmezni a globalitás és a regionalitás fogalmi gyakorlati hasznosításának új lehetőségeit is. Ebben – a globalitás és az EU előnyös funkcióinak megtartása mellett – a közeljövőben nagyobb figyelem összpontosulhat a térségi entitásokra, különösen a V4 (Visegrádi együttműködés), a Dunamenti országok, vagy az ún. „K8” (Kárpát-medence, mint egybefüggő gazdasági egység kialakítása /8 ország/, de ebben a V4-ek közül nem szerepel Lengyelország és Csehország) újszerű gazdasági együttműködésének kibontakoztatására (ennek a jelenlegi energiakrízis okán egyik kezdő lépése lehetne a kritikus infrastruktúra rendszerlemeinek védelme).

HÁLÓZAT

A kibontakozóban lévő hálózattudomány¹⁰⁶ növekvő fenntarthatósági szerepvállalása szintén nélkülözhetetlen siker komponenssé válhat, amely kiterjedhet a társadalmi-gazdasági-pénzügyi élet minden területére. A fenntarthatóság globális természete, a reakciók többnyire kontinentális-, országos-, vagy helyi jellege feltétlenül szükségessé teszi a hálózati kapcsolódások, közvetlen- és közvetett hatások legalább minimális szintű közös kezelését, amely csak hálózati közreműködéssel érhető el. Ezek megjelenési formái az informatika és az „e-megoldások” területén találhatóak, ahol egybeérhet pl. a hálózat és a rendszerfogalom is. A hálózati karakterisztikák hihetetlenül sokrétűek (célok, jellemzők, hierarchiák, átvitelek, kapcsolódási módok, architektúrák, kockázatok, stb.) szerint, de – mindent összevetve – a használati előnyük meghaladja az alkalmazásukból következő hátrányokat. A hálózat azonban önmagában nem lehet cél, sokkal inkább eszköz a megoldáskeresésben, hiszen – mint ismeretes – a hálózatok igénybevételének jól azonosítható kockázatai is vannak. A problémát tovább bonyolítja az a körülmény, hogy egyrészt egyes tanulmányok a hálózatüzemeltetés „karbon semlegességét” is vitatják, másrészt kérdéses az egyes (al)ágazatokra, vagy folyamatokra kidolgozandó hálózati megoldások egymáshoz viszonyítandó kompatibilitásának, összhatásának eredményessége. Az biztosnak tartom, hogy a „hálózattudomány” az egyik legesélyesebb tudományterület a fenntarthatósági problémakör akár regionális, akár globális komplexitásainak, megoldási alternatíváinak befogadó kezelésére, következményanalízisére.

COMPLIANCE/MEGFELELŐSÉG

A „compliance” (továbbiakban: megfelelés) célok szintén az új évezredünk/évszázadunk kezdetén vált ismertté, elsősorban a hazánkba települő multinacionális cégek, majd versenyszféra (nagyobb) vállalati egységei tekintetében. A gyakorlatban az adott társaság működésében kiemelt kulcsterületek megfelelését, vagy hiányának kockázatait vizsgálták (pl. a jogszabályok, a gazdasági szabályozórendszer betartása, vagy pl. a pénzmosás-terrorizmus megakadályozása érdekében). A funkció később elterjedt, tevékenységi köre bővült, napjainkra – kissé az ISO típusú minőségbiztosításokhoz hasonlóan – a vállalati külső megítélés egyik szempontjává vált. A fenntarthatóság és a megfelelés kapcsolatának lényege az, hogy a szervezet (legyen az közigazgatási szervezet, nonprofit, vagy versenyszféra tag) gondolkodásába, tevékenységébe, oktatásába beépüljön a fenntarthatóság követelte orientált

¹⁰⁶ Fő reprezentánsa Barabási Albert László (1967-) világhírű magyar fizikus, hálózatkutató, az MTA külső tagja, számos hálózati alapkötet alkotója, több külföldi egyetem professzora.

megfelelőségi szemlélet szervezeti, gazdasági társasági, cégcsoport, ellátási lánc, hálózati kapcsolatok, stb. szinteken is, az éppen érintett közösség védelme érdekében. A témakör iránti érdeklődés tovább növekszik, így bővül az ezzel foglalkozó publikációk köre is. (Jacsó Judit, 2019., pp. 394-412.). A hazai Bankszövetség „Compliance (megfelelőség biztosítási) funkció működtetésének legjobb gyakorlata” címmel kódexet alkotott, amely az alapidokumentumok 6. sz. mellékleteként jelent meg. (Magyar Bankszövetség, 2017., pp. 1-21.).

ZÖLD PÉNZÜGYEK, ESG

Az MNB 2019. február 11-én hirdette meg „Zöld Programját”, amelynek – az előzőekben elemzett más megközelítésű gondolatokhoz hasonlóan – az a célja, hogy a maga eszköztárával, szakma specifikusan (vagyis a pénzügyi szolgáltatások területén) támogassa az egyetemes fenntarthatósági eszmék érvényesülését. Az MNB Zöld programja hangsúlyozza, hogy *„A Zöld Gazdaság hazánk egyik kitörési pontja: egy olyan terület, amelyen a fenntartható gazdasági növekedés elérése ökológiai előnyökkel is járhat. A Zöld Gazdaság azonban nem létezhet környezetileg is kockázattudatos, valamint a hosszútávú, fenntarthatósági szempontokat is érvényesítő bankok, biztosítók és befektetési szolgáltatók nélkül.”* (MNB Zöld Programja, 2019., p. 1.) Ez a program átfogja a pénzügyi szempontból lehetséges teendők egész spektrumát (a professzionális pénzügyi szakmai tudnivalóktól /monetáris politikai, tőkepiac, stb./ a pénzügyi szttenderdeken át a családbarát otthoni megoldásokig). Az MNB 2022 júliusában részletes tanulmánykötetet jelentetett meg a zöld monetáris politikai eszköztár első évről. (MNB, Monetáris, 2022., pp. 1-171).

Az utóbbi 5-7 évben a fenntarthatóság érdekében több pénzügyi kezdeményezés történt. Konkrét példaként említhető a széndioxid kvóták és adók, a zöld alapok és az ilyen célzatú beruházásokat támogató zöld kötvények megjelenése. (Mihálovits, 2018., p. 1.). A Mihálovits Zsolt–Tapaszi Attila szerzőpáros a zöldkötvényeket a fenntartható fejlődést támogató pénzügyi instrumentumnak tekinti. (2022-ben MNB kibocsátási útmutató is megjelent a zöld kötvényekről).

Az ESG¹⁰⁷ a fenntarthatóság elemzésének egyik új szempontjává vált (más megnevezése: felelős pénzügyek, zöld pénzügyek). Azt méri, hogy a fogalom nevét adó három tényező milyen hatással van a gazdasági élet különböző területeire (pl. befektetések, üzleti partnerkapcsolatok, stb.), s vizsgálják, hogyan alakítható a profithajhász szemlélet etikus, a

¹⁰⁷ ESG: Environment (környezet), Social (társadalom), Governance (vezetés/irányítás) angol szavak kezdőbetűiből álló mozaikszó.

környezeti, társadalmi szempontokat is figyelembevevő gondolkodásmóddá. Már léteznek az „ESG minősítés” kibocsátásával foglalkozó szervezetek, kicsit hasonlóan pl. a minőségbiztosítási auditokra, vagy a nemzetközi hitelminősítési kategóriákra (pl. a Moody’s, vagy a Standard&Poor’s).

DIGITALIZÁCIÓ

A digitalizáció jelen társadalmi-gazdasági világképünk minden szegletét átfogó innováció egyik lépcsőfoka (fejlődési verzió) annak minden előnyével és hátrányával (az előnyök meghaladják a hátrányokat) együtt. Terjedelmi okokból itt csak a digitalizáció négy lényeges (pénzügyi, illetve általános) lehetséges eleméről tennék rövid említést, nevezetesen:

- a digitális jegybankpénzről, amely a központi bankok által kibocsátani tervezett digitális formátumú (de a kereskedelmi bankok és az Államkincstár által a jegybanknál vezetett elszámolási és tartalék számláktól eltérő) fizetőeszköz (elvből felosztható a pénzügyi intézetek, illetve a lakosság széles rétegei által felhasználható állományra, nemzetközileg terjedő szokványos megjelölése: DJBP), amely
 - jelenleg elméleti előkészítési fázisban (néhol pilot üzemmódban) van (több országban viták övezik az előkészítést),
 - jelentős jogszabályi háttérváltoztatásokat is fog igényelni, kiegészítheti a pénzügyi infrastruktúrát,
 - egyszerre lehet képes a közeljövő pénzügyi digitalizációs kihívásoknak történő megfelelésre és a kriptovaluták bizonytalanságainak, kockázatainak kiszűrésére, vagy jelentős korlátozására,
- szükség van a köz- és a versenyszféra közötti tudásmegosztásra a mesterséges intelligencia etikus felhasználási területén is, ezen is dolgozik az MNB,
- a digitalizáció személyes (társadalmi) kapcsolatokat mérséklő, biztonságos adatkezelést igénylő, vállalattelepítési, munkaerőpiaci változásokat, új IT megoldásokat, termék- és szolgáltatás portfólió korrekciókat generáló tulajdonságairól, illetve
- az online pénzügyi szerződéskötés, termék tranzakció, a digitalizáció felül fogja írni az eddigi termékportfóliókhoz köthető eljárások sokaságát, a jogrendszer ezeket nem követte hiba nélkül, tételesen, teljes körűen, ezért ezt az ÁSZF-ek pótolhatják, amelyek felügyeleti ellenőrzés egyik témakörét képezhetik.

Valóságosnak tekinthető az a nézet, hogy jelenleg két világrend közötti átmenet állapotában élünk, amelyet a tájékozott világpolgárok készek visszaigazolni. Sok állami, közigazgatási, vállalati (belföldi, nemzetközi) szereplő felismerte a harmonizált tennivalók szükségszerűségét, ugyanakkor a teljes megoldáshoz vezető út kissé hasonlítható egy sakkjátszma bonyolultságához, nehezen megjósolható végkimeneteléhez.

3.3.2. Egyensúly

Az „egyensúly” témaköre a mindenkori közgazdasági elméletek egyik központi témaköre, vitatémája. Értekezésem korábbi részében (3.2.1. pont) már foglalkoztam a fogalom terminológiai megítélésével, s jeleztem, hogy sok helyen alulreprezentáltak a létező és szigorú kötelezettségeket is előíró ún. „egyensúlypárokkal” kapcsolatos tudományos kutatások, elemzések. A társadalmi, gazdasági, pénzügyi összes körülményt leíró komplex kutatási eredményeket bemutató nemzetközi, vagy hazai tanulmány – ismereteim szerint – még nem készült (lehet, hogy ez a helyzet rendkívüli összetettsége és változékonysága miatt ez nem is lehetséges/elvárható), viszont új szemléletű, tartalmában gazdag összeállítások érhetőek el a társadalom-gazdaság, a társadalom-kultúra, a politika-gazdaság szektorális, vagy a „Fenntartható egyensúly és felzárkózás” (3.1. pontban már hivatkozott), az „Egyensúly és növekedés” (Matolcsy, 2015.), valamint a „Versenyképesség és növekedés” (Palotai-Virág, 2016.) kétoldalú relációiban. A kiadványokat az MNB bocsátotta ki, amelyek szerint olyan új magyar gazdasági modellre van szükség, amely – többek között – tartalmazza a zöld pénzügyeket, a digitalizációt, a termelékenység javítását, a hazai hozzáadott értékeket, a növekvő beruházásokat, az okos megoldások terjedését, az önfinanszírozó képességek bővítését, a demográfiai problémák kezelését, a lakhatási megoldásokat, stb. Számtalan más két-, vagy többoldalú összefüggésben is kívánatos lenne az egyensúlyi elvek megvalósulása (pl. tőke és munka, a hazai- és külföldi tulajdonlás, a globális tendenciák és a hazai természeti-és gazdasági adottságok között). A piacgazdasági egyensúlyt a mérleg nyelvének kismértékű, változó irányú mozgása jelezheti. Álláspontom szerint az állam gazdaságpolitikai szerepvállalására nagyon sok „egyensúlypár” tekintetében szükség van, annak elmaradása, vagy rossz döntései esetén nem várható a „spontán” rendeződés, különösen nem meghatározóan fontos kérdések esetén.

Több résztvevős elméleti viták zajlanak az általános egyensúlyi elmélet és a gazdasági, valamint a gazdasági- és a pénzügyi egyensúly viszonyáról, azok statikus (kereslet-kínálat), vagy dinamikus (állapotváltozások folyamattá alakulása) állapotfogalomként történő

értelmezéséről. Álláspontom szerint előnyös lenne, ha a különböző elméletek között is kialakulna „egyensúly”, s (legalább egy időszakra) nyugvópontra jutna a „mérleg nyelve”. Az elméletek többsége függ az aktuális gazdaságtörténeti korszaktól, a pozícióban lévő gazdasági-politikai erő- és érdekviszonyoktól, az alkotó identitásától, értékrendjétől. Az optimálishoz közelálló esetben szerintem a kiegyenlített társadalmi-gazdasági állapotok és az ellensúlyként felfogható természeti „értékítélet” egyensúlya valósulhatna meg, hosszabb távon is.

3.3.3. Pénzügyi adatvédelem

Az adatvédelem kezdetei az 1890-es évekre nyúlnak vissza. Az első generációs jogszabályok megjelenését az 1970-es évek számítógépes fejlesztései, a másodgenerációs jogalkotási „hullámot” az információs önrendelkezési jog (az adat mögött álló személyek, majd szervezetek érdeke) dominálhatta leginkább. Az EU általános adatvédelmét a 95/46/EK Parlamenti és Tanácsi Irányelv szabályozta. A napjainkban széleskörűen – főleg adaptációs szemlélettel használt – GDPR¹⁰⁸-t a standardizálási törekvés vezérli az adattömeg méretei, funkcionális kiterjedtsége, s főleg az illegális hozzáférés megakadályozásának gondolati háttérével. A készülő „e-Privacy”¹⁰⁹ részletesebb szabályozástól további hangsúlyeltolódás várható az adatkezelési jogalapok, illetve az adatkezelő felelőssége, elszámoltathatósága irányába. A két egymást kiegészítő szabályozás közötti különbség: A GDPR lefekteti a személyes adatok védelmének alapvető szabályait az EU-ban. Az ePrivacy egy irányelv, amely főleg az elektronikus kommunikációval, illetve a cookie-k és nyomkövetők használatával foglalkozik.

Hazánkban a Ptk. 1977. évi, s az Alkotmány 1989 évi módosítása, valamint a személyi számról szóló 15/1991 (IV. 13.) AB határozat, az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény, majd az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény rendelkezései jelentették az előrelépések szabályozási fokozatait.

Az ipari-mezőgazdasági-technológiai fejlesztések mai szakaszában sokan jelzik, hogy az adat a jövő „olaja”, az MNB már jelzett „vitairatában” pedig a következő előrejelzés szerepel: „A gazdaság sikeres digitalizációja valamennyi szektorban adatfókuszú fordulatot igényel.” Az adatvédelem korunk összekötött világában egyre növekvő jelentőségű, amely egyaránt érzékelhető mind a nemzetközi, mind a belföldi kapcsolati relációkban. Ezt a folyamatszerű jelentőségbővülést jelzi az adatvédelem EU-s szabályainak megjelenése/kiteljesedése, de

¹⁰⁸ GDPR: General Data Protection Regulation. Általános adatvédelmi rendelet. 95/46/EK Irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2016. április 27-i (EU) 2016/679 EU Parlamenti és Tanácsi rendelet.

¹⁰⁹ Az e-Privacy”-ra vonatkozó alapelveket a 2002/58/EK Európa Parlamenti és Tanácsi Irányelv alakította ki.

házon belül a szervezeti forma átalakulása is (Országgyűlési adatvédelmi biztos helyett az Adatvédelmi- és Információszabadság Hatóság létrejötte, majd funkcióinak erősödése). Az adat (múlt, jelen és jövő) életünk eseményeinek, folyamatainak leképezője, többoldalú és többcélú információhordozó, amely egyaránt szolgálhat nyilvános reklámcélokat, de szigorúan őrzött szolgálati titkokat is. A pénzügyi szektor rendkívül „adatintenzív”, a működési területén megjelenő adatmennyiség linearitást messze meghaladó növekedésének természetesen jelentős kiaknázható előnyei vannak, melyhez azonban hozzá kell rendelni az adatbázis használatával járó kockázatok kezelését is, adatkezelői-, illetve állami szerepvállalási oldalról is. Az adatok on-line elérhetősége ellenállhatatlanul növekszik, azok hatékony felhasználási/hasznosítási formái azonban nem mindig voltak arányosak a mennyiségi növekedéssel. Természetesen törekedni kell az adatszolgáltatók tehermentesítésére, a beérkező duplikációk megelőzésére, a strukturált belső védelmi mechanizmusok üzemeltetésére. A pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló második irányelv (a 2015. december 23-i (EU) 2015/2366 európai parlamenti és tanácsi irányelv, a továbbiakban: második pénzforgalmi szolgáltatási irányelv) hatályon kívül helyezi a 2007/64/EK irányelvet, és új szabályokat állapít meg a fizetési láncban részt vevő fogyasztók, kereskedők és vállalkozások jobbiztonságának garantálása, valamint a pénzforgalmi szolgáltatások piacára vonatkozó jogi keret korszerűsítése érdekében. A tagállamoknak a második pénzforgalmi szolgáltatási irányelvet 2018. január 13-ig kellett átültetniük a nemzeti jogba. Az Európai Adatvédelmi Testület¹¹⁰ 2020. december 15-én elfogadta a második pénzforgalmi szolgáltatási irányelv és az adatvédelmi rendelet kölcsönhatásáról szóló a 02/2020. sz. Iránymutatást, amely állást foglal pl. a pénzügyi számlák kezeléséről, a csalások megelőzéséről, a személyes adatok védelmének kategóriájáról, a biztonságról, az elszámoltathatóságról, a profilalkotásról, stb.

A jövő egyik komoly kérdése a következő: válhat-e a személyes adatunk valamilyen egyedi érték-hordozóvá, kvázi fizetőeszközzé pl. a közigazgatás-, vagy a napi élet (kereskedelem, közlekedés) tranzakciói területén akár személyes formában, de különösen az elektronikus „világban”? A számítógépen végzett minden cselekedetünk gyakorlatilag már rögzíthető, tehát elvben felhasználható mind hasznos, mind nem kívánatos formában. A válasz valószínűleg igen, de a felhasználók érdekében éppen itt jön az uniós, illetve az állami szerepvállalás szükségessége a megfelelő szabályozási keretek kidolgozása (a magán és szervezeti érdekek

¹¹⁰ EDPB: European Data Protection Board https://edpb.europa.eu/edpb_en Letöltés: 2022.07.17.

védelve) tekintetében (valószínűleg ennek érdekében zajlik az EU adatkormányzásról szóló rendelettervezetékének előkészítése, amelynek nyilván sor kerül a hazai implementációjára is.)

3.3.4. Pénzügyi biztonság

POSTAI PÉLDA

A biztonság pénzügyi értelmezhetősége önmagában is rendkívül széleskörű. A lehetőségek közül csak egyetlen szegmenst, a pénzkezelés fizikai formáiról teszünk rövid említést (felhasználva a nagy készpénzforgalmat bonyolító Magyar Posta Zrt. példáját), de terjedelmi okokból nem tárgyalom a pénzügyi biztonsághoz köthető további közvetett aspektusokat (pl. a stabilitást, az értékállóságot, az árfolyamkockázatokat, az inflációt, az elektronikus pénzforgalom különböző változatait, stb.). A kijelölt magyar egyetemes postai szolgáltató közel háromezer hazai ügyfélszolgálati pontján „átfolyó” éves készpénzforgalom több ezer Mrd. forint, amely nagy háttérbiztonsági üzemeltetési feltételek folyamatos teljesítését igényli.

A Magyar Posta Zrt. alapvetően nem folytat/hat/ banki tevékenységet, pénzforgalmi szolgáltatásai közvetítő jellegűek mind a banki (jelenleg Takarékbank, MKB Bank), mind a biztosítási (nyugdíj, ingatlan, utas, gépjármű, élet, baleset), mind a megtakarítási (pl. állampapírok) területeken. A hagyományos pénzforgalmi termékei körül csupán a készpénzátutalási megbízást, a csekkbefizető automatákat, vagy a belföldi és a nemzetközi postautalványokat, a készpénzátutalási, -kifizetési szolgáltatásokat említem csupán, amelyek közül néhányuk van elektronikus bonyolítási lehetősége is. A Posta pénzügyi biztonsági szabályainak

- egy része – a dolog természetéből eredően – nem publikus (ide tartoznak pl. a pénzügyi logisztikai folyamatok /pénzellátás, pénzbegyűjtés, pénztovábbítás, készpénzes nyugdíjkézésési szabályok, főpénztári feldolgozási folyamatok, postahelyi pénzkezelési szabályzatok, stb./),
- más része viszont nyilvános (ide tartoznak az egyes pénzforgalmi termékekhez külön-külön rendelt ún. „Általános Szerződési Feltételek”).¹¹¹

¹¹¹ Lásd: <https://www.posta.hu/ugyfelszolgalat/aszf/penzforgalom/aszf>,
https://www.posta.hu/ugyfelszolgalat/aszf/penzforgalom/kozvetített_aszf Letöltés: 2022.09.24.

3.4. FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A fejezet bevezető részében rövid áttekintettem a szakirányú történeti, szakjogi és igazgatási helyzetet, majd a terminológiai helyzetképet analizáltam, s megállapítottam, hogy mind a „fenntarthatóság”, mind az „egyensúly” – állapotfogalom révén – az átlagosnál sokkal nehezebben definiálható. A pontos definíció hiánya egyaránt és negatív irányban befolyásolhatja az értelmezést, a kutathatóságot és a fejlesztést is (bizonyos értelemben átláthatatlanságot, parttalanságot okozva). Minél szélesebb körben használatos egy fogalom, annál nehezebb egy mondatban, pontosan, hibátlanul definiálni annak lényegét, s kizárni egyedi érdekek nem kívánatos befolyását. Mindkét fogalom szinte korlátlanul kiegészíthető jelzőkkel, további teoretikai és terminológiai problémákat idézve elő. Ez történik pl. a „fenntarthatóság” és a „fenntartható fejlődés” fogalmi tekintetében is. E fogalmak aligha használhatóak egymás helyett (szinonimaként), hiszen a fejlődés kizárhatja a fenntarthatóságot. Ezért javasolható olyan – több tudományterület képviselőit is magában foglaló, központilag finanszírozott – kutatócsoport létrehozása (pl. projekt formájában), amely – a definícióalkotás követelmény rendszerének megfelelően – megalkotná a „fenntarthatóság” és az „egyensúly” általános tudományos-terminológiai definícióját, illetve – elvárható többletként – körvonalozná a legfontosabb, kiemelt ágazatok és szakterületek specialitásait, azok egymáshoz viszonyított kapcsolatrendszerét.

A fogalmi kritériumok (indikátorok, karakterisztikák) tekintetében sokszínű, vegyes helyzetkép tárul elénk, amelyek külső, belső harmonizálása nagy kihívás. A 2022 novemberében véget ért „COP27”¹¹² világkonferencia is csak részeredményeket hozott, a szegényebb országok számára később létrehozandó (de a konferencián még létre nem hozott) káralap formájában. Itt egyszerre körvonalazhatóak kutatói és közigazgatási kihívások: A kutatói az indikátorok értékelésének, időnkénti cseréjének kérdése és a fenntarthatósági indexek folytonos megítélése, a közigazgatási pedig egyrészt saját szerepkörének szükségszerű bővítésével kapcsolatos többletteendők ellátása, másrészt a tulajdon- és érdekviszonyok, valamint a fenntarthatósági/egyensúlyi célok között érzékelhető ellentmondás feloldásának kezelése. El kell érni, hogy a gazdasági érdekek ne írassanak felül szinte minden társadalmi problémát, ugyanakkor a gazdasági alapot és annak felépítményi rendszerét azonos szinten, egymással mellérendelt viszonyban kezelje minden érintett fél.

¹¹² Ötvenkilenc ország közül Magyarországot az 50. helyre rangsorolja az Éghajlatváltozási Teljesítési Mutató, amelyet 2022. november közepén hoztak nyilvánosságra az ENSZ 27. „klímacsúcsán”, amely a vizsgált országoknak a klímaváltozás ellen tett intézkedéseit értékeli (összeállította a Germanwatch nevű német civil szervezet).

Posztulátumként megalkottam két fogalmi definíciót (fenntarthatóság, egyensúly).

A nemzetközi szervezetek és az állam lehetséges szerepvállalásainak elemzése után arra a következtetésre jutottam, hogy állami szerepvállalás nélkül nem létezhet sem fenntarthatóság, sem egyensúly, sem gazdasági növekedés, sem versenyképesség, sem nemzetközi integráció.

Fontosnak tartanám

- egy fenntarthatósági kerettörvény megalkotását/előkészítését, az eddig létező elképzelések, javaslatok kodifikációja, többoldalú egyeztetése és konszenzusos továbbfejlesztése útján (a definíciót részben a kerettörvény is rendezhetné),
- külön kutatásban felmérni azt, hogy a 3.3.1.2., illetve 3.3.1.3. pontokban szereplő tételek milyen módon állnak összefüggésben a különböző részterületi fenntarthatósági indikátorokkal és hogyan segítik elő a célok fokozatos elérését,
- annak eldöntését, hogy korlátozzunk/megszüntessünk-e valamely közszolgáltatást részben/egészben (olyan nem kívánatos esetben), ha annak „fenntarthatósági mutatói” rosszak és megfelelő átalakításukra nincs anyagi fedezet, vagy technológiai lehetőség.

Megállapítottam, hogy

- a költségvetés tervezésénél a továbbiakban folyamatosan számolni kell a fenntarthatósági célok (egyre növekvő tendenciájú) költségterveivel,
- több területen várnak kifejlesztésre (pl. fenntarthatósági szempontból) a felépítményi jellegű szaklogisztikai irányzatok, közöttük az állami (közigazgatási) logisztika is,
- az SFI-t, mint egyik eszközt, alkalmasnak tartom az előttünk álló fenntarthatósági, egyensúlykezelési változások előrelátó kezelésére és ennek bázisán számunkra kedvező hatások, szituációk elérésére. A társadalmi jövőképesség nemcsak országokra, hanem szervezetekre, intézményekre, településekre is könnyen értelmezhető, adaptálható,
- a CSR témámhoz való kapcsolódása segíthet a gazdasági társaságoknak abban, hogy saját feladatkörükbe implementálják az ökológiai és társadalmi témaköröket,
- a fenntarthatósági, egyensúlyi kérdések kezeléséhez nem feltétlenül elég a társadalmi (értsd: régió, vagy országos szintű) innováció (adott közösség problémáinak megoldására érdekében kifejtett tevékenység), ide (a kiterjedtség és megvalósíthatóság okán) a földkerekség egészét átfogó, világszintű innovációk szükségesek. Ennek hazai leképezéséhez érdemi segítséget adhatnak a közelmúltban megjelent, s maguknak méltó helyet követelő új, paradigmikus léptékű közgazdasági eszmeáramlatok és azok támogató elemei (hálózat, ESG, digitalizáció, stb.),

- álláspontom szerint az állam gazdaságpolitikai szerepvállalására nagyon sok „egyensúlypár” tekintetében szükség van. A különböző típusú egyensúlyok idővel mindenütt megbomlanak és azok legfeljebb a természet törvényei által determináltak „állnak automatikusan helyre”, de a társadalomtudományokban (így a közigazgatásban és a közgazdaságtanban) az egyensúly helyreállítása (fenntartása) folyamatos fókusz, szakmai hozzáértést követelő, élő- és holtmunka, idő- és finanszírozás igényes feladat,
- bár az egyenlőtlenségek, egyensúlyi hiányosságok forrásait, azok megszüntetését is több tényező determinálhatja, de azokat legtöbbször csak a hatalmi helyzetben lévő apparátus (legyen az globális, regionális, vagy hazai) képes érdemben kezelni,
- a témában egyre fokozottabb jelentőséget kell tulajdonítani a pénzügyi adatvédelem (itt várható az uniós, illetve az állami szerepvállalás további megjelenési formája), illetve a pénzügyi biztonság szerepének, alapkövetelményei betartásának.

4. NYUGDÍJCÉLÚ ÖNGONDOSKODÁS

4.1. A NYUGDÍJRENDSZER FENNTARTHATÓSÁGÁT FENYEGETŐ KOCKÁZATOK ÉS A STABILIZÁLÁS ÉRDEKÉBEN TETT INTÉZKEDÉSEK

A felosztó-kiróvó elven működő magyar állami nyugdíjrendszer fenntarthatóságára sok ország nyugdíjrendszeréhez hasonlóan egyre nagyobb fenyegetést jelent az immár évtizedek óta romló demográfiai helyzet, amely ráadásul a jövőre nézve sem kecsegtet sok jóval. A népesség egyre fokozódó mértékű előregedése köztudottan nem csak Magyarországra jellemző, hanem a világ nagy részére, ezen belül különösen Európára.

Az EU statisztikai hivatala (Eurostat) által publikált adatok alapján az unión belül az idősnek tekintett személyek, vagyis a 65 évesek és idősebbek aránya 2021-ben a teljes lakosság 20,9 %-át tette ki. Az Eurostat becslése alapján ez az érték 2035-re 26,1 %-ra, míg 2050-re 29,5 %-ra fog emelkedni. Magyarország esetében a 2021-es arány 20,4 %, a 2035-re várható 22,6 %, míg a 2050-re prognosztizált 27,7 %. (Eurostat-Elderly, 2022.) Az időskori függőségi ráta, mely azt mutatja, hogy a 64 évesnél idősebb népesség aránya mekkora a 15 és 64 év közötti életkorú népességhez képest, az EU-ban 2020-ban 32,0 % volt, amely 2040-re várhatóan 46,8 %-ra, 2060-ra pedig 54,0 %-ra nő; hazánkra vonatkoztatva ezek az arányok alacsonyabbak: a 2020-as érték 29,3 %, a 2040-re várt 39,4 %, a 2060-ra becsült pedig 52,0 %. (Eurostat-Projected old-age, 2021.)

Az idősök arányának növekedése önmagában örvendetesnek minősíthető, hiszen ez azt mutatja, hogy nő a várható élettartam, és ezen belül remélhetőleg az egészségesen eltöltött évek száma is. A nyugdíjrendszerek szempontjából különösen fontos adat a 65 éves korban várható élettartam, amely szerint Magyarországon 2020-ban átlagosan 14,8 évig éltek még a 65 éves férfiak, a 2040-ben várható érték 17,9 év, a 2060-ra becsült 20,6 év. A nők esetében, mint közismert, hosszabb várható élettartammal lehet számolni e tekintetben is: 2020-ban átlagosan 18,8 évig éltek még 65 éves koruk után, ez 2040-re 21,6 évre, 2060-ra pedig 24,2 évre nőhet. (Eurostat-Projected life expectancy, 2021.)

A nyugdíjrendszerek szempontjából a hosszabb élettartam változatlan egyéb paramétereket feltételezve növekvő terhelést jelent. Ehhez Magyarország esetében még hozzáadódott az is, hogy az 1990-es évek végén végrehajtott nyugdíjreform létrehozta a magánnyugdíjpénztárakat, amelyekbe az először a munkaerőpiacra lépőknek kötelező volt a belépés, és a munkavállalói

nyugdíjjárulék egy részét is oda kellett befizetni utánuk a munkáltatóknak. A pénztártag csak a megállapítandó állami nyugdíja 75 %-ára volt jogosult, a kieső rész pótlására szolgált a pénztári kiegészítő nyugdíj. A tagságra kötelezetteken kívül is sokan beléptek ezekbe a pénztárakba, és ahogy egyre nagyobb lett a szektor taglétszáma, amely 2010-re már meghaladta a 3 millió főt, úgy vált egyre jobban érezhetővé az állami nyugdíjrendszerből ebből adódóan kieső járulékbévételek hiánya, hiszen a felosztó-kiróví elvből adódóan az adott évi nyugdíjkifizetéseket az adott évi nyugdíjjárulékokból – és hiány esetén a költségvetési kiegészítésből – finanszírozzák. Tekintettel arra, hogy a pénztártagság zöme a fiatalabb korosztályokból került ki, a bevételi oldalon kieső járulékokkal szemben a kiadási oldalon csak minimálisan csökkent a nyugdíjfizetési kötelezettség. A kormány főleg ennek hatására 2010 októberében előbb csak felfüggesztette a magánnyugdíjpénztárakba irányuló tagdíjbefizetéseket, majd 2012 elejétől el is törölte a nyugdíjjárulék terhére történő tagdíjfizetési kötelezettséget, és eltörölte a pályakezdőkre vonatkozó belépési kötelezettséget is, az önkéntes nyugdíjpénztárakhoz hasonló működési modellre átállítva ezzel a pénztárakat. A tagok számára felkínálták az állami nyugdíjrendszerbe való visszalépés lehetőségét azzal, hogy a visszalépők olyan helyzetbe kerülnek, mintha sosem lettek volna a magánnyugdíjpénztárak tagjai, újra jogosultak lettek a 100 %-os állami nyugdíjra. Akik nem léptek vissza, azok a kieső 25 %-os állami nyugdíjnak egy részéről le kellett, hogy mondjanak, a pontos arány attól függ, hogy miként viszonyul a 2010 októbere előtti magánnyugdíjpénztári tagság hossza a nyugdíjmegállapítás során figyelembe vehető szolgálati idő hosszához. A tagok túlnyomó része a visszalépés mellett döntött, így az ő pénztárban felhalmozott számlaegyenlegük az ún. hozamgarantált tőke feletti rész kivételével átkerült a Nyugdíjreform és államadósságsökkentő alapba. A mintegy 3 000 milliárd Ft-nyi összeg lehetővé tette, hogy csökkenjen az állami nyugdíjrendszerre nehezedő nyomás, ezzel párhuzamosan a nők 40 éves jogviszony alapján járó nyugdíját leszámítva, amelyet 2011-től vezettek be, 2012 óta más módon nincs lehetőség az általánosan irányadó nyugdíjkorhatár betöltése előtt öregségi nyugdíjat megállapítani. Korábban számos jogcímen kaphattak a munkavállalók korhatár előtti teljes összegű öregségi nyugdíjat, így például a honvédelmi, rendvédelmi dolgozók, egyes veszélyes vagy különösen megterhelő munkakörökben dolgozók (bányászok, sugárzásnak kitett helyen dolgozók, stb.), míg egy bizonyos életkor felett bárki jogosult volt csökkentett összegű korhatár előtti nyugdíjra. Ezek az ellátások, bár összességükben alacsonyabbak voltak, mintha az adott munkavállaló az általánosan irányadó nyugdíjkorhatár betöltésekor kérte volna a nyugdíjmegállapítást, összességében jelentős terhet jelentettek a társadalombiztosításnak. A nyugdíjreform részeként a kormány úgy ítélte meg, hogy ha ezek jövőbeli megállapításának lehetőségét megszünteti,

akkor ezzel egy ideig részben tehermentesíti a társadalombiztosítást, természetesen a későbbiekben ezek a kiadások nagyobb összegben fognak jelentkezni, de nem biztos, hogy az érintettek mindegyike végigdolgozza azt az időszakot, amely a korábbi és az új szabályok által lehetővé tett nyugdíjmegállapítás időpontja között van, tehát van rá esély, hogy a nekik járó nyugdíjkifizetéseket nemcsak időben sikerült későbbre átcsoportosítani, hanem még azok várható összértéke is kisebb lesz.

A nyugdíjrendszer fenntarthatósága szempontjából fontos következő lépésre, a korhatáremelésre a 2010-es évek közepétől került sor, amikor a 62 éves korhatárt lépcsőzetesen módosították. Az 1952-ben születetteknek 62 és fél évre emelkedett, az 1953-ban születetteknek 63 évre, majd korévenként fél évvel addig, hogy az 1956 után születetteknek ez már 65 év lett. A nyugdíjrendszer ezeknek az intézkedéseknek, valamint részben a növekvő foglalkoztatottságnak köszönhetően stabilabbá vált, azonban a demográfiai fenyegetettség nem múlt el. Az MNB munkatársai által készített tanulmány (Freudenberg-Berki-Reiff, 2016.), amely anonimizált mikroszintű adatokat is felhasznált az elemzések során, arra a következtetésre jutott, hogy a nyugdíjrendszernek 2012-ben fennálló, a GDP mintegy 2,7 %-át kitevő hiánya a végrehajtott reformlépéseknek köszönhetően mérséklődött, és ez a tendencia folytatódni fog egészen 2032-ig, ezen belül 2025-től szufficites lesz, és az is marad 2037-ig, amikortól ismét deficitessé válik. A hiány 2052 körül érheti el ismét a 2012-es szintet a GDP arányában, majd 2063 táján túllépi majd annak a 4 %-át is.

A Nyugdíjbiztosítási alap elmúlt néhány évi bevételeit és kiadásait összehasonlítva ha a kiadási oldalból kivonjuk a nyugdíjprémium és a 13. havi nyugdíj újbóli bevezetéséhez kapcsolódó kifizetéseket, a bevételi oldalból pedig szintén kivonjuk a költségvetésből ezekre a célokra átvezetett összegeket, megkapjuk az általam „szokásosnak” tekintett egyenleget. Ezek alapján megállapítható, hogy 2015-ben¹¹³ és 2016-ban¹¹⁴ minimális többlet volt, 2017-ben viszont már 0,5 %-os GDP-arányos hiány mutatkozott¹¹⁵, amely 2018-ban szinte teljesen eltűnt¹¹⁶, 2019-

¹¹³ Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről szóló 2014. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 2016. évi CXXII. törvény <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600122.TV&pagenum=7>, Letöltés: 2022.03.17.

¹¹⁴ Magyarország 2016. évi központi költségvetéséről szóló 2015. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 2017. évi CLXX. törvény <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700170.TV&pagenum=7>, Letöltés: 2022.03.17.

¹¹⁵ Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről szóló 2016. évi XC. törvény végrehajtásáról szóló 2018. évi LXXXIV. törvény <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800084.TV&pagenum=7>, Letöltés: 2022.03.17.

¹¹⁶ Magyarország 2018. évi központi költségvetéséről szóló 2017. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 2019. évi LXXIX. törvény <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900079.tv>, Letöltés: 2022.03.17.

ben is csak 0,2 %-os volt¹¹⁷, 2020-ban azonban már 0,8 %-ra emelkedett¹¹⁸, és 2021-ben is ezen a szinten maradt¹¹⁹. A 2022-es és a 2023-as évekre még nem áll rendelkezésre tényadat, a költségvetés tervezett számai¹²⁰ alapján a deficit 0,5-0,6 %-ra mérséklődhet. A hiány mértéke 2020-tól magasabb, mint amit a tanulmányban becsültek, ezen túlmenően a 13. havi nyugdíj intézményének fokozatosan, 4 év alatt történő újbóli bevezetése várhatóan hosszabb távon is folyamatos költségvetési átcsoportosítást fog szükségessé tenni, miközben – legalábbis egyelőre – úgy tűnik, hogy e nélkül is kedvezőtlenebb a Nyugdíjbiztosítási alap finanszírozási helyzete, mint amit a hivatkozott tanulmány becsült.

Érdeemes megvizsgálni, hogy az összes, megnevezésétől függetlenül tartalmában nyugdíjjáruléknak tekinthető befizetési kötelezettségen belül milyen arányokat képvisel a munkaadókat, illetve a munkavállalókat által fizetendő járulék. A munkavállalói járulék 2016-ig az összes járulék mintegy 27-32 %-át tette ki kisebb ingadozásokkal attól függően, hogy az adott évben történt-e módosítás a járulékok mértékét illetően. Ez a viszonylag stabilnak tekinthető arány azonban 2016-tól egyre inkább felborult, mivel a munkavállalói járulék aránya 2017-ben és 2018-ban 39 %-ra ugrott, majd 2019-ben 43 %-ra, 2020-ban 46 %-ra, 2021-ben 47 %-ra, míg 2022-ben 52 %-ra emelkedett. Látszik tehát, hogy a kormány, miközben a foglalkoztatás ösztönzése érdekében csökkenti a munkához kapcsolódó közterheket, ezt elsősorban a munkáltató által fizetendő szociális hozzájárulási adó mértékének csökkentésével, valamint ezen adófajtan belül a nyugdíjrendszer finanszírozására fordítható rész arányának csökkentésével teszi meg. Ennek eredményeképpen egyre inkább a munkavállalókra helyeződik át a nyugdíjrendszer finanszírozásának terhe: ha a fentebb említett, az összes járulékon belül a munkavállaló járulék arányának kisebb ingadozásaival járó időszak utolsó évéhez, 2016-hoz viszonyítunk, a munkavállalók relatív terhelése 2022-re 63 %-kal nőtt. Amennyiben viszont ennek az időszaknak az átlagos értékéhez hasonlítjuk a 2022-es munkavállalói járulék arányát, a terhelés növekedése már 76 %-os; mindkét módon számított relatív terhelésnövekedés igen jelentős mértékűnek tekinthető. Kérdés, hogy a munkáltatói

¹¹⁷ Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről szóló 2018. évi L. törvény végrehajtásáról szóló 2020. évi CXVII. törvény <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000117.tv>, Letöltés: 2022.03.17.

¹¹⁸ Magyarország 2020. évi központi költségvetéséről szóló 2019. évi LXXI. törvény végrehajtásáról szóló 2021. évi CXVI. törvény <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100116.tv>, Letöltés: 2022.03.17.

¹¹⁹ Törvényjavaslat a Magyarország 2021. évi központi költségvetéséről szóló 2020. évi XC. törvény végrehajtásáról <https://drive.google.com/drive/folders/1Wfk4qVhxigYGxby1tHWRXa4gGMZ5e8zz>, Letöltés: 2022.11.20.

¹²⁰ 2021. évi XC. törvény Magyarország 2022. évi központi költségvetéséről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100090.tv>, Letöltés: 2022.11.22.;

Magyarország 2023. évi központi költségvetéséről szóló 2022. évi XXV. törvény <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2200025.TV×hift=20230101&searchUrl=/gyorskereso>, Letöltés: 2022.11.22.

teherviselés arányának csökkentése tovább folytatódik-e, de véleményem szerint ennél nagyobb kockázatot jelent, hogy az összesített járulékszint bruttó keresethez mért aránya jelentős mértékben csökkent az elmúlt néhány évben: míg 2013-ban ez még 37 % volt, 2022-ben már csak 19,3 %, tehát kilenc év alatt csaknem a felére esett vissza.

Látható tehát, hogy az állami nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságát veszélyeztető kockázatok mérséklődtek ugyan a 2010 óta végrehajtott stabilizációt elősegítő intézkedések következtében, de teljesen nem szűntek meg, továbbá a 13. havi nyugdíj intézményének újbóli bevezetése felveti azt a kérdést, hogy ez a többletjuttatás meddig lesz finanszírozható. Egyetértek Novoszáth Péter véleményével, mely szerint *„Ez a rendszer csak akkor tartható fenn biztonságosan, ha a bevételek fedezik a kiadásokat. Így a foglalkoztatottak számának lépést kellene tartania a nyugdíjasok számával. Napjainkban azonban azt tapasztalhatjuk, hogy az életkor meghosszabbodásával egyre nagyobb számú nyugdíjas réteget kell „eltartani”, amely mellett viszont a gazdasági teljesítmények növekvő alakulása esetén is egyre kevésbé fedezik a befolyó járulékbévételek a nyugdíjakat, az elöregedő társadalommal együtt járó egészségügyi kiadások növekedését. Ezért az államnak már most fel kell készülnie arra, hogy a társadalombiztosítási rendszer 2035 után is hosszú távon gazdaságilag fenntartható maradjon.”*(Novoszáth, 2017.) A kormány 2022-ben készített egy ún. helyreállítási és rezilienciaépítési tervet, amelyet az Európai Bizottság véleményezett. Ennek egyik pontja foglalkozik az állami nyugdíjrendszer átalakításával is, a reformok célja a nyugdíjrendszer közép- és hosszú távú költségvetési fenntarthatóságának támogatása, a munkával töltött életszakasz meghosszabbításához való hozzájárulás, az alacsonyabb jövedelmű nyugdíjasoknak folyósított nyugdíjak megfelelőségének erősítése mellett, és a reformoknak tartalmazniuk kell automatikus kiegyenlítő mechanizmusokat, valamint a nyugdíjrendszer paramétereinek módosításait is; a megvalósítás három szakaszra osztható. Először 2023 IV. negyedévéig független nemzetközi szakértői jelentést kell készíteni a nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatósági kihívásaira adható szakpolitikai lehetőségekről, amely áttekinti a nyugdíjrendszert, annak pénzügyi fenntarthatóságát és konkrét javaslatokat ad a nyugdíjrendszer közép és hosszú távú fenntarthatóságának biztosítására megfelelő bevételi intézkedések és automatikus kiegyenlítő mechanizmusok révén a megfelelőség megőrzése mellett, különösen a jövedelmi egyenlőtlenségek kezelése révén, és amely 2070-ig terjedően tartalmazza a GDP arányában kifejezett nyugdíjkiadások várható alakulását az Európai Bizottság 2021-es idősügyi jelentésében (Ageing Report) előre jelzettekhez képest. A jelentés mellé fenntarthatósági, egyenlőtlenségi és megfelelőségi szempontokat is figyelembe vevő

hatásvizsgálatot is kell készíteni. Ezt követi majd 2024 II. negyedévéig a kormány szakpolitikai javaslata a nyugdíjrendszer módosítására, amelynek kidolgozás során egyeztetni kell a szociális és gazdasági partnerekkel és más érdekelt felekkel, meg kell azt vitatni többek között a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanácsban, az Idősek Tanácsában és az EU Gazdaságpolitikai Bizottságának időügyi munkacsoportjában, valamint nyilvános konzultációra kell a javaslatot bocsátani. Végezetül 2025. március 31-ig hatályba kell léptetni a szükséges jogszabálmódosításokat. A szakpolitikai javaslatoknak egyebek mellett ki kell térniük a munkával töltött életszakaszok meghosszabbítása érdekében a nyugdíjkorhatárnak a várható élettartamhoz való kötésére, a tényleges nyugdíjba vonulási életkor átlagos értékének emelésére, a hosszabb munkával töltött életszakaszok ösztönzésére a korai nyugdíjba vonulás szankcionálásával, ugyanakkor csökkenteni kell a nyugdíjasok közötti jövedelmi egyenlőtlenségeket is. (Európai Bizottság⁸, 2022.)

A kormány által tervezett intézkedésektől függetlenül érdemes megvizsgálni azt, hogy a jelenlegi nyugdíjmegállapítási szabályok változatlanságát feltételezve a nyugdíjazáskor esetlegesen kieső jövedelem ellensúlyozható-e a hazánkban legelterjedtebb intézményesített nyugdíjcélú öngondoskodási formába, az önkéntes nyugdíjpénztárakba teljesített tagdíjbefizetések jelenlegi átlagos szintje mellett. Ehhez a továbbiakban először röviden bemutatom az önkéntes nyugdíjpénztári rendszer hazai történetét és a szektor jelenlegi helyzetét.

4.2. AZ ÖNKÉNTES NYUGDÍJPÉNZTÁRI SZEKTOR RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE ÉS JELENLEGI HELYZETE

Magyarországon a kötelező állami nyugdíjrendszer csak a II. világháború után, az 1920-as évek végén kezdett kialakulni, de akkoriban még közel sem volt olyan széles körű, mint napjainkban. A központi kormányzatban foglalkoztatottak már 1849-től részesülhettek nyugdíjban, ezt követte 1875-ben a népiskolai tanítók, nevelők számára létrehozott nyugdíjrendszer, majd 1885-től ezt kiterjesztették a közszolgálati alkalmazottakra is. Ezzel párhuzamosan, már a XIX. század végén megjelentek azok a nem az állam által foglalkoztatott munkavállalók egyes csoportjai, illetve nagyobb munkáltatók által létrehozott egyletek, amelyek a már korábban is létező baleset- és betegségbiztosítással foglalkozó egyletek keretében kibővítették tevékenységüket a nyugdíjbiztosítással. Ezek közül kiemelendő a nyomdászok által 1892-ben alapított Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjegylete, amelybe beléphetett minden legalább 14 éves munkaképes férfi és nő, aki hivatásszerűen dolgozott, továbbá a háziasszonyok

is. Nyugdíj szolgáltatásra az vált jogosulttá, aki legalább 40 évnyi tagsággal rendelkezett, és ez idő alatt fizette az előírt járulékot. A fővárosi vállalatok jelentős része néhány éven belül beléptette alkalmazottait az egyesületbe, és fizette utánuk a járulékot; az egyesület taglétszáma 1917-re megközelítette a kétszázezer főt. (A magyar társadalombiztosítás ötven éve, 1942.)

A II. világháborút követően, 1928-ban fogadták el az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról szóló XL. törvénycikket, amely az egy évvel korábbi betegség- és balesetbiztosítási törvénycikk által létrehozott két új intézmény, az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) és a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete (MABI) feladataként határozta meg a nyugdíjbiztosítást is, amely az első általános jellegűnek tekinthető nyugdíjrendszer, bár ez még mindig nem terjedt ki többek között a mezőgazdaságra, az erdészetekre, a halászokra, méhészekre, az állam, a törvényhatóságok, városok, községek és az általuk működtetett intézmények alkalmazottaira, azokra a tisztviselőkre, amelyek külön nyugdíjintézményekhez tartoztak. A jogszabály lehetővé tette, hogy a már működő vállalati nyugdíjpénztárak, nyugdíjegyletek bizonyos feltételek teljesítése esetén elismert vállalati nyugdíjintézményként működhessenek tovább, ezáltal a működtető vállalatoknak nem kellett az alkalmazottaikat beléptetniük az állami nyugdíjrendszerbe. (Igazné, 2006.) Az állam 85 intézményt tekintett elismertnek, mintegy 16 ezer taggal, az intézmények száma a II. világháború előestéjén 88-ra nőtt, azonban taglétszámuk nem emelkedett érdemlegesen. Ezek várományfedezeti elven működtek, amely azt jelentette, hogy a befizetett járulékokat befektették, és a tőke, valamint annak hozamai fedezték a kifizetendő nyugdíjakat. A nyugdíjpénztárak tőkéjükből a hosszú távon várható kiszámítható megtérülésre, valamint az ingatlanok értékállóságára tekintettel előszeretettel építettek bérházakat; némelyiken még ma is látható a nyugdíjpénztárra, mint tulajdonosra utaló felirat. A háború pusztítása, majd az 1945-46-os hiperinfláció a nyugdíjpénztárak vagyonát is nagyrészt megsemmisítette, illetve elértéktelenítette, de ugyanez történt az állami nyugdíjrendszerrel, amely akkoriban még szintén várományfedezeti elven működött. A kormányzat érzékelvén ezt, 1947-ben úgy döntött, hogy az állami nyugdíjrendszert felosztó-kiróvó elven működtetik a továbbiakban. Ennek az a lényege, hogy a befizetéseket nem fektetik be, vagyis nem tőkésítik, hanem az adott évi befizetésekből finanszírozzák az abban az évben teljesítendő kifizetéseket. Ez abban a helyzetben azért volt előnyös, mert a várományfedezeti elvvel szemben nem kellett hosszú évekig várni arra, hogy összegyűljön a szükséges nagyságú vagyon, rögtön lehetett kifizetéseket teljesíteni, ráadásul a befizetők száma jóval meghaladta a nyugdíjra jogosultakét. Ahogy a kommunisták átvették a hatalmat, egyre inkább a központosítás felé haladt a

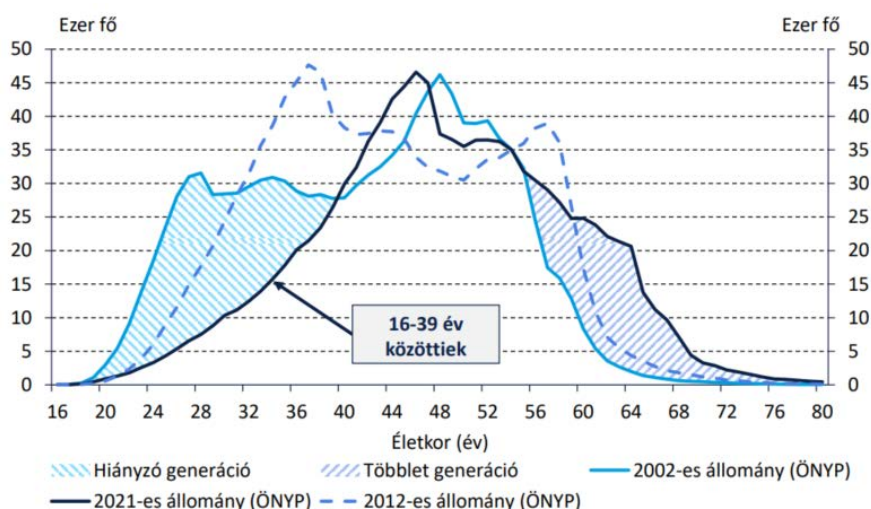
nyugdíjbiztosítás is. A vállalati nyugdíjpénztárakat megszüntették, tagjaik átkerültek az Állami Vállalatok Központi Nyugdíjpénztárához, majd 1950-től az Országos Nyugdíjintézet vette át a vállalati és közszolgálati nyugdíjellátások folyósítását. (Pallas 70, 2011.)

Már a rendszerváltást megelőző években felmerült az állami nyugdíjrendszer átalakításának kérdése, mivel az 1980-as évek közepétől egyre inkább előtérbe kerültek a rendszer hosszú távú fenntarthatóságát fenyegető demográfiai kockázatok, így többek között a várható élettartam növekedése, a születésszám csökkenése, a nyugdíjasok és a járulékfizetők arányának kedvezőtlen irányú változása. Ezeket a kockázatokat felerősítette, hogy a rendszerváltást követően tömegével szűntek meg a munkahelyek, ezzel jelentősen csökkent a járulékfizetők száma, miközben a tartós munkanélküliség elől menekülési lehetőséget nyújtott az akkoriban még elérhető korhatár előtti nyugdíj, valamint a rokkantnyugdíj, főleg utóbbi ellátást igénybe vevők száma nőtt meg drasztikusan. A nyugdíjrendszer tehát mind a bevételi, mind a kiadási oldalon nyomás alá került. A szakértők körében az 1990-es évek elején konszenzus alakult ki a rendszer paradigmaticus átalakításával kapcsolatban, hárompilléres nyugdíjrendszert javasoltak. Az első pillér a központi költségvetésből finanszírozott, állampolgári jogon járó fix összegű állami alapnyugdíjat, a második a kötelezően befizetett járulékokból felosztó-kiróvó elven finanszírozott, a munkajövedelemre épülő szintén állami nyugdíjat, míg a harmadik önkéntesen választhatóan kiegészítő magánbiztosítást jelentett volna. (Szikra, 2017.) Az Országgyűlés a 60/1991. (X. 29.) számú határozatával el is fogadta ezt a koncepciót, végül azonban ebben a formában sosem valósult meg, ugyanakkor a harmadik pillér létrehozása érdekében megkezdődtek az előkészítő munkálatok, majd az országgyűlés elfogadta az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló 1993. évi XCVI. törvényt (Öpt.), amely 1993. december 6-án lépett hatályba. Ezzel több mint négy évtizedes szünetet követően ismét lehetővé vált az állami nyugdíjrendszertől független, önkéntes alapon létesített tagsággal rendelkező kiegészítő nyugdíjpénztárak működése. Nagy érdeklődés mutatkozott a régi-új intézménytípus iránt, már a törvény hatályba lépését követő évben 70 pénztárt alapítottak, tehát közel annyit, mint ahány elismert vállalati pénztár működött 1939-ben, 1995 végén ezek száma több mint a kétszeresére, 186-ra nőtt, 1996 végére pedig 236-ra. A nyugdíjpénztárak száma a csúcspontot 1997-ben érte el 243 intézménnyel, ezt követően azonban megkezdődött egy konszolidálódási folyamat, amelynek eredményeképpen 2001 végén már csak 89 pénztár volt, öt évvel később visszaesett a számuk az indulás évének szintjére, majd 2013 végén 50 alá, a kézirat lezárásakor elérhető legfrissebb, 2022. III. negyedéves adatok szerint pedig mindössze 31 intézmény maradt a piacon. A taglétszám alakulása ennél jóval egyenletesebb volt: az első évben alig 7 ezer fő

lépett be a pénztárakba, 1995 végén a taglétszám 194 ezer fő volt, 1996-ban 468 ezer fő, 1997 végén 675 ezer fő, a következő év végére pedig megközelítette az 1 milliós határt (940 ezer fő), tehát láthatóan az új intézményi forma köztudatba kerülését követően nagy érdeklődés mutatkozott iránta (Gál, 2006.); a bővülés dinamikája a következő évtől azonban lelassult, de a taglétszám kisebb ingadozásokkal tovább emelkedett egészen 2008. III. negyedévéig, amikor 1 millió 406 ezer fővel tetőzött. Onnantól kezdve viszont egyértelműen csökkenő tendencia érvényesült, amely 2020-tól váltott át stagnálásba, 2022 III. negyedévének végén 1 millió 96 ezer pénztártagról beszélhetünk. (MNB Statisztika-Pénztári szektor idősorai, 2022.)

Az önkéntes nyugdíjpénztári rendszerrel kapcsolatban két fő kockázat állapítható meg. Az egyik a lefedettség, a másik a tagdíjfizetési hajlandóság. Az előbbit tekintve megállapítható, hogy amint a fentiekben ismertettem, a szektor összesített taglétszáma 1,1 millió fő körül alakult az elmúlt években, és a csúcsponton is csak 1,4 millió volt a tagok száma. Ha ezt összehasonlítjuk a foglalkoztatottak 4,7 milliós számával, azt találjuk, hogy a lefedettség mindössze 23,2 %-os (KSH-gyorstájékoztató, 2022.), és a legmagasabb arány is csak 36,5 %-os (KSH-foglalkoztatottak, 2021.) volt. Ehhez kapcsolódik az MNB megállapítása, mely szerint „... az önkéntes nyugdíjpénztári tagság elöregedőben van, és nincs megfelelő mértékű utánpótlás a fiatalabb generációkból. A 30 év alatti generáció fokozott megszólítása szükséges az intézmények részéről annak érdekében, hogy a tagi korfát jellemző emelkedő tendencia megállítható, szinten tartható legyen.” (MNB-Biztosítási-Pénztári-, 2022., p. 56.) Ezt szemlélteti a 17. sz. ábra, bemutatván, hogy miként alakult a teljes nyugdíjpénztári szektor tagságának korösszetétele 2002-ben, 2012-ben és 2021-ben.

17. sz. ábra

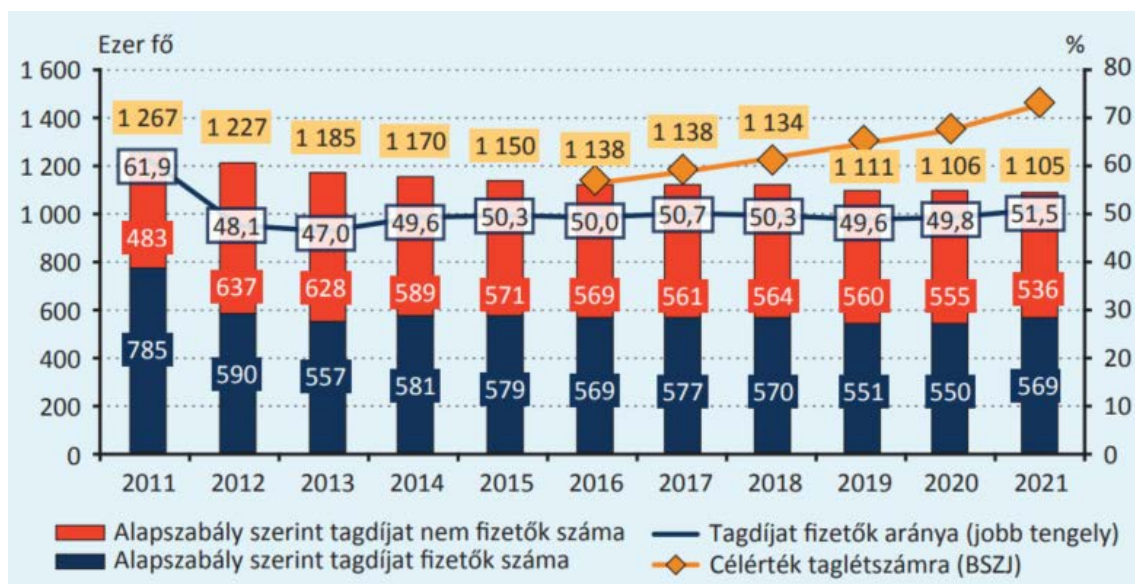
Az önkéntes nyugdíjpénztárak tagsága életkor szerint

Forrás: MNB-Kandrács, 2022., p. 12.

Jól látható, hogy az utóbbi évtizedben nem hogy nem állt meg a fiatalabb korosztály létszámának csökkenése, hanem még folytatódott is, pl. a 30 évesek száma a harmadára csökkent 19 év alatt.

A helyzetet tovább rontja, hogy a tagok igen jelentős része, mintegy a fele tekinthető nem fizetőnek, és ez a tendencia nem sokat változott az elmúlt években, lásd a 18. sz. ábrán.

18. sz. ábra

Az önkéntes nyugdíjpénztári tagdíjat fizetők aránya

Forrás: MNB-Biztosítási-Pénztári-, 2022., p. 57.

Ezt az arányt az MNB is magasnak tekinti, és kockázatként azonosítja. (MNB-Biztosítási-Pénztári-, 2022.) A fedezeti céltartalék egy tagra jutó átlagos értéke 2021 végén 1 millió 547 ezer Ft volt¹²¹, és a nem fizető tagok esetében ez az érték ennél jóval alacsonyabb; az értekezés 4.3.4. alfejezetében térek ki erre részletesebben.

4.3. AZ ÖNKÉNTES NYUGDÍJPÉNZTÁRI TAGDÍJBEFIZETÉSEK ELÉGSÉGES SZINTJÉNEK VIZSGÁLATA

4.3.1. A modellszámítások módszertana

4.3.1.1. Az állami nyugdíj becslésére alkalmazott modell módszertana

A nyugdíjazáskor kieső jövedelem becslésére szolgáló modell alapvető jellemzői minden vizsgált scenárió esetében megegyeznek, először ezek ismertetésére kerül sor. A modell egy érettséggel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkező férfi esetében határozza meg,

¹²¹ MNB Statisztika: Pénztári szektor idősorai (frissítve a 2022. III. negyedéves adatokkal); önp(7)_ céltartalék és önp(1)-taglétszám, Weboldal. <https://statisztika.mnb.hu/idosor-842> munkafüzetlapok táblázatai alapján saját számítás, Letöltés: 2022.11.03.

hogy mennyi lesz várhatóan az öregségi nyugdíjának a kezdő összege. Annak érdekében, hogy a számítás minél jobban közelítse a valóságos helyzetet, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat által a 2016-os évre vonatkozóan elvégzett bértarifa felmérésből (Munkaerőpiaci tükör, 2018.) indultam ki, amely azt mutatja be, hogy egy adott évben a különböző iskolai végzettségűek korévenként milyen átlagos reálkeresettel rendelkeztek az 1998-as évben mérttel összehasonlítva, a 2016-os árszinten mérve. Az egyes korévekhez tartozó értékek közötti különbségek értelmezhetők úgy, hogy azok jórészt az életkortól, illetve ezen keresztül a munkatapasztalattól függenek. A felmérésben az érettségizett férfiak esetében a 20 és 60 év közötti időszakra közöltek adatokat, amelyek alapján az egyes korévek közötti különbségeket 4 szakaszra bonthatók, ha lineáris függvény segítségével próbáljuk meg a változások tendenciáját bemutatni. Az első szakasz a 25. életévig terjed, itt évente átlagosan 6,44 %-os béremelkedés figyelhető meg. Ezt követően folytatódik ugyan a növekedő trend, de már egyre csökkenő meredekséggel: 25 és 36 éves kor között a béremelkedés átlagos üteme már csak 2,25 % éves szinten, míg 36 és 41 éves kor között mindössze 0,49 %. Innentől egészen a 60. életévig meglehetősen hektikusan alakul az egyes években a bér változása, de a hosszú távú tendencia immár csökkenő, mértéke évente -0,42 %. Tekintettel arra, hogy a felmérés a 60. korév utáni időszakra nem közöl adatokat, azzal a feltételezéssel élek, hogy folytatódik ez a csökkenő trend. A modellbeli alanyt az alapváltozatban úgy tekintettem, hogy 2016-ban a 41. életévében járt, ekkor a havi bruttó keresete a fentebb hivatkozott bértarifa felmérés 2016-os adatai alapján a következőképpen kapható meg: a 20 évesek keresetéből kiindulva minden évben a fentebb kifejtett szakaszos bérváltozás figyelembevételével 277 810 Ft adódik.

A modell nominálértéken vett bruttó éves keresetekkel számol, amelyből a 2021-es évig bezárólag a mindenkor hatályos jogszabályokban meghatározott járulékok és személyi jövedelemadó figyelembevételével kerül kiszámításra az adott évi nettó jövedelem, valamint a nyugdíjszámítás alapját képező átlagkereset. A 2021 utáni időszakra vonatkozóan a személyi jövedelemadó és a járulékok mértékét a 2021-es évre érvényessel megegyezőnek tekintem. Az egyszerűsítés érdekében azt feltételezem, hogy sem családi adókedvezményt, sem egyéb adókedvezményt nem vesz igénybe a munkavállaló, kivéve a 2021 előtti azon időszakokat, amikor arra mindenki jogosult volt. A szolgálati időt folyamatosnak tekintem, annak teljes időtartama alatt teljes munkaidős foglalkoztatást feltételezek, az egyén 19 éves korának betöltésétől a jelenleg általánosan irányadó nyugdíjkorhatár, a 65. életév betöltéséig dolgozik, amely időpont szintén az egyszerűsítés érdekében az adott év utolsó napja, a nyugdíjat a következő év első napjától folyósítják.

Az egyes évekhez tartozó bruttó keresetek összegének meghatározásánál mindig a 2016-os év fentebb említett keresete a kiindulópont. A többi év keresete ebből úgy kapható meg, hogy két tényezőt kell figyelembe venni: az egyik az általános bérváltozás mértéke, amely a nemzetgazdasági szintű bruttó átlagkereset változását jelenti, míg a másik az egyénnek a rá jellemző életkereseti pályán való elmozdulásából adódó változást, amely független az előbbi tényezőtől. Vagyis némi leegyszerűsítéssel élve az, hogy valakinek, aki pályafutása alatt ugyanolyan jellegű tevékenységet végez, egy adott évben mennyivel nő vagy csökken a keresete, részben attól függ, hogy mennyivel változik általában a bérszínvonal, részben pedig attól, hogy ő maga mennyivel kap többet – vagy éppen kevesebbet – amiatt, mert egy évvel idősebb lett. Tekintettel arra, hogy csak a munkavállalók egészére érhetőek el az általános bérváltozási mutatók, azok nincsenek megbontva nemek, illetve legmagasabb iskolai végzettség szerint, a modellbeli munkavállaló esetében is a nemzetgazdasági bruttó átlagkereset változását használtam fel. A 2021-es évvel bezárólag ez az egyes évekre vonatkozóan közölt tényleges értékeket jelenti, míg a 2021 utáni időszakra becslést alkalmaztam, amelynek során a hosszabb, 1996 és 2021 közötti éves múltbeli adatokból számítottam mértani átlagot (9,44 %).¹²² Az egyéni szintű bérváltozáshoz pedig a fentebb részletesen kifejtett módszertan alapján az egyes korévekhez tartozó, a bértarifa felmérésből becsült értékeket használtam fel.

A nyugdíjazás időpontjáig így meghatározott bruttó keresetek képezik az alapját a nyugdíj összegénél figyelembe vehető átlagkeresetnek, amelynek kiszámításához először valorizálni kell az egyes évekre vonatkozó összegeket az utolsó munkában töltött év átlagkeresetének szintjére. Ehhez a 2020-as évvel bezárólag szintén a tényleges, hivatalosan közzétett (Magyar Közlöny, 2022. évi 61.) valorizációs szorzókat alkalmaztam, míg az ezt követő időszakra egységesen a hosszú távú, az 1996 és 2021 közötti 25 évre vonatkozó adatokból mértani átlagolással kapott nemzetgazdasági szintű átlagos éves bruttó reálbérváltozás (5,42 %)¹²³ és az ugyanilyen módszerrel számolt hosszú távú éves átlagos inflációs ráta (3,82 %)¹²⁴ szorzatát. Noha a hivatalos nyugdíjszámításnál a valorizációs szorzó a nemzetgazdasági szintű nettó átlagkereset változásával egyezik meg, azzal a feltételezéssel éltem, hogy a jövőre nézve a jelenlegi adózási és járulékfizetési szabályok lesznek érvényben, ezért nem fog eltérni

¹²² KSH 20.1.1.70. sz. táblázat: Reálkeresetek alakulása, 2022., Weboldal.

https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0070.html, Letöltés: 2022.07.22. Adatok alapján saját számítás.

¹²³ KSH 20.1.1.70. sz. táblázat: Reálkeresetek alakulása, 2022., Weboldal.

https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0070.html, Letöltés: 2022.07.22. Adatok alapján saját számítás.

¹²⁴ KSH 20.1.1.70. sz. táblázat: Reálkeresetek alakulása, 2022., Weboldal.

https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0070.html, Letöltés: 2022.07.22. Adatok alapján saját számítás.

egymástól a bruttó és a nettó keresetek változásának mértéke, vagyis a becsléshez alkalmazható a bruttó átlagkereset változását mérő mutató.

A helyettesítési ráta nevezőjét az utolsó 5 munkában töltött év nettó havi átlagkeresete adja azzal, hogy ebből az időszakból az első 4 év átlagkeresetét valorizálni kell a nyugdíjazást közvetlenül megelőző év szintjére. A valorizációs szorzó azonban itt más lesz, mint amit az állami nyugdíj megállapításához kell használni. Ennek magyarázata az, hogy a helyettesítési ráta tulajdonképpen az egyén életszínvonalában a nyugdíjazáskor beálló változás mértékét hivatott mérni. Véleményem szerint az egyes évek kereseteinek az összehasonlításánál a fogyasztói infláció az, amelyik az egyén szempontjából a mérvadó, mivel számára az ezekből megvásárolható termékek, szolgáltatások mennyisége az elsődlegesen fontos. A valorizálást követően kapott utolsó időszaki nettó havi átlagkeresetet kell a nyugdíj induló összegével elosztani. Itt felmerül a kérdés, hogy vajon figyelembe kell-e venni a 13. havi nyugdíjat vagy nem? A jelenleg hatályos jogszabályok szerint igen, hiszen ezek alapján a 13. havi nyugdíj 2021-től fokozatosan visszaépítésre kerül, 2024-től már teljes összegét folyósítani fogják. Ugyanakkor nem szabad arról megfeledkezni, hogy ez a többletjuttatást egyszer már bevezették, de miután néhány esztendő elteltével az ország gazdasági helyzete már nem tette lehetővé annak fenntartását, megszüntették, és csak jó egy évtizeddel később döntöttek az ismételt bevezetéséről, ráadásul először csak egy kisebb részét fizetik ki. Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a 13. havi nyugdíj intézménye nem tekinthető annyira hosszú távon is biztosan finanszírozható juttatásnak, mint a „normál” nyugdíj. A modellszámításban ezért mind annak figyelembevételével, mind a nélkül meghatározásra kerül a helyettesítési ráta értéke.

4.3.1.2. Az önkéntes nyugdíjpénztári kiegészítő nyugdíj becslésére alkalmazott modell módszertana

Azzal, hogy az állami nyugdíjat becslő modellben kialakul a nyugdíj induló összege és a munkában töltött utolsó 5 év fogyasztói inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelme, rendelkezésre áll a nyugdíjazáskor kieső havi nettó jövedelem. Miután a kutatás egyik célja annak felmérése, hogy mekkora összegű átlagos havi befizetéssel lehetne ezt a jövedelemkiesést ellensúlyozni, az alapfeltevés az, hogy az önkéntes nyugdíjpénztári kiegészítő nyugdíj kezdő összegének pontosan ezzel a kieső jövedelemmel kell megegyeznie. Annak érdekében, hogy a kiegészítő nyugdíj ne csak a nyugdíjazáskor, hanem az egyén nyugdíjban töltött hátralévő élete során végig be tudja tölteni a jövedelempótló funkcióját, a pénztári nyugdíjnak ugyanolyan ütemben kell növekednie, ahogy az állami nyugdíj nő. Miután ez utóbbi

ütem a hatályos jogszabályok szerint az adott évi átlagos fogyasztói áremelkedés ütemével egyezik meg, a modell azzal számol, hogy a pénztári nyugdíj is ugyanilyen mértékben emelkedik, az éves átlagos infláció nagyságát konstansnak feltételezve. Önmagában ebből még nem vezethető le, hogy mekkora összegű egyéni számlaegyenlegre van szükség a nyugdíjazás időpontjában, ennek ismeretéhez szükséges annak meghatározása, hogy egyrészt mennyi ideig kell folyósítani a nyugdíjat, másrészt milyen hozamokat és költségeket kell a járadék összegének kiszámítása során figyelembe venni. Az első kérdésre a választ a 65 éves korban várható élettartam becslése adja, amelynek az alapváltozat szerinti 2041 végi nyugdíjba vonulást feltételezve az Eurostat erre vonatkozó adata (Eurostat-Projected life, 2021.) ad iránymutatást, amely 2040-re a magyarországi férfiak tekintetében közel 18 évnyi hátralévő várható élettartammal számol, ebből következően modellek alapváltozatában mind az állami, mind a pénztári nyugdíj folyósításának időtartama 18 esztendő. Ami a másik két paramétert illeti, a hozamok terén 7 nagyobb, választható portfóliós rendszert működtető nyugdíjpénztár (AEGON, Aranykor, Generali, Honvéd, OTP, Pannónia, Prémium) klasszikus, vagyis viszonylag alacsony kockázatú portfólióinak a 2007 és 2021 közötti időszakra vonatkozó tényleges átlagos éves nettó reálhozamrátáját (0,77 %) veszi figyelembe a modell, amelyből a hosszú távú inflációval felszorozva kapható meg a nominális nettó hozamráta, míg a felszámított költségek mértékét évi 0,5 %-nak feltételezem. A járadékos időszakban a pénztártag a modellben a feltételezés szerint már nem fizeti tovább a tagdíjat, ezért az adójóváírás is csak ezen időszak első évében, az utolsó munkában töltött év befizetéséhez kapcsolódóan növeli a kifizethető összeget (az adójóváírás mindig az annak alapjául szolgáló befizetések évét követő évben kerül átutalásra a NAV által a pénztárakba).

A járadékfolyósítás időtartamának hosszából, a járadék induló összegéből, annak évenkénti növekedési üteméből, a járadék összegét növelő hozamráta és az azt csökkentő költség szint nagyságából már kiszámítható a nyugdíjba vonuláskor szükséges egyéni számla egyenleg összege. Ebből, mint kiindulópontból lehet visszaszámítani, hogy mekkora összegű tagdíjbefizetések szükségesek az egyes években ennek eléréséhez. A befizetések nagysága három tényezőtől függ: a pénztárban a nyugdíjazás előtt, az ún. felhalmozási időszakban tagként eltöltött idő hosszától, az elért hozamok és a levont költségek szintjétől. Ezekből a legutolsót konstansnak tekintettem, mivel az önkéntes nyugdíjpénztárak 2002 és 2020 közötti időszakra vonatkozó ún. korrigált díjterhelési mutatójának, amelyet az MNB számít ki és tesz közzé a honlapján (MNB-A nyugdíjpénztári tagok, 2022.), a működési költséglevonást szemléltető komponense meglehetősen alacsony volatilitást mutat, ezért a nagyobb

nyugdíjpénztárak hatályos alapszabályaiban megadott, éves 120 000 Ft-nyi befizetésre érvényes tagdíjmegosztási arányokat átlagoltam (94 % az egyéni számlára). Ezen túlmenően a belépés évében további 4 000 Ft-nyi egyszeri költség terheli a tagot, amely a jogszabály által a pénztártagság létesítéséhez kapcsolódóan az első két havi tagdíjból az egyébként szokásosan alkalmazható levonás felett maximálisan levonható összegnek felel meg, ezt a legtöbb pénztár érvényesíti is.

A hozamráták tekintetében a felhalmozási időszakot több szakaszra osztottam tekintettel arra, hogy a pénztárak túlnyomó részben választható portfóliós rendszert működtetnek, ahol a tagnak lehetősége van arra, hogy kockázatvállalási hajlandóságától függően több eltérő kockázatú portfólió közül válasszon. A pénztárak általában úgy határozzák meg ezeknek a portfólióknak az ajánlott időtávját, hogy a klasszikus portfóliót 5 éves távon, a kiegyensúlyozottat 5-15 éves távon, a növekedésit 15 éves távon túl tartják optimálisnak. Ebből következően a modellbeli egyén a nyugdíjba vonulást közvetlenül megelőző 5 évben a klasszikus, az ezt megelőző 10 évben a kiegyensúlyozott, míg ennél is korábban a növekedési portfólióban helyezi el a megtakarítását, kivéve a 2008 előtti időszakot, amikor ettől eltérően a kiegyensúlyozott portfólióban, ugyanis erre az időszakra nem áll rendelkezésre megfelelő megbízhatóságú hozamráta adat a növekedési portfólióra, ennek okait lentebb részletezem.

Az egyes évekre vonatkozó reálhozamrátákat a következők szerint határoztam meg. A 2022 előtti időszak tekintetében az adott évben választható portfóliós rendszert működtető nagyobb pénztárak (a fentebb felsoroltakon kívül az Allianz és az MKB) tényleges átlagos hozamrátáját használtam. Miután 2007-ben ezek közül még csak 4 vagy annál is kevesebb pénztár működtetett választható portfóliós rendszert, az összesített taglétszámon belüli súlyukat nem ítéltem akkorának, amelyre alapozva fel lehetne használni az átlagos hozamrátájukat mint kvázi szektorátlagot. Helyette a kiegyensúlyozott portfóliók hozamrátáit vettem figyelembe, valamint az említett pénztári kör többi, választható portfóliós rendszert még be nem vezetett tagjának a fedezeti tartalékra számított hozamrátáját, és ezekből képeztem átlagot. A kétféle hozamráta vegyítése azért lehetséges, mert amikor a pénztárak bevezették a választható portfóliós rendszert, az addigi, a fedezeti tartalék egészére érvényes befektetési stratégiát vitték gyakorlatilag tovább a kiegyensúlyozott portfóliók abból a megfontolásból, hogy azoknak a tagoknak, akik nem szeretnék más kockázatú portfóliót választani, legyen lehetőségük egy ugyanolyan kockázatúban maradni, mint addig, ráadásul a pénztárak szinte kivétel nélkül a kiegyensúlyozott portfóliót tekintik alapporfóliónak, vagyis olyannak, ahova azok a tagok

kerülnek, akik nem választanak maguknak portfóliót, ebből is adódóan a mai napig itt található a tagok zöme.

A 2021 utáni időszakra vonatkozóan, miután tényleges ráták nem állnak még rendelkezésre, a korábbi, hosszabb időszakot jellemző múltbeli átlagos nettó reálhozamráttakkal számol a modell. Ezek a klasszikus és a növekedési portfóliók esetében a fentebb említett 9 pénztárnak a 2007 és 2021 közötti évek hozamrátaiból mértani átlagolással megkapott 15 éves átlagos hozamrátaiból számtani átlagolással kapott összesített átlagát jelenti. Ez az érték a klasszikus portfóliónál 0,79 %, míg a növekedésinél 2,4 %. A kiegyensúlyozott portfóliónál ennél hosszabb, a 2002 és 2021 közötti időszakot felölelő ráta számítható azzal, hogy pénztárszinten a választható portfóliós rendszer bevezetését megelőző évekre a fedezeti tartalék egészére számított hozamráta került figyelembevételre; a 20 éves átlagos kvázi szektorszintű nettó reálhozamráta így 2,46 % lett.

A nyugdíjpénztári modellben felhasznált jövőbeli, vagyis a 2021 utáni időszakra vonatkozó nominális nettó hozamráta a fentebb részletezett reálhozamráttákból a feltételezett éves infláció szorzataként állítható elő, az infláció mértéke megegyezik azzal, amit az állami nyugdíjat becslő modell használ paraméterként ugyanerre az időszakra.

A nyugdíjba vonuláskor szükséges nagyságú egyéni számla egyenleg eléréséhez teljesítendő havi befizetések összegét befolyásoló harmadik tényező a felhalmozási idő hossza. Ezt elsődlegesen úgy tekinti a modell, hogy a tag 25 évesen lép be, vagyis 40 évig gyűjti a megtakarításait, de a belépési életkor 5 éves lépcsőkben való növelésével más esetek is megvizsgálásra kerültek. Ami mindegyik alváltozatban közös, az az, hogy a tagdíjbefizetés az egyén mindenkori bruttó keresetének azonos százaléka, mivel véleményem szerint ezzel az aránnyal lehet a legkönnyebben érzékeltetni az emberekkel, hogy mekkora nagyságú befizetés lenne szükséges a nyugdíjazáskor kieső jövedelem pótlására. A számítások eredményeinek ismertetésekor a jövőbeli becsült összegek a 2021-es évre vannak diszkontálva a becsült jövőbeli inflációs ráták alapján.

4.3.2. A szükséges pénztári tagdíjbefizetési arányok becslésére szolgáló modellszámítások alapváltozatának eredményei

ÉRETTSÉGIZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

1.) A 45 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében

A 45 éves érettségizett férfi esetében 2042 elején az állami nyugdíjának induló összege a 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve 532 521 Ft lenne. A munkában töltött utolsó 5 évre vonatkozóan az inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelme 555 160 Ft, amely 95,9 %-os helyettesítési rátát jelent, míg a nyugdíjazáskor kieső havi nettó jövedelem 22 639 Ft. Ha a pénztárba való belépés már fiatalon, 25 éves korban megtörténik, a szükséges befizetésnek a bruttó keresethez viszonyított arány 1,14 %. Amennyiben az egyén 5 évvel később, 30 évesen lép be a pénztárba, 1,27 %-nyit kell tagdíjként fizetnie, míg újabb 5 évvel későbbi belépés esetén 1,48 %-ot.

13. sz. táblázat

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya (%)	1,14	1,27	1,48	1,72	2,08	2,71

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben a 13. havi nyugdíjjal nem számolunk, a nyugdíj kezdő összege 491 558 Ft lenne, amely az alapváltozat 95,9 %-os helyettesítési rátájával szemben már csak 88,5 %-os rátát jelent, míg a nyugdíjazás miatt kieső havi nettó jövedelem 22 639 Ft-ról 63 603 Ft-ra nő. Ez utóbbi összeg ellensúlyozásához az önkéntes nyugdíjpénztárba 25 éves korban történő belépéssel számolva 40 éven keresztül az egyén mindenkor bruttó keresetének 3,20 %-át kellene befizetni. Ha a pénztárba való belépés később, 30 éves korban történik, a bruttó keresethez képest annak 3,59 %-át kellene befizetni, a 35 éves korban történő belépésnél pedig ez az arány már 4,19 % lenne.

14. sz. táblázat

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya (%)	3,20	3,59	4,19	4,91	6,06	8,18

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A fentiek alapján megállapítható, hogy amennyiben a 13. havi nyugdíjat nem vesszük figyelembe, a teljesítendő befizetések aránya számottevően megnő, mégpedig nagyobb ütemben, mint amelyet a 13. havi nyugdíjjal növelt járadék képvisel az e nélkül folyósított nyugdíjhoz képest. Az egy havi többletjuttatás hiánya ugyanis 7,69 %-át teszi ki az „emelt”

nyugdíj havi összegének, az ebből adódó addicionális pénztári befizetési igény viszont már a 25 éves korban történő belépés esetén is ennél jóval nagyobb, mintegy 80 %-os mértékű, és ez kissé tovább nő, ahogy egyre későbbi pénztári belépési időpontokat nézünk.

2.) A 35 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében

Az előzőekben azt feltételeztem, hogy az egyén 45 éves, ennek mentén kerültek kiszámításra a különböző életkorokban történő pénztári belépéshez tartozó szükséges havi tagdíjbefizetések. Célszerű megvizsgálni azokat az eseteket is, amikor az egyén más életkorú, minden egyéb paramétert változatlanul hagyva. Először tekintsük azt a változatot, amikor olyan egyénről van szó, aki 35 éves. Ő ebből adódóan természetesen 10 évvel későbbi időpontban, tehát 2051 végén megy nyugdíjba, az állami ellátásának az induló összege a 13. havi juttatást is figyelembe véve 737 283 Ft lenne, az utolsó 5 munkában töltött évének fogyasztói inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelme 807 657 Ft. A nyugdíjazáskor kieső havi nettó jövedelem így 70 375 Ft lenne, amely 91,3 %-os helyettesítési rátának felel meg. Az alapváltozatban a helyettesítési ráta értéke a 13. havi nyugdíjat figyelembe véve 95,9 % volt, vagyis 4,6 százalékponttal magasabb.

A nyugdíjpénztári felhalmozás összegéből a 2051-re megnövekedett 65 évesen várható hátralévő élettartammal¹²⁵ összhangban már nem 18, hanem 19,5 éven keresztül kellene járadékot fizetni.

15. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya (%)	2,83	3,10	3,51	4,17	5,26	7,09

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben nem számolunk a 13. havi nyugdíjjal, a kieső jövedelem 127 089 Ft, amely 84,3 %-os helyettesítési rátának felel meg.

¹²⁵ Eurostat: Projected life expectancy by age (in completed years), sex and type of projection, 2021., Weboldal. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/proj_19nalex/default/table?lang=en, Letöltés: 2022.06.28. Az adatok alapján készített saját becslés.

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya (%)	5,25	5,77	6,57	7,87	9,88	13,10

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az először vizsgálnál 10 évvel fiatalabb egyén esetében megfigyelhető, hogy ugyanolyan egyéni bérváltozási dinamikát, munkában és pénztártagként eltöltött időszakot, valamint ugyanolyan jövőbeli, tehát 2021 utánra vonatkozó inflációs rátát, nemzetgazdasági szintű reálbérnövekedési rátát, pénztári hozamokat és egyéb paramétereket feltételezve, a 13. havi nyugdíjjal is számolva mintegy 137-162 %-kal magasabb arányú pénztári befizetés szükséges ahhoz, hogy ellensúlyozni tudja a nyugdíjba vonuláskor kieső nettó jövedelmet. Ennek a többlet befizetési igénynek csak egy kisebb része magyarázható azzal, hogy a 10 évvel későbbi időpontban történő nyugdíjazás következtében másfél évvel tovább kell folyósítani a pénztári járadékot, mivel a járadékos időszak hossza csak 8,3 %-kal nőtt, 18-ról 19,5 évre. Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, a 10 évvel idősebb egyénhez képest a szükséges többletbefizetés aránya jóval kisebb, mint ha ezzel a juttatással is számolnánk, 57 % és 63 % között alakul.

3.) A 25 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében

Amennyiben azzal a feltételezéssel élünk, hogy a vizsgált egyén még csak 25 éves, vagyis a nyugdíjba vonulás időpontja pedig 2061 vége, a tovább emelkedő 65 éves korban várható élettartam¹²⁶ miatt immár valószínűleg 20,75 évig kell a számára a nyugdíjpénztárból kiegészítő járadékot folyósítani. Az állami nyugdíja induló összegének várható értéke a 13. havi nyugdíjjal együtt 1 053 200 Ft, míg a nyugdíjazás előtti utolsó 5 év inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelme 1 186 085 Ft. Ez azt jelenti, hogy a helyettesítési ráta 88,8 %, míg a nyugdíjazáskor kieső havi nettó jövedelem 132 885 Ft.

¹²⁶ Eurostat: Projected life expectancy by age (in completed years), sex and type of projection, 2021., Weboldal. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/proj_19nalex/default/table?lang=en Letöltés: 2022.06.28. Az adatok alapján készített saját becslés.

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya (%)	4,06	4,49	5,16	6,16	7,62	10,01

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha a 13. havi nyugdíjat nem vesszük figyelembe, a helyettesítési ráta 82,0 % lesz, a kieső jövedelem pedig 213 900 Ft.

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya (%)	6,69	7,42	8,50	10,06	12,39	16,21

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 10 évvel idősebbek csoportjával összehasonlítva a vizsgált egyén a modell alapján ugyanolyan paraméterek mellett 41-48 %-kal nagyobb mértékű befizetést kell, hogy teljesítsen ahhoz, hogy a 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva szintén ellensúlyozni tudja a nyugdíjba vonulásakor kieső jövedelmét. Ha a 13. havi nyugdíjat nem vesszük figyelembe, akkor ez a többletbefizetési szükséglet alacsonyabb arányú, mintegy 24-29 %-os lesz a pénztárba való belépés időpontjának függvényében.

Amennyiben ezt a fajta összehasonlítást a nála 20 évvel idősebb modellbeli társával végezzük el, a különbségek még inkább szembetűnőek lesznek: a 13. havi nyugdíjjal is számolva az egyénnek már 249-269 %-kal magasabb befizetést kellene teljesítenie, hogy ne legyen a kiegészítő nyugdíjjal együtt kieső jövedelme, míg ha eltekintünk ettől, akkor is mintegy 98-108 %-kal többet. Ezekből az igen jelentős különbségekből csak egy viszonylag kis hányad vezethető vissza arra, hogy minél fiatalabb a vizsgált egyén, a 65 éves korban várható élettartam folyamatos növekedése miatt egyre hosszabb ideig folyósított nyugdíjpénztári járadékot kell finanszíroznia: míg a 2041 végén nyugdíjba vonulóknál még csak 18 évig, addig a 2061 végétől nyugdíjassá válóknál már 20,75 évig tartó folyósításra kell felkészülni. Ha azonban a korábbi időpontban nyugdíjba vonulóknál meghosszabbítanánk a folyósítás időtartamát 20,75 évre, ez önmagában csak hozzávetőlegesen 13-14 %-os többletbefizetési arányt tenne szükségessé.

SZAKMUNKÁSKÉPZŐT, SZAKISKOLÁT VÉGZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

A fentiekben olyan férfiaknál vizsgáltam meg a nyugdíjba vonuláskor várhatóan kieső nettó jövedelem ellensúlyozását célzó önkéntes nyugdíjpénztári kiegészítő nyugdíj folyósításához szükséges pénztári tagdíjbefizetéseknek az illető mindenkori bruttó keresetéhez viszonyított arányát, akiknek a legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi. Érdeemes kiterjeszteni ezt a fajta vizsgálatot azon férfiakra is, akik szakmunkásképzői vagy szakiskolai végezettséggel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Ez a csoport a foglalkoztatott férfiakon belül 2021-ben 32,5 %-ot képvisel, ezzel a legmagasabb iskolai végzettség szerinti felosztás alapján a legnépesebb csoportot alkotja, ugyanakkor részaránya csökkenő tendenciát mutat, 2009-ben ugyanis még 38,6 %-os volt az arányuk¹²⁷. Látszik tehát, hogy igen sokan tartoznak közéjük, hosszú ideje meghatározó súlyuk van a foglalkoztatottakon belül, ráadásul az ő átlagos keresetük elmarad a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők keresetétől: a 2021-es, a teljes népességre vonatkozó adatok alapján (nemenkénti és legmagasabb iskolai végzettség szerinti megbontást nem tettek közzé) a teljes munkaidőben foglalkoztatottak körében az érettségizettekhez képest a bruttó átlagkeresetük 17,1 %-kal volt alacsonyabb, míg a felsőfokú végzettséggel rendelkezőkhöz viszonyítva 42 %-kal¹²⁸. Megállapítható tehát, hogy egy olyan nagy létszámú csoportról van szó, amelynek relatíve alacsony a keresete, ezért számukra még nagyobb jelentőséggel bír, hogy a majdani nyugdíjazásukkor várhatóan mekkora lesz a kieső jövedelmük, és milyen arányú önkéntes nyugdíjpénztári befizetéssel lehetne ezt a kiesést ellensúlyozni. Ennek felmérése érdekében az érettségivel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezőkhöz hasonlóan a náluk alkalmazott, a fentebbiekben már részletesebben kifejtett szempontok szerint megvizsgálom a szakmunkásképzőt és szakiskolát végzett férfiak esetében a különböző életkorokhoz és nyugdíjpénztári belépési időpontokhoz tartozó scenáriókat.

Annyiban különbözik az állami nyugdíj becslésére használt modellszámítás az érettségizettekre vonatkozóan alkalmazott módszertől, hogy egyrészt a munkába állás átlagos időpontja a rövidebb ideig tartó képzési idő következtében előbbre kerül, a 20. életévről a 18. életévre,

¹²⁷ KSH 20.1.1.8. sz. táblázat: A foglalkoztatottak száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként [ezer fő], Weboldal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0008.html, Letöltés: 2022.03.26. Adatok alapján saját számítás.

¹²⁸ KSH 20.1.1.57. sz. táblázat: A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a legmagasabb iskolai végzettség szerint, Weboldal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0057.html és KSH 20.1.1.8. sz. táblázat: A foglalkoztatottak száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként [ezer fő], Weboldal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0008.html, Letöltés: 2022.10.26. Adatok alapján saját számítás.

amelyből következően ugyanolyan nyugdíjba vonulási időpontot feltételezve a munkában töltött időszak és ezáltal a figyelembe vehető szolgálati idő is két évvel hosszabb lesz. Ez utóbbi azt is maga után vonja, hogy a nyugdíj megállapításánál alkalmazott szorzószám is magasabb lesz. További eltérés, hogy a kizárólag a munkában eltöltött idő, vagyis a munkatapasztalat hosszától függő egyéni bérváltozási pálya íve és ebből adódóan meredeksége is más lesz, mint az érettséggel rendelkezők esetében. Ott négy szakaszt, ebből három, egyre csökkenő mértékben pozitív meredekségűt, és egy csökkenő meredekségűt lehetett elkülöníteni, míg az érettségi nélküli középfokú végzettséggel rendelkezőknél csak három szakaszról beszélhetünk. Az első, meglepő módon csökkenő meredekségű a 18. életévtől a 20. életig tart, és az átlagos éves bérváltozási ráta $-0,75\%$, ezt követően a 41. életévig növekedés figyelhető meg, amelynek átlagos üteme évi $1,28\%$, majd innentől a keresetek csökkenni kezdenek, mégpedig átlagosan évi $0,47\%$ -kal.¹²⁹ A mutatókból levonható az a következtetés, hogy az ilyen végzettséggel rendelkezőknél önmagában a munkatapasztalatnak kisebb a jelentősége a bérezés szempontjából, az ezt leíró trendvonal sokkal kisebb meredekségű, mint az érettségizettekénél megfigyelhető, egészen ellaposodik mind relatíve ahhoz képest, mind abszolút értelemben. Nagyon hasonló ugyanakkor a két eltérő végzettségű csoport abban a tekintetben, hogy mindkettőnél a 41. életévnél éri el a bérváltozási görbe a csúcspontját, és onnan átlagosan szinte azonos mértékben ($0,42\%$ -kal, illetve $0,47\%$ -kal) kezd csökkenni a kereset, ahogyan az egyén életkora közelít a 60. életév felé. A paraméterek egy részére vonatkozó eltérések ismertetését követően rátérek a modellszámítások eredményeire és az azokból levonható következtetésekre.

4.) A 45 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében

A modellbeli egyén munkában töltött utolsó öt évének inflációval valorizált átlagos havi nettó keresete $423\,611$ Ft, ehhez képest a várható időskori ellátásának induló értéke a 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve $440\,198$ Ft lenne. Ez $103,8\%$ -os helyettesítési rátának felel meg, és egyben – az eddig vizsgált esetek közül először – azt is jelenti, hogy nincs szó kieső jövedelemről, vagyis tekinthetjük úgy, hogy – kizárólag a korábban elért jövedelemszint megőrzése érdekében – nincs is szükség semmilyen kiegészítő nyugdíjcélú megtakarításra. Amennyiben viszont nem számolunk a 13. havi nyugdíjjal, az állami nyugdíj induló összege

¹²⁹ Munkaerőpiaci tükör 2018, 6.4. ábra: Életkor-kereseti profilok iskolai végzettség szerint 1998-ban, 2016-ban, nők, férfiak háttéradatai, Weboldal. http://www.bp.data.eu/mpt/2018hu06_04 Letöltés: 2021.09.06. Adatok alapján saját számítás.

406 337 Ft-ot tenne ki, amely 95,8 %-os helyettesítési rátát eredményez, és ekkor már keletkezik kieső jövedelem, mégpedig 17 274 Ft-nyi.

19. sz. táblázat

45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya (%)	1,17	1,31	1,51	1,75	2,13	2,77

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

5.) A 35 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében

Az előbbi esetben vizsgált egyénhez képest 10 évvel fiatalabb munkavállaló tekintetében annyi a paraméterekben megjelenő különbség, hogy a későbbi nyugdíjba vonulás miatt megnövekvő 65 éves korban várható élettartam következtében mind az állami, mind a kiegészítő nyugdíjat hosszabb ideig, 18 év helyett várhatóan 19,5 évig kell majd folyósítani, amely kihatással van a teljesítendő nyugdíjpénztári befizetések szintjére. A munkában töltött utolsó 5 év inflációval súlyozott átlagos havi nettó jövedelme 616 281 Ft, a 13. havi nyugdíjat is beleszámolva az állami nyugdíj induló összege várhatóan 602 969 Ft-ot tenne ki, amelyből 97,8 %-os helyettesítési ráta mellett 13 312 Ft-os kieső jövedelem adódik.

20. sz. táblázat

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíjjal (alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya (%)	0,69	0,75	0,84	0,98	1,19	1,55

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben a 13. havi nyugdíjat nem vesszük figyelembe, a nyugdíj induló összege 556 587 Ft lesz, ez 90,3 %-os helyettesítési rátát eredményez, a kieső jövedelem pedig 59 694 Ft-nyi.

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya (%)	3,12	3,42	3,87	4,57	5,74	7,78

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

6.) A 25 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében

A következőkben azzal a feltételezéssel élünk, hogy a vizsgált egyén újabb 10 évvel fiatalabb, ebből adódóan a nyugdíjba vonulása idejére, 2062 elejére prognosztizált 65 éves korban várható élettartama is hosszabb lesz, mégpedig a korábban már említett 20,75 év, tehát ennyi ideig kell vélelmezhetően folyósítani számára az állami nyugdíjat és az ezt kiegészítő önkéntes nyugdíjpénztári járadékot. A 13. havi nyugdíjat beleszámítva a várható állami juttatása 848 835 Ft-ot tenne ki, míg a munkában töltött utolsó 5 esztendő inflációval valorizált átlagos nettó havi jövedelme 903 352 Ft-ot tenne ki. A két érték hányadosaként 94,0 %-os helyettesítési rátát kapunk, a nyugdíjazáskor kieső jövedelem pedig 54 517 Ft-ot tenne ki. A szükséges nyugdíjpénztári befizetések a következőképpen alakulnak a pénztárba való belépési életkor függvényében.

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíjjal (alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya (%)	2,09	2,31	2,62	3,12	3,94	5,26

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha a 13. havi nyugdíjat nem vesszük figyelembe, az állami ellátás várható összege a 86,7 %-ra csökkenő helyettesítési ráta mellett 783 540 Ft lenne, a kieső jövedelem pedig 119 812 Ft. Az ennek ellensúlyozására szolgáló pénztári befizetések bruttó kereset
viszonyított arányát az alábbi táblázat szemlélteti.

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (alapváltozat)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya (%)	4,77	5,29	6,06	7,22	8,97	11,80

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A kapott eredmények alapján érdemes megvizsgálni, hogy a szakmunkásképzői, szakiskolai legmagasabb végzettséggel rendelkezőket az azonos életkorú érettségizettekkel összehasonlítva, a különböző életkorú egyéneknek a mindenkori bruttó keresetükhöz viszonyítva mennyivel kellene nagyobb vagy kisebb arányban tagdíjbefizetést teljesíteniük valamelyik önkéntes nyugdíjpénztárba annak érdekében, hogy a munkában töltött utolsó 5 évük során elért, inflációval valorizált átlagos nettó havi jövedelmüket fenn tudják tartani a nyugdíjba vonulás után is.

A 45 éveseket tekintve megállapítható, hogy a 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve az érettségivel nem rendelkezőknek várhatóan nem keletkezne kieső jövedelme, sőt az állami nyugdíjuk még magasabb összegű is lenne, mint a nyugdíjazásuk előtti utolsó 5 év nettó átlagjövedelme. Ha nem számolunk a 13. havi nyugdíjjal, akkor az látható, hogy az érettségizettek részéről szükséges befizetési aránynál náluk 64-66 %-kal kevesebb is elegendő lenne. A 35 éveseknél már a 13. havi nyugdíjjal kalkulálva is mindkét csoportnál keletkezik kieső jövedelem, ugyanakkor az érettségivel nem rendelkezők esetében a teljesítendő befizetési arány az érettségizettekhez képest alacsonyabb, mindössze 22-24 %-a annak. A 13. havi nyugdíj nélkül a két csoport közti különbség viszont jelentősen lecsökken, az érettségivel nem rendelkezőknek az érettségizetteknél szükséges arányoknak már az 58-59 %-át kellene tartaniuk ahhoz, hogy kompenzálni tudják a kieső jövedelmüket. A még 10 évvel fiatalabbak esetében a 13. havi nyugdíj mellett a szakmunkásképzői, szakiskolai végzettségűeknek az érettségizettek befizetési arányaihoz képest elegendő azok 51-53 %-a, míg a 13 havi nyugdíjat figyelmen kívül hagyva ugyanez a mutató már 71-73 %-ra emelkedik.

Minden vizsgált életkorú egyénre igaz a fentiek alapján, hogy a magasabb iskolai végzettség alacsonyabb helyettesítési rátát eredményez, és ebből adódóan a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem ellensúlyozásához a mindenkori bruttó keresethez viszonyítva magasabb arányú önkéntes nyugdíjpénztári tagdíjbefizetési arány válik szükségessé. A jelenség magyarázata részben arra vezethető vissza, hogy az érettségizettek esetében abból a feltételezésből indultunk

ki, hogy ők átlagosan a 20. életévükben kezdenek el dolgozni, és a szolgálati idejük 46 év lesz, míg a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettek hozzájuk képest már a 18. életévükben munkába állnak. Ebből következően a szolgálati idejük is két évvel hosszabb, 48 évnyi lesz, ez pedig a nyugdíj megállapítása szempontjából szintén magasabb szorzószámot eredményez, mégpedig az érettségizettek 0,92-es értékével szemben 0,96-osat. Ez a 4 bázispontos különbség önmagában 4 %-kal magasabb összegű helyettesítési rátát adna, ezen túlmenően, miután az érettségizetteknek nominálisan magasabb a jövedelme, a nyugdíjmegállapítás során a degressziós szabály alkalmazásából adódóan – bármely konkrét degressziós képlet mellett – a valorizált átlagkeresetnek esetükben kisebb aránya kerül beszámításra. A 2041 végén nyugdíjba vonulóknál például a két vonatkozó arányszám 84,4 %, illetve 85,6 %, míg a 10 évvel fiatalabb korosztálynál 81,8 %, illetve 82,3 %, tehát a mutatók értékének eltérése annál nagyobb, minél idősebb munkavállalóról van szó. Ez a különbség a két csoport között kis mértékű ugyan, valamelyest mégis hozzájárul a nyugdíjazáskor kieső jövedelem kompenzálása érdekében teljesítendő nyugdíjpénztári tagdíjbefizetési arányoknál megfigyelhető jelentősebb mértékű eltérésekhez, ugyanakkor ezen két tényezőtől kívül, még két további okot lehet beazonosítani. Ezekből az elsőnek szintén viszonylag kisebb a súlya: tekintettel arra, hogy a személyi jövedelemadó kulcsok azok 1988-as bevezetésétől a 2010-es évvel bezárólag közvetlenül, valamint 2012-ben az akkor alkalmazandó adóalap-kiegészítésre vonatkozó szabály miatt közvetlenül progresszívek voltak, magasabb összegű bruttó keresetből alacsonyabb arányt lehet figyelembe venni a nyugdíj megállapítása során. A nyugdíjalapot képező jövedelmek kiszámítása során ugyanis – ahogy fentebb már részletesebben is ismertetésre került – a bruttó keresetet terhelő járulékok levonása után kapott összegből még levonják a személyi jövedelemadó összegét. Ha megvizsgáljuk a két, különböző legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkező, 2041 végén nyugdíjba vonuló modellbeli egyénnél az 1996-tól 2010-ig terjedő éveket, valamint a 2012-es esztendő is magában foglaló időszakot, akkor azt találjuk, hogy az érettségizettek esetében a bruttó keresetnek átlagosan a 73,5 %-át teszi ki a nyugdíjalapot képező jövedelem – valorizálás nélkül számolva –, míg az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőknél a 75,5 %-át. Amennyiben az egyes évek bruttó havi kereseteinek valorizálásával számolt arányszámokat hasonlítjuk össze, majdnem ugyanezt az eredményt kapjuk, a mutatók értékei 73,7 %, illetve 75,5 %. Végül van még egy tényező, amelynek valószínűleg a legnagyobb a szerepe a különböző legmagasabb iskolai végzettségű csoportok között mind a helyettesítési ráták, mind a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem kompenzálásához szükséges nyugdíjpénztári befizetések bruttó keresethez mért arányai között megfigyelhető különbségek kialakulásában. Az érettségizettek esetében a keresetnek az egyes

évek közötti, kizárólag az egyén nagyobb munkatapasztalatára visszavezethető változásának dinamikája átlagosan nagyobb, mint a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettekénél, azaz jellemzően meredekebb a bérváltozási pályájuk íve; ez különösen igaz a béremelkedéssel járó időszakokra, amelynek az átlagos meredeksége 2,81 %, illetve 1,28 %. A csökkenő trendű szakasz meredeksége viszont az érettségizetteknél valamivel kisebb, -0,42 %, szemben a másik csoport -0,47 %-os mutatójával. Ezek a bérváltozási görbék azzal a hatással járnak, hogy a magasabb iskolai végzettségűek a munkában töltött utolsó éveikben olyan kereseti szintre jutnak el, amely a teljes munkában töltött időszak valorizált átlagkeresetéhez – amelynek döntő szerepe van a nyugdíj összegének meghatározásában –, viszonyítva magasabb arányt jelent, mint ugyanez a mutató az alacsonyabb iskolai végzettségűeknél. Relatívén tehát magasabb lesz az a nettó jövedelem, amelyet az egyén elvár a nyugdíjas évei során, és nemcsak nominális értelemben, hanem a saját korábbi hosszú távú kereseti szintjéhez képest is. Ebből az a következtetés is levonható, hogy minél nagyobb meredekségűnek tekinthető egy egyéni bérváltozási görbe, más paraméterek változatlansága mellett annál alacsonyabb helyettesítési rátára és ebből adódóan a nyugdíjba vonuláskor annál nagyobb arányban kieső jövedelemre kell számítani. Fontos ugyanakkor megemlíteni azt is, hogy egyrészt az alacsonyabb helyettesítési ráta nem feltétlenül jelent abszolút értelemben is alacsonyabb összegű nyugdíjat, másrészt ez a szabály nem vagy csak kevésbé érvényesül akkor, ha a bérváltozási görbének a nyugdíjazáshoz közelebb eső szakasza hosszabb időszakon keresztül erőteljesebben csökkenő meredekséget mutat, ez ugyanis inkább azt eredményezi, hogy az egyén a helyettesítési ráta jelen értekezésben használt definíciója szerint a munkában töltött teljes időszakának átlagához képest már viszonylag alacsonyabb jövedelemszintet vár el, és ehhez képest valószínűleg magasabb induló összegű állami nyugdíjra számíthat.

A továbbiakban bemutatásra kerül, hogy miként alakulnak a helyettesítési ráták és a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem negatív hatásainak kiegyenlítése érdekében teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések arányai az egyén mindenkor bruttó keresetéhez viszonyítva akkor, ha módosulnak egyes modellbeli paraméterek, így a becslésekben alkalmazott jövőbeli várható átlagos infláció, reálbérnövekedési ráta, pénztári reálhozamráta, nyugdíjkorhatár. Ezek közül először a korhatár megváltoztatásából adódó hatások kerülnek megvizsgálásra.

4.3.3. Az alapváltozat egyes főbb paraméterei módosításának hatásai

4.3.3.1. *A módosított nyugdíjkorhatár hatásai*

ÉRETTSÉGIZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

A modellek eddig tárgyalt alapesetei az öregségi nyugdíjkorhatárt a jelenleg érvényes szabályozásnak megfelelően 65 évnél vették. Tekintettel azonban arra, hogy a várható élettartam egyre nő, ahogy haladunk előre az időben, célszerű megvizsgálni az olyan eseteket is, amikor a nyugdíjkorhatár valamilyen mértékben leköveti ezt a tendenciát. Ez kétféleképpen is kivitelezhető: vagy a korhatárt emelik úgy, hogy a járadékos időszak várható hossza változatlan maradjon, vagy a várható élettartam növekedését elosztják a járulékfizető és a járadékos időszak között, pl. egy fix arányban. Banyár József az előbbi támogatja (Banyár, 2022.), én viszont a másik módszert választottam a modellszámításnál. A korhatáremelés becslésénél azzal a feltételezéssel éltem, hogy 10 évenként igazítják hozzá a nyugdíjkorhatárt a 65 éves korban várhatóan hátra lévő élettartam változásához, mégpedig oly módon, hogy a korhatár a két felülvizsgálat közötti időszakra vonatkozóan várt élettartam-növekedés kétharmadával emelkedik, egész éves lépcsőkben. Ez azt jelenti, hogy 2020-ra vonatkozóan a férfiak 65 éves korban várható hátralévő élettartama 14,8 év, 2040-re vonatkozóan 17,9 év, 2050-re vonatkozóan 19,3 év, míg 2060-ra vonatkozóan 20,6 év. Miután a modellbeli egyénre 2041, 2051 és 2061 végi nyugdíjba vonulással számoltam, ezekre az időpontokra, ahogy a korábbiakban már jeleztem, a két, az adott időponthoz legközelebb álló rendelkezésre álló év adatainak különbözetéből lineáris becsléssel kapott értékekkel korrigáltam, negyedévre történő kerekítést alkalmazva. Ennek megfelelően a 2041-es becsült adat 18 év, a 2051-es 19,5 év, a 2061-es 20,75 év lett.¹³⁰ Tekintettel arra, hogy a 2021-es értéknek ugyanezzel a módszerrel számolva kerekítve 15 év adódott, a 2021 és 2041 közötti időszak várható élettartam-növekedése 3 év, a 2041 és 2051 közötti időszaké 1,5 év, a 2051 és 2061 közöttié 1,25 év. A fentebb leírtak alapján ezeknek a növekményeknek – egész évre kerekített – kétharmad része az, amely nyugdíjkorhatár-változásként beépül az állami nyugdíj meghatározására szolgáló modellbe; az eddig tárgyalt alapesettől eltérően a nyugdíjkorhatár immár nem 65 év, hanem 2041-re vonatkozóan 67 év, 2051-re vonatkozóan 68 év, míg 2061-re vonatkozóan 69 év lesz. Ezzel párhuzamosan módosítani szükséges a másik, a nyugdíjazáskor kieső jövedelem ellensúlyozására szolgáló önkéntes nyugdíjpénztári befizetési arány becslésére használt modell

¹³⁰ Eurostat: Projected life expectancy by age (in completed years), sex and type of projection, Weboldal. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/proj_19nalex/default/table?lang=en Letöltés: 2022.06.28. Az adatok alapján saját becslés.

paramétereit is, hiszen a fokozatosan emelkedő nyugdíjkorhatár kihatással van mind a felhalmozási időszak, mind a kiegészítő nyugdíj folyósítási időszak hosszára. Előbbi a nyugdíjkorhatár változásával megegyező mértékben ugyancsak meghosszabbodik – miután a nyugdíjpénztárba való belépési időpontok nem módosulnak –, utóbbi pedig értelem szerűen ugyanilyen mértékben lecsökken.

1.) A 2016-ban 45 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében 67 éves nyugdíjkorhatár mellett

Az egyén ebben a modellváltozatban mint fentebb már ismertetésre került, 46 helyett 48 évnyi szolgálati idővel rendelkezik, a nyugdíjat pedig nem 18, hanem már csak 16 évig folyósítják a számára. Az állami nyugdíjának az induló összege a 13. havi járandósággal is számolva 593 088 Ft lenne, a munkában töltött utolsó 5 évének az inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelme 593 369 Ft, amely elhanyagolható mértékű, mindössze 280 Ft-os kieső jövedelmet jelent. A helyettesítési ráta értéke 100,0 %, így gyakorlatilag nincs szükség a kiegészítő nyugdíjszolgáltatásra; természetesen ettől még van értelme a nyugdíjcélú öngondoskodásnak ebben az esetben is az életszínvonal javítása érdekében, de miután az értekezés szempontjából kizárólag az képezi a vizsgálat tárgyát, hogy a korábban elért jövedelemszint hogyan tartható fenn a továbbiakban is, érdemi kieső jövedelem hiányában oka fogyottá válik a pénztárba való belépés.

Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, az állami ellátás induló összege 547 466 Ft-ra, a helyettesítési ráta értéke 92,3 %-ra módosul, amelyek mellett már keletkezik 45 902 Ft-nyi kieső jövedelem. Az ennek ellensúlyozásához a bruttó kereset arányában szükséges önkéntes nyugdíjpénztári befizetéseket az alábbi táblázat tartalmazza, a korábbiakhoz hasonlóan a különböző, pénztárba való belépési időpontok függvényében.

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	3,20	3,59	4,19	4,91	6,06	8,18
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	1,86	2,07	2,37	2,74	3,29	4,22

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az alapváltozathoz képest megállapítható, hogy a teljesítendő pénztári befizetések mértéke a vizsgált belépési életkorokban 52-58 %-a a 2 évvel alacsonyabb nyugdíjkorhatárhoz tartozó értékeknek, minél később lép be az egyén a pénztárba, annál kisebb arányú tagdíjfizetésre van szükség, a 13. havi nyugdíjjal is számoló esetben pedig egyáltalán nem is keletkezik érdeminek tekinthető kieső jövedelem.

2.) A 2016-ban 35 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében 68 éves nyugdíjkorhatár mellett

Ha olyan egyént vizsgálunk, aki 10 évvel fiatalabb, a további 1 évvel megnövekedett nyugdíjkorhatár következtében az alapváltozathoz képest már 3 évvel hosszabb, 49 évnyi szolgálati időről beszélhetünk, míg a nyugdíjpénztári felhalmozási időszak is ennyivel meghosszabbodik, ezzel ellentétben mind az állami, mind a kiegészítő nyugdíj folyósításának időtartama lecsökken ugyancsak 3 évvel, így az 19,5 év helyett 16,5 évnyi lesz. Az állami nyugdíj induló összege a 13. havi kifizetést is figyelembe véve 873 425 Ft lenne, amely 97,9 %-os helyettesítési ráta mellett 19 030 Ft kieső jövedelmet eredményez.

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	2,83	3,10	3,51	4,17	5,26	7,09
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 3 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	0,55	0,59	0,65	0,75	0,89	1,12

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben nem számolunk a 13 havi nyugdíjjal, az állami ellátás kezdő összege 806 239 Ft lenne, a helyettesítési ráta 90,3 %, a kieső jövedelem 86 217 Ft.

26. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya az alapváltozatban (%)	5,25	5,77	6,57	7,87	9,88	13,10
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 3 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	2,53	2,75	3,08	3,60	4,38	5,65

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A kapott értékek alapján látszik, hogy a jelenleg érvényes 65 éves nyugdíjkorhatárral számoló alapváltozathoz képest a 3 évvel kitolódott korhatár mellett 81-83 %-kal kevesebb befizetéssel is elérhető a kieső jövedelem pótlása a 13. havi nyugdíj esetén, míg a nélkül 43-48 %-kal kell kisebb összegű tagdíjakat fizetni a nyugdíjpénztárba.

3.) A 25 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében 69 éves nyugdíjkorhatár mellett

Az előbb vizsgálthoz képest újabb 10 évvel fiatalabb egyénnél a nyugdíjkorhatár további 1 évvel megnő, ezáltal a szolgálati idő hossza immár kerek 50 év lesz, míg a nyugdíjfolyósítás időtartama a 65 éves nyugdíjkorhatárral kalkuláló alapváltozathoz viszonyítva 4 évvel lecsökken, így 20,75 év helyett csak 16,75 év lesz. Az utolsó 5 munkában töltött esztendő inflációval súlyozott átlagos havi nettó jövedelme 1 354 966 Ft-ot tesz ki, ehhez képest a 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve az állami ellátás induló összege 1 325 967 Ft-nak adódik, amely 97,9 %-os helyettesítési rátát jelent 28 999 Ft-os kieső jövedelem mellett.

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	4,06	4,49	5,16	6,16	7,62	10,01
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	0,55	0,59	0,66	0,76	0,91	1,15

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha a 13. havi nyugdíjat nem vesszük figyelembe, az állami nyugdíj kezdő összege várhatóan 1 223 969 Ft lesz, ez 90,3 %-os helyettesítési rátát és 130 996 Ft-os kieső jövedelmet eredményez.

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	6,69	7,42	8,50	10,06	12,39	16,21
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	2,62	2,86	3,21	3,76	4,53	5,66

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az eredményeket elemezve megállapítható, hogy a 25 éves egyénnél a 13. havi nyugdíjjal is számolva az alapváltozat 65 éves nyugdíjkorhatárával szemben 4 évvel későbbi, 69 éves nyugdíjkorhatárnak az a következménye, hogy az alapváltozatban szükséges összegű befizetésekhez viszonyítva elegendő azok 11-15 %-a a pénztári belépés időpontjának függvényében ahhoz, hogy kompenzálható legyen a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem. Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi ellátást, az alapváltozat befizetési igényéhez képest továbbra is elegendő kevesebb tagdíjat fizetni ugyanolyan jövedelemszint eléréséhez, de már nem annyival, mint a 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva: a pénztárba való belépés időpontjától függően 62-67 %-kal.

SZAKMUNKÁSKÉPZŐT, SZAKISKOLÁT VÉGZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

4.) A 45 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében 67 éves nyugdíjkorhatár mellett

Az egyén ebben a modellnek ebben a változatában a 2 évvel későbbi nyugdíjkorhatár következtében nem 48, hanem 50 évnyi szolgálati idővel rendelkezik, a nyugdíjat pedig, beleértve az önkéntes nyugdíjpénztárból kapott kiegészítő járadékot is, nem 18, hanem már csak 16 évig folyósítják a számára. Az állami nyugdíjának az induló összege a 13. havi járandósággal is számolva 487 903 Ft lenne, a munkában töltött utolsó 5 évének az inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelme 452 311 Ft, tehát nem hogy nem beszélhetünk kieső jövedelemről, 35 592 Ft-nyi többletjövedelem keletkezik. A 107,9 %-os helyettesítési rátának köszönhetően önmagában a nyugdíjazás előtti időszak jövedelemszintjének fenntartása érdekében nem indokolt az önkéntes nyugdíjpénztárba való belépés.

Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, az állami ellátás induló összege 450 372 Ft-ra csökken, ezzel a helyettesítési ráta értéke 99,6 %-ra módosul, ebből adódóan már keletkezik csekély mértékű, 1 939 Ft-nyi kieső jövedelem. Az alábbi táblázat tartalmazza a szükséges tagdíjbefizetési arányokat a nyugdíjpénztárba való belépés időpontjának függvényében.

29. sz. táblázat

45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíj nélkül (módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	1,17	1,31	1,51	1,75	2,13	2,77
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	0,11	0,12	0,13	0,15	0,18	0,23

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az alapváltozathoz képest megállapítható, hogy a teljesítendő pénztári befizetések mértéke a vizsgált belépési életkorokban mindössze 8-9 %-a a 2 évvel alacsonyabb nyugdíjkorhatárhoz tartozó értékeknek, a 13. havi nyugdíjjal is számoló esetben pedig sem az alacsonyabb, sem a magasabb nyugdíjkorhatár mellett nem keletkezik kieső jövedelem.

5.) A 35 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében 68 éves nyugdíjkorhatár mellett

Jelen modellváltozatban olyan egyént vizsgálunk, aki az előző pontban tárgyaltnál 10 évvel fiatalabb, következésképpen a további 1 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár miatt az alapesethez képest immár 3 évvel hosszabb, 51 évnyi szolgálati időről beszélhetünk. Ezzel párhuzamosan a nyugdíjpénztári felhalmozási időszak is ennyivel hosszabb lesz, viszont mind az állami, mind a kiegészítő nyugdíj folyósításának időtartama lecsökken ugyancsak 3 évvel, így az 19,5 év helyett 16,5 évnyi lesz. Fontos megjegyezni, hogy a szolgálati idő meghosszabbodása csak részlegesen érvényesül a nyugdíj összegében, ugyanis a nyugdíj megállapításának utolsó lépéseként a szorzószám az 50. szolgálati év elérése után nem emelkedik tovább, tehát jelen esetben az ezen felüli további 1 év „kárra veszett” (a nyugdíjalapot képező jövedelembe ugyanakkor az ebben az időszakban megszerzett jövedelem is beleszámít).

Az állami nyugdíj induló összege a 13. havi kifizetést is figyelembe véve 696 655 Ft lenne, a munkában töltött utolsó 5 év inflációval súlyozott átlagos nettó jövedelme 679 961 Ft, amely 102,5 %-os helyettesítési ráta mellett 16 694 Ft többletjövedelmet eredményez, vagyis ebben az esetben sincs szükség a kiegészítő nyugdíj szolgáltatásra.

Amennyiben nem számolunk a 13 havi nyugdíjjal, az állami ellátás kezdő összege 643 066 Ft lenne, a helyettesítési ráta lecsökken 94,6 %-ra, ebből adódóan pedig keletkezik kieső jövedelem, mégpedig 36 895 Ft-nyi.

30. sz. táblázat

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíj nélkül (módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya az alapváltozatban (%)	3,12	3,42	3,87	4,57	5,74	7,78
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 3 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	1,38	1,50	1,67	1,92	2,31	2,95

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A kapott értékek alapján megállapítható, hogy a jelenleg érvényes 65 éves nyugdíjkorhatárral számoló alapváltozathoz képest a 3 évvel megemelt korhatár mellett nem keletkezik kieső

jövedelem a 13. havi nyugdíjjal is számolva, míg azt figyelmen kívül hagyva elegendő 38-44 %-kal alacsonyabb összegű tagdíjakat befizetni a nyugdíjpénztárba.

6.) A 25 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében 69 éves nyugdíjkorhatár mellett

Az előbb vizsgálthoz viszonyítva újabb 10 évvel fiatalabb egyénnél a nyugdíjkorhatár további 1 évvel emelkedik, ezáltal a szolgálati idő hossza immár 52 év lesz, míg a nyugdíjfolyósítás időtartama a 65 éves nyugdíjkorhatárral kalkuláló alapváltozathoz viszonyítva 4 évvel lecsökken, vagyis 20,75 év helyett csak 16,75 év lesz. A nyugdíj megállapítása során alkalmazott szorzószám maximálása következtében 2 évnyi szolgálati idő „megy veszendőbe”, azaz nem növeli a nyugdíj összegét. Az utolsó 5 munkában töltött esztendő inflációval súlyozott átlagos havi nettó jövedelme 1 029 904 Ft-ot tenne ki, ehhez képest a 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve az állami ellátás induló összegeként 1 022 277 Ft adódik, amely 99,3 %-os helyettesítési rátát jelent minimális, 7 628 Ft-os kieső jövedelem mellett.

31. sz. táblázat

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíjjal (módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	2,09	2,31	2,62	3,12	3,94	5,26
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	0,20	0,21	0,23	0,27	0,31	0,38

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha a 13. havi nyugdíjjal nem kalkulálunk, az állami nyugdíj kezdő összege várhatóan 943 640 Ft lesz, amely 91,6 %-os helyettesítési rátát és 86 265 Ft-os kieső jövedelmet eredményez.

32. sz. táblázat

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíj nélkül (módosított korhatárral)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	4,77	5,29	6,06	7,22	8,97	11,80
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4 évvel megnövelt nyugdíjkorhatár mellett (%)	2,34	2,55	2,86	3,31	4,01	5,03

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az eredmények alapján kijelenthető, hogy a 25 éves egyénnél a 13. havi nyugdíjjal is számolva a 65 éves nyugdíjkorhatárhoz képest 4 évvel megemelt, 69 éves korhatár következtében az alapváltozatban szükséges összegű befizetésekhez viszonyítva elegendő azok 7-10 %-a a pénztári belépés időpontjának függvényében ahhoz, hogy kompenzálható legyen a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem. Amennyiben a 13. havi ellátást figyelmen kívül hagyjuk, az alapváltozat befizetési szükségletéhez képest szintén elegendő kevesebb, annak 43-49 %-át kitevő összegű tagdíjat megfizetni ugyanolyan jövedelemszint biztosítása érdekében.

4.3.3.2. A módosított reálbérnövekedési ráta hatásai

Az eddigiek során mind a várható állami nyugdíj induló összegét, mind a nyugdíjba vonuláskor esetlegesen kieső nettó jövedelem kompenzálásához szükséges önkéntes nyugdíjpénztári modellben a 2021 utáni időszakra vonatkozó becslések elkészítése során a nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérek éves átlagos változásának ütemét az 1996 és 2021 között eltelt 25 év tényadatainak mértani átlagaként határoztam meg, amelynek értéke 3,82 %-nak adódott. Ahogy jeleztem, a modellszámítások alapváltozata mellett célszerű megvizsgálni azon változatokat is, amelyek a modellek egy-egy lényegesebbnek minősíthető paraméterének módosítása és az összes többi paraméter változatlanul hagyása mellett szemléltetik az adott paraméter hatását a végeredményre. Az előző alfejezetben bemutatásra került, hogy miként változik meg az egyén által teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések bruttó keresethez viszonyított aránya az alapváltozathoz képest, ha a megemelt nyugdíjkorhatárokkal számolunk; azt is vizsgálom, hogy milyen hatással van ugyanerre, ha a jövőbeli átlagos éves nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési rátát 1, illetve 2 százalékponttal alacsonyabbnak, majd 1 százalékponttal magasabbnak, vagyis sorban 2,82 %-osnak, 1,82 %-osnak és 4,82 %-osnak tekintjük. A nyugdíjba vonuláskor megcélzott havi nettó jövedelmet az ismétlődések elkerülése érdekében minden vizsgált életkorú és végzettségű egyén tekintetében csak a 13. havi nyugdíjjal is számoló esetekben tüntetem fel, miután ennek értéke nem függ a nyugdíj összegétől.

ÉRETTSÉGIZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

1.) A 45 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő mértékű nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési ráták mellett

A helyettesítési ráta értéke a 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve a mérsékeltebb, már csak 2,82 %-os ütemű béremelkedés következtében alacsonyabb, 95,2 %-os lesz, mint az alapváltozatban kapott 95,7 %. Az ennél is nagyobb mértékben csökkentett (1,82 %-os)

reálbérnövekedés következtében tovább csökken 94,6 %-ra, amennyiben pedig 1 százalékponttal növeljük a reálbérnövekedési dinamikát, a helyettesítési ráta 96,8 %-ra emelkedik.

33. sz. táblázat

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya alapesetben (%)	1,14	1,27	1,48	1,72	2,08	2,71
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	1,20	1,35	1,58	1,86	2,30	3,06
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	1,18	1,34	1,58	1,88	2,38	3,25
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	0,99	1,10	1,27	1,45	1,73	2,21

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha a 13. havi nyugdíjjal nem számolunk, az 1 százalékponttal csökkentett reálbérnövekedési rátánál a helyettesítési ráta 88,5 %-ról 87,9 %-ra, a további 1 százalékponttal alacsonyabb bérnövekedési ütem hatására 87,3 %-ra mérséklődik, míg az 1 százalékponttal növelt reálbérnövekedési ráta mellett 89,4 %-ra emelkedik.

34. sz. táblázat

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya alapesetben (%)	3,20	3,59	4,19	4,91	6,06	8,18
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	3,01	3,39	3,98	4,71	5,92	8,17
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,77	3,14	3,71	4,44	5,66	7,97
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	3,34	3,73	4,31	5,01	6,08	8,02

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Látható, hogy az alapváltozathoz képest csökkenő ütemű reálbérnövekedés esetén a nyugdíjpénztárba későbbi életkorban belépők relatíve hátrányban vannak a korábban tagsági jogviszonyt létesítő társaikkal szemben, mivel nagyobb mértékben kell megnövelniük a befizetési arányukat, ugyanakkor emelkedő ütemű reálbérnövekedés mellett ez a tendencia megfordul, ott számukra nyílik lehetőség a befizetési arányok jelentősebb mértékű csökkentésére. A 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve az alacsonyabb reálbérnövekedési dinamika magasabb szintű befizetési arányokat követel meg, mint akkor, ha nem számolunk ezzel a juttatással: az 1 százalékponttal csökkentett rátánál az alapváltozathoz viszonyítva 5,3-12,9 %-kal nagyobb befizetési arányok szükségesek, a 2 százalékponttal csökkentettnél 3,5-19,9 %-kal magasabbak, míg a 13. havi nyugdíj nélküli esetben 0,1-5,9 %-kal, illetve 2,6-13,4 %-kal kisebbek. Növekvő bérdinamika mellett a 13. havi nyugdíjjal is kalkuláló esetben az alapváltozathoz képest a befizetési arányok 13,2-18,5 %-kal csökkennek, míg a 13. havi nyugdíj nélkül 2,0 %-os csökkenéstől 4,4 %-os növekedésig terjedő változás tapasztalható.

2.) A 35 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő mértékű nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési ráták mellett

Az előzőekben tárgyaltnál 10 évvel fiatalabb egyénnél a 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva az alapváltozat 91,3 %-os helyettesítési rátája az 1 százalékponttal csökkentett reálbérnövekedési rátánál 90,2 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentettnél 89,4 %-ra mérséklődik, míg az 1 százalékponttal megnövelt ráta 92,5 %-ra emelkedő helyettesítési rátát eredményez.

35. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya alapesetben (%)	2,83	3,10	3,51	4,17	5,26	7,09
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,70	2,99	3,45	4,18	5,39	7,49
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,48	2,78	3,25	4,04	5,32	7,64
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,84	3,08	3,43	3,99	4,91	6,44

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben a 13. havi nyugdíjat nem vesszük figyelembe, az alapváltozat 84,3 %-os helyettesítési rátája az 1 százalékponttal csökkentett reálbérnövekedési rátánál 83,3 %-ra csökken, a még kisebb dinamikájú bérnövekedésnél 82,5 %-ra, ha pedig 1 százalékponttal megnöveljük a reálbérnövekedési rátát, a helyettesítési ráta 85,4 %-ra emelkedik.

36. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya alapesetben (%)	5,25	5,77	6,57	7,87	9,88	13,10
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	4,72	5,25	6,08	7,46	9,65	13,16
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	4,15	4,67	5,50	6,91	9,22	12,99
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	5,69	6,19	6,93	8,11	9,92	12,82

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Megállapítható, hogy az előzőekben vizsgált korosztállyal analóg módon minél később lép be az egyén az önkéntes nyugdíjpénztárba, csökkenő mértékű reálbérnövekedés esetén az alapváltozathoz képest annál nagyobb, növekvő mértékűnél annál kisebb arányú befizetésekre kell számítani. Az is hasonlóságnak tekinthető, hogy a 13. havi nyugdíjat is magában foglaló esetben a csökkenő ütemű reálbérnövekedési ráták mellett jellemzően nagyobb arányú (szélsőértékeken az alapváltozathoz képest 4,6 %-kal kisebb és 105,6 %-kal nagyobb, illetve 13,4 %-kal kisebb és 7,8 %-kal nagyobb) befizetésekre van szükség, mint a 13. havi nyugdíjat mellőző esetben, ahol ezek az értékek a -11,1 % és +0,5 %, illetve a -21,0 % és -0,8 % közötti tartományban helyezkednek el. A megemelt reálbérnövekedési rátánál viszont fordított a helyzet, ott a 13. havi nyugdíj mellett a befizetési arány az alapváltozathoz viszonyítva -9,2 % és +0,4 % között, míg a 13. havi nyugdíj nélküli esetben -2,1 % és +8,4 % között alakul.

3.) A 25 éves érettségivel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő mértékű nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési ráták mellett

Az előzőekben vizsgálnál további 10 évvel fiatalabb egyénnél a 13. havi nyugdíjjal is számolva az alapváltozatban 88,8 %-os helyettesítési ráta az 1 százalékponttal csökkentett reálbérnövekedési ráta következtében 87,5 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentett eredményeként 86,4 %-ra csökken, ugyanakkor az 1 százalékponttal megnövelt bérdinamika mellett 90,2 %-ra nő.

37. sz. táblázat

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya alapesetben (%)	4,06	4,49	5,16	6,16	7,62	10,01
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	3,79	4,28	5,02	6,17	7,85	10,59
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	3,40	3,92	4,71	5,97	7,85	10,91
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	4,18	4,54	5,10	5,94	7,18	9,20

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha figyelmen kívül hagyjuk a 13. havi nyugdíjat, a helyettesítési ráta az 1 százalékponttal csökkentett reálbérnövekedési ráta mellett 82,0 %-ról 80,8 %-ra, a kétszer ekkora mértékben csökkentett következtében 79,8 %-ra mérséklődik; az 1 százalékponttal megemelt ütemű bérnövekedés esetén 83,2 % lesz.

38. sz. táblázat

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya alapesetben (%)	6,69	7,42	8,50	10,06	12,39	16,21
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	5,97	6,76	7,95	9,67	12,23	16,41
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	5,18	5,99	7,24	9,10	11,86	16,38
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	7,29	7,94	8,90	10,28	12,36	15,79

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az előzőekben vizsgált két korosztálynál tapasztaltakkal egyeznek a kapott eredmények abban a tekintetben, hogy minél későbbi a belépés időpontja az önkéntes nyugdíjpénztárba, csökkenő mértékű reálbérnövekedés esetén az alapváltozathoz képest annál nagyobb, növekvő mértékűnél annál kisebb arányú befizetésekre van szükség a kieső jövedelem pótlására. Szintén megfigyelhető, hogy a 13. havi nyugdíjjal is kalkuláló esetben a csökkenő ütemű reálbérnövekedési ráták jellemzően nagyobb arányú (az alapváltozathoz képest -6,7 % és +5,8 %, illetve -16,3 % és +9,0 % közötti) befizetéseket tesznek szükségessé, mint a 13. havi nyugdíj figyelmen kívül hagyásával, ahol ezek az értékek a -10,8 % és +1,2 %, illetve a -22,6 % és +0,1 % közötti sávban helyezkednek el. A megemelt reálbérnövekedési rátánál ugyancsak érvényesül a fordított tendencia: a 13. havi nyugdíjjal a befizetési arány az alapváltozathoz viszonyítva -8,1 % és +3,0 % között, míg a 13. havi nyugdíj nélküli esetben -2,6 % és +9,0 % között alakul.

Az érettséggel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők csoportján belül az egyes vizsgált korosztályokat összehasonlítva megállapítható, hogy adott ütemű módosított reálbérnövekedési pálya mellett minél fiatalabb egyénről van szó, annál szélesebb tartományban helyezkednek el a vizsgált pénztári belépési időpontokban mért befizetési arányoknak az alapváltozatban érvényes arányokhoz viszonyított változását leíró értékek. Így például a 2,82 %-ra csökkentett reálbérnövekedési rátát tekintve a 13. havi nyugdíjjal is számolva a 45 éveseknél a szükséges befizetési arányok az alapváltozathoz képest annak +5,3 % és +12,9 % között vannak, a 10 évvel fiatalabbaknál ezek az értékek -4,6 % és +5,6 % közöttiek, míg a 20 évvel fiatalabbaknál a -6,7 % és +5,8 % közötti tartományban helyezkednek el.

A másik megfigyelhető tendencia, hogy minél fiatalabb az egyén, csökkentett ütemű reálbérnövekedési pálya esetén a befizetési arányok annál kisebb mértékben emelkednek, illetve annál nagyobb mértékben csökkennek (a más korosztályhoz tartozókhöz képest relatíve „jobban jár”), növelt meredekségű bérváltozási pálya esetén pedig annál nagyobb mértékben emelkednek, illetve annál kisebb mértékben csökkennek (relatíve „rosszabbul jár”).

SZAKMUNKÁSKÉPZŐT, SZAKISKOLÁT VÉGZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

4.) A 45 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való

belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő mértékű nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési ráták mellett

A 13. havi nyugdíjjal is számolva a 2,82 %-os reálbérnövekedés mellett az alapváltozatban 103,9 %-os helyettesítési ráta 103,4 %-ra, az 1,82 %-os növekedési ütem esetén 103,1 %-ra csökken, míg a 4,82 %-os növekedési ütemnél 104,6 %-ra emelkedik, és miután egyik esetben sem képződik kieső jövedelem, kizárólag a jövedelemszint fenntartása érdekében nincs is szükség önkéntes nyugdíjpénztári megtakarításra.

A 13. havi nyugdíj nélkül az alapváltozat 95,9 %-os helyettesítési rátája a 2,82 %-os reálbérnövekedés mellett 95,4 %-ra, a még jobban csökkentett növekedési ütemnél 95,2 %-ra mérséklődik, az emelt dinamikájú pályánál 96,6 %-ra emelkedik. Ebből adódóan viszont már mindegyik esetben szükség van a nyugdíjpénztári felhalmozásra, a bruttó kereset arányában teljesítendő befizetések az alábbi táblázat tartalmazza.

39. sz. táblázat

45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	1,17	1,31	1,51	1,75	2,13	2,77
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	1,13	1,27	1,49	1,74	2,16	2,88
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	1,05	1,19	1,41	1,67	2,11	2,88
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	1,07	1,19	1,36	1,55	1,85	2,36

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A vizsgált módosított átlagos éves bruttó reálbérnövekedési rátáknak abból a szempontból nincs hatása a szükséges pénztári befizetések arányára, hogy a 13. havi nyugdíj mellett az alapváltozattal egyezően egyáltalán nem is keletkezik kieső jövedelem, amelyet ellensúlyozni kellene. Ha nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, akkor pedig az állapítható meg, hogy az 1 százalékponttal csökkentett ráta esetén a szükséges tagdíjbefizetési arányok az alapváltozathoz képest a -3,4 % és +4,0 % közötti, a 2 százalékponttal csökkentettnél a -10,3%

és +4,0 % közötti, míg a 2 százalékponttal növelt rátánál a -14,8 % és -8,5 % közötti sávban helyezkednek el.

5.) A 35 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő mértékű nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési ráták mellett

Az előbb tárgyalt egyénnél 10 évvel fiatalabb munkavállalót vizsgálva az látható, hogy a 13. havi juttatással számított nyugdíjnál a 2,82 %-os reálbérnövekedési ráta a helyettesítési ráta értékét 97,8 %-ról 96,9 %-ra, az 1,82 %-os ráta 96,3 %-ra csökkenti, míg a 4,82 %-os ráta 99,0 %-ra növeli.

40. sz. táblázat

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíjjal (módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	0,69	0,75	0,84	0,98	1,19	1,55
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	0,84	0,93	1,06	1,26	1,57	2,10
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	0,87	0,97	1,13	1,37	1,76	2,41
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	0,38	0,41	0,45	0,51	0,61	0,77

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, a helyettesítési ráta az alapváltozatban érvényes 90,3 % helyett az 1 százalékponttal csökkentett mértékű reálbérnövekedési rátánál 89,5 %, a 2 százalékponttal csökkentett mértékűnél 88,9 % lesz, az 1 százalékponttal növelt mértékűnél pedig 91,4 %-ra emelkedik.

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíj nélkül (módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	3,12	3,42	3,87	4,57	5,74	7,78
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,90	3,21	3,69	4,44	5,70	7,97
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,60	2,91	3,39	4,17	5,46	7,85
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	3,24	3,51	3,91	4,52	5,56	7,34

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az 1 százalékponttal alacsonyabb átlagos éves bruttó reálbérnövekedési ráta következtében a vizsgált egyének a 13. havi nyugdíjat is magában foglaló esetben az alapváltozathoz viszonyítva 21,7-35,5 %-kal magasabb arányú tagdíjbefizetést kell teljesítenie ahhoz, hogy ne keletkezzen kieső jövedelme a nyugdíjba vonuláskor. A 2 százalékponttal alacsonyabb ütemű bérnövekedési pályánál 26,1-55,5 %-kal magasabb arányok szükségesek, az 1 százalékponttal alacsonyabb ütemű pályánál ugyanakkor elegendőek az alapváltozaténak mindössze 49,7-55,5 %-át kitevő arányok is. A 13. havi ellátással nem kalkulálva az alapváltozathoz képest legfeljebb csekély mértékben megemelt, de jellemzően inkább csökkenő arányok figyelhetők meg: a 2,82 %-os rátánál az alapváltozathoz viszonyítva -7,1 % és +2,4 % közöttiek, az 1,82 %-os rátánál -16,7 % és +0,9 % közöttiek, a 4,82 %-os rátánál pedig -5,7 % és +3,8 % közöttiek.

6.) A 25 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő mértékű nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési ráták mellett

Az újabb 10 évvel fiatalabb munkavállalót tekintve a 13. havi nyugdíjat figyelembe véve a 2,82 %-os reálbérnövekedési ráta következtében a helyettesítési ráta értéke 94,0 %-ról 92,7 %-ra, az 1,82 %-os ráta hatására 91,7 %-ra mérséklődik, a 4,82 %-os ráta eredményeként pedig 95,4 %-ra nő.

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíjjal (módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	2,09	2,31	2,62	3,12	3,94	5,26
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,12	2,39	2,77	3,36	4,37	6,00
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	2,01	2,30	2,73	3,39	4,52	6,43
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	1,88	2,04	2,28	2,65	3,27	4,25

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj nélküli esetben a helyettesítési ráta az alapváltozathoz képest 1 százalékponttal alacsonyabb mértékű reálbérnövekedési ráta mellett 86,7 %-ról 85,6 %-ra, a 2 százalékponttal alacsonyabb mértékűnél 84,7 %-ra csökken, az 1 százalékponttal magasabb mértékűnél 88,0 %-ra emelkedik.

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíj nélkül (módosított bruttó reálbérnövekedési rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	4,77	5,29	6,06	7,22	8,97	11,80
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	4,34	4,90	5,73	7,03	8,99	12,16
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 2 százalékponttal csökkentett bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	3,81	4,39	5,25	6,62	8,76	12,22
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 1 százalékponttal növelt bruttó reálbérnövekedési ráta mellett (%)	5,07	5,52	6,20	7,20	8,72	11,20

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az alapváltozatnál 1 százalékponttal alacsonyabb átlagos éves bruttó reálbérnövekedési ráta eredményeképpen a vizsgált egyének a 13. havi nyugdíjjal is kalkuláló esetben az alapváltozatban érvényesnél 1,4-14,1 %-kal magasabb befizetési arányokra lenne szüksége, a 2 százalékponttal alacsonyabb ráta mellett a változás -3,2 % és +22,2 % közötti, az 1 százalékponttal magasabb mértékűnél pedig a 10,0-19,2 %-kal kisebb ráták is elegendőek. Amennyiben a 13. havi ellátást nem vesszük figyelembe, az alapváltozatban kalkulált arányokhoz képest a változás a 2,82 %-os reálbérnövekedési rátánál a -9,0 % és +3,1 % közötti, az 1,82 %-os rátánál -20,1 % és +3,6 % közötti, végül a 4,82 %-os rátánál -5,1 % és +6,3 % közötti.

Az érettségizettekhez hasonlóan a szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkezők csoportjára is igaz, hogy minél később lép be az egyén az önkéntes nyugdíjpénztárba, az alapváltozathoz képest csökkenő mértékű reálbérnövekedés esetén annál nagyobb, növekvő mértékűnél annál kisebb arányú befizetésekre van szüksége a kieső jövedelem pótlására. Ugyancsak érvényesül, sőt még fokozottabban az is, hogy a 13. havi nyugdíjjal is kalkuláló esetekben a csökkenő ütemű reálbérnövekedési ráták az alapváltozathoz képest jellemzően nagyobb, a növekvő ütemű pályánál viszont kisebb arányú befizetéseket indukálnak, mint a 13. havi nyugdíj figyelmen kívül hagyásával. Ennél a csoportnál szintén megállapítható, hogy az egyes vizsgált korosztályokat összehasonlítva adott ütemű módosított reálbérnövekedési pálya mellett minél fiatalabb egyénről van szó, annál szélesebb tartományban helyezkednek el a vizsgált pénztári belépési időpontokban mért befizetési arányoknak az alapváltozatban érvényes arányokhoz viszonyított változását leíró értékek. Ezen túlmenően az érettségizettekkel analóg módon kimutatható az is, hogy minél fiatalabb az egyén, csökkentett ütemű reálbérnövekedési pálya esetén a befizetési arányok annál kisebb mértékben emelkednek, illetve annál nagyobb mértékben csökkennek (a más korosztályhoz tartozókhöz képest relatíve „jobban jár”), növelt meredekségű bérváltozási pálya esetén pedig annál nagyobb mértékben emelkednek, illetve annál kisebb mértékben csökkennek (relatíve „rosszabbul jár”).

4.3.3.3. *A módosított inflációs ráta hatásai*

Az előző alfejezetben azokat az eseteket elemeztem, amikor a 2021 utáni időszakra vonatkozóan az átlagos éves nemzetgazdasági szintű bruttó reálbérnövekedési ráta értéke 1 és 2 százalékponttal alacsonyabb, illetve 1 százalékponttal magasabb volt, mint a modellek alapváltozatában. Ahogy korábban már jeleztem, célszerű megvizsgálni, hogy milyen hatása van egy másik fontos paraméternek, mégpedig az átlagos éves inflációs rátának, amelynek az értéke az alapváltozatban 5,42 %, amely az 1996 és 2021 közötti 25 évben mért éves szintű

ráták mértani átlagának felel meg.¹³¹ Az inflációs ráta értékét a következőkben ennél 1 és 2 százalékponttal kisebbnek, illetve 1 százalékponttal nagyobbak feltételezem a 2021 utáni időszakra, minden egyéb paraméter változatlansága mellett, és arra keresem a választ, hogy ez milyen irányban és milyen mértékben módosítja a teljesítendő pénztári befizetések bruttó keresethez mért arányait az egyes vizsgált pénztárba való belépési életkorok mentén.

A munkában töltött utolsó 5 év inflációval súlyozott átlagos havi nettó jövedelme mindegyik módosított inflációs ráta mellett minden vizsgált életkorú és legmagasabb iskolai végzettségű egyénre megegyezik az alapváltozatban számított összeggel, a nettó átlagjövedelem szempontjából tehát indifferens, hogy mekkora az átlagos éves inflációs ráta mértéke. Az egyezésnek az a módszertani magyarázata, hogy ezt a fajta átlagos jövedelmet nominálisan úgy kapjuk meg, hogy először a 2021-ben érvényes nominális nettó bért a 2021 utáni időszak minden egyes évének tekintetében felszorozzuk az adott évhez tartozó reálbérnövekedési rátával és inflációs rátával. Ezt követően az átlag alapjául szolgáló utolsó 5 munkában töltött év nettó bérét valorizáljuk az utolsó év szintjére ugyancsak az inflációs ráták segítségével. Végző soron ez azt jelenti, hogy az átlagos havi nettó jövedelem minden összetevője, és ebből következően maga az átlag is tartalmazza az utolsó munkában töltött év és a 2021-es év közötti időszak kumulált inflációs rátáját, és amikor ebből a jövőbeli értékből kiszámítjuk a 2021-es évi értéket, akkor nem csinálunk egyebet, mint elosztjuk ugyanezzel a kumulált inflációs rátával. Ebből pedig az következik, hogy bármekkora is legyen a 2021 utáni időszakra vonatkozó átlagos éves inflációs ráta, a nyugdíjazás előtti időszak nettó átlagjövedelme 2021-es értéken mindig meg fog egyezni az alapváltozatban kapott értékkel.

ÉRETTSÉGIZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

1.) A 45 éves érettségizett egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő évi átlagos inflációs ráták mellett

A 13. havi nyugdíjjal számolva az 1 százalékponttal csökkentett mértékű inflációs ráta mellett az alapváltozathoz tartozó helyettesítési ráta 95,9 % helyett 97,0 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentett mértékű rátánál 98,2 %-ra nő, az 1 százalékponttal növelt mértékű rátánál viszont 95,1 %-ra csökken.

¹³¹ KSH 20.1.1.70. sz. táblázat: Reálkeresetek alakulása, Weboldal.
https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0070.html Letöltés: 2022.07.22. Adatok alapján saját számítás.

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	1,14	1,27	1,48	1,72	2,08	2,71
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	0,86	0,96	1,11	1,29	1,57	2,03
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	0,50	0,56	0,65	0,76	0,92	1,19
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	1,37	1,53	1,77	2,06	2,51	3,30

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, a helyettesítési ráta a 4,42 %-os inflációs rátánál 88,5 %-ról 89,5 %-ra, a 3,42 %-os rátánál 90,7 %-ra nő, míg a 6,42 %-os rátánál 87,8 %-ra csökken.

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	3,20	3,59	4,19	4,91	6,06	8,18
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	2,95	3,30	3,84	4,49	5,52	7,40
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	2,63	2,95	3,42	3,98	4,87	6,47
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	3,42	3,84	4,48	5,26	6,51	8,82

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az alapváltozatnál 1 százalékponttal alacsonyabb átlagos éves inflációs rátát feltételezve a 13. havi nyugdíj mellett a kieső jövedelem ellensúlyozására elegendő az alapváltozatban érvényes befizetési arányok 74,9-75,6 %-a, a 2 százalékponttal alacsonyabb rátánál a 43,9-44,2 %-a, az 1 százalékponttal magasabb rátánál viszont azok 119,6-121,8 %-ával kell számolni. Ha eltekintünk a 13. havi nyugdíjtól, akkor a 4,42 %-os inflációs rátánál az alapváltozatban megállapított arányok 90,5-92,2 %-a közötti sávban helyezkednek el a kapott értékek, a 3,42 %-os rátánál a 79,1-82,2 %-a közöttiben, míg a 6,42 %-os rátánál a 106,9-107,8 % közötti tartományban.

2.) A 35 éves érettségizett egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő évi átlagos inflációs ráták mellett

Az előbbieken vizsgálnál 10 évvel fiatalabb egyén esetében a 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva az alapváltozatban a helyettesítési ráta 91,3 % volt, amely az 1 százalékponttal csökkentett mértékű inflációs ráta következtében 92,0 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentett mértékű hatására 92,8 %-ra emelkedik, míg az 1 százalékponttal megemelt infláció a helyettesítési rátát 90,8 %-ra csökkenti.

46. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	2,83	3,10	3,51	4,17	5,26	7,09
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	2,60	2,85	3,22	3,82	4,78	6,49
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	2,31	2,52	2,84	3,35	4,17	5,66
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	3,00	3,29	3,73	4,44	5,61	7,51

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj nélkül a helyettesítési ráta értéke az alapváltozathoz képest a 4,42 %-os inflációs rátánál 84,3 % helyett 84,9 %, a 3,42 %-os rátánál 85,7 %, a 6,42 %-os rátánál 83,8 %.

47. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	5,25	5,77	6,57	7,87	9,88	13,10
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	5,03	5,53	6,29	7,52	9,48	12,61
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	4,73	5,19	5,90	7,04	8,90	11,90
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	5,40	5,95	6,77	8,12	10,16	13,43

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az alapváltozatnál 1 százalékponttal alacsonyabb átlagos inflációs ráta azt eredményezi, hogy a 13. havi nyugdíjjal is számolva az alapváltozatban a bruttó kereset arányaiban meghatározott pénztári befizetések 90,9-91,9 %-a szükséges, a 2 százalékponttal csökkentett rátánál azok 79,3-81,6 %-a, az 1 százalékponttal megnöveltnél a 105,9-106,7 %-a. Ha eltekintünk a 13. havi nyugdíjtól, a 4,42 %-os inflációs rátánál a módosított arányok az alapváltozatban megállapított arányok 95,6-96,3 %-a közötti sávba esnek, a 3,42 %-os rátánál az azok 89,5-90,8 %-a közötti tartományba, a 6,42 %-os rátánál pedig 2,5-3,2 %-kal magasabb arányok szükségesek.

3.) A 25 éves érettségizett egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő évi átlagos inflációs ráták mellett

Amennyiben egy újabb 10 évvel fiatalabb egyént vizsgálunk, azt tapasztaljuk, hogy a 13. havi nyugdíjjal kalkulálva az alapváltozathoz képest a helyettesítési ráta az 1 százalékponttal csökkentett mértékű inflációs ráta következtében 88,8 %-ról 89,2 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentett mértékűnél 89,7 %-ra emelkedik, míg az 1 százalékponttal megemelkedő infláció 88,5 %-os helyettesítési rátát eredményez.

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	4,06	4,49	5,16	6,16	7,62	10,01
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	3,91	4,32	4,95	5,93	7,37	9,71
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	3,67	4,06	4,64	5,58	6,97	9,22
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	4,16	4,61	5,29	6,29	7,77	10,18

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, a helyettesítési ráta az alapváltozat 82,0 %-os értékéről a 4,42 %-os inflációs rátánál 82,3 %-ra, a 3,42 %-os rátánál 82,8 %-ra nő, míg a 6,42 %-os inflációs rátánál 81,7 %-ra mérséklődik.

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	6,69	7,42	8,50	10,06	12,39	16,21
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	6,56	7,27	8,34	9,89	12,20	15,99
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	6,34	7,03	8,07	9,60	11,88	15,60
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	6,77	7,51	8,60	10,15	12,48	16,30

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az alapváltozathoz képest 1 százalékponttal alacsonyabb átlagos éves inflációs ráta hatásaként a 13. havi nyugdíjjal együtt számított esetben az alapváltozatban mért, a nettó kereset

arányában meghatározott tagdíjbefizetési szükséglet 95,9-97,0 %-a is elegendő ahhoz, hogy ne keletkezzen a munkában töltött utolsó 5 évben elért jövedelmi szinthez képest visszaesés a nyugdíjba vonuláskor. A 2 százalékponttal alacsonyabb inflációs rátánál 89,9-92,1 % között helyezkednek el a vonatkozó értékek, az 1 százalékponttal magasabb rátánál pedig az alapváltozatban mért arányok 101,7-102,7 %-a szükséges. A 13. havi ellátás nélküli esetben ezeknél valamelyest kisebb mértékű különbségek figyelhetők meg: itt az alapváltozatban teljesítendő befizetési arányoknak a 98,0-98,6 %-a a befizetendő tagdíj mértéke az 1 százalékponttal alacsonyabb ütemű inflációs pályához kapcsolódóan, a 94,7-96,2 %-a a 2 százalékponttal csökkentett mellett, és a 100,6-101,2 %-a az 1 százalékponttal magasabb meredekségűnél.

Az érettségizettekre nézve elmondható, hogy a csökkenő mértékű infláció minden vizsgált életkor és pénztári belépési időpont tekintetében az alapváltozathoz képest alacsonyabb, a növekvő infláció ezzel ellentétben magasabb nyugdíjpénztári befizetési arányokat eredményez. Az is megállapítható, hogy minél fiatalabb egyénről van szó, annál kevésbé térnek el a módosított meredekségű inflációs pályák következtében kialakult arányok az alapváltozatétól, továbbá adott meredekségű inflációs pálya és életkor esetén nem mutatható ki ok-okozati kapcsolat a pénztári belépés időpontja és a befizetési arány változásának mértéke között, ellentétben az átlagos bruttó reálbérnövekedés ütemének módosításai során tapasztaltakkal. Ezen túlmenően az is igazolható, hogy a 13. havi nyugdíjjal nem kalkuláló esetekben a befizetési arányok változásának amplitúdója alacsonyabb, mint amikor a 13. havi ellátást is figyelembe vesszük.

A következőkben az érettségizettek után a szakmunkásképzői, szakiskolai legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében vizsgálom meg, hogy milyen következményekkel jár rájuk nézve, ha nem 5,42 %-os, hanem csak 4,42 %-os és 3,42 %-os, illetve megnövelt, 6,42 %-os átlagos éves inflációs rátát használunk a modellszámításokban a 2021 utáni időszak tekintetében.

SZAKMUNKÁSKÉPZŐT, SZAKISKOLÁT VÉGZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

4.) A 45 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő évi átlagos inflációs ráták mellett

A 13. havi nyugdíjjal is számoló esetben az 1 százalékponttal csökkentett mértékű inflációs ráta az alapváltozat 103,9 %-os helyettesítési rátáját 105,3 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentett mértékű 107,1 %-ra növeli, és az 1 százalékponttal megemelkedő inflációs pálya is csak 102,8 %-ra csökkenti, amely azt jelenti, hogy ugyanúgy nem keletkezik kieső jövedelem, mint az alapváltozatban. Miután nincs kipótlandó jövedelem, értelemszerűen kizárólag ebből a szempontból nincs szükség az önkéntes nyugdíjpénztári előtakarékosagra sem.

Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi járadékot, a helyettesítési ráta 95,9 %-ról a 4,42 %-os inflációs ráta mellett 97,2 %-ra, a 3,42 %-os ütemű áremelkedésnél 98,8 %-ra nő, míg a 6,42 %-os inflációs rátánál 94,8 %-ra mérséklődik.

50. sz. táblázat

45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	1,17	1,31	1,51	1,75	2,13	2,77
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	0,78	0,87	1,01	1,17	1,42	1,85
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	0,33	0,37	0,43	0,50	0,60	0,78
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	1,43	1,60	1,85	2,14	2,60	3,40

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj nélküli esetben az 1 százalékponttal csökkentett mértékű átlagos éves inflációs rátát tekintve megállapítható, hogy a szükséges pénztári tagdíjbefizetési arányok az alapváltozatban mértekhez viszonyítva azok 66,4-66,9 %-ára estek vissza, a 2. százalékponttal csökkentett rátánál még drasztikusabban, mindössze 28,2-28,6 %-nyira, az 1 százalékponttal magasabb rátánál pedig az alapváltozat arányainak 122,1-122,7 %-át teszik ki.

5.) A 35 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő évi átlagos inflációs ráták mellett

A fentebb vizsgált egyénnél 10 évvel fiatalabb munkavállaló esetében az 1 százalékponttal csökkentett mértékű éves átlagos inflációs rátánál a helyettesítési ráta 97,8 %-ról 98,7 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentett mértékű rátánál 100,0 %-ra nő, míg az alapváltozathoz képest 1 százalékponttal magasabb inflációs ütemnél 97,2 %-ra csökken. Az ezekből adódó jövedelemkiesést az önkéntes nyugdíjpénztári tagdíjnak a bruttó keresethez viszonyított alábbi arányaival lehet ellensúlyozni a pénztári belépés időpontjától függően (a 2 százalékponttal csökkentett mértékű rátánál gyakorlatilag nem keletkezik kieső jövedelem, ezért a táblázat ezen sorában nem szerepelnek értékek).

51. sz. táblázat

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíjjal (módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya az alapváltozatban (%)	0,69	0,75	0,84	0,98	1,19	1,55
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	0,40	0,44	0,49	0,57	0,69	0,90
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	-	-	-	-	-	-
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresethez mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	0,89	0,97	1,09	1,27	1,56	2,07

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Amennyiben eltekintünk a 13. havi nyugdíjtól, az alapváltozatban 90,3 %-os helyettesítési ráta a 4,42 %-os inflációs rátánál 91,2 %-ra, a 3,42 %-os pénzromlási ütemnél 92,3 %-ra nő, a 6,42 %-os rátánál pedig 89,7 %-ra csökken.

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	3,12	3,42	3,87	4,57	5,74	7,78
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	2,84	3,11	3,51	4,13	5,16	7,02
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	2,48	2,71	3,04	3,56	4,41	5,96
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	3,33	3,66	4,14	4,90	6,18	8,33

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az alapváltozatnál 1 százalékponttal alacsonyabb átlagos éves inflációs ráta következtében a 13. havi nyugdíjjal is számoló esetben jelentős mértékben csökkennek a kieső jövedelem ellensúlyozásához szükséges, a mindenkori bruttó keresethez viszonyított nyugdíjpénztári tagdíjbefizetési arányok: az alapváltozatban meghatározottakhoz képest azok 58,0-58,7 %-a is elegendő, az ennél további 1 százalékponttal csökkentett rátánál a kieső jövedelem hiánya miatt nem indokolt a nyugdíjpénztári tagság létesítése, míg a 6,42 százalékpontra megnövelt rátánál az alapváltozatban érvényes arányok 129,0-133,5 %-ára van szükség. A 13. havi nyugdíj nélküli esetben a 4,42 %-os inflációs rátánál a csökkenés mértéke jóval kisebb, hiszen a vonatkozó arányok az alapváltozatban kapottakénak még mindig a 89,9-91,0 %-át teszik ki, a 3,42 %-os ráta mellett pedig a 76,6-79,5 %-át; a 6,42 %-os ráta esetén a befizetési arányok 6,7-7,7 %-kal emelkednek.

6.) A 25 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozattól eltérő évi átlagos inflációs ráták mellett

Amennyiben olyan egyént vizsgálunk, aki további 10 évvel fiatalabb, a 13. havi nyugdíj mellett az alapváltozatnál 1 százalékponttal alacsonyabb mértékű éves átlagos inflációs rátánál a helyettesítési ráta 94,0 %-ról 94,5 %-ra változik, a 2 százalékponttal csökkentettnél 95,2 %-ra, az 1 százalékponttal megnöveltnél 93,6 %-ra. A kieső jövedelemnek az ellensúlyozására az

önkéntes nyugdíjpénztárba tagdíjként teljesítendő befizetések arányait a mindenkor bruttó keresetkezéshoz képest az alábbi táblázat tartalmazza.

53. sz. táblázat

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíjjal (módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya az alapváltozatban (%)	2,09	2,31	2,62	3,12	3,94	5,26
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	1,90	2,09	2,37	2,80	3,54	4,77
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	1,62	1,78	2,01	2,36	2,95	4,02
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	2,23	2,46	2,80	3,34	4,20	5,58

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Ha eltekintünk a 13. havi nyugdíjtól, az 1 százalékponttal csökkentett mértékű inflációs rátánál a helyettesítési ráta 86,7 %-ról 87,2 %-ra, a 2 százalékponttal csökkentettnél 87,9 %-ra emelkedik, az 1 százalékponttal növeltnél 86,4 %-ra mérséklődik.

54. sz. táblázat

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (módosított inflációs rátával)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya az alapváltozatban (%)	4,77	5,29	6,06	7,22	8,97	11,80
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya 4,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	4,58	5,07	5,80	6,93	8,64	11,41
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya 3,42 %-ra csökkentett inflációs ráta mellett (%)	4,29	4,74	5,41	6,47	8,12	10,78
Szükséges pénztári befizetés bruttó keresetkezéshoz mért aránya 6,42 %-ra növelt inflációs ráta mellett (%)	4,90	5,44	6,22	7,40	9,16	12,03

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 4,42 %-os éves átlagos inflációs ráta mellett a 13. havi nyugdíjjal is számoló esetben elegendő az alapváltozatban érvényes arányok 89,7-90,9 %-a, a 3,42 %-os inflációnál a 74,9-77,5 %-a is, míg a 6,42 %-os rátánál azok 106,1-107,1 %-a szükséges.

Amennyiben nem vesszük figyelembe a 13. havi nyugdíjat, az 1 százalékponttal csökkentett mértékű inflációnál a jövedelemkiesés ellensúlyozásához teljesítendő tagdíjbefizetések aránya az alapváltozatban érvényesekhez viszonyítva azok 95,7-96,7 %-át, a 2 százalékponttal csökkentett mértékűnél a 89,3-91,4 %-át, az 1 százalékponttal megnövelt rátánál pedig a 101,9-102,8 %-át teszik ki.

A szakmunkásképzői, szakiskolai legmagasabb végzettséggel rendelkezőket vizsgálva megállapítható, hogy mind az 1, mind a 2 százalékponttal csökkentett mértékű éves átlagos inflációs ráta minden vizsgált életkorú egyént az alapváltozatnál kedvezőbb helyzetbe juttat, mivel a változatlan összegű, a nyugdíjazás előtti 5 éves időszakra számított átlagos nettó jövedelem mellett magasabb induló összegű állami nyugdíjat, ebből következően alacsonyabb összegű nyugdíjazáskor kieső jövedelmet és magasabb helyettesítési rátát eredményeznek. A 45 éveseknél továbbra sem keletkezik kieső jövedelem egyik csökkentett meredekségű inflációs pályánál sem, míg a 35 éveseknél csak a 2 százalékponttal csökkentett meredekségűnél nem, ezért számukra kizárólag ebből a szempontból nem szükséges a nyugdíjpénztári öngondoskodás. Az alapváltozathoz képest 1 százalékponttal nagyobb inflációs ráta következtében minden vizsgált esetben megnő a szükséges befizetési arány. Minél fiatalabb az egyén, annál kevésbé mutatkozik különbség a csökkentett mértékű inflációs rátából adódóan a jövedelemkiesés kompenzálásához szükséges pénztári tagdíjbefizetéseknek a bruttó keresetkez képest meghatározott arányaiban az alapváltozathoz viszonyítva, továbbá az aránycsökkenés jóval kevésbé jelentkezik a 13. havi nyugdíjat figyelmen kívül hagyó esetben.

Az érettségizettekkel összehasonlítva ezt a csoportot minden vizsgált korosztályra nézve levonható az a következtetés, hogy az inflációs ráta változása nagyobb mértékben gyakorol rájuk hatást, mivel a jövedelemkiesés elkerülése érdekében teljesítendő befizetési arányok náluk nagyobb mértékben csökkennek, illetve növekednek az alapváltozathoz képest.

4.3.3.4. A módosított pénztári reálhozam ráták hatásai

Az eddigi alfejezetekben szó esett már azokról az esetekről, amelyeknél a modellszámítások valamelyik általam lényegesebbnek tartott paraméterének módosítását elemeztem, ceteris paribus módszer alkalmazásával. Sor került a nyugdíjkorhatár, a jövőbeli nemzetgazdasági szintű átlagos éves bruttó reálbérnövekedési ráta, valamint a szintén jövőbeli átlagos éves

inflációs ráta értékének a megváltoztatására annak érdekében, hogy meg lehessen állapítani, ezek milyen hatást gyakorolnak a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem ellensúlyozásához szükséges nyugdíjpénztári tagdíjbefizetéseknek az egyén mindenkor bruttó keresetéhez viszonyított arányára. Maradt még egy olyan paraméter, amely megítélésem szerint ugyancsak kiemelt fontossággal bír ezen arányok mértékére, mégpedig az önkéntes nyugdíjpénztári hosszú távú nettó reálhozamráta. Ez tulajdonképpen nem is egy, hanem valójában három különböző hozamrátát jelent, tekintettel arra, hogy amint azt a nyugdíjpénztári modell módszertani leírásánál már jeleztem, azzal a feltételezéssel élek, hogy a vizsgált egyén, bármilyen életkorú és iskolai végzettségű is legyen, választható portfóliós rendszert működtető pénztárba lép be, és csak akkor vált portfóliót, amikor elérkezik abba az életkorba, amikor az adott portfólió ajánlott időtávja már nincs összhangban a nyugdíjkorhatárig hátra lévő időszak hosszával. Ez azt jelenti, hogy az illető a pénztártagságának fennállása alatt – attól függően, hogy milyen életkorban lép be a pénztárba –, egyszer vagy kétszer vált portfóliót, továbbá a nyugdíjkorhatár elérésekor átkerül az ún. szolgáltatási portfólióba. Ez összesen legfeljebb négyféle portfóliót jelent, azonban a hozamráták szempontjából gyakorlatilag csak hármat. Ennek az a magyarázata, hogy a modellben úgy tekintem, hogy a szolgáltatási portfólió összetétele és az alkalmazott vagyonkezelési stratégia megegyezik a nyugdíjkorhatárt megelőző 5 évben választott klasszikus jellegű portfólióéval, ezért ennek a két portfóliónak megegyezik a hozamrátája.

A jövőbeli, vagyis a 2021 utáni időszakra vonatkozóan feltételezett nettó reálhozamrátáknak az alapváltozatban érvényes értékeitől való eltérésének iránya és mértéke a következő megfontolások alapján történt. Könnyen belátható, hogy amennyiben egy meghatározott nagyságú kieső jövedelem ellensúlyozását szeretnénk elérni a nyugdíjpénztári kiegészítő járadékszolgáltatás útján, adott hosszúságú pénztártagsági és járadékfolyósítási időtartam, tagdíjfelosztási arány, járadékokat terhelő költségszint mellett minél magasabb az átlagos nettó, tehát a tag egyéni számláján jóváírt hozamráta, annál kisebb összegű tagdíjbefizetéseket kell teljesíteni. A kockázatot pedig az jelenti, ha ez a hozamráta csökken, mert akkor változatlan összegű járadék kifizetéséhez már magasabb összegű tagdíjakra van szükség. Ebből kifolyólag ebben az alfejezetben elsősorban a jövőbeli átlagos nettó reálhozamráták csökkenésének hatásait fogom megvizsgálni, de kitérek arra az esetre is, amikor a hozamráták magasabbak. A változtatás mértékét az átlagos éves reálbérnövekedési ráta, illetve az éves átlagos inflációs ráta vizsgált módosításainak mértékéhez hasonlóan határoztam meg: előbbinél az 1 százalékpontos mérséklés mintegy 25 %-os változásnak felel meg, utóbbinál a szintén 1 százalékpontos

csökkentés hozzávetőlegesen 20 %-osnak. Ehhez igazodva a növekedési típusú és a kiegyensúlyozott típusú portfólióknál az alapváltozathoz képest 50 és 100 bázisponttal alacsonyabb, valamint 50 bázisponttal magasabb, míg a klasszikus és a szolgáltatási típusú portfólióknál 20 és 40 bázisponttal alacsonyabb, valamint 20 bázisponttal magasabb értékekkel számolok. Ennek megfelelően jelen alfejezetben a növekedési típusú portfólió átlagos éves nettó reálhozamrátája 2,46 % helyett 1,96 %, 1,46 % és 2,96 %, a kiegyensúlyozott típusú portfólióé 2,40 % helyett 1,90 %, 1,40 % és 2,90 %, a klasszikus és a szolgáltatási típusú portfólióké pedig 0,79 % helyett 0,59 %, 0,39 % és 0,99 %.

Tekintettel arra, hogy az önkéntes nyugdíjpénztári átlagos éves nettó reálhozamrátákat az értekezésben használt két számítási modell közül csak a nyugdíjpénztári használja változóként, a korábbi, paraméter módosításokkal járó modellszámítási változatokkal ellentétben ezek megváltoztatása nem jár együtt sem a munkában töltött utolsó 5 év inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelmének, sem az állami nyugdíj induló összegének módosulásával, és ebből adódóan ugyancsak nem változik a helyettesítési ráta értéke és a nyugdíjazáskor kieső jövedelem összege az alapváltozathoz képest. Ebből kifolyólag a továbbiakban ezen változatlanul maradó értékek közlésétől eltekintek, és csak a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem kompenzálása érdekében a mindenkori bruttó kereset arányában teljesítendő pénztári tagdíjbefizetési arányokat adom meg táblázatos formában a rövid konklúzióval kiegészítve; utóbbi tekintetében a 13. havi nyugdíj figyelembevételével, illetve annak mellőzésével számított eseteket az eddigiektől eltérően összevontan kezelem, mivel a módosított reálhozamráták következtében elhanyagolható mértékű eltérés mutatkozik köztük abból a szempontból, hogy a befizetési arányok változása milyen mértékű.

ÉRETTSÉGIZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

1.) A 45 éves érettségizett egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozathoz képest módosított mértékű átlagos éves önkéntes nyugdíjpénztári nettó reálhozamráták mellett

A 13. havi nyugdíj figyelembevételével:

55. sz. táblázat

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	1,14	1,27	1,48	1,72	2,08	2,71
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	1,23	1,36	1,57	1,81	2,18	2,81
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	1,32	1,44	1,66	1,91	2,28	2,90
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	1,06	1,20	1,39	1,63	1,99	2,62

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj mellőzésével:

56. sz. táblázat

45 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	3,20	3,59	4,19	4,91	6,06	8,18
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	3,45	3,83	4,45	5,19	6,36	8,50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	3,72	4,09	4,73	5,49	6,68	8,83
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	2,97	3,37	3,94	4,64	5,78	7,88

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A reálhozamráták 50, illetve 20 bázisponttal való csökkentésével csak csekély mértékben emelkednek a kieső jövedelem ellensúlyozásához szükséges befizetések: az alapváltozatban számított arányokhoz képest 3,7-7,9 %-kal több befizetésre van szükség ugyanazon cél eléréséhez. A kétszer akkora mértékű csökkentésnél ez a többletigény 7,0-16,3 %-ra emelkedik, míg az 50, illetve 20 bázisponttal megnövelt reálhozamráták mellett elegendő 3,3-7,2 %-kal alacsonyabb arányú tagdíjbefizetés is.

2.) A 35 éves érettségizett egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozathoz képest módosított mértékű átlagos éves önkéntes nyugdíjpénztári nettó reálhozamráták mellett

A 13. havi nyugdíj figyelembevételével:

57. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított pénztári reálhozamrátákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	2,83	3,10	3,51	4,17	5,26	7,09
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamráták mellett (%)	3,11	3,39	3,81	4,47	5,57	7,41
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamráták mellett (%)	3,40	3,69	4,12	4,79	5,91	7,75
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamráták mellett (%)	2,58	2,84	3,24	3,89	4,95	6,78

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj mellőzésével:

58. sz. táblázat

35 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	5,25	5,77	6,57	7,87	9,88	13,10
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	5,77	6,31	7,12	8,44	10,45	13,68
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	6,33	6,88	7,71	9,04	11,05	14,29
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	4,77	5,27	6,05	7,33	9,34	12,54

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az előzőekben vizsgálnál 10 évvel fiatalabb egyén esetében az 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett reálhozamrátták mellett az alapváltozaténál 4,4-9,9 %-kal nagyobb arányú befizetési szükséglet keletkezik, míg az ennél kétszer nagyobb mértékű hozamráta csökkenésnél 9,1-20,6 %-kal emelkedik a bruttó kereset vizonyított szükséges tagdíjhányad, a megemelt hozamrátták révén pedig 4,3-9,1 %-kal kisebb arányú befizetés is elegendő.

3.) A 25 éves érettségizett egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozathoz képest módosított mértékű átlagos éves önkéntes nyugdíjpénztári nettó reálhozamrátták mellett

A 13. havi nyugdíj figyelembevételével:

59. sz. táblázat

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíjjal
(módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	4,06	4,49	5,16	6,16	7,62	10,01
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	4,49	4,93	5,59	6,59	8,06	10,46
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	4,96	5,39	6,06	7,05	8,52	10,94
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	3,66	4,09	4,74	5,74	7,21	9,58

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj mellőzésével:

60. sz. táblázat

25 éves érettségizett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok 13. havi nyugdíj nélkül
(módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	6,69	7,42	8,50	10,06	12,39	16,21
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	7,40	8,13	9,21	10,76	13,10	16,93
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	8,16	8,88	9,95	11,50	13,83	17,69
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	6,04	6,76	7,84	9,40	11,72	15,51

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

Az újabb 10 évvel fiatalabb egyénnél az 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett reálhozamráták az alapesethez képest 4,4-10,6 %-kal magasabb arányú tagdíj-hozzájárulást követelnek meg a kieső jövedelem kompenzálására, a kétszer ekkora mértékű hozamráta csökkentés hatására 9,1-22,2 %-kal van szükség nagyobb arányú nyugdíjpénztári befizetésre, míg az 50, illetve 20 bázisponttal megemelt reálhozamráták mellett 4,3 és 9,9 % közötti mértékben lehet csökkenteni a bruttó keresetkez mért tagdíjbefizetési arányt.

Az érettségivel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők esetében a jövőbeli nyugdíjpénztári nettó reálhozamráták módosulása hasonló eredménnyel jár: egyrészt megállapítható, hogy a kétszer akkora mértékű csökkenés gyakorlatilag kétszer akkora mértékű tagdíjbefizetési arány növekedést tesz szükségessé, illetve ugyanakkora mértékű csökkenésnek és növekedésnek szinte azonos mértékű a hatása a teljesítendő befizetések arányára, csak ellenkező előjellel. Másrészt a három vizsgált különböző életkorú egyént egymáshoz hasonlítva az látható, hogy a 45 éves korosztályhoz képest a 10 évvel fiatalabbaknál ugyanakkora mértékű reálhozamráta változás mintegy 25-30 %-kal nagyobb mértékű csökkenést, illetve növekedést generál a befizetési arányokban, ugyanakkor ebből a szempontból csak minimális a különbség az utóbbi korosztály és a náluk további 10 évvel fiatalabbak között. Végül az a következtetés is levonható, hogy mindegyik vizsgált korosztály esetében igaz az, hogy minél később lép be valaki a nyugdíjpénztárba, annál kevésbé érvényesül nála a reálhozamráták változásának hatása.

SZAKMUNKÁSKÉPZŐT, SZAKISKOLÁT VÉGZETTEKRE VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

4.) A 45 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozathoz képest módosított mértékű átlagos éves önkéntes nyugdíjpénztári nettó reálhozamráták mellett

A 13. havi nyugdíj mellőzésével:

61. sz. táblázat

45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	1,17	1,31	1,51	1,75	2,13	2,77
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	1,23	1,37	1,58	1,81	2,19	2,81
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	1,32	1,47	1,68	1,92	2,30	2,93
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	1,06	1,19	1,38	1,61	1,97	2,59

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj mellett nem keletkezik kieső jövedelem, ezért csak a 13. havi ellátást figyelmen kívül hagyó esetet lehet vizsgálni. Az 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett hozamráttáknál a szükséges befizetési arány 1,4-5,1 %-kal lesz magasabb, mint az alapváltozatban, a 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett rátáknál 5,8-12,8 %-kal, az 50, illetve 20 bázisponttal növelt rátáknál pedig 6,5-9,4 %-kal alacsonyabb arányok is elegendőek.

5.) A 35 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozathoz képest módosított mértékű átlagos éves önkéntes nyugdíjpénztári nettó reálhozamrátták mellett

A 13. havi nyugdíj figyelembevételével:

62. sz. táblázat

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíjjal (módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	0,69	0,75	0,84	0,98	1,19	1,55
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	0,75	0,81	0,90	1,03	1,25	1,61
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	0,81	0,88	0,97	1,10	1,31	1,69
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	0,63	0,69	0,78	0,91	1,12	1,48

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj mellőzésével:

63. sz. táblázat

35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (módosított pénztári reálhozamráttákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	3,12	3,42	3,87	4,57	5,74	7,78
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	3,42	3,73	4,18	4,89	6,08	8,14
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamrátták mellett (%)	3,75	4,07	4,52	5,24	6,45	8,52
Szükséges pénztári befizetés nettó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamrátták mellett (%)	2,84	3,14	3,57	4,26	5,41	7,44

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíjat figyelembe véve az 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett hozamrátáknál az alapváltozathoz képest a szükséges befizetési arányok csak kissé változnak, mindössze 3,9-8,7 %-kal nőnek, és az ennél még alacsonyabb hozamráták mellett is csak 9,0-17,4 %-kal emelkednek, a megemelt hozamrátáknál pedig 4,5-8,7 %-kal csökkennek. Ha nem számolunk a 13. havi nyugdíjjal, a változások csak minimálisan nagyobb mértékűek: az 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett hozamrátáknál a szükséges befizetési arányok 4,6-9,6 %-kal lesznek magasabbak, a 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett rátáknál 9,5-20,2 %-kal, míg az 50, illetve 20 bázisponttal növelt rátáknál 4,4-9,0 %-kal mérséklődnek.

6.) A 25 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező egyénre vonatkozóan teljesítendő önkéntes nyugdíjpénztári befizetések mértéke a pénztárba való belépés időpontjának függvényében az alapváltozathoz képest módosított mértékű átlagos éves önkéntes nyugdíjpénztári nettó reálhozamráták mellett

A 13. havi nyugdíj figyelembevételével:

64. sz. táblázat

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok
13. havi nyugdíjjal (módosított pénztári reálhozamrátákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	2,09	2,31	2,62	3,12	3,94	5,26
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamráták mellett (%)	2,31	2,53	2,85	3,35	4,18	5,51
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamráták mellett (%)	2,55	2,76	3,08	3,60	4,43	5,76
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamráták mellett (%)	1,89	2,10	2,41	2,90	3,72	5,03

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíj mellőzésével:

65. sz. táblázat

25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett férfiakra vonatkozó tagdíjbefizetési arányok

13. havi nyugdíj nélkül (módosított pénztári reálhozamrátákkal)

Pénztárba való belépés életkora (év)	25	30	35	40	45	50
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya az alapváltozatban (%)	4,77	5,29	6,06	7,22	8,97	11,80
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamráták mellett (%)	5,28	5,80	6,57	7,73	9,49	12,34
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett pénztári reálhozamráták mellett (%)	5,83	6,35	7,12	8,28	10,03	12,90
Szükséges pénztári befizetés bruttó kereset mért aránya 50, illetve 20 bázisponttal növelt pénztári reálhozamráták mellett (%)	4,31	4,82	5,57	6,73	8,47	11,29

Forrás: saját szerkesztés saját számítások alapján

A 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva az 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett hozamrátáknál az alapváltozathoz viszonyítva a teljesítendő tagdíjbefizetési arányok csak kissé változnak, 4,8-10,5 %-kal nőnek; a 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett ráták mellett 9,5-22,0 %-kal emelkednek, míg az 50, illetve 20 bázisponttal megemelt rátáknál 4,4-9,6 %-kal csökkennek. Amennyiben eltekintünk a 13. havi nyugdíjtól, hasonló értékeket kapunk: az 50, illetve 20 bázisponttal csökkentett hozamrátáknál a szükséges befizetési arányok 4,6-10,7 %-kal lesznek magasabbak, a még jobban lecsökkentett rátáknál 9,3-22,2 %-kal, végül az 50, illetve 20 bázisponttal növelt rátáknál 4,3-9,6 % közötti a csökkenés mértéke.

A szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkezők esetében nagyon hasonló tendenciák figyelhetők meg a módosított pénztári reálhozamráták hatásait elemezve, mint amelyek az érettségizettekre jellemzőek. A két csoport közötti minimális mértékű különbség abban nyilvánul meg, hogy az előbbieknél a módosított ráták okozta különbségek az alapváltozathoz képest mind a csökkentett, mind a megnövelt rátáknál kisebb amplitúdójúak. Összességében megállapítható, hogy a pénztári hozamráták vizsgált léptékű változása nem okoz jelentős többlet befizetési igényt az alapváltozathoz viszonyítva egyik pénztári belépési életkorban sem, legnagyobb mértéke nem éri el a 23 %-ot.

4.3.3.5. *A módosított paramétereknek a szükséges befizetési arányokra gyakorolt hatásai*

Az előző négy alfejezetben megvizsgáltam, hogy miként változik a nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem ellensúlyozásához szükséges, az egyén mindenkor bruttó keresetének hányadaként meghatározott nyugdíjpénztári tagdíjbefizetési arány az alapváltozathoz képest, ha a modellek egy-egy fontosabb paraméterét megváltoztatjuk. A vizsgált négy paraméter – nyugdíjkorhatár, jövőbeli átlagos éves bruttó reálbérnövekedési ráta, jövőbeli átlagos éves inflációs ráta, jövőbeli átlagos éves nyugdíjpénztári hozamráták – módosítása közül egyértelműen az elsőnek van a legnagyobb, mégpedig végzettségtől, életkortól, a 13. havi nyugdíj figyelembevételének módjától függetlenül egységesen pozitív hatása a befizetési arányokra, miután azok a megemelt korhatár következtében drasztikus mértékben lecsökkennek, sőt van olyan eset is, ahol már nem is keletkezik kieső jövedelem.

A pénztári reálhozamráták változása közel hasonlóan egységes hatással van a befizetési rátákra: a csökkenésük a várakozásoknak megfelelően növeli, míg emelkedésük értelem szerűen csökkenti azokat. Az arányok változásának mértéke a korhatáron kívüli többi paraméter közül átlagosan itt a legmagasabb, de egyes esetekben az infláció módosulásának hatása ezt felülmúlja, továbbá nem mutathatók ki szignifikáns eltérések a végzettség, kor, 13. havi nyugdíj figyelembevételének módja, pénztári belépés időpontja alapján az egyes változatok között.

Az inflációs ráta változása a reálhozamrátákkal analóg módon minden vizsgált esetben abból a szempontból egységesen hat, hogy a lecsökkent ráták csökkentik a szükséges befizetési arányokat, míg magasabb inflációnál azok növekedésére kell számítani. Az arányok változásának mértéke nagyobb a szakmunkásképzői, szakiskolai végzettségűek csoportjában, illetve végzettségtől függetlenül az idősebb korosztályoknál és a 13. havi nyugdíjjal is számoló változatokban.

A negyedik paraméter, a reálbérnövekedési ráta módosított értékeinek a hatásai már nem ennyire egyértelműek. Az előző paraméterek változása ugyanis a szükséges tagdíjfizetési arányokat ábrázoló görbe eltolódását eredményezte valamelyik irányba úgy, hogy az eredeti és a módosított görbéknek nincs közös pontjuk. A reálbérnövekedési ráta következtében előálló görbék ugyanakkor több változat esetében nem így viselkednek, hanem metszik az eredeti görbéket, vagyis az egyén számára a reálbérnövekedési ráta változása bizonyos pénztári belépési időpontokban kedvező, míg más időpontokban kedvezőtlen hatást eredményez. Az a tendencia azért megfigyelhető, hogy a csökkenő ütemű reálbérnövekedés inkább magasabb, a növekvő ütemű inkább alacsonyabb befizetési arányok kialakulásához vezet az alapváltozathoz

képeket, és minél idősebb vagy alacsonyabb végzettségű valaki, ez annál erőteljesebben érvényesül, és ugyancsak nagyobb mértékűek az eltérések, ha figyelembe vesszük a 13. havi nyugdíjat, mint akkor, ha nem.

4.3.4. A modellszámítások alapján szükséges nyugdíjpénztári tagdíjbefizetési arányok összehasonlítása a tényleges adatokból kinyert értékekkel

Az előző fejezetben azt mutattam be modellszámítások alapján, hogy különböző életkorú és végzettségű egyének esetében az állami nyugdíj várható összegének és a munkában töltött utolsó 5 év inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelmének becsléséből kapott kieső jövedelem – már amennyiben keletkezik ilyen – kompenzálásához a 13. havi nyugdíj figyelembe vételével, illetve annak mellőzésével milyen mértékű befizetéseket kellene teljesítenie egy önkéntes nyugdíjpénztárba a pénztártagság egyes kiválasztott életkorokban történő létesítése esetén. Rendelkezésre állnak tehát az elvárt befizetési arányok, jelen alfejezetben pedig azt vizsgálom meg, hogy a ténylegesen teljesített nyugdíjpénztári befizetések miként viszonyulnak ezekhez, mennyire tűnik reálisnak az, hogy a nyugdíjpénztári tagok a jövőben olyan összegű kiegészítő nyugdíjszolgáltatásban részesülhetnek, amely lehetővé teszi az értekezésben leírt módon definiált, nyugdíjba vonuláskor kieső jövedelem kipótlását.

Ahogy azt a korábbiakban már ismertettem, az értekezés keretében két csoportot vizsgáltam meg, az érettségivel és a szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkezőket. A nyugdíjpénztáraknak azonban nincs információjuk arról – és tulajdonképpen a pénztártagság szempontjából nem is bír relevanciával –, hogy a tagjaik milyen végzettségűek; ebből adódóan kizárólag a tagság egészére, illetve ezen belül külön a nőkre és külön a férfiakra vonatkozóan tesznek közzé adatokat. Ebből a szempontból tehát nem végezhető el egyértelműen annak felmérése, hogy adott életkorú és végzettségű egyéneknél mennyi a tényleges éves tagdíjbefizetés átlagos összege, ugyanakkor a tényleges adatok közelítő becslésként felhasználhatók. Ehhez hasonló módszertani problémát jelent, hogy a nyugdíjpénztárak arra vonatkozóan közölnek ugyan adatokat, hogy a tárgyév elején és végén nemenként hány fő tartozott egy adott korévhez, azonban arról már nem, hogy az egy adott korévhez tartozó tagok csoportján belül melyik tag mikor létesített először tagsági jogviszonyt. Ezt a problémát azzal lehet áthidalni, hogy azzal a feltételezéssel élünk, hogy az általunk vizsgált modellbeli egyéneknél a pénztárba való belépés 25, 30, illetve 35 éves korban történt, és mindhárom időponthoz kapcsolódóan megnézzük, hogy a hozzá rendelt elvárt befizetési arány milyen relációban van a ténylegesen teljesítettel. Az értekezés terjedelmi korlátai miatt elsősorban ezt

a 3 említett időpontban történő belépést vizsgálom az alapváltozatban érvényes paraméterek mellett, és az elemzést elvégzem külön-külön az érettségivel és a szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkezők csoportjára, azokon belül a korábban is vizsgált 3 különböző életkorú, vagyis a 2021-ben 45, 35, illetve 25 éves egyénekre, továbbá minden változaton belül – ahol a modellek alapján kieső jövedelem kialakulása egyáltalán feltételezhető – külön a 13. havi nyugdíj figyelembevételével és külön annak mellőzésével is.

A tényleges tagdíjbefizetési adatok forrása az önkéntes nyugdíjpénztárak 2021. évi éves beszámolójának kiegészítő melléklete, amelyek közül azon 7 nagyobb pénztár adatait használtam fel (Pénztári kiegészítő mellékletek, 2022.), amelyek a megfelelő megbontásban közzétettek erre vonatkozóan adatokat; ezek összesített tagsága lefedi a teljes önkéntes nyugdíjpénztári szektor taglétszámának a 61,1 %-át, tehát véleményem szerint az ezen pénztárak adataiból számított átlagok jól közelítik a teljes szektorra érvényes átlagokat. A tagdíjbefizetéseken belül nem teszek különbséget az egyén és a munkáltatója által teljesített befizetések között, ezeket összevontan kezelem, és az éves befizetést 12-vel elosztva áll elő a havi átlagos befizetés összege. A tényleges befizetési arányok meghatározásánál bruttó keresetnek azt az összeget tekintem, amely a modellszámításban a vizsgált egyénnek a 2021-es évre vonatkozó becsült bruttó havi keresete.

Ahogy fentebb már jeleztem, a nyugdíjpénztáraknak nincs információjuk arról, hogy a tagjaik milyen legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, ebből adódóan a tagdíjfizetési adatokban is összevontan jelennek meg a különböző végzettségű tagok által teljesített befizetések, továbbá az adatok nincsenek megbontva nemek szerint. Közelítő becslésként azt a módszert alkalmaztam, hogy a szektorszintű havi átlagos tagdíjat először a teljes munkaidőben foglalkoztatott férfiak 2021-es nemzetgazdasági szintű bruttó átlagkeresetének az összes teljes munkaidőben foglalkoztatott ugyanezen évi bruttó átlagkeresetéhez viszonyított arányszámával felszoroztam, majd az így kapott értéket felszoroztam mindkét vizsgált végzettség szerinti csoport esetében a végzettségükre érvényes nemzetgazdasági szintű átlagkeresetnek a teljes foglalkoztatotti körre érvényes átlagkeresethez viszonyított arányával, szintén a 2021-es adatok alapján. Ez azt feltételezi, hogy az befizetések nem és legmagasabb iskolai végzettség szerinti átlagos értékei ugyanolyan arányt képeznek a teljes tagságra számított átlagos befizetéssel, amilyen arányok fennállnak a teljes munkaidőben foglalkoztatottak ugyanezen szempontok szerint képzett csoportjaira érvényes átlagos bruttó keresetek és a nemzetgazdasági szintű bruttó átlagkereset között.

Először az érettségizetteket tekintve a tényleges tagdíjbefizetések átlagos havi összege 2021-ben 7 336 Ft volt a 45 éves tagokra vonatkozóan, nemek és végzettség szerinti megbontás nélkül. A férfiak keresete a KSH kimutatásai alapján átlagosan 9,19 %-kal volt magasabb az összes teljes munkaidőben foglalkoztatottra vonatkozó átlagos keresetnél¹³², míg az érettségizettek átlagosan 9,41 %-kal kerestek kevesebbet az összes foglalkoztatottra jellemző átlagértéknél¹³³. A két hatás együttes eredőjeként az érettségizett férfiak átlagkeresete 1,08 %-kal volt alacsonyabb az összes azonos feltételek mentén foglalkoztatottra érvényes átlagkeresetnél. Ezt az arányt a 45 éves tagok 2021-es átlagos pénztári tagdíjbefizetésének 7 336 Ft-os értékére vetítve azt kapjuk, hogy az ilyen életkorú érettségizett férfiak átlagosan havi 7 257 Ft-ot fizethettek be a pénztárakba, amely az értekezésben alkalmazott modellszámítás alapján a rájuk érvényes havi bruttó kereset 1,58 %-ának felel meg, vagyis ez tekinthető a tényleges befizetési aránynak. Ha a 13. havi nyugdíjat is figyelembe vesszük, az elvárt befizetési arány a 25 éves korban létesített pénztártagságnál 1,14 %, a 30 éves korban létesítettéknél 1,27 %, míg a 35 éves korban történő belépésnél 1,48 %, vagyis a jellemzőnek tekinthető esetekben a tényleges befizetés mértéke meghaladja a szükséges szintet. Amennyiben nem számolunk a 13. havi nyugdíjjal, a helyzet már korántsem ilyen kedvező: a 25 éves korban történő pénztárba való belépésnél is már 3,20 %-os befizetési arány az elvárt, tehát kétszerese a ténylegesnek, míg a 30 éves, illetve 35 éves korban történő belépésnél 3,59 %-nyi, illetve 4,19 %-nyi befizetést kellene teljesíteni, ezeknek az arányoknak a tényleges befizetési arányok csak a 44-38 %-át teszik ki, tehát jelentős elmaradásról beszélhetünk.

A 35 éves érettségizett férfiak csoportját tekintve a teljes pénztártagságra vonatkozó átlagos havi tagdíjbefizetés 6 747 Ft, amelyet korrigálva a nem és végzettség szerinti szorzótényezőkkel 6 674 Ft adódik; ez a modellszámítás alapján 1,50 %-os tényleges befizetési arányt jelent. A 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva a szükséges befizetési arányok 25, 30 és 35 évesen létesített pénztártagságot feltételezve rendre 2,83 %, 3,10 % és 3,51 %, amelyekből az következik, hogy már a fiatal korban pénztárba belépőknél is az elvárt arányoknak csak mintegy a felét (53-43 %-át) fizetik be tagdíjként.

¹³² KSH 20.1.1.55. sz. táblázat: A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a munkavállalók főbb demográfiai jellemzője szerint, Weboldal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0055.html Letöltés: 2022.09.26. Adatok alapján saját számítás.

¹³³ KSH 20.1.1.57. sz. táblázat: A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a legmagasabb iskolai végzettség szerint, Weboldal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0057.html Letöltés: 2022.09.26. Adatok alapján saját számítás.

A 13. havi nyugdíj mellőzésével értelemszerűen még nagyobb az elmaradás, a vizsgált belépési életkoroknál a szükséges összegeknek hozzávetőlegesen mindössze a negyede (29-23 %-a) érkezik be tagdíjként a pénztárakba.

A 25 éves érettségizett férfiak esetében a korrekciók elvégzése előtti tényleges átlagos havi befizetés összege 6 000 Ft, a korrigált érték 5 935 Ft, amely 1,65 %-os befizetési arányt eredményez. A 13. havi nyugdíjjal is számoló esetben ezzel szemben a 25 éves korban történő pénztárba való belépésnél a bruttó kereset 4,06 %-át, a 30 évesen történő belépésnél a 4,49 %-át, míg a 35 évesen történőnél az 5,16 %-át kellene befizetni: a szükséges aránytól való elmaradás mértéke itt is jelentős, a tényleges értékek 41-29 %-át teszik ki az elvártnak.

A 13. havi nyugdíjat figyelmen kívül hagyva a különbség a szükséges és a valós tagdíjbefizetések között az eddig vizsgált eseteket tekintve itt a legnagyobb, miután utóbbiak összege az előbbieknél mindössze a 25-19 %-át éri el a pénztárba való belépés időpontjától függően.

A szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező 45 éves férfiaknál a teljes pénztártagságra számított átlagos tagdíjak összegét a fentebb részletezett indokok alapján a végzettségükre való tekintettel 75,51 % korrekciós tényezővel¹³⁴ kell módosítani, amely a nemre vonatkozó korrekciós tényezőt is figyelembe véve összességében 17,55 %-kal alacsonyabb¹³⁵, 6 049 Ft-os átlagtagdíjat és 1,71 %-os befizetési arányt jelent. Náluk a 13. havi nyugdíjjal is számoló eset a nyugdíjba vonuláskor várhatóan kieső jövedelem hiánya miatt nem releváns. A 13. havi nyugdíj nélkül számolva a 25 éves korban való pénztári belépéshez tartozó elvárt befizetési arány 1,17 %, a 30 évesen való belépéshez tartozó 1,31 %, míg ha az egyén 35 évesen lép be, akkor 1,51 %-át kellene befizetnie a bruttó keresetének. Az adatokból megállapítható, hogy a tényleges tagdíjbefizetés mindegyik vizsgált belépési életkor tekintetében az elvárt szint felett van.

A 35 éves, szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező férfiaknál a korrigált átlagos havi tagdíjbefizetés összege 5 563 Ft, ez 1,69 %-os aránynak felel meg. A 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve a 25 éves korban létesített pénztártagságnál a bruttó kereset 0,69 %-ára, a 30 évesen létesítettéknél a 0,75 %-ára, a 35 évesen történő belépésnél pedig a 0,84 %-

¹³⁴ KSH 20.1.1.57. sz. táblázat: A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a legmagasabb iskolai végzettség szerint, Weboldal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0057.html Letöltés: 2022.09.26. Adatok alapján saját számítás.

¹³⁵ KSH 20.1.1.55. sz. táblázat: A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a munkavállalók főbb demográfiai jellemzője szerint, Weboldal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0055.html Letöltés: 2022.09.26. Adatok alapján saját számítás.

ára van szükség, vagyis a tényleges befizetés mindegyik életkorhoz tartozó elvárt arányt legalább kétszeresen felülmúlja. A 13. havi nyugdíj nélküli esetet tekintve viszont már közel sem ilyen kedvező a helyzet, ugyanis itt a ténylegesen teljesített tagdíjbefizetések összege már csak mintegy a fele (54-44 %-a) a szükségesnek.

Végül a szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező 25 éves férfiaknál a korrekciók utáni átlagos havi tagdíjbefizetés összege 4 947 Ft, amely 1,73 %-os arányt jelent. A 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva a szükséges tagdíjak aránya a bruttó keresetkezéshoz képest a 25 éves korban történő pénztartás létesítésénél 2,09 %, a 30 éves korban történőnél 2,31 %, míg a 35 évesen való belépésénél 2,62 %. Ezekhez viszonyítva a tényleges arány alacsonyabb szintű, a vizsgált életkorok sorrendjében 83, 75 és 66 %-nyi. A 13. havi nyugdíjat figyelmen kívül hagyva a helyzet jóval kedvezőtlenebb, miután a vizsgált belépési időpontokban az elvárthoz képest a tényleges tagdíjbefizetési arányok mindössze azok kb. alig egyharmadát (36-29 %-át) érik el.

Az eredményeket összegezve megállapítható, hogy ha a 13. havi nyugdíjat is számításba vesszük, a hat vizsgált eset közül kettőnél, a 45 éves érettségizetteknél és a 35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél éri el vagy haladja meg a teljesített tagdíjbefizetések összege a szükséges szintet, három esetben nem, míg egy esetben a kieső jövedelem hiánya miatt a befizetések mértéke nem releváns. A 13. havi nyugdíjat figyelmen kívül hagyva a hat esetből mindössze egynél, a 45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél tekinthető megfelelőnek a tagdíjbefizetési arány, a többi esetben a szükséges összegeknek legfeljebb a fele kerül befizetésre. Ha megvizsgáljuk a modellszámítások során alkalmazott főbb paraméterek módosításainak várható hatásait az elvárt befizetési arányokra, a korábbi alfejezetekben részletesebben ismertetett következmények alapján a nyugdíjkorhatár 2, 3, illetve 4 évvel történő emelése az, amelyik révén a legnagyobb mértékű javulás érhető el: a 13. havi nyugdíjjal is számolva a 45 éves érettségizetteknél és a 35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél így már nem keletkezne kieső jövedelem, a 35 éves és a 25 éves érettségizetteknél, valamint a 25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél minden vizsgált, pénztárba való belépési kor mellett megfelelő szintűre emelkedne a tényleges befizetési arány. A 13. havi nyugdíj mellőzésével kalkuláló változatban a 45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél már nemcsak a 35 éves, hanem az 50 éves korig történő pénztári belépésnél is legalább elérné a tényleges befizetési arány a szükségeset, valamint az ugyanilyen végzettségű 35 éveseknél már lennének olyan pénztárba való belépési életkorok (35 évvel bezárólag), ahol szintén teljesülne ez a feltétel.

A jövőbeli átlagos éves bruttó reálbérnövekedési ütem vizsgált mértékű változásai a 13. havi nyugdíjjal is számolva csak minimális hatással lennének a szükséges szintet elérő esetek számára: a ráta 1 százalékponttal való megemelkedése révén a 45 éves érettségizettek körében a 40 évesen pénztárba belépők számára is elegendő lenne már a tényleges befizetési arány, a reálbérnövekedési ütem 1 százalékponttal való csökkenése viszont a 35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél a pénztárba 50 évesen belépőket kizárná az elvart befizetési arányt teljesítők köréből, a 2 százalékponttal csökkentett rátánál pedig ugyanezen csoportban a 45 évesen belépők is erre a sorsra jutnának. A 13. havi nyugdíjtól eltekintő változatban hasonló a helyzet, ott a 45 éves szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkezőknél az 1 százalékponttal magasabb és a 2 százalékponttal alacsonyabb ütem is ugyanazt eredményezné, mégpedig azt, hogy a pénztárba 40 évesen belépők is az elvart szint fölé kerülnének.

Ami a jövőbeli átlagos éves inflációs ráta vizsgált változásait illeti, a reálbér növekedési ütemhez hasonlóan ennek a paraméternek a módosulása sem okoz érdemi eltéréseket. A 13. havi nyugdíjat is figyelembe véve az 1 százalékponttal magasabb ráta a 45 éves érettségizetteknél a 35 évesen pénztártagságot létesítők, valamint a 35 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél az 50 évesen belépők körében eredményezné azt, hogy már nem érik el a szükséges befizetési arányt. Az alapváltozatnál 1 százalékponttal alacsonyabb rátánál a 45 éves érettségizetteknél a pénztárba 40 és 45 évesen belépők, a 2 százalékponttal alacsonyabbnál ugyanezen csoportnál az 50 évesen belépők, továbbá a 25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél a 25 évesen belépők kerülnek abba a helyzetbe, hogy a tényleges befizetési arány elegendőnek tekinthető. A 13. havi nyugdíj mellőzése esetén kizárólag a 45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél érzékelhető változás, ott a megemelt ráta a pénztártagságot 35 és 40 évesen létesítőket kizárja az elvart befizetési szintet teljesítők köréből, az 1 százalékponttal csökkentett ráta a 45 évesen belépőket, a 2 százalékponttal csökkentett rajtuk kívül az 50 évesen belépőket is beemeli oda.

A jövőbeli átlagos pénztári reálhozamráták vizsgált mértékű módosulásai még az előzőekben leírtaknál is kisebb hatással járnak. A 13. havi nyugdíjjal is kalkulálva mindössze a 45 éves érettségizetteknél történik változás, a 100, illetve 40 bázisponttal csökkentett hozamrátáknál a pénztárba 35 évesen belépők számára már nem lesz elég a tagdíjbefizetéseik összege, a 13. havi ellátást figyelmen kívül hagyva pedig szintén csak egy változás regisztrálható, mégpedig a 45 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél, ahol az 50, illetve 20 bázisponttal megnövelt

rátáknak köszönhetően a pénztárba 40 évesen belépők is teljesíteni tudják az elvárt befizetési szintet.

A tényleges adatokat és a modellszámításoknál felhasznált főbb paraméterek elemzett változásainak hatásait is figyelembe véve, valamint egy optimistának tekinthető megközelítést alkalmazva, mely szerint elegendő, ha egy adott életkorú és végzettségű csoportnál a vizsgált időpontok közül legalább a legkorábban, tehát már 25 évesen a pénztárba belépőkre teljesül az elvárt befizetési arány, megállapítható, hogy lényegében csak a 13. havi nyugdíjjal együtt mutatkozik érdemi esély arra, hogy a nyugdíjpénztári tagságon belül az érettségivel, illetve szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkezők egyes csoportjai számára kompenzálható legyen a nyugdíjba vonuláskor várhatóan kieső nettó jövedelem. Az alapváltozatban a vizsgált kétféle végzettségből és háromféle életkorból adódó hat eset közül egyben a kieső jövedelem miatt ez nem releváns, kettőben ellensúlyozható a kieső jövedelem, háromban nem. A nyugdíjkorhatár emelése következtében már mind a hat esetben az elvárt szint felett lenne a befizetési arány, a jövőbeli inflációs ráta változása csak egy esetben eredményezne kedvezőbb helyzetet, míg a jövőbeli bruttó reálbérnövekedési ráta és a jövőbeli nyugdíjpénztári reálhozamráták változása nem jelentene különbséget az alapváltozathoz képest. A 13. havi nyugdíjat figyelmen kívül hagyó hat eset közül az alapváltozatban mindössze egy esetben elegendő a befizetett tagdíjak összege. A korhatáremelés eredményeként további egy esetben lenne kompenzálható a kieső jövedelem, ugyanakkor a jövőbeli reálbérnövekedési ráta, inflációs ráta és pénztári reálhozamráták vizsgált módosításaiból semmilyen különbség nem adódna az alapváltozathoz viszonyítva.

Mіндеzek alapján levonható az a következtetés, hogy az érettségizett férfiak körében a 45 éves korosztály van relatíve kedvező helyzetben, miután náluk a 13. havi nyugdíjat figyelembe véve, továbbá 25 és 30 éves korban történő pénztári belépést feltételezve már az alapváltozatban is megfelelő nagyságú a tagdíjbefizetés, és ez így is marad, bárhogyan változzanak a vizsgált határokon belül a modellszámítás paraméterei. A 13. havi nyugdíj nélkül viszont a modellszámítás keretein belül mindenképpen lesz olyan kieső jövedelmük, amit nem lesznek képesek ellensúlyozni. A náluk 10, illetve 20 évvel fiatalabb, azonos végzettségű társaiknál kizárólag a nyugdíjkorhatár emelése révén érhető el a szükséges befizetési arány, de csak akkor, ha a 13. havi nyugdíjjal is számolunk. A szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél szintén a 45 éves korosztály van a legkedvezőbb helyzetben, sőt mindkét végzettségű csoportot együttesen tekintve is elmondható ez, hiszen náluk a 13. havi nyugdíjtól függetlenül minden vizsgált változatra igaz, hogy vagy nem is keletkezik kieső jövedelem, vagy ha mégis, a 25 és

30 éves korban történő pénztári belépéssel számolva az teljes mértékben pótolható. Az azonos végzettségű 35 éveseknél a 13. havi nyugdíj mellett a 25, illetve 30 évesen pénztártagságot létesítők szintén mindegyik változatban eléri a szükséges mértékű befizetési arányt, azonban a 13. havi nyugdíj nélkül ez már csak a megemelt korhatárral valósul meg. A 25 éves szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettek még náluk is kedvezőtlenebb helyzetben vannak, ugyanis esetükben a 13. havi nyugdíj figyelembevételével a korhatáremelés teszi lehetővé a 25 évesen és 30 évesen belépők számára a kieső jövedelem pótlását, míg az egyéb paraméterek módosulásai közül csak az inflációs ráta 2 százalékpontos csökkenése, és az is kizárólag a 25 éves korban történő belépéskor eredményezi ugyanezt, a 13. havi nyugdíj nélkül pedig a vizsgált változatok közül mindegyiknél marad kieső jövedelem.

Ezt a nem éppen derűsnek tekinthető összképet tovább árnyalja, hogy az eddigi számítások során felhasznált tényleges nyugdíjpénztári átlagos befizetési adatok magukban foglalják azon tagokra vonatkozó összegeket is, akik nem fizették be teljes mértékben a minden tag számára kötelező jelleggel előírt egységes tagdíjat, de még azokat is, aki egyáltalán nem fizettek be semmit 2021-ben és a munkáltatótól sem érkezett tagdíj a részükre. Ez egyrészt azt jelenti, hogy akik fizettek tagdíjat, azok a kimutatott átlagnál többet fizettek, és ezáltal magasabb tényleges tagdíjfizetési aránnyal bírnak, mint amivel az értekezésben számoltam, vagyis a vizsgált csoportok tagjainak egy része kedvezőbb helyzetben lehet annál, mint amire az átlagos befizetések alapján következtetni lehet, ugyanakkor a keveset vagy egyáltalán nem fizetők számára még kisebb az esély a majdan kieső jövedelmük ellensúlyozására. A korábban említett 7 pénztár adatainak (Pénztári kiegészítő mellékletek, 2022.) feldolgozása alapján 2021-ben a 25 éves tagok 22,8 %-a nem teljesített tagdíjbefizetést, a 35 éveseknél ez az arány már 46,1 %, a 45 éveseknél pedig 47,2 %. Azon 25 éves tagok átlagos egyéni számla egyenlege, akik bármilyen mértékű tagdíjat fizettek, 2021 végén 253 462 Ft volt, akik semmit nem fizettek, azoké 78 125 Ft, amely az előbbi összeg 30,8 %-a. A 35 éveseknél még ennél is nagyobb a különbség: 1 108 785 Ft, illetve 166 331 Ft, az arányszám itt alig 15,0 %. A 45 éveseknél hasonló a helyzet, náluk a fizetők átlagos egyenlege 2 062 377 Ft, az egyáltalán nem fizetőké 392 140 Ft, a fizetők egyenlegének mindössze 19,0 %-a. Belátható, hogy akinek 35 évesen a pénztári megtakarítása nem sokkal haladja meg a 150 ezer Ft-ot, vagy 45 évesen nem éri el a 400 ezer Ft-ot, és ráadásul semmilyen tagdíjbefizetést nem teljesít ő vagy a munkáltatója, az nagy valószínűséggel a későbbiekben sem tudja az egyenlegét olyan mértékben növelni, hogy az lehetővé tegye az érdeminek tekinthető kiegészítő nyugdíjszolgáltatást. Az pedig még inkább aggasztó, hogy a legelterjedtebb magyarországi nyugdíjcélú öngondoskodási célú

konstrukcióban, amelyben a munkáltató is teljesíthet befizetést a munkavállalója javára, a foglalkoztatott népességnek alig az egynegyede rendelkezik tagsággal, ráadásul a jogszabályok lehetővé teszik a több pénztárban egyidejűleg fennálló tagságot is, ezért azok aránya, akik rendelkeznek nyugdíjpénztári tagsággal, valójában még ennél is alacsonyabb, de erre vonatkozóan nem érhető el adat. Ennek a hiányosságnak a kiküszöbölésére célszerű lenne létrehozni egy olyan, legalább évente aktualizált adatbázist, amely az önkéntes nyugdíjpénztárak, a magánnyugdíjpénztárak, a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmények, a nyugdíjbiztosítási szerződésállománnyal rendelkező biztosítók és a nyugdíj előtakarékossági számlákat vezető befektetési szolgáltatók adatszolgáltatásai alapján tartalmazná a nyugdíjcélú öngondoskodási konstrukcióval rendelkező magyar állampolgárok adóazonosító jelét, továbbá azt, hogy az illető és a munkáltatója a tárgyévben teljesített-e bármilyen befizetést, és ha igen, az elérte-e legalább az adott konstrukcióra előírt éves minimális befizetés összegét. Ezzel megállapítható lenne, hogy az egyes konstrukciók és azon belül az egyes intézményeknél vezetett számlák tekintetében fennálló átfedések kiszűrésével a magyar lakosság mekkora része rendelkezik legalább egyféle nyugdíjcélú megtakarítási formával, és milyen a befizetési hajlandóságuk, miután erről – még az egyes konstrukciók tekintetében is – jelenleg csak becslések állnak rendelkezésre. Az adatbázis vezetésére az MNB lenne a legalkalmasabb, miután a jegybank látja el az érintett intézmények felügyeletét.

4.4. FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Jelen fejezetben az öngondoskodás témakörén belül ismertettem az állami nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságával kapcsolatos kockázatokat, az ezek csökkentése érdekében 2010 óta megtett kormányzati intézkedéseket, a nyugdíjbiztosítási alap elsődleges egyenlege közelmúltbeli alakulását, valamint elemeztem a járulékfizetési arányok munkavállalók és munkáltatók közötti megoszlásának elmúlt időszakbeli változását. Bemutattam az önkéntes nyugdíjpénztári szektor fejlődéstörténetét és jelenlegi helyzetét, felhívva a figyelmet a szektor két jelentős kockázatára, nevezetesen a tagság elöregedésére és a fiatalabb generációk részarányának erőteljes csökkenésére, valamint arra, hogy a tagság mintegy fele tagdíjat nem fizetőnek minősül.

Ezt követően az önkéntes nyugdíjpénztárak esetében megvizsgáltam a tagdíjfizetési szint elégségeségének kérdését. Ennek érdekében két, általam kidolgozott kalkulátor segítségével arra kerestem választ, hogy a felállított két hipotézisem helytálló-e. Ezekben egyrészt azt feltételeztem, hogy a modellszámítások során figyelembe vett paraméterek hosszabb távú,

retrospektív átlagos értékeit a jövőre kivetítve a hatályos nyugdíjmegállapítási szabályok mentén a nyugdíjazáskor kieső nettó jövedelem az érettségivel, illetve szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező, 25, 35 és 45 éves férfiak tekintetében várhatóan kompenzálható lesz az önkéntes nyugdíjpénztárakba jelenleg befizetett tagdíjaknak a bruttó keresetekhez viszonyított szintje mellett. Azt is feltételeztem, hogy az érettségizett férfiak nyugdíjazáskor várhatóan kieső jövedelme arányaiban magasabb lesz, mint az azonos életkorú, de legfeljebb szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettké, miközben előbbiek magasabb összegű nyugdíjra számíthatnak. A modellszámításokhoz definiáltam és felhasználtam egy új típusú helyettesítési rátát, amely az egyén nyugdíjának induló összegét a munkában töltött utolsó 5 év inflációval valorizált nettó havi jövedelmeinek átlagához viszonyítja. A szükséges tagdíjfizetési arányokat a pénztárba való belépés időpontjának hat változatára számítottam ki, és megvizsgáltam azt is, hogy a kalkulációk alapváltozatának egyes főbb paramétereit (nyugdíjkorhatár, inflációs ráta, reálbérnövekedési ráta, pénztári reálhozamráták) módosítva azok milyen hatással bírnak a kieső jövedelem kompenzálásához szükséges nyugdíjpénztári befizetési arányokra. A számításokat elvégeztem a 13. havi nyugdíj figyelembe vételével és mellőzésével is.

A kapott eredmények alapján az első, a jelenlegi átlagos nyugdíjpénztári tagdíjbefizetés elégségességére vonatkozó hipotézist nem fogadtam el, mivel valószínűsíthetően a jelenlegi átlagos nyugdíjpénztári tagdíjfizetési mérték a 13. havi nyugdíj figyelembe vételével is csak a vizsgált hat csoport felénél lenne elegendő a nyugdíjazáskor kieső jövedelem kompenzálására, és ott is csak akkor, ha a pénztártagság létesítése fiatal korban történik. A 13. havi nyugdíj nélkül mindössze egy csoport esetében tekinthető megfelelőnek a tagdíjbefizetések mértéke, a többi csoportnál az jelentősen elmarad a szükségestől. Megállapítottam azt is, hogy a tagdíjfizetési szint elégségessége számításához használt főbb paraméterek vizsgált módosításai nem gyakoroltak jelentős hatást a tagdíjfizetési ráták megfelelőségére az alapváltozatnak tekintett szcenárióhoz képest, kivéve a nyugdíjkorhatárt, amelynek a 65 éves korban várható hátralévő élettartam prognosztizált növekedésével összhangban álló jövőbeli emelése mindegyik vizsgált csoport tekintetében lehetővé tenné a kieső jövedelem pótlását, még a 13. havi nyugdíj figyelmen kívül hagyásával is.

A fejezethez kapcsolódó második hipotézist elfogadtam, mivel a modellszámítások azt mutatták, hogy az érettségizett férfiaknál szignifikánsan nagyobb arányú jövedelemkiesés várható, mint az azonos életkorú szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettknél, ugyanakkor előbbieknél érdemben magasabb összegű nyugdíj valószínűsíthető.

Kimutattam, hogy a vizsgált 25, 35 és 45 éves önkéntes nyugdíjpénztári tagoknál a rendelkezésre álló, nem teljes körű, de a szektor egészét álláspontom szerint jól reprezentáló adatok alapján meglehetősen magas azon tagok aránya, akik 2021-ben egyáltalán nem fizettek tagdíjat (és a munkáltatójuk sem), továbbá az ilyen tagok egyéni számla egyenlegének átlagos összege jelentősen elmarad a tagdíjat fizető tagok átlagos egyenlegétől, és nemcsak relatíve, hanem abszolút értelemben is alacsony a pénztárban felhalmozott megtakarításuk, és ez valószínűleg nem lesz elegendő érdemi kiegészítő nyugdíjszolgáltatásra.

Hiányosságként állapítottam meg, hogy jelenleg nincsenek adatok arra vonatkozóan, hogy milyen mértékű a magyar lakosság körében a nyugdíjcélú öngondoskodási konstrukciók elterjedtsége, hányan rendelkeznek legalább egyféle ilyen konstrukcióval, ezért javaslatot fogalmaztam meg egy erre vonatkozó átfogó adatbázis létrehozására.

Álláspontom szerint indokolt lenne továbbá megerősíteni a munkáltatók szerepét a nyugdíjcélú öngondoskodásban. Ennek támogatása érdekében célszerű lenne visszatérni a béren kívüli juttatások körében az önkéntes nyugdíjpénztári hozzájárulásokra vonatkozó korábbi szabályozáshoz, amely kedvezményes közterhek mellett tette lehetővé ezek nyújtását. A kedvezmények mellett szól, hogy egy osztársadalmi szinten kiemelt fontossággal bíró cél megvalósítására kerülnek befizetésre a szóban forgó tételek, továbbá ezek az összegek azáltal, hogy jelentős részüket a pénztárak állampapírba fektetik, stabil és kiszámítható keresletet biztosítanak az államadósság finanszírozásához, valamint segítenek az infláció elleni küzdelemben is azáltal, hogy nem azonnal elkölthető jövedelemként csapódnak le.

Ezen túlmenően az is látszik, hogy a teljesen önkéntes alapon történő belépésre építő jelenlegi nyugdíjpénztári rendszer nem képes megszólítani a fiatalokat, de még a középkorúak jelentős része is kimarad belőle. A munkáltatók szerepét azzal is lehetne erősíteni, ha minden alkalmazottjuk, de minimális célként az újonnan munkaviszonyt létesítők esetében kötelező lenne beléptetniük őket valamelyik, a munkavállaló által választott önkéntes nyugdíjpénztárba azzal, hogy a munkabérük meghatározott arányát kitevő hozzájárulást kellene utánuk fizetni, és a munkavállalónak évente kellene nyilatkoznia arról, hogy kéri-e ezt a továbbiakban vagy sem, és dönthetne úgy is, hogy kilép a pénztárból a legalább 10 évnyi várakozási idő letelte után (ún. opt-out rendszer). További ösztönzést jelentene, ha az ily módon beléptetett tagok, amennyiben meghatározott nagyságú többletbefizetést teljesítenek egyénileg, a munkáltatótól további hozzájárulásra lennének jogosultak. Véleményem szerint ezzel a rendszerszintű módosítással lehetne csak érdemben növelni a tagok, azon belül is a fizető tagok számát. Az önkéntes kilépés lehetősége kivédhetné azt a reputációs kockázatot is, amely a magánnyugdíjpénztári

rendszerhez kapcsolódódott, annak a munkavállalók egyes csoportjaira vonatkozó kötelező jellege miatt.

A fentiek alapján véleményem szerint a fogyasztókban erősíteni szükséges a hosszú távú pénzügyi gondolkodás fontosságát, különös tekintettel a nyugdíjcélú öngondoskodásra, és arra, hogy az OECD nemzetközi felmérései alapján (lásd 5.3. fejezet) a magyar fogyasztók nagyon alacsony arányban tűznek ki maguk elé olyan hosszú távú célokat, amelyek megvalósítása érdekében folyamatosan megtakarításokat képeznek. Az állami nyugdíjrendszert fenyegető demográfiai kockázatok egy részét ugyan sikerült mérsékelni a 2010 óta végrehajtott kormányzati intézkedésekkel, de azok nem szűntek meg, és a nyugdíjbiztosítási alap elsődleges egyenlege jelenleg is hiányt mutat, amelyet a 13. havi nyugdíj és a nyugdíjprémium intézménye tovább növel. Erre való tekintettel különösen aggasztó, hogy Magyarországon a foglalkoztatottak kevesebb mint a negyede rendelkezik önkéntes nyugdíjpénztári tagsággal, közülük is minden második tag nem fizeti be az előírt tagdíjat, a fiatalok egyre kisebb arányban lesznek pénztártagok. Ezért is különösen fontos minél fiatalabb korban megkezdeni a pénzügyek iránti tudatos, felelősségteljes hozzáállás kialakítását – beleértve az öngondoskodás iránti igény felkeltését –, a pénzügyi ismeretek terjesztését, hogy mire a fiatalok munkába állnak, már fel legyenek vértézve a szükséges pénzügyi tudással és attitűddel, hogy megfelelő pénzügyi döntéseket tudjanak és merjenek hozni. A hosszú távú befektetési szemlélet az öngondoskodás szempontjából is nagy jelentőséggel bír, mert ennek hiányában a fogyasztók könnyen hozhatnak rossz döntéseket akkor, amikor azzal szembesülnek, hogy egy-egy évben nagyobb mértékű negatív hozamokat érnek el a nyugdíjpénztárak, miközben már 15-20 éves időtávon is kiegyenlítődnek a hozamingadozások, és nagy valószínűséggel pozitívak a reálhozamok. Célszerű ezért fokozatosan bevezetni a hosszabb távú átlagos nyugdíjpénztári hozamrátákat a tagi tájékoztatásba; a jelenleg meglévő 10 és 15 éves ráták mellett álláspontom szerint jövőre közzétehetőek lennének már 20 éves átlagos hozamráták is.

5. PÉNZÜGYI KULTÚRA, PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG

A pénzügyi kultúra meghatározása, valamint szintjének mérése, illetve emelése érdekében megtehető intézkedések mibenléte régóta foglalkoztatja mind a nemzetközi, mind a hazai állami intézményeket, az erre szakosodott gazdasági szervezeteket, egyesületeket, civil és érdekképviselői szervezeteket. A pénzügyi edukáció többféle formában, különböző szektorokban és szereplőkkel már hazánkban is útjára indult, melynek eredményessége minden bizonnyal annál nagyobb, minél fiatalabb korban kapcsolódik be az adott személy ezen oktatási-nevelési „programba”. (Szóka, 2021a.)

E fejezetben a pénzügyi kultúrával kapcsolatos fogalmakkal, Magyarországot a fókuszba helyező nemzetközi és hazai kutatásokkal, illetve a pénzügyi ismeretterjesztés különböző szervezeteinek, kezdeményezéseinek, formáinak és eszközeinek bemutatásával foglalkozom, a terjedelmi korlátokra tekintettel azonban kizárólag a jelentősebb kutatásokra, főbb intézményekre és szervezetekre, illetve történeti előzményekre szorítkozva.

5.1. SZAKIRÁNYÚ TÖRTÉNETI, JOGI, IGAZGATÁSI ÁTTEKINTÉS

A pénzügyi kultúra kutatás gyökerei a XX. század elejére nyúlnak vissza, az angolszász országok esetében a lakosság pénzügyi ismereteinek bővítésére vonatkozó igény ekkortájt jelent meg. A kutatások zöme a pénzügyi termékek fogyasztókhöz történő eljuttatására fókuszált, további részletekre akkor még nem terjedt ki. Céljuk a pénzügyi termékek iránti kereslet növelése volt, ugyanakkor csökkenteni igyekeztek az egyének nem megfelelő pénzügyi döntéseiből adódó jelentősebb kockázatok mértékét. (Németh-Lékó, 2020b.)

A századfordulót követően a pénzügyi szektor által kínált termékek esetében hatalmas ívű fejlődés mutatkozott – amely a gazdasági folyamatok felgyorsulásával mind a mai napig tart. A jelentős innovációt jól szemléltette a pénzügyi termékek és szolgáltatások egyre komplexebb jellege és portfóliójának összetétele, sokszínűsége. Az e téren megvalósuló nagymértékű innovációs hullám elindulását a kutatások az 1980-as évekre datálják, erre az időszakra teszik a pénzügyi termékek megújulásának szükségszerűségét – „lekövetve” a reálgazdaság, illetve a piac folytonos megújulásának folyamatait.

A pénzügyi piacokon megjelenő egyre bővülő pénzügyi termék- és szolgáltatáskínálat egyrészt felkeltette és vonzotta mind a befektetők, mind a hitelt igénylők és egyéb érdeklődők

figyelmét, másrésről félelmet, bizonytalanságot is keltett az új termékek és szolgáltatások újdonságából eredő tájékozatlanság érzése. (Béres, 2013b.)

A termékek és szolgáltatások diverzifikációja szükségszerűen igényt keltett nem csak a pénzügyi szolgáltatók részéről történő előzetes tájékoztatásra, hanem a fogyasztók saját indíttatásból történő pénzügyi ismereteinek fejlesztésére is. Nem meglepő tehát, hogy az innovatív termékekben és szolgáltatásokban, illetve a pénzügyi ismeretekben egyre gazdagabb, fejlődő társadalmakban mutatkozott nagyobb igény a gazdasági kockázatok mérséklésére is, melyhez tudatos gondolkodás is szükségeltetik. Így alakulhatott ki – más országokhoz képest – magasabb igény a pénzügyekkel összefüggő ismeretek széleskörű elterjesztésére az angolszász országokban.

A pénzügyi kultúra szint emelésének nyomatékos igénye Magyarországon a 2007/2008-as pénzügyi válság időszakában jelent meg igazán. E válságot követően mutatkozott észrevehető igény a fejlesztés szükségességére: a devizaalapú hitelezés következményeinek kezelése feltárta és igazolta a lakosság pénzügyi ismereteinek alapvető hiányosságait és az ebből eredő mikro- és makrogazdasági szintű kockázatokat. Az egyes, Magyarországot is górcső alá vevő kutatások alapján (ezekről az 5.3. fejezetben bővebben írok) a magyar lakosság pénzügyi tudása, magatartása és attitűdje korántsem megfelelő. Összességében elmondható, hogy jellemző a kockázatokat nem, vagy nem kellően felmérő vagy azokat észre sem vevő impulzív pénzügyi döntések sokasága, továbbá az ezek nem várt következményeként több esetben előálló nehéz pénzügyi helyzet vagy kedvezőtlen pénzügyi eredmény elérése. Hasonló negatív következmények esetében – általában jogosan – elvárás a pénzügyi szolgáltatókat érintő előírások szigorítása, a fogyasztóvédelmi szabályok további erősítése és az állam helytállása az egyén felelőssége helyett. (Németh-Lékó, 2020c.)

A PÉNZÜGYI KULTÚRA FEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOS ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS ÉS JOGI KERETEK MEGTEREMTÉSE

Az elmúlt évtized során a lakosság pénzügyi tudatossága fejlesztésének érdekében számos kezdeményezés, edukációs program és egyéb célirányos tájékoztatást elősegítő programsorozat látott napvilágot mind a pénzügyi igazgatás, mind a pénzpiaci intézmények (pl.: kereskedelmi bankok, biztosítók), mind az érdekképviseleti szervek és mind a civil szervezetek oldaláról. A legtöbb elindult képzés a legegyszerűbb módon elérhető iskolás korosztályt érintette. A gazdasági és pénzügyi nevelés bekerült a Nemzeti alaptanterv céljai közé, azonban a szakgimnáziumokon kívül kötelező tantárgyként pénzügyi ismereteket továbbra sem oktatnak.

A pénzügyi tudatosság kialakításához és ezáltal a pénzügyi kultúra szintjének erősítése céljából az állam meghatározta a jogi kereteket.

Történeti visszatekintés okán érdemes megemlíteni a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 41. §-ában foglalt – azóta ugyan már hatályát veszett¹³⁶ – azon rendelkezést, mely 2012-ben a pénzügyi tárgy körű fogyasztói jogok érvényesítéséhez és a pénzügyi kultúra fejlesztése céljából kívánt segítséget nyújtani azáltal, hogy létrehozta a pénzügyi jogok biztosa hivatalát. E hivatal azonban csak egy évig működött, miután 2013. október 1-jén a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) MNB-be integrálódásával e hivatal megszűntették és feladatait az MNB-n belül újonnan létrehozott – ám azóta már átalakított – Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központhoz delegálták.

Az MNB, a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 44. § (3) bekezdése, valamint 170. § (3) bekezdés c) pontja alapján – 2013 óta aktív szerepet vállal az ügyfelek tájékoztatásában, a pénzügyi kultúra erősítésében, terjesztésében, valamint a felügyeleti, illetve a felügyelt tevékenységgel kapcsolatos tanulmányok készítésében és közzétételében, valamint a civil fogyasztóvédelmi szervezetek tevékenységének támogatásában. (MNB tv., 2022b. lásd Jogszabályok) Az MNB a társadalmi felelősségvállalás és a pénzügyi stabilitásért való felelőssége, továbbá a pénzügyi fogyasztóvédelem területén lévő hatósági, szabályozási feladata alapján is jelentős szerepet vállalt. Az MNB általi kezdeményezésekre, konkrét lépésekre, eszközökre és programokra jelen disszertáció 5.4.1. alfejezetében részletesebben is kitérek.

A pénzügyi kultúra erősítéséhez kapcsolódó kormányzati politika kialakításának irányítását eleinte a Nemzetgazdasági Minisztérium, majd 2017 óta a Pénzügyminisztérium végzi.

A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a I.1. A köznevelés feladata és értékei – Gazdasági és pénzügyi nevelés címen meghatározza, hogy *„A felnövekvő nemzedéknek hasznosítható ismeretekkel kell rendelkeznie a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról. Cél, hogy a tanulók ismerjék fel saját felelősségüket az értékteremtő munka, a javakkal való ésszerű gazdálkodás, a pénz világa és a fogyasztás területén. Tudják mérlegelni döntéseik közvetlen és közvetett következményeit és*

¹³⁶ Az egyes törvények fogyasztóvédelmi célú módosításáról szóló 2013. évi CLXXXIII. törvény 23. § (5) alapján 2013. november 19-től hatálytalan, <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300183.TV>, Letöltés: 2022.05.06.

kockázatát. Lássák világosan rövid és hosszú távú céljaik, valamint az erőforrások kapcsolatát, az egyéni és közösségi érdekek összefüggését, egymásra utaltságát. Ennek érdekében a köznevelési intézmény biztosítja a pénzügyi rendszer alapismereteire vonatkozó pénzügyi szabályok, a banki tranzakciókkal kapcsolatos minimális ismeretek és a fogyasztóvédelmi jogok tanítását.” (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet, 2012.)

Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) *„társadalmi felelősségvállalásának kiemelt területe a pénzügyi kultúra fejlesztése, amit az Országgyűlés 2013-ban határozatban ismert el és támogatott. (A Tájékoztató az Állami Számvevőszék 2013. évi szakmai tevékenységéről és beszámoló az intézmény működéséről című beszámoló elfogadásáról szóló 41/2014. (XI. 13.) OGY-határozat alapján.)”* (Németh-Vargha-Domokos, 2020a.) Az ÁSZ először 2016-ban vetette górcső alá a pénzügyi kultúra fejlesztését támogató hazai kezdeményezések helyzetét. E felmérés eredményeként azonosítható volt, hogy a közoktatásban tanulók túlnyomórészt nonprofit szervezetek által nyújtott képzésekben részesültek, azonban ezek a képzések meglehetősen rövidek voltak, ezáltal hosszútávon nem hozhattak kifogástalan eredményeket, mérésük nem is volt megoldott, ráadásul a képzési csomag nem volt nyilvánosan elérhető. (Németh, 2017) Ezen kutatás további azonosított eredményeként rávilágított arra is, hogy *„a pénzügyi tudatosság, a pénzügyi kultúra fejlesztése nem képzelhető el az állam részvétele nélkül. Ugyanakkor a pénzügyi kultúra fejlesztése a gazdasági szereplők közös érdeke, amelynek érvényesítéséhez mind az állam, mind a hitelintézetek, mind a vállalkozások együttműködése szükséges”*. (Németh-Vargha-Domokos, 2020b.) Itt jegyzem meg, hogy az ÁSZ e kutatását 2020-ban megismételte, melynek eredményeit 2021-ben publikálta, ezek alapján kimutatható, hogy a felsőoktatási hallgatók pénzügyileg tudatosabbak, azonban a pénzügyi tájékozottságuk szintje stagnál. E korosztály túlértékeli pénzügyekben való jártasságát, azonban érdekes, hogy fontosabb pénzügyi döntéseket mégsem mernek felvállalni; kockázatkerülésük a 2013-as kutatáshoz képest változatlanul alacsony, s emellett ugyanúgy fontos számukra a megtakarítás léte, sőt konkrét céljaik is vannak. Jövedelmük forrása a munkabér/ösztöndíj vagy az otthonról kapott zsebpénz. Előrelépésként értékelhető az előző felméréshez viszonyítva, hogy emelkedett azok aránya, akik rendszeres megtakarítókká váltak, sőt a költségeik visszafogása következtében növelték is a megtakarításuk összegét. (ÁSZ-Kutatási jelentés, 2021. és Szóka, 2021b.)

E szerteágazó, s több igazgatási szerv, pénzügyi intézmény, egyéb szervezet által összeállított, jelentősebb, illetve részben elaprózott tevékenységek összefogása és egységes keretbe foglalása céljából 2016 őszén döntött a Kormány egy átfogó stratégia megalkotásáról, majd ennek eredményeként elkészült az „Okosan a pénzzel!” c. dokumentum (Okosan a pénzzel! stratégia,

2017a.), melyet 2017 decemberében a Kormány, mint a lakosság pénzügyi tudatosságát fejlesztő stratégiát elfogadott a 1919/2017. (XII. 8.) Korm. határozat alapján. Ezen Korm. határozat 2017-től egészen 2023-ig fogalmaz meg stratégiai feladatokat, úgymint:

- szakmai javaslattétel a Nemzeti Alaptanterv megújításáról: a tanulók életkorát és előzetes tudását figyelembevevő gazdasági és pénzügyi tudásátadás az oktatás keretében;
- a készpénzkímélő fizetési eszközök használata a lakosság körében érje el az uniós átlagot;
- a pénzügyi tudatosság szempontjából releváns indikátorok álljanak rendelkezésre 2018-ig a stratégia megvalósításának mérésére;
- gondoskodni szükséges a stratégia első két éves cselekvési tervének részletes kidolgozásáról;
- médiakampány szervezése a társadalmi célú, a pénzügyi tudatosság erősítését szolgáló hirdetések a lakosság széles rétegei számára történő eljuttatása céljából. (1919/2017. (XII. 8.) Korm. határozat, 2017.)

A Kormánynak a fenti, a lakosság pénzügyi tudatosságának fejlesztésére irányuló stratégia megvalósításában számos partnere van, pl.: az Ember Erőforrások Minisztériuma (EMMI), az MNB, a Pénziránytű Alapítvány és a Bankszövetség.

A hivatkozott stratégiát két éves ciklusokra és ezáltal cselekvési programokra bontották, melyekben az adott időszakra vonatkozó feladatokat, célcsoportokat ismertetik és felelősöket neveznek meg. A stratégia célcsoportja a teljes lakosság, azonban pl. az első két évre készült cselekvési terv fókuszja az iskolás korosztályra irányult, melynek alapja az akkori legfrissebb, 2015-ös OECD kérdőíven alapuló felmérés Magyarországra vonatkozó eredményei voltak (ezen eredményekről bővebben az 5.3. fejezetben írok), így többek között törekedtek megalapozni a tudatos pénzügyi magatartást, illetve elsőként meg kívánták teremteni a tényleges pénzügyi oktatás alapjait a köznevelési rendszeren belül, majd folyamatában erősíteni azt.

Az egyes célokhoz, lépcsőfokokhoz olyan releváns mutatószámokat, indikátorokat rendeltek, amelyek lehetővé tették az elért eredmények rendszeres időközönkénti visszamérését. A stratégia hosszú távú eredményeként a hazai lakosság pénzügyi tudatossága szintjének emelkedését remélték, mely hozzásegítheti az egyéneket pénzügyi döntéseik helyes

meghozatalához, illetve tájékozódási szintjük és igényük növeléséhez; mindez hosszú távon társadalmi szinten biztosíthatja a gazdasági és társadalmi stabilitást. (Okosan a pénzzel! stratégia, 2017b. és Németh-Vargha-Domokos, 2020c.)

Ekkor jelentek meg az első akkreditált pénzügyikultúra-tankönyvek is. A közoktatáson kívüli szervezetek visszamérései alapján látható a nagy érdeklődés a képzési programok iránt, hiszen az ezeken résztvevők száma közel megháromszorozódott, ráadásul a képzések átlagos időtartama is hosszabbá vált és megjelentek a többnapos, dedikáltan a felnőtt korosztály számára szóló, e célú képzések is. A tankönyveken túl a továbbiakban készültek újabb oktatási könyvek, munkafüzetek, segédletek, s nagy újítként szolgált, hogy ezek a kiadványok már elektronikus formában is elérhetővé váltak.

Az időben következő új fordulatot 2020-ban a fent már ismertetett, több évet felölelő stratégia első két évére (2018-2019) vonatkozó cselekvési terv (Okosan a pénzzel! cselekvési terv, 2020.) megvalósításának eredményeit bemutató beszámoló jelentette, melynek alapja a stratégiához kapcsolódó első kétéves cselekvési tervről szóló 1344/2018. (VII. 26.) Korm. határozat 4. pontja volt. (1344/2018. (VII. 26.) Korm. határozat, 2018.)

5.2. A PÉNZÜGYI KULTÚRA FOGALMÁNAK TERMINOLÓGIAI VIZSGÁLATA

Gaál, Szabó és Kovács magára a kultúrára tanulmányukban az alábbi meghatározást rögzítették, hogy *„A kultúra a jelentések megosztott rendszere. Megmutatja, hogy mi az, amire az emberek figyelnek, mi szerint cselekednek és mi az, amit értékelnek. A kultúra Hofstede (Hofstede, 1980.) szerint „mentális programozottság”, amely meghatározza az emberek viselkedését.”* (Gaál-Szabó-Kovács, 2005a., p. 4.), továbbá a kultúrát, mint egy „hagymát” szemléltetik („kulturális hagyma” szemlélet), melynél a külső réteg szimbolizálja azokat a „kívülről látható” dolgokat, megállapításokat tulajdonságokat, amelyeket az emberek elsőként észrevesznek, tapasztalnak, pl.: ruházat, viselkedés, szervezeti ágrajz, ezt tekintik a kultúra explicit szintjének. A középső, azaz második réteg a közösség által vélt normákat, értékeket tartalmazza, melyek helyes és helytelen, valamint jó és rossz minősítéssel is értelmezhetőek. A normák a társadalom általi külső „kényszerek”, az értékek inkább belső jellegűek. E két jegy együttesen határozza meg az egyén viselkedéskultúráját. A harmadik, legmélyebb „héj” az ún. implicit kultúra szintje. Ezen a szinten olyan alapvető, rutinszerű módszerek és megoldások szerepelnek, melyek hagyományos problémákat hivatottak megoldani, éppen e szokványos jelleg miatt a szervezet tagjai nem kérdőjelezik meg, éppen ezért ez a szint így nehezen „fejtegethető”, azonban ez a

szint az, melynek kulcsszerepe van a többi személlyel vagy szervezettel, melyek más kultúrán alapszanak. A sikeres együttműködés záloga tehát az egyének, illetve szervezetek egymás közti harmadik szintjének kölcsönös megértése. (Gaál-Szabó-Kovács, 2005b.)

A pénzügyi kultúra körében alkalmazott definíciók számos esetben szinonimaként is feltűnnek, azonban úgy gondolom, az egyes kutatások értelmezéséhez szükséges e fogalmakat összegyűjteni és egymáshoz viszonyítva értelmezni.

PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG

A pénzügyi tudatosság meghatározását, illetve annak részletesebb vizsgálatát elsőként Herbert Mahlon Jelly 1958-ben kelt doktori disszertációja tartalmazta, melyet az 1960-as években több, a témakörrel foglalkozó kutató által publikált cikk követett. A kutatások spektruma a későbbiek során kiszélesedett, így változtak, bővültek a pénzügyi kultúrához és tudatossághoz kapcsolódó fogalmi meghatározások. Béres és Huzdik (Béres, Huzdik, 2012.) szerint a definíciós meghatározás helyett immár egy olyan koncepcióban szükséges gondolkodni, amely együttesen tartalmazza a pénzügyi ismeretek megszerzését, a pénzügyekben való jártasságot és tapasztalatot, a pénzügyi készségeket és a pénzügyi tudatosságot. A kutatások jellemzően e témakörök mindegyikére kiterjednek. *„Az angolszász szakirodalomban a financial literacy, a financial education vagy a financial knowledge fogalmakkal is találkozhatunk, melyek mind kapcsolhatók a pénzügyi kultúrához, de e területek összekapcsolására nem létezik egységes definíció.”* (Szóka, 2021c., p. 2.)

Az OECD definíciója szerint *„a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez”*. Az OECD megközelítése alapján a „pénzügyi jóllétet” (financial wellbeing) leginkább az egyén helytálló, pozitív töltetű magatartása biztosíthatja, így a pénzügyi képzések eredményessége azon cél elérésén múlik, hogy ebbe az irányba el tud-e mozdulni az egyén pénzügyi magatartása. (Okosan a pénzzel!, 2017c., p. 10.)

PÉNZÜGYI ATTITÚD

A kultúra szempontjából a közösség által általánosan elfogadott jellemző attitűdök a relevánsak. Az emberi attitűdök azt mutatják, hogy az egyén miként képzel el egy adott cselekvési helyzetet, valamint az ahhoz kapcsolódó javak és személyek esetében azt, hogy mindezeket legalább relatíve a javára fordíthatja (Porter, 2000). Az attitűdök vonatkozhatnak bármilyen egyedi

megtestesült tárgyra, cselekvési helyzetre, illetve szellemi konstrukcióra vagy ezek csoportjaira, tehát egy cselekvőképes egyén szinte végtelen attitűddel rendelkezik. *„Nyilvánvaló, hogy ezek többsége alig-alig, vagy szinte semennyire sincs saját tapasztalatokkal, saját valós elméleti tudással megalapozva (Hayden, 1988)”*. (Csorba, 2020a., p. 70.)

Bárczi és Zéman (Bárczi-Zéman, 2015a) szerint az attitűd egy *„olyan viszonyulás, amely egy személlyel, tárggyal vagy elvont fogalommal kapcsolatos, így pénzügyi attitűdnek a pénzügyekkel kapcsolatos viszonyulásunkat nevezhetjük”*. A pénzügyi attitűdök mérésére a Yamauchi és Templer által készített Money Attitude Scale (MAS) index szolgál, mely a pénzügyi jólét és a pénzügyi attitűd kapcsolatának erősségét analizálja.

PÉNZÜGYI MŰVELTSÉG

1997-ben a pénzügyi műveltség fogalmát az Egyesült Államokban a Jump\$tart Coalition for Personal Financial Literacy elnevezésű szervezet az alábbiak szerint határozta körül: *„A pénzügyi műveltség a pénzügyi tudás és készség olyan irányú felhasználásának képessége, amely lehetővé teszi az egyén számára, hogy egész élete során megfelelő hatékonysággal menedzselje pénzügyeit, pénzügyi biztonságra tegyen szert.”*. (Stolper-Walter, 2017. és Szóka, 2021d., p. 3.)

Az OECD kutatásai alapján a műveltség megszerzése, majd birtoklása alapvetően nem a társadalmi, hanem az egyén saját céljai elérése és érvényesítése érdekében történik. A műveltség *„az írott szövegek megértésének, értékelésének, használatának és tudásba beépítésének képessége, annak érdekében, hogy az egyén részt vehessen a társadalom életében, megvalósíthassa céljait, illetve fejleszthesse tudását és annak potenciálját”*. (OECD, 2016., p. 19.)

Az OECD 2018-as meghatározása (OECD, 2018., p. 4.) némileg módosult a pénzügyi műveltség fogalmára vetítve: *„pénzügyi műveltség a szükséges tudás, tudatosság, attitűdök és magatartás kombinációja annak érdekében, hogy az egyén megfelelő pénzügyi döntéseket hozhasson, hogy így önmaga számára pénzügyi jólétet biztosíthasson.”*. (Csorba, 2020b., pp. 75-76.)

Az UNESCO megfogalmazása alapján a pénzügyi műveltség alatt *„egy olyan egyszerre egyéni és társadalmi jelenséget értünk, amely alapvető fontosságú a társadalmi, gazdasági és politikai részvétel, illetve fejlődés szempontjából, kiváltképp a mai tudásalapú társadalmakban”*. (UNESCO, 2005., p. 17.)

PÉNZÜGYI KULTÚRA

A nemzetközi és a hazai kutatások lehetőséget adnak arra, hogy több nemzet és pénzügyi piacon elvégezhető legyen a pénzügyi kultúra szintjének mérése, fejlődésének nyomonkövetése és egymással történő összehasonlítása. A Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata (INFE) vállalkozott megoldást keresni a nemzetközi összehasonlító adatok hiányára egy célirányos kifejlesztett felmérés elkészítésével. Az INFE megfogalmazása alapján *„A pénzügyi kultúra a tudatosság, ismeretek, készségek, attitűdök és viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez.”* (Bárczi-Zéman, 2015b. és Atkinson, Messy, 2012.)

A szociológiában a kultúra fogalma *„legáltalánosabban a társadalom közös értékeinek, normáinak, rítusainak, hőseinek és szimbólumainak rendszerét, a társadalom egyes szegmenseire jellemző hagyományokat, feltevéseket, gondolkodási, viselkedési és problémamegoldási mintákat, preferenciákat, attitűdöket, érzelmeket értik.”* DiMaggio 1994-ben adott definíciója szerint: *„kultúrának tekinthető minden, amit az emberek gondolnak, tesznek, vagy amivel rendelkeznek, mint a társadalom vagy csoport tagjai”*. (Bárczi-Zéman, 2015c.)

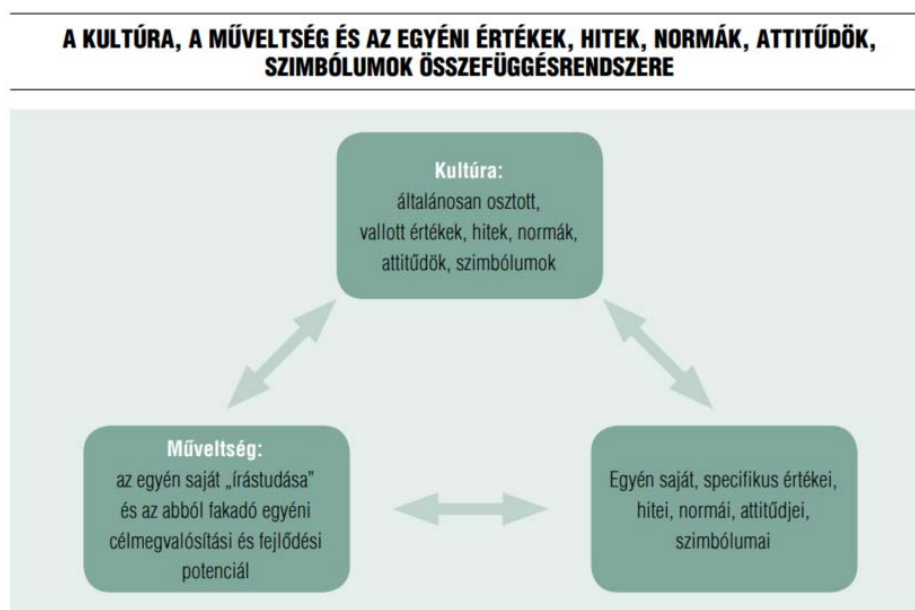
Kovács-Révész-Ország szerint *„a gazdasági kultúra kutatása alatt annak feltárását értik, ami azt jelenti, hogy miképpen gondolkodnak és cselekszenek, hogyan viselkednek, milyen szimbólumokat használnak, milyen értékeket, rítusokat és attitűdöket követnek, milyen hagyományokkal és preferenciákkal rendelkeznek a gazdaság intézményi és egyéni szereplői, mindenekelőtt a gazdasági szervezetek (háztartások, vállalkozások, bankok stb.), a gazdálkodó szervezetek, valamint a gazdaságszabályozó szervezetek, így például a pénzügyi rendszer működését felügyelő szervezetek.”* (Bárczi-Zéman, 2015d.)

Herger, Hodler és Lobsiger szerint a pénzügyi rendszer fejlődésében – a pénzügyi oldal mellett – szerepet játszik a pénzügyi kultúra is. (Herger-Hodler-Lobsiger, 2008)

Breuer és Salzmann a háztartások pénzügyi portfólióinak kulturális összetettségét elemezték. Vizsgálatuk eredményeként azonosították, hogy a háztartások esetében erős mértékben a nemzeti kultúrától függ, hogy milyen megoszlásban fordítják jövedelmüket az egyes megtakarítási és egyéb pénzügyi formákra, úgymint bankbetétre, állampapírra, értékpapírra, biztosításra és egyéb pénzügyi lehetőségekre. (Breuer-Salzmann, 2012)

Husz és Szántó összefoglalóan fejtette ki álláspontját, miszerint a pénzügyi tájékozottság csupán magát a pénzügyek terén való magabiztos tudást, a „pénzügyi írástudás” (financial literacy) már e megszerzett tudás feldolgozási, alkalmazási, felmérési képességeit jelenti, mely szükséges ahhoz, hogy az egyén számára meghatározó pénzügyi döntésekben képességei szerint járjon el. (Husz, Szántó, 2011). Zsótér és Nagy megállapítása szerint azonban a pénzügyi kultúra nem tekinthető valós tudásnak és alkalmazása sem tudatosnak, véleményük alapján valamennyi, így a pénzügyi kultúra is alapvetően a szocializációra épül, így annak révén, továbbá az iskolai oktatás keretében sajátítható el leginkább. (Zsótér, Nagy, 2012 és Csorba, 2020c.) (lásd 19. sz. ábra)

19. sz. ábra

A pénzügyi kultúra, műveltség és az egyéni értékek, hitek, normák, attitűdök, szimbólumok összefüggésrendszere

Forrás: Csorba, 2020d., p. 78.

Annak ellenére, hogy a pénzügyi kultúrának a mai napig nem létezik egyetlen általánosan elfogadott, rövid, tömör meghatározása, a nemzetközi szakirodalom terén konszenzus alakult ki abban, hogy a pénzügyi kultúra a kultúra egyik részterületének ismerik el (Reuter, 2011). Ezek alapján kijelenthető, hogy a pénzügyi kultúra vizsgálata során nem lehet eltekinteni az általános értelemben használt kultúrára átfogóan jellemző attribútumok (norma, attitűd, hit, érték) vizsgálatától.

Magyarországi példát nézve, az MNB által a pénzügyi kultúrára adott definíció egy korábban, az akkor még különálló Pénzügy Szervezetek Állami Felügyeletével között Együttműködési megállapodásban került rögzítésre, miszerint: „A pénzügyi ismeretek és képességek olyan

szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (MNB-PSZÁF, 2008, p. 1.) Erre a definícióra több kutató is hivatkozik, véleményem szerint ez a megfogalmazás tekinthető a hazai szakirodalomban leginkább használatos fogalomnak.

Geert Hofstede szerint (Hofstede, 2008a.) – akihez a kultúrakutatás egyik legnagyobb empirikus vizsgálata kötődik – az egyes nemzetek kultúrái öt dimenzió mentén térnek el egymástól. Hofstede Nemzeti kultúra modelljét lásd az alábbi, 20. sz. ábrán.

20. sz. ábra

Hofstede Nemzeti kultúra modellje, a kultúra dimenziói

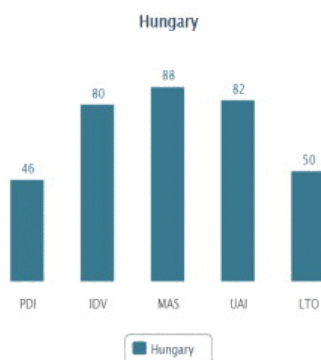
Forrás: Balogh, 2013.

Ezen „értékek világtérképén”¹³⁷ már mi, magyarok is szerepelünk, s bár az adatok forrása és autentikus jellege vitatott, a Hofstede által publikált nemzetközi adatbázisból kimutatható, hogy hazánkra az egyes dimenziók esetében milyen eredmények azonosíthatóak. Az alábbiakban az egyes kulturális dimenziók mellett jelzem a magyarországi vonatkozásokat is (a 100-as skálán Magyarország esetében mért értékeket lásd a lenti, 21. sz. ábrán):

¹³⁷ Prof. Dr. Varga Károly a magyar nyelven kiadott könyv Bevezetőjében „a minták rajzolatának nevezi” – Varga, p. 22.

1. hatalmi távolság: az emberek közötti egyenlőtlenségek kezelésének módja; Magyarország esetében ez a hatalmi távolság-index alacsony;
2. individualizmus vs. kollektívizmus tekintete: az egyén és a közösség egymással való kapcsolatában; hazánk esetében az individualizmus-index értéke szintén alacsony, azaz Magyarország ezen index tekintetében a szegény országok közé sorolható be;
3. férfiasság-nőiesség, avagy a társadalmi nemi szerepek felfogása: a maszkulinitást szemléltető index-értékek országunkat – az egyes nemzetek relatív rangsorában – a feminin országok közé helyezi;
4. bizonytalanságkerülés: a kétes társadalmi helyzetek tolerálása; ezen index eredménye alapján hazánk fenyegetésnek tekinti a kétes vagy bizonytalan helyzeteket, mellyel a relatív rendsor élmezőnyében foglalunk helyet;
5. jövőorientáció (a rövid vs. hosszú távú (LTO) orientáció): azaz a jövőről való gondolkodás; az országok relatív rangsorában Magyarország a középmezőnynél némileg előbb helyezkedik el. (Bárcki-Zéman, 2015f és Hofstede, 2008b.)

21. sz. ábra

Magyarország értékei az öt dimenzió alapján

Forrás: Balogh, 2013.

Hofstede empirikus tapasztalatai alapján a hatalmi távolság és a bizonytalanságkerülés a két legjelentősebb dimenzió a szervezetek szempontjából. A pénzügyi kultúra terén az országok között és/vagy időbeli összehasonlító vizsgálatok készítése során mindenképpen figyelembe kell venni az érintett nemzeti kultúrák sajátosságait, hiszen további empirikus vizsgálatok is kiemelik, hogy a nemzetekre speciálisan felruházott sajátos tulajdonságok közül néhány, társadalmi csoportonként nagymértékű variabilitást mutat, ilyen például a fent említett dimenziókból a negyedik, s az ebből fakadó alacsony kockázatvállalási hajlandóság mértéke.

Ezek több tényezőtől függenek, de leginkább a döntéshozó egyén specifikumaitól, mint életkor, nem, jövedelmi viszonyok, műveltség és iskolai végzettség.

2007-ben Johnson és Sherraden hívta fel a figyelmet, hogy a konjunkturális jólétben felnövő generációnál jellemzően megfigyelhető probléma a pénzzel való helyes bánásmód hiánya és az ez irányba mutató érdektelenség kockázata. A megtakarítási hajlandóság hiánya, a hitelek felé tendálás „veszélyeinek” fel nem ismerése rávilágított arra, hogy a fiatalabb nemzedéket is szükséges bevonni a családi pénzügyi költségvetés tervezésébe és a közös pénzügyi döntések meghozatalába. Mindehhez azonban szükséges a pénzügyi ismeretek oktatásába való mielőbbi bekapcsolódás. (Johnson-Sherraden, 2007.)

Hung-Parker-Yoong (Hung-Parker-Yoong, 2009.) pénzügyi kultúra összehasonlító elemzéseinél alkalmazott főbb megközelítési módok az alábbiak voltak:

1. *„a pénzügyi tudás;*
2. *a pénzügyi folyamatok megértése;*
3. *a pénzügyi tudás alkalmazási képessége és a megszerzett tapasztalatok;*
4. *a pénzügyi összefüggések és definíciók ismerete;*
5. *a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalának képessége;*
6. *a legalapvetőbb pénzügyi fogalmak ismerete;*
7. *az egyszerű (alapvető) pénzügyi döntések meghozatalának képessége;*
8. *a megalapozott és tudatos döntések meghozatalának képessége; valamint*
9. *az egyszerű pénzügyi fogalmak hatásának ismerete”* (Bárczi-Zéman, 2015g).

Mind az intelligencia, mind a viselkedés igen fontos eleme a kultúrának, az előbbi azért, mert összetett képességéből adódóan egyrészt az értelmesség, másrészt a tudományos feltárás és rendszerezettség rejlik mögötte (Hung), utóbbi esetében pedig ismeretes, hogy a gazdasági hatások befolyással bírnak pénzügyekkel kapcsolatos viselkedésükre, melyek hatást gyakorolnak vásárlási-megtakarítási szokásainkra. Fontos kiemelni, hogy a pénzügyi intelligencia tudományosan nem elfogadható fogalom, hiszen Hung szempontrendszere okán általános összefüggésekben kell gondolkodni.

Wutke és szerzőtársai a pénzügyi műveltségnél, pénzügyi kultúránál átfogóbb fogalomnak vélik a gazdasági kompetenciát, mely jelentőségének fokozását a társadalmi-gazdasági

tényezőknek tulajdonítják, úgymint a pénzügyi szolgáltatások és a munkaerőpiac szerkezeti változásainak, a jóléti állam hanyatlásának és a demográfiai változásoknak. Minél előrébb haladunk az időben, annál inkább megjelenik, illetve „áttevődik” az államról, illetve a munkáltatóról az egyes emberek szintjére a saját pénzügyi biztonságról való körültekintő gondoskodás felelőssége. Az egyén felelőssége nő, ezáltal egyre jelentősebbé válik az öngondoskodás és az egyén pénzügyi biztonságát érintő hozzáállása és a tenni akarás képessége. E gondolkört Folke és kutatótársai azzal is kiegészítik, hogy azon okból kifolyólag is fontos a pénzügyi ismeretek megjelenése és minél fiatalabb korban – de legfeljebb a fiatal felnőtt korosztályt elérve – történő átadása, s ezzel pénzügyi tudásszintjének emelése, hiszen ha egy egyén már fiatal korában a pénzügyi ismeretek birtokában van, a későbbiekben képes lesz és biztonsággal mer majd felelős pénzügyi döntéseket hozni, s ezáltal gondoskodni saját és családja pénzügyi biztonságáról. Kutatásuk eredménye alapján az egyes pénzügyi képzések száma és a gazdasági hozzáértés/kompetencia szintje korrelál. Emellett azt is vélelmezik, hogy részben az oktatás hiányossága az oka a diákok gyenge közgazdasági teljesítményének, gondolataik szerint hiányzik belőle a pénzügyi-gazdasági tartalom. (Wuttke-Seifried-Schumann, 2016. és Szóka, 2021e.)

Folke és társai a pénzügyi műveltség témakörét és annak lényeges indikátorait vizsgálták 2019-ben, mely többek között a matematikai, informatikai képességeket, valamint a nem és a társadalmi-gazdasági státusz vizsgálatát tűzte ki célul. Eredményeik alapján megerősítést nyert a fentiekben már tárgyalt, a fiatal korban megkezdett, pénzügyi ismeretek átadását célul kitűző és a tudatosságra nevelő képzés hatékonysága. Fontosnak tartották kiemelni ennek okát is, miszerint a jelentősebb pénzügyi döntések az élet korai szakaszában születnek és ez a korán megszerzett pénzügyi ismeretanyag segíthet a haszontalan, jelentős anyagi kiadások elkerülésében is, továbbá – véleményem szerint – terelheti ezen anyagi forrásokat inkább a felelős öngondoskodási célokra történő felhasználás irányába. Folke és egyéb kutatók – Belfield és Clark munkásságára hivatkozva – kijelentik, hogy azon egyének, akik nem rendelkeznek kellő szintű pénzügyi ismerettel, több hibás, nem tudatos, felelőtlen pénzügyi döntést hozhatnak, ezáltal hosszú távon is nehéz helyzetbe hozzák saját maguk és családjuk anyagi boldogulását, hiszen emiatt nehéz anyagi következmények sújthatják majd őket hosszútávon. Magyar példa lehet erre a fiatalon felvett – akkor még egy-egy felelőtlenül hozott döntés eredményeként nem feltétlenül csak az oktatásuk, képzésük finanszírozására felhasznált – diákhitel, melyet sok esetben az életük derekán járó felnőttek még mindig fizetnek... (Folke et al., 2021. és Szóka, 2021f.) Természetesen magát a hitelt én egy jó pénzügyi terméknek

tartom, azonban tudni kell helyén kezelni annak kockázatait is, továbbá felelős módon dönteni annak felvételéről, előzetesen gondosan mérlegelve többek között a visszafizetési képességet is.

5.3. A PÉNZÜGYI KULTÚRA SZINTJÉT FELMÉRŐ NEMZETKÖZI KUTATÁSOK-FÓKUSZBAN A MAGYARORSZÁGRA VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

A pénzügyi műveltség áldásos eredménye lehet olyan magatartásformák megjelenése, melyek már a pénzügyi ismeretek olyan emelt szintű tudását és ehhez az egyén felelős gondolkodását feltételezik, amely hosszú távon és tágabb értelemben hatással lehet a gazdasági és társadalmi folyamatokra, illetve szűkebb nézőpontból befolyásolhatja és irányíthatja a családi költségvetés és a pénzügyi döntések tervezését.

Kovács és Pásztor (Kovács-Pásztor, 2022.) a pénzügyi kultúrával kapcsolatos ismeretek oktatásának öt európai országban megvalósuló gyakorlatával foglalkozó 2022-es tanulmányukban arra mutattak rá, hogy egyértelmű kapcsolat van a pénzügyi kultúra szintje és az adott ország egy főre jutó GDP-je között, és ez kiváltképp a fejlett gazdaságok esetén igaz. Phelps (Phelps, 2017.) 2017-es munkájával egyetértve arra a következtetésre jutottak, hogy a magasabb pénzügyi műveltség növekedést generáló tényezőnek tekinthető. Batsaikhan és Demertzis (Batsaikhan-Demertzis, 2018.) 2018-as cikke alapján megállapították továbbá, hogy az Európai Unión belül statisztikailag is kimutatható a negatív korreláció a pénzügyi tudatosságot jellemző mutatók és a jövedelmi egyenlőtlenségek között. Lusardi és szerzőtársai (Lusardi-Michaud-Mitchell, 2017.) 2017-es tanulmányára hivatkozva pedig leírták, hogy a pénzügyi műveltség szintje 30-40 százalékban magyarázza meg a jövedelmi egyenlőtlenségeket.

Fontos tehát a pénzügyi termékek és szolgáltatások ismerete, hiszen a lakosság egyre többféle és egyre komplexebb pénzügyi konstrukciókat vélhet felfedezni a kínálatban. E komplexitás azonban magával vonja azok kockázatosabb jellegét is, jellemzően az egyének, fogyasztók tágabb pénzügyi ismerete nélkül (itt is megmutatkozik a 2. fejezetben már tárgyalt, fogyasztóvédelemmel kapcsolatos tájékoztatási tevékenység fontossága). Ezen okból kifolyólag is kiemelten fontos a megfelelő pénzügyi műveltség, ahogy Botos és társai (Botos K. et al., 2016.) is megállapították: amennyiben ezen pénzügyi ismeretek hiányoznak, akkor az egyén jellemzően magára van utalva, ami megerősíti és fokozza az öngondoskodási kényszerrel való küzdelmét.

Kovács és Pásztor fent már idézett tanulmányukban rámutattak arra is, hogy Európában nem elsősorban az általános oktatás színvonalának emelése révén lehet növelni a pénzügyi kultúra szintjét, hanem sokkal inkább speciális, célzott programok segítségével.

AZ OECD NEMZETKÖZI KUTATÁSA

Az OECD nemzetközi kutatásai során (a legutóbbi a 2020-as: OECD, 2020b.) az egyének pénzügyi felhatalmazásának és a pénzügyi rendszer általános stabilitásának három alapvető összetevőjeként a pénzügyi fogyasztóvédelmet, a pénzügyi edukációt, és az innovatív pénzügyi integrációt azonosítja. (Szóka, 2021g., p. 2.)

MÓDSZERTAN

A pénzügyi kultúra fogalmának legelterjedtebb hazai definíciója az 5.2. fejezetben már említett *„A pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.”* (MNB, 2008., p. 1.) Az OECD-INFE által használt megközelítés szerint (OECD-INFE, 2011., p. 3.) pedig *„a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és ezáltal végső soron az egyének pénzügyi jólétének eléréséhez szükséges tudatosság, ismeretek, készségek, hozzáállás és magatartás együttese”*. Ahogy azt egy korábbi, az OECD készített tanulmányomban írtam (Potóczki J., 2021.), e két definíció szerint a közvélekedéssel ellentétben a pénzügyi kultúra tehát nem egyszerűen a pénzügyi ismeretekkel egyenlő. Egy olyan komplex „rendszer” értendő alatta, amelyben a megfelelő hozzáállás, szemlélet alapján a pénzügyi ismeretek segítségével a fogyasztóknak a gyakorlatban úgy kell eljárniuk, hogy a szükségleteiknek, céljaiknak, lehetőségeiknek a leginkább megfelelő pénzügyi döntéseket hozzák meg.

Az OECD a pénzügyi kultúra szintjének felmérésére immár harmadik alkalommal szervezett nemzetközi kutatást (OECD, 2020c.), amelyben Magyarország is részt vett a Pénziránytű Alapítványon keresztül. A kutatást 2018/2019-ben 26, nagyrészt európai országban, illetve régióban végezték el, ezek a következők: Ausztria, Bulgária, Csehország, Dél-Korea, Észak-Macedónia, Észtország, Franciaország, Georgia, Hong Kong, Horvátország, Indonézia, Kolumbia, Lengyelország, Németország, Magyarország, Malájzia, Málta, Moldova, Montenegró, Olaszország, Oroszország, Peru, Portugália, Románia, Szlovénia, Thaiföld. Közülük Franciaország, Málta és Thaiföld nem tette fel az összes kérdést vagy részben megváltoztatta azokat, ezért az átlagok kiszámításánál nem mindig a 26 ország eredményét

vették figyelembe. A kérdéseket a 18 év feletti népesség köréből vett, országonként legalább 1 000 fős mintasokaságnak tették fel, összességében több mint 125 000 fogyasztó vett részt a kutatásban. A felmérés egyik előzményének az OECD pilot jelleggel szervezett, 14 ország részvételével 2010/2011-ben végzett kutatása tekinthető, amelyet 2014/2015-ben megismételtek, immáron 30 ország bevonásával. Magyarország mindhárom eddigi felmérésben részt vett, az utolsó alkalommal 2018-as adatokkal. A korábbi kutatások hazánkra vonatkozó eredményeit (Atkinson-Messy, 2012 és OECD, 2016) – ahol összehasonlítható módon rendelkezésre állnak, azokat megvizsgáltam és az azonosítható eredményeket az alábbiakban ismertetem az időközben eltelt közel egy évtized során bekövetkezett változások szemléltetése érdekében. A továbbiakban az egyszerűsítés érdekében az első felmérésre mint a 2011-es felmérésre, a másodikra mint a 2015-ösre, míg a legutóbbira mint a 2019-esre hivatkozom.

A pénzügyi kultúra szintjét három fő és egy kiegészítő komponens segítségével mérték fel: pénzügyi hozzáállás, pénzügyi ismeretek, pénzügyi magatartás és a pénzügyi termékek, szolgáltatások elterjedtsége, de ezek közül az utolsó nem számít bele az összesített eredménybe. A fő komponensek lehetséges értékeinek összege a felmérésben 21 pont volt, vagyis ennyit lehetett volna elérni, ha valamely ország mindenre a maximális pontszámot kapja (az egyes komponensek elméleti maximumértékei nem azonosak, ezek az adott komponensről szóló részben kerülnek ismertetésre). További módszertani megjegyzés, hogy az átlagok kiszámítása során az egyes országok által elért pontszámokat azonos súllyal vették figyelembe, függetlenül a válaszadók eltérő számától, illetve a kérdések egy része megváltozott a 2011-es és a 2015-ös felmérésekhez képest, ezért nem minden tekintetben állnak rendelkezésre közvetlenül összehasonlítható eredmények.

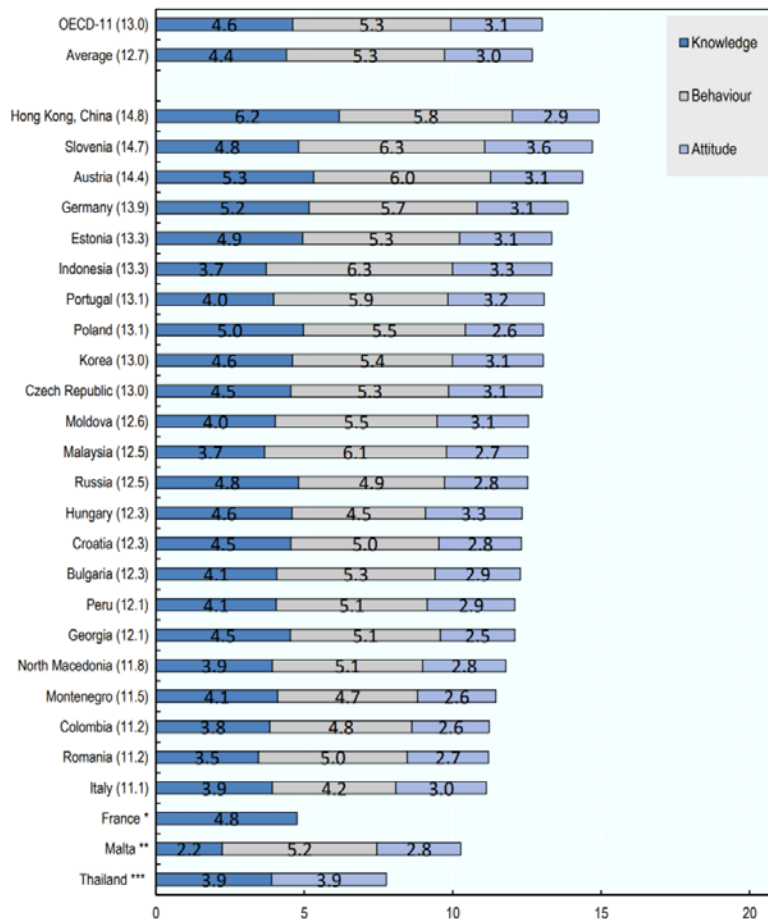
AZ OECD-KUTATÁSOK FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

Összesített eredmények

A legjobb eredményt az összesítésben – amely a fentebb említettek miatt a 26-ból csak 23 országot foglal magában – Hong Kong érte el 14,8 ponttal, ami 71%-nak felel meg, ezt követi Szlovénia 14,7 ponttal (70%) és Ausztria 14,4 ponttal (69%). Az átlagos eredmény 12,7 pont, vagyis mintegy 61% lett. Magyarország a rangsor 14. helyén végzett 12,3 ponttal (59%), amely a pontszám tekintetében megegyezik a 2015-ös értékkel, ugyanakkor visszaesést jelent a 2011-eshez viszonyítva, mivel akkor még 67%-ot értünk el. Ezen belül az egyes komponenseknél meglehetősen heterogén eredményeket ért el Magyarország: a pénzügyi ismeretek terén a középmezőnyben, a 10. helyen végeztünk, a pénzügyi hozzáállásban a viszonylag előkelő 4.

helyen, viszont a fő indexen belül legnagyobb, 43%-os súllyal rendelkező pénzügyi magatartásban csak egy országot sikerült megelőznünk. Az összesített eredményeket az alábbi, 22. sz. ábra szemlélteti.

22. sz. ábra

* Franciaország csak a pénzügyi ismeretek szintjét mérte fel.

** Málta a pénzügyi ismeretek és a pénzügyi magatartás terén kevesebb kérdést tett fel, továbbá a felmérés időpontja miatt az adatok nem összehasonlíthatók.

*** Thaiföld a 2015-ös kérdéssort használta, ezért a pénzügyi magatartási pontszám nem összehasonlítható (nem is került megjelenítésre).

A pénzügyi kultúra országok szerinti összesített szintje komponensenkénti – pénzügyi ismeretek (knowledge), pénzügyi magatartás (behaviour), pénzügyekhez való hozzáállás (attitude) – bontásban (pontértékben)

Forrás: (OECD, 2020d., p. 16.), Letöltés: 2021.12.05.

Fontos megjegyezni, hogy a maximálisan elérhető pontszám az OECD szerint nem kimagasló, hanem csak alapszintű ismeretek meglétét és bizonyos, szintén alapvetőnek tekintett pénzügyi döntések meghozatalát jelenti, vagyis még a legjobban teljesítő országok is csak ennek az alapszintnek a mintegy 70%-át voltak képesek elérni, amely kvázi egy alapfokú vizsga

elégseges osztályzattal történő abszolválásának feleltethető meg, míg az átlagos 60%-os teljesítmény a vizsgán való megbukást jelentené.

A kutatásokat feldolgozó összefoglalókban (OECD, 2020e.; OECD, 2016.; Atkinson-Messy, 2012) kimutatták azt is, hogy az egyes országokban milyen arányt képviselnek azok, akik az adott komponens esetében legalább az elvárt minimumszintet (ami a pénzügyi ismereteknél 71%, a pénzügyi magatartásnál 67%, míg a pénzügyi hozzáállásnál 60%) teljesítették. Magyarország ebben az összehasonlításban csak a pénzügyi magatartás terén tér el az átlagtól, ott viszont jelentősen: míg máshol átlagosan a fogyasztók csaknem fele, nálunk mindössze a 30%-a érte el a minimumszintet (négy évvel korábban ez az arány 25%, míg 2011-ben még 38% volt).

Pénzügyi ismeretek

A pénzügyi ismeretek nagy jelentőséggel bírnak a pénzügyi kultúra szempontjából, miután ezek segítségével tudják körültekintő módon összehasonlítani a fogyasztók a különböző pénzügyi termékeket, szolgáltatásokat, valamint meghozni a megfelelő, tájékozottságon alapuló döntéseket, elősegítve ezzel azt, hogy saját maguk irányítsák és intézzék pénzügyeiket, reagálva az anyagi jólétüket befolyásoló hírekre, eseményekre. A szakirodalom által kimutathatóan (Hastings et al., 2013) (Mahdzan-Tabiani, 2013) a magasabb szintű pénzügyi ismeretek pozitív korrelációban vannak azzal, hogy a fogyasztók megjelennek befektetőként a részvénytőzsdéken, nyugdíjcélú megtakarításokat képeznek, valamint kevésbé lesznek érintettek az adósságok felhalmozódásában.

A felmérés ezen részében 7 kérdést kellett megválaszolni, amelyek az alapvető pénzügyi ismeretek (pénz időértéke, egyszerű és kamatos kamat számítása, kockázat és hozam összefüggése, kockázatmegosztás elve) meglétét igyekeztek feltárni. Magyarország a középmezőnyben végzett 66%-kal – a világszerte 63% lett –, ez gyakorlatilag megegyezik a 2015-ös eredménnyel, míg 2011-ben az akkor elért 76% még a legjobbnak bizonyult, azonban ebben szerepet játszhatott az is, hogy az egyik legnehezebb kérdésre adható válaszok terén a magyar kérdőívben változtatásokat hajtottak végre az eredeti változathoz képest. A minimálisan elvárt szintet (71%) az összes válaszadó 53%-a tudta teljesíteni, míg 2015-ben még 56%-uk. Hazánk esetében ennek a mutatóknak az értéke kissé magasabb (56%), négy évvel korábban ez 60% volt, vagyis amellett, hogy az átlagos teljesítmény érdemben nem változott, csökkent azoknak az aránya, akik a minimálisan elvárható szintet teljesíteni tudták.

Megkérdezték arról is a felmérésben részt vevőket, hogy miként látják saját pénzügyi ismereteik szintjét: az önértékelés során a magyar fogyasztók 25%-a tartotta ezt alacsonynak, 56%-uk közepesnek, míg 17%-uk magasnak, a maradék 2% nem tudta meghatározni. A világátlag e tekintetben ugyanilyen sorrendben 26%, 53%, 17% és 4%, tehát egyrészt Magyarország esetében nincs jelentős különbség a többi ország átlagához képest, másrészt ez összhangban áll azzal, hogy a magyar fogyasztók az átlagnál valamivel jobb eredményt értek el a pénzügyi ismereteket felmérő feladatokban.

Pénzügyi hozzáállás

A pénzügyi kultúra szintjét meghatározó másik fontos tényező a pénzügyi hozzáállás, hiszen hiába van valakinek elegendő ismerete a termékekről, szolgáltatásokról és hiába rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek lehetővé teszik az anyagi jólét eléréséhez szükséges megalapozott döntések meghozatalát, ha a hozzáállása miatt nem, vagy csak részlegesen cselekszik ennek érdekében. Az ismertetett kutatások ezért törekedtek annak felmérésére, hogy miként viszonyulnak a fogyasztók a pénzhez, illetve a hosszabb távú tervezéshez. A megkérdezetteknek három állítással való egyetértésüket kellett megjelölni egy ötfokozatú skálán, amely a „teljes mértékben egyetértek”-től a „teljes mértékben ellenzem”-ig terjed. Minél kevésbé ért egyet valaki az állításokkal, annál kedvezőbbnek tekinthető a hozzáállása, ebből adódóan a „teljes mértékben ellenzem” válaszok érték 5 pontot, vagyis a három állításra adott pontszámok átlagának maximuma 5 pont volt, a minimálisan elvárt szintet pedig a legalább 3 pontot elérő eredményben határozták meg.

Az átlagos pontszám 3 lett (60%), Magyarország 3,3 pontot (66%) ért el, ebben a rangsorban végeztünk a legelölkelőbb (4.) helyen, négy évvel korábban 70%-ot, 2011-ben pedig még ennél is kissé jobbat, 72%-ot tudtunk felmutatni. A minimálisan elvárt 60%-os szintet teljesítők arányát tekintve hasonló a helyzet, az összes országra kiterjedő 43%-os átlaghoz képest nálunk ez 55%, ugyanakkor 2015-ben még 63%-ot, 2011-ben pedig 69%-ot mértek a magyarok körében.

Pénzügyi magatartás

A fogyasztók pénzügyi helyzete és anyagi jóléte szempontjából a pénzügyi magatartásnak, vagyis a ténylegesen megtett vagy éppen meg nem tett intézkedéseknek van a legnagyobb hatása, éppen ezért ez a terület kulcsfontosságúnak számít. Az OECD-kutatások ennek érdekében számos kérdést tettek fel, amelyek érintik többek között a háztartási költségvetés készítését, a vásárlások előtti körültekintő döntéshozatalt, a számlák időben történő

kiegyenlítését, a megtakarítások képzését, valamint a megélhetési költségek fedezésére felvett kölcsönöket is. Az eredmények kiértékelése azt mutatja, hogy a pénzügyi magatartás tekintetében jelentős különbségek figyelhetők meg az országok között, de még az egyes országokon belül is a különböző részterületeken.

Megtakarítások képzése

A pénzügyi nehézségekkel szembeni ellenálló-képesség egyik legfontosabb jellemzője az, hogy van-e a fogyasztóknak olyan felhalmozása, amely legalább az átmeneti anyagi problémák esetén lehetővé teszi, hogy ne kelljen jelentős mértékű életszínvonal-csökkenést elviselni, illetve ne kelljen hitelt felvenni. A felmérések során azt tekintették aktív megtakarítónak, aki az előző egy év során képzett valamilyen megtakarítást, ide nem értve a látra szóló betéteket. Az átlagos 70%-kal szemben Magyarország 51%-kal a középmezőny végén végzett, amely jelentős javulást jelent mind a megtakarítók arányát, mind a rangsorban elfoglalt helyünket tekintve, ugyanis mind 2015-ben, mind 2011-ben utolsók lettünk 25%-os mutatóval.

- Annak mérlegelése vásárlás előtt, hogy az adott termék vagy szolgáltatás anyagilag megengedhető-e

Az átlagos arány a felmérésbe bevont országok tekintetében 71% lett. Magyarország 66%-ot ért el, ami ugyan nem tér el jelentősen az átlagtól, viszont számottevően alacsonyabb érték, mint az előző alkalommal mért 75%, és ez még inkább igaz a 2011-es felmérésre, amikor még a válaszadók 86%-a volt körültekintőnek minősíthető.

- Számlák határidőben történő kiegyenlítése

A fizetési fegyelem terén nincs okunk szégyenkezni, az elért 82% valamelyest magasabb a 79%-os átlagnál, és egy remélhetőleg átmenetinek tekinthető kisebb visszaesés (77%) után sikerült visszatérni a 8 évvel korábbi szintre.

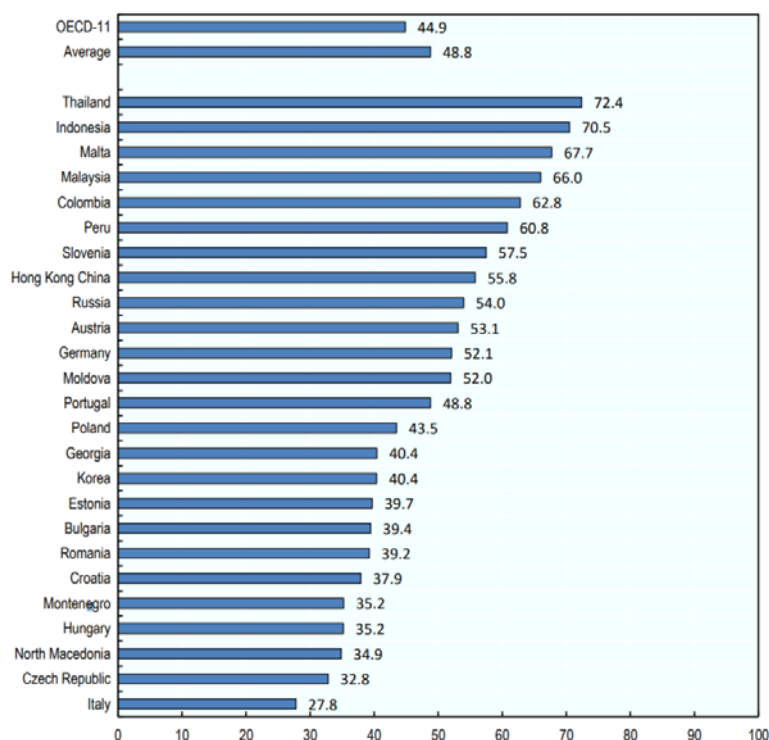
- Pénzügyekre való odafigyelés

Azzal az állítással, hogy rendszeresen odafigyel pénzügyei alakulására, ide értve például a háztartási költségvetés készítését, a felesleges kiadások elkerülését, a bevételek és kiadások nyilvántartását, átlagosan a válaszolók 67%-a értett egyet, Magyarország esetében ez az arány azonban a legalacsonyabb érték, 47% volt. Az előző felmérésben 56%-ot értünk el, ami akkor szintén a leggyengébbek egyikének számított, míg 2011-ben még 70%-ot.

- Hosszú távú pénzügyi célok kitűzése

A megkérdezettek körében a hosszú távú pénzügyi célok kitűzése és az azok elérésére való törekvés átlagosan 49%-ra jellemző, a magyaroknál ez csak 35%, ennél alacsonyabb arányt mindössze három országban mértek (lásd 23. sz. ábra). A mutató értéke hazánk tekintetében egyértelműen csökkentő tendenciát jelez, hiszen 2015-ben még 43% adott igenlő választ a kérdésre, 2011-ben pedig 52%.

23. sz. ábra

A hosszú távú pénzügyi célokat maguk elé kitűzők és ennek érdekében megtakarítók országokénti aránya (%)

Forrás: (OECD, 2020a., p. 47.), Letöltés: 2021.12.05.

- Költségek fedezetének elégtelensége

A kérdés itt arra irányult, hogy a megelőző egy év során előfordult-e olyan helyzet, amikor a megkérdezetteknek nem volt elegendő jövedelme a költségei kifizetésére. A válaszadók mintegy harmada (35%-uk) jelzett ilyet, meglehetősen széles skálát (12-62%) felölelve, Magyarországon arányuk 20% volt.

- Pénzügyi nehézségek kezelése

Azoktól, akik az előző kérdésre igennel válaszoltak, megkérdezték azt is, hogy a legutolsó alkalommal, amikor a bevételek elégtelennek bizonyultak, hogyan kezelték a helyzetet. Itt több választ is lehetett adni, az eredmények módszertanilag hibásnak tűnnek, ugyanis 20% vett fel hivatalosan kölcsönt, 43% nem hivatalosan (rokonoktól, barátoktól, illegálisan működő

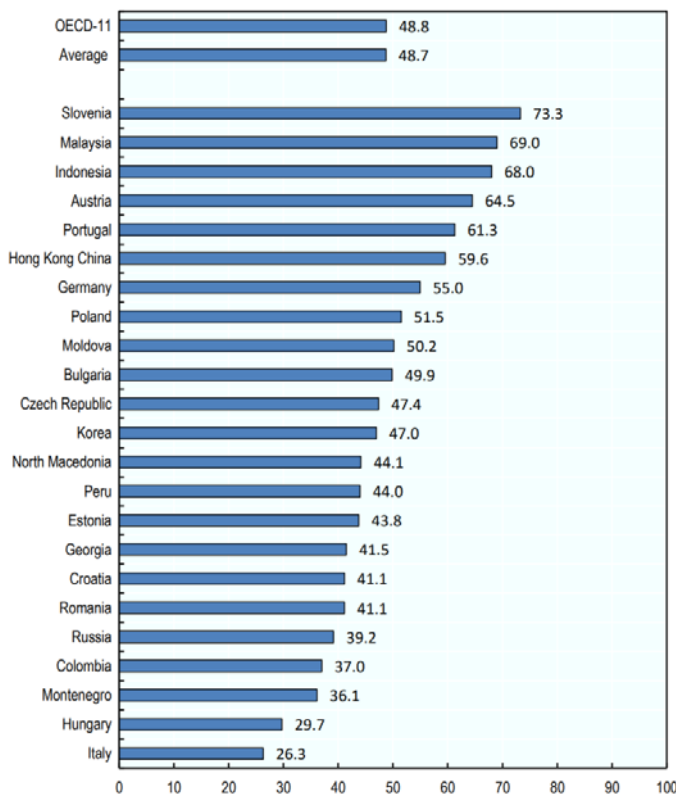
hitelnyújtóktól), vagyis ha közülük mindenki vagy csak hivatalosan vagy csak nem hivatalosan kért kölcsön, akkor is legalább 43% azok aránya, akik vettek fel valamilyen kölcsönt. Ebből adódóan legfeljebb 57% lehetne azok aránya, akik semmilyen formában nem vettek fel kölcsönt, azonban a megkérdezettek 74%-a adott ilyen értelmű választ. A negyedik opció a számlák késedelmes kifizetése, illetve a meglévő hitelkeret túllépése volt, ezt 16% jelölte meg. Magyarországon a válaszadók 66%-a nem vett fel kölcsönt, 54% hivatalosan, 26% nem hivatalosan vett fel kölcsönt, 53% késedelmesen fizetett vagy túllépte a hitelkeretét.

- A pénzügyi magatartási komponens eredményeinek értékelése

A pénzügyi magatartás alapján az átlagos pontszám 5,3 lett (a maximálisan elérhető 9 volt). Magyarország 4,5 ponttal a rangsor utolsó előtti helyén végzett. Sajnos ezen a téren gyakorlatilag ugyanaz a helyzet, mint az előző két alkalommal: 2015-ben 4,3 ponttal utolsók lettünk, míg 4 évvel korábban 4,9 ponttal holtversenyben az utolsó előtti helyre kerültünk.

Amennyiben a minimálisan elvárható szintet, vagyis a legalább 6 pontot elérők arányát tekintjük, az átlag itt 49% lett; hazánk e listán is az utolsó előtti helyezést foglalja el alig 30%-os mutatóval (lásd 24. sz. ábra), amely csak kissé jobb az előző felmérés során elért 25%-nál, és egyértelműen gyengébb, mint a 2011-ben elért 38%.

24. sz. ábra

A pénzügyi magatartásra vonatkozó 9 kérdésből legalább 6-ra helyes választ adók országokénti aránya (%-ban)
 Forrás: (OECD, 2020f., p. 26.), Letöltés: 2021.12.05.

Pénzügyi termékek elterjedtsége

A felmérés igyekezett választ adni arra is, hogy a fogyasztók hányféle pénzügyi terméket, szolgáltatást ismernek, illetve azok közül melyekkel rendelkeznek. Noha ez a komponens csak kiegészítő jellegű, miután az értékei nem számítanak bele az összesített mutatóba, mégis érdemes foglalkozni vele, hiszen a pénzügyi kultúra szintje mellett a pénzügyi termékek elterjedtsége és a megfelelően kiépített fogyasztóvédelmi keretrendszer egyrészt alapvető fontosságú ahhoz, hogy az egyének önálló, körültekintő és megalapozott pénzügyi döntéseket tudjanak hozni, másrészt ezek nagyban hozzájárulnak a pénzügyi rendszerek stabilitásához is.

- Pénzügyi termékek ismerete

Ez a kérdés arra irányult, hogy hányféle terméket, szolgáltatást tudnak megnevezni a fogyasztók. A minimálisan elvárható szintet öt féle termék, szolgáltatás felsorolásában határozták meg, ez alapján átlagosan 83%-os arányt képviselnek az ezt az elvárást teljesítők, a magyarok ennél hajszálnyival jobb, 84%-os arányt értek el. Itt érdemes megjegyezni, hogy kínálati, de akár keresleti oldali korlátok megnehezíthetik a fogyasztóknak a számukra legmegfelelőbb termékekhez való hozzáférést, továbbá az, hogy valaki hallott valamely termékről, még nem jelenti feltétlenül azt, hogy tisztában van annak jellemzőivel, felhasználhatóságával.

- Pénzügyi termékek igénybevétele

A pénzügyi termékek, szolgáltatások választásának gyakorisága jó fokmérője lehet annak, hogy mennyire követik figyelemmel a fogyasztók az általuk korábban megvásárolt termékeket, vizsgálják-e azt, hogy az még mindig megfelelő-e számukra, illetve hogy nincs-e esetleg hasonló, de kedvezőbb feltételekkel elérhető termék a piacon. Amennyiben az egyének nem foglalkoznak ezzel, az kényelmessé teheti a szolgáltatókat is, hiszen nincsenek rákényszerítve arra, hogy versenyezzenek a fogyasztókért, ennek pedig utóbbiak számára az lehet a következménye, hogy magasabb költség árán jutnak hozzá a pénzügyi termékekhez.

A felmérésben arra kellett választ adni, hogy az illető az elmúlt egy évben igénybe vett-e valamilyen pénzügyi terméket, szolgáltatást. Erre a kérdésre átlagosan 46% válaszolt igennel, Magyarország 24%-os mutatójával a második legalacsonyabb értékkel rendelkezik e tekintetben. Az előző felmérés eredményei csak részlegesen hasonlíthatók össze a mostanival, mivel akkor nem egy-, hanem kétéves időtávra vonatkozóan tették fel a kérdést, a rangsorban

elfoglalt helyünk szempontjából azonban gyakorlatilag változatlan a helyzet, akkor ugyanis utolsók lettünk.

- Pénzügyi termékekkel való rendelkezés

Itt azt mérték fel, hogy a fogyasztók milyen arányban rendelkeznek különféle pénzügyi termékekkel, amelyeket négy csoportba soroltak: fizetési eszközként funkcionáló termékek (pl. folyószámla, betéti kártya, mobiltelefonos alkalmazások), hiteltermékek (ide tartoznak a hitelkártyák is), biztosítások, nyugdíjcélú vagy más megtakarítási jellegű termékek. A vizsgált 23 ország átlagát tekintve a fizetési eszközök elterjedtsége 70%, ezt követik a megtakarítások 50%-kal, a hiteltermékek aránya 44%, míg a biztosításoké 37%. Magyarország esetében a fizetési eszközök elterjedtsége megegyezik a többi országban mérttel, a biztosításoké valamivel az átlag feletti (42%), ugyanakkor a hiteltermékeké (27%) és a megtakarítási jellegűeké (25%) elmarad attól, utóbbiak aránya mindössze a fele az átlagnak.

A megtakarítások alacsony szintje nincs teljesen összhangban a pénzügyi magatartás vizsgálata során tapasztaltakkal, miszerint a lakosságnak a fele tudott megtakarításnak minősülő felhalmozást képezni a felmérést megelőző egy év során. A két érték közti jelentős mértékű eltérést részben magyarázhatja, hogy utóbbi esetében a kérdés csak arra irányult, hogy az illető tett-e félre valamennyi pénzt az utolsó egy év során, az nem volt szempont, hogy az így képződött megtakarítás rendelkezésre áll-e még vagy időközben felhasználták.

A felmérés keretében megvizsgálták azt is, hogy milyen eredményt értek el a válaszadók a pénzügyi ismeretek terén attól függően, hogy hányféle pénzügyi terméket, szolgáltatást vesznek igénybe. Az átlagos eredmény azoknál, akik egyáltalán nem vesznek igénybe pénzügyi terméket, szolgáltatást, 46% lett, azoknál, aki egyfélé, 56%, azok körében pedig, akik többfélé, 66%, ezen belül néhány ország esetében nem érvényesült teljeskörűen ez a tendencia, de az összesített eredmény elég egyértelműnek tekinthető. Ez persze nem nevezhető meglepőnek, hiszen valószínűsíthető, hogy a többféle termék, szolgáltatás igénybevételének egyik előfeltétele azok ismerete.

Pénzügyi nehézségekkel szembeni ellenálló képesség

A felmérés vizsgálta, hogy az egyének mennyire tekinthetők felkészültnek akár a hirtelen jelentkező rövid távú, akár a kifejezetten hosszú távú lehetséges jövedelemcsökkenésekkel vagy kiadásnövekedésekkel szemben. Előbbire jó példa a tartós betegség, a munkahely elvesztése vagy egy elemi kár bekövetkezése, amelyre nem kötöttek biztosítást, míg utóbbi

esetben elsősorban a nyugdíjba menetelre kell gondolni. A pénzügyi ellenálló képességnek hat összetevőjét határozták meg, ezek a következők.

- Pénzügyekre való odafigyelés

Mint fentebb már kifejtésre került, Magyarország ezen a téren a legrosszabbul teljesítőnek számít, csak a megkérdezettek 47%-a nyilatkozott úgy, hogy szorosan figyelemmel kíséri pénzügyeinek alakulását, vagyis megtervezi kiadásait és bevételeit, lehetőség szerint elkerüli a felesleges kiadásokat, a megélhetési költségek és a nem tartós fogyasztási cikkek megvásárlását nem hitelből finanszírozza. Az összes ország átlaga 67% lett.

- Kiadások kézben tartása

E kérdéskör is említésre került már korábban; honfitársaink az átlagnál valamelyest kisebb arányban (67%-ban) mérlegelik, hogy az adott termékre, szolgáltatásra valóban szükségük van-e, illetve megengedhetik-e azt maguknak. A számlák határidőben történő teljesítése terén pedig a 82%-os mutató még kevéssel magasabb is az átlagnál, tehát ebben a komponensben nincs lemaradásunk.

- Pénzügyi tartalékok nagysága

A fogyasztók akár saját elhatározásukból – pl. tanulmányok folytatása, fizetés nélküli szabadság igénybe vétele hosszabb utazás miatt –, akár akaratukon kívül kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy megszűnik az addigi jövedelemforrásuk, és nem lép a helyébe másik. A felmérés arra irányult, hogy meghatározza, ilyen esetben a meglévő pénzügyi tartalékok mennyi ideig tennék lehetővé a korábbi megélhetési költségek finanszírozását hitelfelvétel vagy másik ingatlanba való költözés nélkül. A magyarok 35%-a legfeljebb 3 hétre elegendő tartalékkal rendelkezik, 28%-uk 1-2 hónapra elegendővel, 16%-uk 3-5 hónapra elegendővel és csak 12%-uk látja úgy, hogy legalább fél évet lenne képes finanszírozni, míg 11%-uk nem tudott időtartamot mondani.¹³⁸ Ezek az értékek kedvezőtlenebbnek tekinthetők, mint az összes ország átlaga, de az eltérés mértéke nem jelentős. Meglepően nagy különbségek mutatkoznak az egyes országok között: azok aránya, akik legalább fél évre elegendő tartalékkal rendelkeznek, Hong Kong-ban a legmagasabb (55%), ezt követi Dél-Korea 37%-kal és Ausztria 34%-kal, a többi ország mind 30% alatt van, a legalacsonyabb értéket Románia érte el 7%-kal. Az ellenkező véglet tekintetében, vagyis ahol legfeljebb 3 hétre elegendő a tartalék, nem meglepő módon Hong Kong mutatója a legalacsonyabb (6%), őket követi Olaszország (10%) és Ausztria (12%),

¹³⁸ A kerekítések miatt a részeredmények összege több mint 100%.

a legrosszabb értékekkel pedig Indonézia (46%), Georgia (50%) és Montenegró (52%) rendelkezik. Érdekes, hogy amíg Hong Kong-ban gyakorlatilag mindenki konkrét értékkel válaszolt, Olaszországban a megkérdezettek 44%-a nem tudta meghatározni, hogy a saját pénzügyi tartalékai mennyi időre lennének elegendőek. Ez az arány kirívóan magasnak számít, a sorrendben következő Romániában, Malájziában és Indonéziában egyaránt 22% adott ugyanilyen választ.

- Költségek fedezetének elégtelensége, pénzügyi stressz

Itt egyrészt azt mérték fel, hogy a válaszadók az utolsó egy év során kerültek-e olyan helyzetbe, amikor a bevételeik nem fedezték a kiadásokat: a magyaroknál erre 20% felelt igennel, miközben az átlagos érték 35% lett. Másrészt feltettek három olyan kérdést is, melyek a pénzügyekkel kapcsolatban érzett stresszt hivatottak felmérni, ezek a következők voltak: „Aggódni szoktam a szokásos megélhetési költségek kifizetése miatt.”, „Tartok attól, hogy nincs elég pénzem.”, „Éppen csak kijövök anyagilag.”. Magyarországon a fogyasztók 24%-a értett egyet valamelyik állítással – az egyes állítások tekintetében minimális szórással –, míg a felmérésben részt vevő országok átlag 40% lett, tehát annak ellenére, hogy a többi országhoz képest viszonylag kedvező helyzetben vagyunk, mégsem lehet megnyugtatónak nevezni ezt az eredményt.

- Pénzügyi tervezés

Ez a komponens magában foglalja a hosszú távú pénzügyi célok kitűzését, és azok elérése érdekében a megtakarítások következetes képzését. Fentebb már említésre került, hogy a magyaroknak mindössze a 35%-a takarékoskodik tervszerűen hosszú távra, szemben a 49%-os átlaggal, és azok aránya is csak 51%, akik az utolsó egy év során tudtak megtakarítást képezni, ez is jóval alacsonyabb érték, mint az átlag, ami 70%.

- Visszaélések áldozatává válás

Ebben a részben azt próbálták felmérni, hogy mennyire estek áldozatul a fogyasztók különféle típusú pénzügyi visszaéléseknek, így pl. piramisjátéknak, adathalászatnak, illetve mennyire szembesültek olyan helyzetekkel, amikor elutasították valamilyen jogosnak vélt igényüket a pénzügyi intézmények. Ez utóbbiak között van olyan kérdés, amely véleményem szerint nem teszi egyértelművé, hogy az illető amúgy jogos igénye nem került kielégítésre vagy ő maga nem teljesített egy jogszabályoknak megfelelően előírt feltételt. Ilyen jellegű kérdés pl. az, hogy visszautasította-e a bank bármely okból a számlanyitási kérelmét. Abból sem lehet egyértelmű

következtetést levonni a visszaéléseknek való kitétségről, hogy tett-e valaki hivatalos panaszt pénzügyi szolgáltatással kapcsolatban.

Ezzel együtt megállapítható, hogy a visszaélések aránya szerencsére mind a vizsgált országok összességét, mind ezen belül Magyarországot tekintve alacsony, ez alól csak néhány ország (Kolumbia, Peru, Indonézia, Malájzia) képez kivételt, ahol a piramisjátékban való részvétel, valamint a személyes pénzügyi információknak megtevesztő telefonok, emailek útján történő megszerzése viszonylag elterjedtnek (10-20% közötti arány) számít.

OECD KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A pénzügyi kultúra magyarországi szintje az OECD által szervezett nemzetközi kutatások eredményei alapján összességében a többi országhoz képest nem minősíthető alacsonynak, a pénzügyi hozzáállás terén egyenesen jól szerepeltünk, viszont a legmeghatározóbbnak számító területen, a pénzügyi magatartásban az utolsó előtti helyen végeztünk. Ennek egyik fő oka valószínűleg a megfelelő szemléletmód hiánya (pl. érdektelenség a pénzügyek nyomon követése iránt), amely a gyakorlatban a tényleges pénzügyi döntésekben testesül meg. A korábbi, 2011-es és 2015-ös eredményekhez képest nem tapasztalható jelentős változás, ugyanakkor a hozzáállás tekintetében most értük el a leggyengébb eredményt.

Amennyiben nem csak a többi országhoz viszonyított relatív helyzetünket tekintjük, vagyis a középmezőnyben való elhelyezkedést, hanem az abszolút értelemben vett teljesítményt, már jóval borúsabb képet kapunk. Az összességében elért 59% ugyanis úgy értelmezendő, hogy a maximális 100% nem egy kiemelkedő, hanem csak egy alapszintnek feleltethető meg, amelynek a 67%-a tekinthető a minimálisan elvárt szintnek, vagyis Magyarország tulajdonképpen még ez utóbbit sem tudta elérni. Alátámasztja ezt, hogy a három komponens külön-külön nézve a magyaroknak csak a 30, 55, illetve 56%-a tudta teljesíteni a minimumszintet.

Annak érdekében, hogy ez a már évek óta fennálló kedvezőtlen helyzet megváltozzon, az eddigieknél szélesebb körű és hatékonyabb oktatási, felvilágosítási programok szükségesek, elsősorban a legmeghatározóbb súllyal bíró szegmens, a pénzügyi magatartás vonatkozásában. Ennek az eredője ugyanis többek között a váratlan jövedelemkiesés esetén felhasználható tartalékok szintje, amelynek nem elégséges mértéke akár tömegesen is nehéz helyzetbe hozhatja az érintett családokat. Erre sajnos aktuális példa is van, a COVID-19 járvány miatt világszerte elrendelt korlátozások egész gazdasági ágazatokban, így például a vendéglátásban, szálláshely-

szolgáltatásban eredményezték azt, hogy a munkavállalókat vagy elbocsátották, vagy keresetük a korábbihoz képest jelentősen lecsökkent.

A pénzügyi kultúra szintjét leghatékonyabban az ismeretek bővítése útján lehet növelni, mivel ez a hozzáálláson keresztül a magatartásra is kedvező hatással bír; ebben kiemelt szerepe lehet a pénzügyi ismeretek iskolarendszerű oktatásának, amelyet érdemes már az általános iskolákban elkezdni (Potóczki J., 2017). Egyes kiemelt fontosságú részterületek (pl. nyugdíjcélú megtakarítások) esetében pedig ajánlatos a felnőtt lakosság elérésére irányuló célzott figyelemfelhívások alkalmazása is, mivel itt az ismeretek előzetes átadásán túlmenően akkor is szükség van az ösztönzésre, amikor az illető már ténylegesen rendelkezik olyan jövedelemmel, amelynek egy része felhasználható megtakarítások képzésére.

5.4. PÉNZÜGYI ISMERETEK TERJESZTÉSE MAGYARORSZÁGON

Az emberiségnek a pénzügyi kultúrára, műveltségre és tudatosságra irányuló igénye folyamatosan fennáll, azonban érdekes megfigyelés, hogy ezen igények jellemzően a dekonjunktúra időszakában értékelődnek fel. *„A gazdasági problémák akár sokkhatást is kiválthatnak a társadalomban, amelyek kiválthatják a gazdasági és politikai vezetők, valamint tudományos szakértők erőfeszítéseit.”* (Kovács, Terták, 2019. és Szóka, 2021h., p. 2.)

Vass-sal egyetértve *„A társadalom minden rétegének a mindennapokban tudatosan kellene készülnie a megváltozott élethelyzetekből fakadó pénzügyi kihívásokra, de olyan társadalmi méreteket öltő jelenségekre is, mint a gazdasági ciklusok leszálló ágán és alján tapasztalható nehézségek.”* (Vass, 2017b.)

Hazánkban Németh és kutatótársai az OECD vonatkozó adatbázisára építve létrehoztak egy pénzügyi sérülékenység indexet, mely demográfiai, attitűd- és viselkedési jellemzőkből áll, melyet Szóka tanulmányában így rögzít: *„Az OECD 2018-as adatbázisának adatai alapján a mutató átlaga 2,88 (szórás=2,67), a lakosság 70%-a kevesebb, mint három olyan választ jelölt be, ami sérülékenységre utal. A pénzügyi sérülékenységmutató szignifikánsan magasabb a nőknél (3,05), mint a férfiaknál (2,68), ennek oka a nemek közötti jövedelemkülönbségre épülő elégedetlenség és szorongásérzet. A képzettségi szint is különbségeket mutat, a legkevésbé sérülékenyek a felsőfokú végzettségűek (1,69), és leginkább sérülékenyek a 8 általánosnál kevesebbet végzettek (5,00) Kiemelendő, hogy a nyugdíjasok és a foglalkoztatottak pénzügyi sérülékenységi szintje azonos, miközben a jövedelmi szintjük jelentősen különbözik, a vállalkozóknak pedig alacsony a sérülékenysége, ami a 2020-ig tartó konjunktúrával hozható kapcsolatba.”* (Szóka, 2021j., p. 4.) A pénzügyi tudatosságot nem növeli kiugró mértékben a

jövedelmi helyzet javulása, azonban annak csökkenése pénzügyi sérülékenységet okozhat, mely együtt járhat az eladósodás problémájával. A kutatás alapján jelenleg is igaz, hogy a jövedelem emelkedése általában generálja a fogyasztás növekedését is. (Németh et al., 2016. és Szóka, 2021k.) Egyetértve a fentiekkel, véleményem szerint a pénzügyi sérülékenység jelentősen csökkenthető a pénzügyi ismeretek – de legalább az alapismeretek – megszerzésével és azok alkalmazásának a mindennapi életbe való átültetésével.

A pénzügyi kultúra témakörét érintő erőfeszítések világszerte – így Magyarországon is – sokrétűek, ezáltal a lakosság széles rétegeihez képesek eljutni és ösztönzőleg hatni. Hathatósabbá vált az állami szabályozás is, továbbá a pénzügyi szektor intézményei is felismerték, hogy a pénzügyi tudatosság szintjének növelése hasznos számukra is, hiszen a komolyabb pénzügyi döntéseket jellemzően a pénzügyileg tudatos, pénzügyi ismeretekben jártas, tájékozott fogyasztók hozzák. (Kovács, Szóka, 2020.)

Csorba és Szóka gondolatai alapján (Csorba, 2020f. és Szóka, 2021i.) azon egyének, akik nem rendelkeznek elégséges pénzügyi műveltséggel, pénzügyi analfabétáknak nevezhetők. Ennek elkerülése leginkább az oktatás és a pénzügyi tárgyú célirányos képzések által lehetséges, fontos továbbá az iskolarendszer szocializáló hatása is, hiszen mindezen ismeretek ezen az úton sajátíthatók el. Az iskolarendszerekből már kikerült, felnőtt lakosság részére azonban már más formában szükséges megoldani a pénzügyi ismeretanyag átadását és gyakorlati alkalmazhatóságát. Ilyen megoldás lehet a felnőttképzés vagy a pénzügyi ismereteket átadni hivatott képzési program, tanfolyam, emellett a média is sokat segíthet az ismeretterjesztésben, újságbeli, rádiós, televíziós vagy internetes, rövid pénzügyi tárgyú ismeretátadás formájában, mely a média típusától függően lehet cikk, sugárzott, közzétett kisfilm, spot, blog, vlog, infógrafika, stb.; azonban a leghatásosabbnak a fiatal korban kezdett, iskolarendszeren belül oktatott ismeretátadás bizonyul.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Nemzetgazdasági Minisztérium kezdeményezésére indult felmérés célja az általános és középiskolákban lévő pénzügyi és vállalkozási ismeretek oktatási gyakorlatának vizsgálata volt. Ennek eredményeként megállapítható, hogy a képzések túlnyomó részét négy nagy szervezet bonyolítja, amelyeknél jellemzően a középiskolás korosztály igénybevételei lehetőségei a nagyobbak; az oktatás témaköre nagyon tág, azonban a tudásanyagot átadó képzések időtartama nem kellően hosszú. Érdekes kutatási észrevétel, hogy míg az állami szervek jellemzően a pénzügyi ismeretek átadását és a felelős pénzügyi döntések előkészítését, addig a pénzügyi intézmények inkább a pénzügyi önismeret fejlesztését és a pénzügyi ismeretek átadását, illetve a pénzügyi kockázatok megismertetését helyezik a

középpontba. E kutatás is láttatja, hogy nem elégséges a jelenlegi felnőtt korosztály pénzügyi ismerete, s van még hova fejlődni... (Németh et al., 2016. és Szóka, 2021.)

E fejezetben bemutatom azon, a pénzügyi kultúra szintjének emeléséért munkálkodó főbb hazai szereplőket, melyek tevékenységük által nagy hatást gyakorolnak a lakosság pénzügyi ismereteinek bővítésére.

5.4.1. A Magyar Nemzeti Bank fogyasztókat segítő, tudatosságra ösztönző tevékenysége, eszközei

PÉNZÜGYI KULTÚRA, PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG, MINT PREVENTÍV TEVÉKENYSÉG

A fogyasztók pénzügyi kiszolgáltatottságának jelentős mértékű csökkentése terén a nemzetközi felügyeleti hatóságok (Európai Bankhatóság (EBA), Európai Értékpapír-piaci Hatóság (ESMA) és az Európai Biztosítás- és Foglalkoztatóinyugdíj-hatóság (EIOPA)) terén és a hazai gyakorlatban is előtérbe kerül a megelőzés, a mindennapi pénzügyi gyakorlatban is használható döntés-előkészítés segítése, a pénzügyi tudatosság erősítése és a pénzügyi kultúra szintjének emelése.

Az MNB a 2014-es Tudás és Érték Társadalmi Felelősségvállalási Stratégiájában közzétett küldetésében nevesíti, hogy *„a Magyar Nemzeti Bank társadalmi felelősségvállalási programjai az oktatás, a kutatás, a tudományos tevékenység, a pénzügyi ismeretterjesztés, a kultúra és a karitatív célú adományozás széles palettáját ölelik fel, különös hangsúlyt fektetve a tudás megszerzésre, az értékteremtésre és az értékek megőrzésére”*. (MNB, 2014a., p. 10.) Emellett a társadalmi felelősségvállalás stratégiai céljai között említi és *„feladatának tekinti a pénzügyi kultúra és ismeretterjesztés, a pénzügyi tudatosság, valamint az ezt megalapozó közgazdasági és társadalmi gondolkodás, illetve az ehhez kapcsolódó intézményrendszer és infrastruktúra fejlesztését”*. (MNB, 2014b., p. 14.)

A pénzügyi kultúra társadalmi-gazdasági fontosságát az is bizonyítja, hogy ez egyike azon ráfordításoknak, melyekre az MNB felhasználhatja a jelenleg hatályos jegybanktörvény 170. § (3) értelmében a kiszabott bírságból származó bevételt; mely tehát felhasználható:

- a) *közgazdasági, pénzügyi szakemberképzés elősegítésére, támogatására;*
- b) *közgazdasági, pénzügyi, valamint interdiszciplináris kutatások elősegítésére, támogatására;*

- c) *a pénzügyi kultúra erősítésére, terjesztésére, a pénzügyi tudatosság fejlesztésére, valamint ezen célok elősegítésére, így különösen a kapcsolódó oktatási és kutatási infrastruktúra fejlesztésére;*
- d) *alapítványi támogatásra;*
- e) *karitatív célra; valamint*
- f) *6%-a az MNB tevékenységének a környezetre gyakorolt hatásai enyhítése céljából környezetvédelmi célok elősegítésére, támogatására.” (MNB tv., c.)*

Az MNB „Függetlenség és Felelősség, A Magyar Nemzeti Bank Alapokmánya” elnevezésű alapokmányában – amint azt a 2.3.2. alfejezetben már ismertettem – a pénzügyi fogyasztóvédelmi szerepkörén túlmutatóan kifejezetten kitér a pénzügyi kultúra és tudatosság fejlesztésének jelentőségére is, melyet szintén jegybanki stratégiai céljai és feladatai között, valamint jövőképe részeként jelöl meg: az MNB *„küldetésének és stratégiai feladatának tekinti a pénzügyi kultúra és a pénzügyi tudatosság, valamint az ezt megalapozó közgazdasági és társadalmi gondolkodás, illetve az ehhez kapcsolódó intézményrendszer és infrastruktúra fejlesztését”*. (MNB Alapokmánya, 2014d., p. 12.)

E pénzügyi tudatosság növelését célul kitűző küldetés kivitelezését a kiterjedt pénzügyi ismeretterjesztés kialakításával és a pénzügyi kultúra fejlesztése útján kívánja megvalósítani, melyet az Alapokmányban szintén rögzített: *„A fogyasztók tudatosságának növelése fontos feladat, amelyet kiterjedt pénzügyi ismeretterjesztés szervezésével és a pénzügyi kultúra fejlesztésével lehet megvalósítani. Ezért a Magyar Nemzeti Bank kiemelt feladata az ismeretterjesztés fejlesztése, a biztonságos termékek bemutatása, megismertetése, továbbá az egyes termékcsoportok kockázatainak tudatosítása a fogyasztókban.”*, e cél elérése érdekében együttműködik több, hasonló feladatkört ellátó állami intézménnyel, így kiemelten az Állami Számvevőszékkal. (MNB Alapokmánya, 2014e., p. 51.)

A magyar jegybank társadalmi felelősségvállalási stratégiája *„kijelöli a Magyar Nemzeti Banknak a pénzügyi kultúra és a pénzügyi tudatosság, valamint az ezt megalapozó közgazdasági és társadalmi gondolkodás fejlesztésében, az értékteremtésben, a nemzeti értékek, a szellemi és kulturális örökség megőrzésében, az értékek közvetítésében betölteni kívánt szerepvállalásának fő irányait. Ugyanakkor a Magyar Nemzeti Bank nyitott további értékek képviselőjére is, ezért társadalmi felelősségvállalási tevékenységét évente felülvizsgálja és szükség esetén a mindenkori közösségi, társadalmi igényekhez igazítja”*. (MNB-Tudás és Érték,

2014d., pp. 69.) Az MNB e felelősségvállalási stratégiája szellemében létrehozta és 2022. március 15-én megnyitotta a Magyar Pénzmúzeum és Látogatóközpontot, ahol állandó és időszakos kiállítások várják az érdeklődőket. Az Európában is kuriózumnak számító kiállítás *„a hagyományos, statikus múzeumi tárlatok felépítésével szemben az interaktivitásra és az egyéni tapasztalatszerzés élményére épül, így sok szempontból teljesen újszerű megközelítést kínál a pénz történetének, működésének, kulturális és gazdasági jelentőségének megismerésére”*. (MNB-Pénzmúzeum)

A fogyasztók pénzügyi kultúrájának fejlesztése mellett minden piaci szereplő számára fontos, hogy a pénzügyi szolgáltatók fogyasztóvédelmi tudatossága is fejlődjön, hiszen a fogyasztóvédelmi szempontoknak a termékek teljes életútján jelen kell lenniük, különösképpen az ügyletkötési folyamatra és az ezt megelőző időszakra. Ebben hivatott segíteni a pénzügyi tudatosság fejlesztését a zászlajára tűző MNB erre irányuló területe, programjai, tevékenysége.

E cél érdekében az MNB preventív jelleggel szükségesnek tartja továbbá a felügyelt szervezetekkel, a fogyasztóvédelmi kapcsolattartókkal folytatott párbeszédet és aktív kommunikációt, mellyel előremutató jelleggel pozitív hatást gyakorolhat a felügyelt szervezetek fogyasztók felé irányuló magatartásra. Mindemellett *„további célja publikációkkal, előadásokon való részvétellel erősíteni a pénzügyi fogyasztóvédelmet és a jegybank ez irányú tevékenységének, erőfeszítéseinek elismertetését.”* (MNB Alapokmánya, 2014f., p. 51.)

A pénzügyi kultúra fejlesztésének „örökérvényű” láncreakcióját egy korábban készített MNB-Éves jelentés tartalmazza, mely tömören és tartalmát tekintve azóta is aktuális érvénnyel fejezi ki annak hasznosulását: *„A tájékozott, felkészült, szolgáltatót és terméket tudatosan választó ügyfél a pénzügyi szereplőket nagyobb versenyre készíti, a nagyobb verseny pedig ösztönzőleg hat a pénzügyi szektor innovációs tevékenységére és hatékonyabb működésére.”* (MNB, 2007., p. 22.)

A Magyar Nemzeti Bank a pénzügyi kultúra fejlesztése érdekében az alábbi feladatokat látja el:

- közreműködik a pénzügyi alapismeretek oktatása terén oly módon, hogy segíti annak az alap- és középfokú oktatási rendszerbe való integrálását, továbbá közreműködő tevékenységet folytat a felsőfokú oktatásban részt vevő hallgatók pénzügyi kultúrájának fejlesztésében (MNB-SZMSZ, 2022b., p. 39.);

- oktatási, illetve a pénzügyi közvetítő rendszer képviselőinek szakmai programokat szervez (MNB-SZMSZ, 2022c., p. 59.);
- *„elősegíti a kormányzat pénzügyi tudatosságot növelő stratégiája pénzügyi infrastruktúrák és pénzforgalom fejlesztéséhez kapcsolódó céljai megvalósítását”* (MNB-SZMSZ, 2022d., p. 115.);
- Az MNB pénzügyi kultúra növelésében való elköteleződését a Jegybankon belül működő, dedikáltan e cél is szolgáló, Társadalmi kapcsolatokért felelős igazgatóság által kifejtett tevékenység keretében nyilvánítja ki és látja el, így e szakterület feladatai többek között:
 - *„a társadalom széles rétegeiben segíteni a pénzügyi kultúra és tudatosság terjedését, terjesztését, a fogyasztói jogok érvényesítését, továbbá hozzájárulni a pénzügyileg tudatos fogyasztói társadalom kialakulásához és a pénzügyi kultúra fejlődéséhez”,*
 - az MNB által létrehozott *„Magyar Pénzmúzeum és Látogatóközpont gyűjteményével kapcsolatos tulajdonosi és gyűjteménygyarapítással összefüggő”* feladatokat lát el.
 - a Bank pénzügyi kultúra-fejlesztési tevékenységére vonatkozó szakmai program kialakítása és végrehajtása, illetve a Bank társadalmi felelősségvállalási stratégiájának kialakítása, emellett a Bank társadalmi felelősségvállalási koncepciójának összeállítása, s a Társadalmi Felelősségvállalási Rendszer kialakítása és működtetése;
 - a Bank támogatási (szponzorálási, adományozási) stratégiájára tesz javaslatot, koordinálja a teljes támogatási folyamatot
 - az emlékpénz-kibocsátással kapcsolatos feladatokat végez. (MNB-SZMSZ, 2022e., p. 155.)

A pénzügyi ismeretek, pénzügyi tudatosság terjesztését és a fogyasztói jogok érvényesítését támogató Pénzügyi Ismeretterjesztési Központ egyszerre tart aktív párbeszéd útján kapcsolatot a fogyasztókkal, a civil és szakmai szervezetekkel, szövetségekkel, mely tevékenységét elsősorban a 18 év feletti fogyasztókra kiterjesztve végzi. Célja a proaktív pénzügyi fogyasztóvédelem meghonosítása és a pénzügyileg tudatos fogyasztói társadalom kialakítása,

mely által csökkenthető a fogyasztók pénzügyek téren való kiszolgáltatottsága és fejlesztendő jogérvényesítő képességük. Kiemelt feladata az MNB társadalmi felelősségvállalási stratégiájának megvalósításában való aktív részvétel. E terület feladatai közé tartozik még az MNB szervezeti- és működési szabályzata alapján – többek között – az intézményen belüli pénzügyikultúra-fejlesztési stratégia kialakítása, különféle vonatkozó szakmai és ismeretterjesztő programok, oktatások, rendezvények, kampányok szervezése, elősegíteni a pénzügyi alapismeretek alap- és középfokú oktatási rendszerbe való beintegrálását, továbbá támogatni a felsőoktatásban részt vevő hallgatók pénzügyi kultúrájának fejlesztését, illetve szakmai iránymutatást nyújtani a Pénziránytű Alapítvány munkájához, kutatásokat, felméréseket végezni vagy végeztetni, tudatos pénzügyi döntésekhez különféle kalkulátorokat, pénzügyitermék-összehasonlító online alkalmazásokat fejleszteni és működtetni, frissíteni a vonatkozó honlaptartalmakat, pénzügyi tanácsadó irodahálózatot működtetni, partneri együttműködést kialakítani a tárgykörben működő civil szervezetekkel (Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Civil Háló), aktív pénzügyi fogyasztóvédelmi kommunikációt folytatni, tájékoztató kiadványokat, edukációs és kisfilmeket készíteni és terjeszteni, jogszabálytervezeteket véleményezni, s szükség esetén javaslatot tenni azok módosítására, jogszabályalkotást kezdeményezni, követni a nemzetközi pénzügyi fogyasztóvédelmi trendeket, mely alapján javasolható a „best practice”-ek, azaz a „jó gyakorlatok” átültetése a hazai gyakorlatba, a sérülékeny társadalmi csoportokra tekintettel speciális intézkedéseket is kezdeményezni. (MNB-SZMSZ., 2022f., pp. 155-157.)

EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

2022 novemberében „KiberPajzs” néven új program indult a lakosság pénzügyi tudatosságának előmozdítására. Ez az MNB, a Magyar Bankszövetség, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH), a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat-Nemzeti Kibervédelmi Intézet (NBSZ-NKI) és az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) oktatási és kommunikációs együttműködéseként jött létre. Tekintve, hogy a mai fejlett, digitalizációval átitatott világunkban nagy kockázatok azonosíthatók az online térben megvalósuló pénzügyi tranzakciókat érintően, a program a pénzügyi intézmények és infrastruktúrák elleni visszaélések kivédésére fókuszál, célja pedig a lakosság tudatosabbá tétele mellett a fogyasztók felkészítése a kiberkockázatok kezelésére. Kiemelt figyelmet fordítanak a fokozottan kiszolgáltatott társadalmi csoportokra, így például a fiatalokra és az idősekre, de emellett a céges ügyfelekre is koncentrálnak. *„A KiberPajzs program keretében az intézmények egységes arculatú, egyszerű üzenetekkel mutatják majd be a főbb családi formákat, így az adathalászat*

különböző változatait, a hamis banki hívásokat vagy sms-eket, a meghamisított banki weboldalakat, a hamis tranzakciók jóváhagyási formáit, a csaló befektetési vagy egyéb online ajánlatokat, illetve a közösségi média segítségével történő személyesadat-lopásokat.” (Otthon a pénzügyekben, 2022.)

PÉNZÜGYI NAVIGÁTOR

Annak érdekében, hogy a fogyasztók az egyes pénzügyi kérdésekben megalapozott döntéseket hozhassanak, fontos, hogy a döntést megelőzően kellő tájékozottsággal rendelkezzenek. Az lenne a kívánatos, hogy még a szerződéskötést megelőzően ismerjék meg az egyes termékek tulajdonságait, árát, összetevőit, kockázatait, valamint saját fogyasztói jogait és kötelezettségeiket. Bár a tájékoztatási kötelezettség elsősorban a pénzügyi szolgáltatókat terheli, az MNB fontosnak tartja, hogy ezt a megismerési folyamatot a maga eszközeivel elősegítse. Ennek érdekében létrehozta a Pénzügyi Navigátort, mely eszközrendszer útján átfogó ismeretekkel kíván hozzájárulni a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos hasznos információk átadásához. Ennek keretében – többek között –:

- pénzügyi fogyasztóvédelmi honlapot, alportált üzemeltet,
- tematikus tájékoztató füzeteket jelentet meg és terjeszt,
- fogyasztóvédelmi oktató kisfilmeket jelentet meg,
- a pénzügyi termékválasztást és a tudatos döntést elősegítő online összehasonlító alkalmazásokat fejleszt és tart karban,
- jelen van a közösségi médiafelületen az aktuális hírek ismertetésével,
- mobilapplikáció hozott létre,
- társadalmi célú reklámokat készít és
- pénzügyi fogyasztóvédelmi rendezvényeket szervez.

FOGYASZTÓVÉDELMI ALPORTÁL, KÖZÖSSÉGI MÉDIAFELÜLET

Az MNB azonosítva a kiemelt területeket, melyek alapján célja a kiszolgáltatott társadalmi csoportok védelme, a termékkockázatok azonosítása, kezelése, a fogyasztók részére átfogó tájékoztatórendszert alakított ki. Ennek egyik kiemelt eszközeként az MNB felhasználóbarát, pénzügyi fogyasztóvédelmi weboldalt is működtet, melyen a fogyasztók számára aktuális, széleskörű szakmai tartalmat oszt meg közérthető megfogalmazásban. Ehhez kötődően az

MNB a közösségi média jelenléttel (lásd 25. sz. ábra) is részt vesz a széleskörű tájékoztatási céljai elérése érdekében.

25. sz. ábra

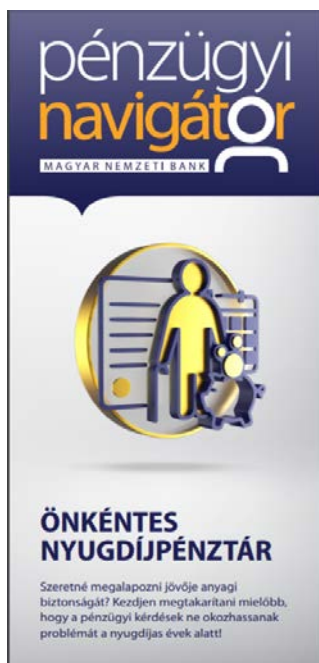
Pénzügyi Navigátor alportál, logó

Forrás: MNB honlap: <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem>, Letöltés: 2022.08.08.

PÉNZÜGYI NAVIGÁTOR FÜZETEK

Az MNB az átfogó tájékoztató rendszer másik fontos eleme a „Pénzügyi Navigátor Füzetek” összefoglaló néven megjelenő sorozat. A Pénzügyi Navigátor Füzetek az aktuális, közérdeklődésre számot tartó témák mellett tartalmaznak olyan fejezeteket is, melyek elősegítik a fogyasztók általános pénzügyi ismereteinek növelését, valamint erősítik a pénzügyi tudatosságot és hatást gyakorolnak a pénzügyi kultúrára szintjének emelésére. Jelenleg 40 felé tájékoztató füzet található a honlapon (egy példa a 26. sz. ábrán). Az információk széleskörű biztosítása és terjesztése érdekében e füzetek fizikai, papír formában is elérhetőek a legtöbb pénzügyi intézmény ügyfelek számára nyitva álló helyiségeiben (bankfiókok, ügyfélszolgálatok, várótermek, stb.), illetve több üzletlánc egységeiben (közértkekben) és közösségi közlekedési várótermekben is.

26. sz. ábra

Pénzügyi Navigátor Füzet fedlap

Forrás: MNB, <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/penzugyi-navigator-fuzetek>, Letöltés: 2022.07.08.

PÉNZÜGYI NAVIGÁTOR FILMEK, TÁRSADALMI CÉLÚ REKLÁMOK

A fő üzenetek megerősítésére, a fogyasztói tudatban való rögzítésére az MNB által készített társadalmi célú reklámokon felül, – melyek jellemzően a kereskedelmi csatornákon kerülnek kampányszerűen levetítésre a fő üzenetek közvetítése, illetve a fogyasztói tudatban való rögzítése céljából, – az audiovizuális tájékoztatás érdekében a Jegybank Pénzügyi Navigátor Filmeket jelentet meg, melyeket két csoportba sorol:

- Egypercesek a pénzügyi tudatosságról (egy példa a 27. sz. ábrán: „Válassz okosan bankszámlát!” címen)
- Oktatófilmek a pénzügyi tudatosságról (egy példa a 27. sz. ábrán: „Hosszú távú öngondoskodás” címen)

27. sz. ábra

Válassz okosan bankszámlát!

Hosszú távú öngondoskodás

Pénzügyi Navigátor Filmek

Forrás: MNB <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/penzugyi-navigator-filmek>

PÉNZÜGYI NAVIGÁTOR ALKALMAZÁSOK, KERESŐK, KALKULÁTOROK

Az MNB a fogyasztók pénzügyi tudatosságát maximálisan szem előtt tartva fejlesztette ki a piacon, a lakosság számára aktuálisan elérhető pénzügyi termékek hatalmas választékát integráltan tartalmazó, kötelező adatszolgáltatáson alapuló, ezáltal teljeskörű és független, a fogyasztók számára ingyenesen rendelkezésre álló pénzügyi termékválasztó online alkalmazásokat¹³⁹, melyek az átláthatóság, az azonos szempontok mentén történő gyors és egyszerű lekérdezések és összehasonlíthatóság elősegítését hivatottak szolgálni.

A pénzügyi termékválasztó alkalmazások alkalmasak

¹³⁹ Pénzügyi Navigátor alkalmazások, keresők, kalkulátorok, Weboldal. <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/penzugyi-navigator-alkalmazasok>, Letöltés: 2022.05.26.

- egyrészt a hitel- és lízingtermékek, mint az ingatlanlízing, gépjárműlízing, hitelkártya, megtakarítás fedezete mellett nyújtott hitel, folyószámlahitel, ingatlanlancélú hitel, személyi kölcsön, áruhitel és gépjárműhitel;
- másrészt a betéti- és megtakarítási termékek, azaz a lekötött betét, befektetési termékkel kombinált megtakarítási termékek (elsősorban betéti rész), tartós befektetési számla /betéti rész/, megtakarítási számla;
- harmadrészt a bankszámla- és kapcsolódó szolgáltatások, tehát a lakosság számára kínált forint bankszámlák és betéti bankkártyák

összehasonlítására.

Az alkalmazások néhány választó- és szűrőfeltétel megadását követően átfogó képet adnak a pénzügyi szolgáltatók által nyújtott aktuális termékek kondícióiról, listázva a fogyasztó egyéni igényeinek, preferenciáinak leginkább megfelelő termékeket és szolgáltatókat. Az MNB ezen eszközzel is hozzájárul a transzparencia növekedéséhez és a piac átláthatóbbá tételéhez. Az alkalmazás a piaci szereplők esetében pedig elősegítheti a versengőbb árazási magatartás kialakulását, illetve a termék-innovációt.

A bankszámlaválasztó összehasonlító alkalmazás fejlesztésének szándéka egybeesett azzal az Európai Bizottság által elfogadott, a fizetési számlákhoz kapcsolódó díjak összehasonlíthatóságáról, a fizetési számla-váltásról, alapszámláról szóló irányelvben foglaltakkal, melynek célja, hogy könnyebbé váljon a fizetési számlák költségeinek összehasonlítása. Ennek egyik, az irányelvben¹⁴⁰ megfogalmazott eszköze a független összehasonlító weboldalak működtetése, „melyek hatékony eszközt jelentenek a fogyasztók számára, mivel segítségükkel egy helyen tudják felmérni a különböző fizetésiszámla-ajánlatok előnyeit” a fizetési számlákkal kapcsolatban, Tekintettel arra hogy a számlatermékek esetében nem létezik – a hiteleknel a THM-hez hasonló – jogszabályban meghatározott számítási módon alapuló mutató („transzparencia mutató”), az egyes számlatermékek vonatkozásában a leggyakrabban használt és mind összegében, mind egységében a legnagyobb költséggel járó díjtétel alapján, az ügyfél által meghatározott számlahasználati szokások szerint az alkalmazás kiszámolja a felhasználó „átlagos, havi, becsült” számlahasználati költségét is. Ez az egységes

¹⁴⁰ a fizetési számlákhoz kapcsolódó díjak összehasonlíthatóságáról, a fizetésiszámla-váltásról és az alapszintű fizetési számla nyitásáról, illetve használatáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2014/92/EU irányelve (2014. július 23.), Weboldal. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0092>, Letöltés: 2021.03.09.

terminológia alapján képzett transzparencia-mutatós szám teremti meg az összehasonlíthatóságot a rendszerben, optimális mértékben racionalizálva az egyébként szerteágazó intézményi árazási gyakorlatot.

A háztartási költségvetés-számító online kalkulátor segít összevetni a háztartások bevételeit a várható kiadásokkal, valamint az alkalmazás a fogyasztói tudatosságot fejlesztendő, spórolási tippekkel is szolgál. Ezen alkalmazás segít számbavenni, hogy a felhasználó háztartása milyen összegű együttes bevétellel (fizetés, nyugdíj, GYES, családi pótlék, stb.) rendelkezik, illetve milyen kiadások (rezsi, fogyasztási cikkek, iskoláztatás, ingatlannal, gépjárművel kapcsolatos törlesztőrészek és fenntartási költségek, stb.) terhelik. Ezek összerendezésével átláthatóbbá válik a családi költségvetés, s segíti kézben tartani a háztartási pénzügyeket, továbbá láttatja mely tételek veszélyeztetik a háztartás pénzügyi egyensúlyát.

Az összehasonlító alkalmazásokon felül hitel- és betétkalkulátor is a fogyasztók rendelkezésére áll a weboldalon. A hitelkalkulátor segítségével a fogyasztó könnyebben ki tudja számolni pl. egy meghatározott összegű hitelfelvétel esetén egy választott futamidőt figyelembe véve mekkora jövőbeli törlesztőrészletre kell számítani változatlan kamatmérték esetén, továbbá megtudhatja azt is, mekkora lesz a teljes visszafizetendő összeg. A kalkulátor figyelembe veszi a Jövedelemarányos Törlesztőrészlet Mutató (JTM) és a Hitelfedezeti Mutató (HFM) vonatkozó szabályoknak való megfelelési kritériumokat is. A betétkalkulátor pedig a betét összege, a devizanem, a lekötés időtartama, a kamatláb és a lekötés kezdőnapja alapján kiszámolja a levonásokkal együttesen kalkulált nettó kamat összegét és a nettó kamattal növelt betéti összeget, továbbá megmutatja ugyanezen kondíciókkal ugyanezen számítási értékeket úgy, mintha az adókedvezmény igénybevételeivel Tartós Befektetési Betétszámla (TBSZ) igénybevétele történt volna.

Az MNB a fogyasztókat segítő elkészítette az Országos fiók- és ATM-kereső alkalmazását is, mely segít megtalálni a fogyasztóhoz legközelebb lévő, választott szempontoknak megfelelő adott bankfiókot és/vagy ATM-et, illetve a postahivatalt. Lehetőség van az akadálymentesített (megközelítésbeli és/vagy használhatóságbeli feltételek rendelkezésre állása) fiókok, ATM-ek keresésére is.

A weboldalon megtalálható a Családtámogatási kalkulátor lehetőség is, azonban ez csupán egy átirányítást tesz lehetővé a Családbarát Magyarország Központ programjára, mely orientálja a fogyasztót az egyes, igénybevehető konkrét támogatások feltételeiről, konstrukcióiról, pl.

Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK), Babaváró kölcsön/támogatás, stb. vagy egyéb, online tanácsadási lehetőségek felé.

PÉNZÜGYI NAVIGÁTOR MOBILAPPLIKÁCIÓ

A mai digitalizálódó világhoz szükségszerűen idomulnia kell a tájékoztatási formáknak, elérhetőségeknek is, mely megköveteli az új megoldások keresését mind az online térben, mind a mobil applikációk világában. E célból fejlesztette ki Pénzügyi Navigátor mobilapplikációját¹⁴¹ az MNB, mely alkalmas a jegybanki alapkamat és a devizaárfolyamok alakulásának megtekintésére, a mindenkor aktuális napi árfolyamok nyomonkövetésére, a felületnek megfelelő, ún. „responsive design”-nal megjelenő pénzügyi intézmények fiók- és ATM-jeit érintő kereső funkciók igénybevételére, pénzügyi termék-összehasonlító alkalmazások használatára, az aktuális pénzügyi hírekből történő informálásra, pénzügyi szótár használatára vagy kapcsolat létesítésére az MNB Ügyfélszolgálatával, esetleg a Pénzügyi Tanácsadó Irodahálózat kirendeltségeivel, időpont foglalási opcióval.

RENDEZVÉNYEK, KAMPÁNYOK

Meghatározók mind a fogyasztói, mind az együttműködő partnereknek szóló pénzügyi fogyasztóvédelmi rendezvények szervezése is. Az MNB a partneri együttműködésben álló szervezetek részére pénzügyi fogyasztóvédelmi és a pénzügyi kultúrát népszerűsítő rendezvényeket, a Pénzügyi Navigátor Tanácsadó Irodahálózatban dolgozó tanácsadók részére oktatásokat, képzéseket szervez. Sőt, a fogyasztók tájékoztatását elősegítendő időszakos jelleggel kampányszerű programok keretében akár személyes jelenléttel is támogatja a pénzügyi ismeretterjesztést kihelyezett pontokon, pl. különféle ifjúsági rendezvényekre kitelepülten, vagy nagyobb üzletláncok előtereiben.

5.4.2. Pénzügyi intézmények, érdekvédelmi szervezetek

A lakosság pénzügyi ismereteinek fejlesztése nem csupán az állam, a költségvetési szerv és az egyén érdeke (és feladata is egyben), hanem a pénzügyi intézményeké is, hiszen minél magasabb fokú az egyén (fogyasztó) pénzügyi műveltsége, annál tudatosabban kezeli és veszi igénybe a pénzügyi szolgáltatók termékeit/szolgáltatásait, így a megtakarításait és hiteleit, valamint forgatja a befektetéseit, stb. A terjedelmi korlátok miatt csupán két példát említek a

¹⁴¹ Pénzügyi Navigátor Mobilapplikáció, Weboldal. <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/penzugyi-navigator/penzugyi-navigator-mobilapplikacio>, Letöltés: 2022.05.02.

pénzügyi intézmények által működtetett, a pénzügyi kultúrát előremozdító kezdeményezések közül.

Az első – röviden ismertetni szánt – kezdeményezést azon oknál fogva választottam, mert egyrészt jelentős „tömegeket” mozdít meg és ezáltal mozdít előre fellépésével, másrészt kapcsolódó kutatásai révén kialakított egy, a pénzügyi kultúra szintjét mérni képes, ún. öngondoskodási indexet.

Az 1992-ben az OTP által alapított Fáy András Alapítvány alapvetően az általános- és középiskolás korosztály pénzügyi-gazdasági tárgyú ismeretek oktatását, valamint a pénzügyi tudatosság fejlesztését, tudatos életpálya- és karriertervezés segítségét tűzte ki céljául. Az Alapítvány munkája a szakmai tevékenységen és a célcsoportot érintő trendeken alapszik. Edukációs programjai ingyenesek és összhangban állnak a kormányzat ezen korosztályokat célzó oktatási, illetve pénzügyi kultúrát fejlesztő elképzeléseivel. Az interaktív, élményalapú és gyakorlatorientált módszertant mind a jelenléti, mind a digitális oktatási formában is alkalmazzák, tananyagaik korosztályokra bontva, változatos tematikával kerültek kialakításra. Az alapítvány két oktatóközponttal rendelkezik (Budapesten és Nyíregyházán), ahol 8, illetve 4 éve folynak a pénzügyi tudatosság erősítését előtérbe helyező képzések. Az Alapítvány az ifjúság részére tréningeket, nyári táborokat és különféle pénzügyi tárgyú vetélkedőket szervez. Ezen túlmenően célul tűzték ki a családalapítás és a karrierpálya előtt álló fiatal felnőttek korosztályát is, akik pénzügyi műveltségének fejlesztés érdekében felnőttképzési programokat fejlesztenek ki, ilyen pl. a Pénzügyi Alapműveltségi Program. Az oktatás mellett számos tudományos kutatást is végeznek annak érdekében, hogy az adott korcsoportoknak megfelelő specifikus programokat tudjanak biztosítani – kielégítve az adott korcsoport speciális képzési igényeit. A képzések korunk fejlett lehetőségeihez mérten négy féle oktatási formában (jelenléti tréningek, stream előadások, távoktatási videók, e-learning kurzusok) érhetőek el. (OTP-Fáy András Alapítvány) Éves szinten húszezer diák részesülhet az ingyenes pénzügyi és gazdasági képzésben, mely a tudatosság növelésén túl szemléletformáló hatással is bír. Modern, élményalapú inspiratív oktatási modulokat építettek fel, az oktatások egy speciálisan e célra létesült OK Oktatási és Innovációs Központ keretein belül folynak. A tanárok számára Pedagógus Klub is működik. A minél szélesebb körű ismeretátadást egy ún. utazó oktatói hálózat biztosítja. (OTP-Pénzügyi kultúra honlap)

Az OTP elkötelezett az irányban, hogy a lakosság a pénzügyi jólét eléréséhez szükséges ismeretekkel rendelkezzen, legyen számukra biztosítva a felelős pénzkezelés valamennyi, így az igénybe vehető pénzügyi szolgáltatások feltétele is. Ezen szándékból kiindulva segíti a

lakosságot az alapvető pénzügyi ismeretek megszerzésében. A digitalizáció nagymértékben javítja a szolgáltatások elérését, így ezt a platformot is igénybe veszi a pénzügyi ismeretek terjesztése során (pl. Tudásbank animációs videók közzététele a Youtube csatornán). 2021 során 38 általános pénzügyi edukációs kisfilmet készítettek és tettek közzé. A gyors tájékoztatás és segítségnyújtás érdekében edukációs chatbotot is létrehoztak a honlapon és a netbankban is, a weboldalon Pénzügyi Tervező szolgáltatást is nyújtanak, mely az ügyfelek céljaihoz adaptált megtakarítási portfóliót javasol. Ezen felül számos papír alapú tájékoztatót is megjelentetnek általános és speciális pénzügyi ismeretek témakörben. Az ügyfél-elégedettséget csoportos szinten a TRIM módszertan (országoként ezer fős reprezentatív mintán három ügyfélszegmens körében mérik az elégedettséget) újján mérik (mely egyes leányvállalatok esetében Net Promoter Score (NPS) támogatottsági szint módszertannal is kiegészül), s az érdemi visszajelzéseket fejlesztés útján beépítik szolgáltatásaikba. Mérik továbbá a fiókokon belüli lakossági ügyfélkiszolgálás minőségét (Service Quality Management, SQM) is, sőt éves rendszerességgel 12 hetes intenzív tanfolyamokat is rendeznek belső vezetők, mentorok és külső szakértők oktatási tevékenysége útján az innovatív banki termékek fejlesztése céljából (OTP Startup Program). (OTP-Fenntarthatósági jelentés, 2021a.)

Az OTP immár tizenegyedik éve végez speciális kutatást a lakosság öngondoskodási szokásait, viselkedését, s az eltérő gazdasági helyzetekre való reakcióit vizsgálva a 18-70 év közötti bankszámla-tulajdonosok körében, egy 1500 fős mintán nézve. A legfrissebb, 2022-es felmérés eredményi alapján *„Összességében elmondható, hogy az OTP Öngondoskodási Index főátlagja 34-ről 37 pontra emelkedett, ami a legnagyobb éven belüli pozitív elmozdulás a felmérés történetében, emellett nőtt a megtakarítással rendelkező ügyfelek aránya. Szintén ígéretes adat, hogy a felmérés alapján a többség fontosnak tartja a megtakarítás képzését. Mindez annak is köszönhető, hogy a lakosság egy része tudatosan, a fogyasztás csökkentésével és pénzügyi tervek készítésével reagál a gazdasági bizonytalanságra.”*. E kutatás kimutatta, hogy jelenleg a lakosság szinte minden rétegére közvetlenül van hatással a gazdasági bizonytalanság és az árak jelentős emelkedése, ez utóbbi következtében a válaszadók 95 százaléka a kiadásai növekedését említette, melyet 76 százalék nevezett jelentősnek. Jórészt ennek következtében a válaszadók több mint 90 százaléka visszafogta kiadásait. A kutatás eredményeit bemutató előadás alapján jelen nehéz gazdasági helyzetben pozitív fejleménynek tekinthető a lakosság egyre tudatosabb fellépése, pénzügyi döntéseinek megfontolása, pénzügyeinek tudatos kezelése, preventív tervezése. Törekednek a megtakarítások gyarapítására a kiadások visszaszorítása útján, megfontoltabb pénzügyi döntéseket hoznak, adott célra kezdenek megtakarítani. Érdekes

fejlemény, hogy három év kihagyás után idén ismét többen voltak azok, akik legalább egy hónapra előre pénzügyi tervet készítenek. A válaszadók megtakarítási hajlandósága nőtt, jelenleg 63 százalékuk tartja fontosnak megtakarítást készítését. A jövőre vonatkozó pénzügyi tervek között a megtakarítási célokat illetően az első helyen a váratlan helyzetre való takarékoskodás (36%) áll, ezt követi a gyermekek jövőjére (31%), majd a lakásfelújításra (21%) félretett pénzösszeg. A pénzügyi megtakarítók aránya a két évvel korábbi 40 százalékos szintről mostanra 48 százalékra nőtt. (OTP Bank-Öngondoskodási Index, 2022)

A K&H „Vigyázz, kész, pénz!” pénzügyi vetélkedősorozata is hasonló céllal, a diákok pénzügyi tudatosságának fejlesztése és a pénzügyi kultúra elterjesztése érdekében, 2010-től indult útjára. A versenyre az általános- és középiskolás diákok az egyes, előre megadott korosztályokon belül, 3-5 fős csapatokkal nevezhetnek, ahol változatos és játékos feladatokat kapnak, amelyek a pénzügyi ismereteken túl tesztelik a csapatbeli munka- és feladatmegosztási képességüket is.

Érdekes legalább röviden kitérni az egyes hitelintézetek (többek között pl.: OTP Bank Nyrt., ERSTE Bank Hungary Zrt.) netbankjában, mobilbankjában elérhető, „mini költségvetést” kimutató beépített alkalmazásra, mely szintén a pénzügyi tudatosságra kívánja szemléletes módon felhívni az ügyfelek figyelmét. Ez a felület a részletes kimutatás mellett egyszerű módon, színes diagramok segítségével mutatja az egyes kiadások és bevételek egyenlegét, illetve a bankkártyás tranzakciók esetén kategóriákba sorolja a napi költségeket és grafikonon ábrázolja azokat, sőt pénzügyi, „spórolási” tanácsokkal is ellátják a felhasználókat.

Emellett léteznek különféle, a pénzügyi tudatosság fejlesztését célzó mobilalkalmazások is, melyek hasonló célokat szolgálnak, ugyanakkor e felületen a fogyasztónak kell rendszeresen feltöltenie valamennyi forrásból származó bevételeit és az összes csatornán kiáramló kiadásait kategóriákra bontva. Ezekből havi, negyedéves, féléves, illetve éves kimutatások, diagramok készülnek, melyek témakörökre lebontva mutatják fogyasztási szokásainkat.

A pénzügyi kultúra szintjének emelésében fontos szerepet töltenek be az érdekképviseleti szövetségek, ezek közül jelenleg kizárólag az Önkéntes Pénztárak Országos Szövetségét (ÖPOSZ) emelném ki – tekintettel annak nyugdíjcéltű öngondoskodási vonatkozásaira. A Szövetség missziójaként, hogy *„független szakmai szervezetként összefogja, centralizálja és hiteles szereplőként közvetítse az Egészségpénztárak és a Nyugdíjpénztárak üzeneteit a lakosság, az üzleti élet és a döntéshozók felé”*. (ÖPOSZ-Tevékenység, 2022.)

Az ÖPOSZ 2018-ban a Pénzügyminisztériummal, az MNB-vel és a Pénziránytű Alapítvánnyal közösen indította el a „Pénzmesterek – A Te jövőd, a Te döntésed” c. versenyt¹⁴² és tudástárat. A verseny szervezője az ÖPOSZ. E diákoknak szóló megmozdulással céljuk egyrészt a pénzügyi alapfogalmak megismertetése, az öngondoskodás fontosságára való figyelemfelhívás, továbbá a pénzügyi kultúra fejlesztése érdekében az öngondoskodási hajlandóság elősegítése az élményszerű, interaktív módon történő ismeretátadás módszerével.

Az ÖPOSZ az öngondoskodás elősegítése és visszamérése érdekében kutatást is végez. A legfrissebb kutatása 2021.12.13-2021.12.17. között zajlott, elemszáma: 801, célcsoportja a 18-65 év közötti magyar lakosság volt. Az ÖPOSZ a reprezentatív felmérésében azt vizsgálta, hogy miként, mire fordítva fogják felhasználni a családok a visszakapott személyi jövedelemadójukat. Az eredményeket tekintve legfőképpen a hitelek, tartozások csökkentésére/kiegyenlítésére, ezt követően a lakhatással összefüggő körülményeik javítására fordítják a kapott összeget, s csak a harmadik helyen foglalnak helyet a megtakarítási és – mind a nyugdíj-, mind az egészségpénztárt érintő – öngondoskodási célok. A kutatás azt is szemléletesen kimutatta, hogy a fiatalabb korosztály nagyobb százalékban érdekelt a hitelei visszafizetésében, mind a megtakarítások gyűjtésében, hiszen a 18-39 éves korúak közül 27 százalék fizet majd erre a célra, míg a 40-59 évesek közül csupán 19 százalék, s a 60-65 évesek köréből mindössze 5 százalék. Hozzá kell tenni, hogy a résztvevők közül a legfiatalabb korosztály tagjai közül 16 százalék egyáltalán nem is tudta, mire fogja költeni ezen összeget, a másik két korcsoport tagjainál ez csupán maximum 10 százaléknál fordult elő. A felmérés eredményével az ÖPOSZ bizakodását fejezte ki, *„hogy a magyar lakosság egyre tudatosabban áll hozzá pénzügyeihez, a válaszadók túlnyomó többsége ugyanis felelősen fog gazdálkodni a hamarosan érkező plusz pénzzel. Akár realizálódott célokkal rendelkezik valaki, akár bizonytalan még a plusz jövedelem felhasználásával kapcsolatban, az ÖPOSZ bizakodó, hogy az öngondoskodás és a hosszú távú célok így sem vesznek szem elől az érintettek körében”*. A kutatás továbbá azt is megállapította, hogy a férfiak inkább fogyasztási és lakhatási célú kiadásokra, költségekre (elektronikai eszközök vásárlása, utazási, felújítási, lakberendezési cél dominál) fordítanak a pénzüsszeget, míg a nők leginkább saját képzésükre fordítanak. A kutatás alapján megállapítható, hogy míg a férfiak a nyugdíjpénztári megtakarítási célt részesítik előnyben, a nők az egészségpénztári megtakarításuk gyarapítására (mely a fő célon felül – meghatározott feltételek fennállása esetén – fordítható lakáshitel-törlesztésre és

¹⁴² Önkéntes Pénztárak Országos Szövetsége: Pénzmesterek „A Te jövőd, a Te döntésed”, <https://penzmesterek.hu/>, Letöltés: 2022.05.05.

gyermekneveléssel kapcsolatos kiadásokra egyaránt) törekednek a visszajáró adó összegét illetően. (ÖPOSZ-Kutatás, 2022.)

5.4.3. Egyéb szervezetek (alapítványok, egyesületek, civil szervezetek), programok

Nem csupán állami költségvetési szerv gondoskodik a lakosság pénzügyi ismereteinek bővítését célzó oktatási-képzési lehetőségek biztosításával, hanem különféle, alapítványi, közhasznú egyesületi, illetve civil, nonprofit formában működő szervezetek is.

A napjainkban jelen lévő válság kapcsán is egyre inkább felértékelődik a pénzügyi tudatosságra, a felelős gondolkodásra és gazdálkodásra nevelés, mely eléréséhez az iskolarendszeren belüli oktatáson túl a különféle oktató-nevelő tevékenységek, orientált programok vezethetnek. Ilyenek például az általános és a középiskolákban már elindított, pénzügyi tudatosságot fejlesztő programok.

Pénzügyi ismeretterjesztéssel, kutatással, tanulmányok, pénzügyi feladatsorok, tesztek készítésével és különféle pénzügyi fejlesztő programok, táborok, rendezvények szervezésével több szervezet is foglalkozik. Többek között ilyen:

- a Pénziránytű Alapítvány (részletesebben ld. alább kifejtve);
- a PontVelem Nonprofit Kft., mely ez utóbbi Pénziránytű Alapítvánnyal közösen megalkotta a BankVelem Pénzügyi Oktató Programot, mely szórakoztató, játékos formában fejleszti a diákok pénzügyi ismereteit és segíti a fiatalok tájékozódását az online bankolás útvesztőiben, emellett létrehoztak egy Országos Tudáscsere Központot is, amely célja, hogy a pénzügyi oktatással foglalkozó általános iskolai tanárok részére szakmai fórumokat szervezzen, ahol megoszthatják egymással gyakorlati tapasztalataikat, illetve meghívott szakértők előadásait hallgathatják meg; (Pontvelem.hu)
- az 2010-ben alapított Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület, mely számos hazai – a pénzügyi intelligenciát is vizsgáló – kutatást végzett a fiatalok körében azok pénzügyi tudatosságának fejlesztése és a pénzügyi kultúra szintjének mérése és emelése érdekében, melyek eredményeiről pénzügyi témájú konferenciák során számot is ad, sőt közérthető pénzügyi ismeretterjesztési céllal rendszeresen nyári táborokat, képzéseket, illetve a JAM-mel és a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karával együttműködve „Moneypoli” tréningorozatot is szervez;

- a Junior Achievement Magyarország Oktatási, Vállalkozásszervezési Alapítvány (JAM), melynek fő célkitűzése, hogy *„kapcsolatot teremtsen az oktatás valamint a hazai és nemzetközi üzleti élet sikeres szereplői között egy olyan vállalkozói élmény megszerzése által, ahol 6-24 éves fiatalok a vállalati partnerek, mentorok és pedagógusaik inspiráló közreműködésével mernek vállalkozói ötletük megvalósításába kezdeni”*. (JAM, 2022.) Emellett a gyakorlati pénzügyi tudás átadására digitális platformot és -tartalmakat, online kurzusokat is biztosít – akár mentori segítségnyújtás igénybevételével.

Ezen „egyéb szervezetek” közül érdemes kiemelni a Pénziránytű Alapítványt, mely több oldalról és együttműködő partnerrel támogatja a pénzügyi kultúra fejlesztését, így a terjedelmi korlátokra tekintettel ezen alfejezet további részében ezen alapítvány pénzügyi ismeretek fejlesztéséért tett erőfeszítéseit fejtem ki bővebben.

PÉNZIRÁNYTŰ ALAPÍTVÁNY

A Pénziránytű Alapítványt 2008-ban az MNB a Diákhitel Központ Zrt.-vel és a Magyar Bankszövetséggel közösen alapította azzal az alapvető szándékkal, hogy segítse a magyar lakosság pénzügyi tudatosságának fejlesztését. Az Alapítvány *„2010 áprilisában összeolvadt a Budapesti Értéktőzsde által alapított, hasonló célokkal tevékenykedő Öngondoskodás Alapítvánnyal.”* (MNB-Tudás és Érték, 2014e., p. 28.)

Az MNB, illetve a Pénziránytű Alapítvány támogatja a pénzügyi kultúra szintjének emelését célzó kezdeményezéseket, pénzügyi tárgyú ismeretterjesztési, illetve – sok esetben országos szintű – tematikus hetek rendezvénysorozatokat, ilyen például a Pénz7 elnevezésű program is, mely fókuszában alapvetően az általános- és középiskolás diákok állnak. A Pénz7 rendezvénysorozat a Magyar Bankszövetség és a Pénziránytű Alapítvány között létrejött együttműködési megállapodásban foglaltak szerint indult újjára 2015 folyamán az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) főszervezésében. Nagy előrelépést jelentett, hogy 2017-től az EMMI támogatása révén a tananyag beillesztésre kerülhetett a tanév hivatalos rendjébe is. A projektet támogatók köre évről évre bővült, köztük a Pénzügyminisztériummal, illetve az akkori Kulturális és Innovációs Minisztériummal. Az egy hetes program a tanárokon felül önkéntes – jellemzően pénzügyi intézménynél, minisztériumnál vagy egyéb, pénzügyekhez közel álló szervezeteknél dolgozó – segítők, óraadók bevonásával valósul meg évente egyszer, jellemzően március hónap elején. Ez azért is nagyszerű kezdeményezés, hiszen olyan személyek tudják átadni pénzügyi ismereteiket az általános- és középiskolások számára, akik

maguk is nap mint nap ezen a területen tevékenykednek, ezáltal egyszerre hivatottak hiteles és aktuális információk átadására, illetve az órán felmerülő vonatkozó kérdések megválaszolására. „A PÉNZ7 2017-ben már a felsőoktatásban is megjelent, „a Miskolci Egyetem Tudományos Szakmai Nap keretében foglalkozott a pénzügyi és vállalkozói kultúra fejlesztésével és 2018-ban a témahét kísérőprogramjaként nyitották meg ugyanott a FINTELLIGENCE Pénzügyi Kultúra Központot, majd 2019-ben az ötödik évében jubiláló PÉNZ7 alkalmával a Pécsi Egyetemen újabb központ nyitotta meg a kapuit”. (Pénz7)

A Pénz7 programjai között az oktatáson felül számos játékos, interaktív kísérőprogram is megtalálható (pl. online pénzügyi kvízzjáték, tehetségkutató¹⁴³). A Pénz7 „misszióját” a rendezvénysorozat saját honlapján ismerteti: egyrészt hangsúlyozza a pénzügyi tudatosság, a pénzügyi kultúra fejlesztésének jelentőségét, továbbá felhívja a figyelmet a vállalkozói kedv és az üzleti ismeretek megalapozására; másrészt lehetőséget biztosít a pénzügyi mellett a vállalkozói ismeretek és kompetenciafejlesztés iskolai keretek közötti átadására is; harmadrészt támogatni javasolja az élmény alapú tanulást, melyhez önkéntesek bevonása is kívánatos, ennek érdekében önkéntes háló kiépítését szorgalmazza; széleskörű szakmai összefogás kiépítése útján elősegíti a pénzügyi, vállalkozási edukációs projektek terjedését, hasznosulását. (Pénz7)

Személyes tapasztalatom révén is – hiszen a program kezdete óta szinte valamennyi évben én magam is részt vettem önkéntesként a pénzügyi ismeretek oktatásában – rendkívül hasznosnak és sikeresnek tartom ezt a rendezvénysorozatot. A személyes jelenlét során a diákok felől érkező kérdések alapján kiváltképp éreztem a pénzügyi ismeretek iránti nagyfokú érdeklődést. A tanóra után többen jelezték is igényüket, hogy szeretnék, ha gyakrabban is sor kerülhetne hasonló, idézem: „életszagú” téma részletes tárgyalására kötetlenebb formájú, interaktív tanórák útján. A pandémia alatt ugyanezen órák az online térben kerültek megtartásra, melyek esetében már érezhető volt a koncentráció visszaesése, s ezáltal a diákok kevésbé voltak aktívak; a korábbi évek tapasztalata alapján azonban kiviláglik, hogy nem a célirányos érdeklődésükkel van probléma, hanem az új platform nem biztosít megfelelő közvetlen közeget egy tanuló számára speciális tárgyú kérdés feltevésére egy idegen felnőtteknek.

Az 5.3. fejezetben ismertetett OECD felmérés Magyarországra vonatkozó eredményei alapján levonható tanulságokból kiindulva a fentiekben már részletezett általános- és középiskolai korosztály képzésén túlmenően célszerűnek tartom a 25-35, illetve a 36-45 éves korosztály

¹⁴³ Pénziránytű: MoneySIM Vidal A pénzügyi tehetségkutató
https://www.moneysim.hu/viadal?utm_source=PA&utm_medium=Pop&utm_id=viadal, Letöltés: 2022.11.10.

hiányzó pénzügyi tárgyú ismereteinek pótlását célzó programokra is fókuszálni. Számukra kiterjesztve is javaslom az életkorhoz és a „hozott” tudáshoz igazított pénzügyi tárgyú ismeretátadási kezdeményezések (rendezvények, programsorozatok) kialakítását, hiszen a főiskolai/egyetemi éveket követően, illetve a középkorúak pénzügyi ismeretei is nagymértékben fejlesztendők.

A pénzügyi kultúra szintjének emeléséhez a Pénziránytű Alapítvány, mint nonprofit közhasznú szervezet, az említett tematikus heteken felül egyéb módon is hozzájárul, többek között tankönyveket, példatárakat, pénzügyi tárgyú kiadványokat állít elő és oszt meg honlapján online formában is. (ÁSZ, 2016) Középiskolások számára pénzügyi szimulációs versenyt is hirdettek¹⁴⁴, sőt több online pénzügyi témájú játékot is fejlesztenek, illetve az egészen fiatal korosztály számára társasjátékot is készítenek.

Horváthné és Széles (Horváthné-Széles, 2014) gondolataival egyetértve egyrészt javaslom a pénzügyi ismeretek gyakorlatorientált felhasználását minél fiatalabb korban, de legalább – ahogy Horváthné és Széles meghatározta, – az általános iskola legfelső két osztályában való kezdéssel, ahol a diákok már rendelkeznek azon legfontosabb képességekkel, melyek elegendőek ahhoz, hogy elsajátíthassák az alapvető pénzügyi ismereteket, illeszkedve előzetes tudásszintjükhöz; másrészt ahogy Hegedűs (Hegedűs, 2020.) állítja, fel kell készülni a digitális nemzedék oktatására is. Kiemelten fontosnak tartom a mai kor vívmányainak való megfelelés beilleszthetőségét az oktatásba, azaz alkalmazkodni kell az új megoldásokhoz, úgymint például a digitalizációhoz, ezen belül például az e-learninghez, stb., ehhez azonban speciális tájékoztatók, tananyagok létrehozása szükséges – igazodva az érintett korosztály meglévő tudásszintjéhez. E digitalizációs törekvések fejlesztését a pandémia már megalapozta, azonban még nem érte el azt a fejlettségi szintet, amit e megoldáskeresés igényel. A digitalizáció beépítését illetően hasonlóképpen lehetne eljárni az idősebb korosztály esetében is. Ahogy Póta és szerzőtársai (Póta et al., 2021.) is megfogalmazták, a pandémia lehetőséget teremtett arra, hogy a pénzügyi szektor szereplői kiterjeszthessék digitális szolgáltatásaikat azokra az idősebb társadalmi rétegekre is, akik korábban megszokásaikhoz ragaszkodva nem voltak nyitottak a digitális pénzügyi megoldásokra.

¹⁴⁴ Pénziránytű Alapítvány: MoneySim Viadal A pénzügyi tehetségkutató
https://www.moneysim.hu/viadal?utm_source=PA&utm_medium=Pop&utm_id=viadal, Letöltés: 2022.11.03.

5.5. FEJEZETI ÖSSZEGZÉS, RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Jelen fejezet során áttekintést adtam a pénzügyi kultúra, mint szükségszerű igény megfogalmazódásának történeti előzményeiről, kialakulásának és fejlődéstörténetének főbb állomásairól, továbbá megvizsgáltam a pénzügyi kultúra és annak témakörében előforduló számos egyéb, sajátos fogalmi meghatározást mind uniós, mind hazai viszonylatban.

Ismertettem a pénzügyi kultúra szintjét felmérő nemzetközi kutatások módszertanát, folyamatát és a főbb megállapításokat, összehasonlítva a hazánkra jellemző tendenciákat a más országokra vonatkozóakkal. Az összesített eredmények alapján Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el, ugyanakkor a pénzügyi kultúra három fő összetevője közül a legnagyobb súllyal bíró pénzügyi magatartás terén a második legrosszabb teljesítményt nyújtottuk annak ellenére, hogy a pénzügyi ismeretek és a pénzügyi hozzáállás tekintetében a vizsgált országok rangsorának közepén, illetve annak viszonylag előkelő negyedik helyén végeztünk. Aggasztónak tekinthető azonban, hogy csak a többi országhoz képest nem nagy a lemaradásunk, abszolút értelemben ennél jelentősen rosszabb a helyzet, mivel a legjobb helyezéseket elérő államok is tulajdonképpen csak egy minimumszintnek megfeleltethető teljesítményt nyújtottak.

A pénzügyi kultúra szintjének emelését a pénzügyi tudatosság erősítése és a felelős, körültekintő hozzáállást magában foglaló szemlélet kialakítása, ezen belül az OECD kutatás alapján kiemelten a mindennapi pénzügyek figyelemmel kísérése, az anyagi helyzethez mérten kevésbé megengedhető kiadások elkerülése által, továbbá a pénzügyi ismeretek terjesztése útján látom megvalósíthatónak, mindemellett követendőnek tartom a hosszú távú pénzügyi tervezés, így a tudatos öngondoskodás alapjait minél fiatalabb korban lefektetni. Ennek érdekében bemutattam azon hazai állami, pénzügyi szolgáltatói, érdekvédelmi és egyéb civil szervezetek széleskörű szerepvállalását a társadalmi felelősségvállalás, a tájékoztatás és a pénzügyi edukáció terén, melyek alapjaiban meghatározzák a társadalom pénzügyi kultúra szintjének jelenlegi és jövőbeli alakulását az erre való nagymértékű befolyásuk révén.

Megfogalmaztam fejlesztési javaslatokat is, melyeket hasznosíthatónak vélek a pénzügyi ismeretek terjesztését előtérbe helyező stratégiai gondolkodás terén.

FEJLESZTÉSI JAVASLATOK

A pénzügyi kultúra – interdiszciplináris volta miatt – szintjének emelése komplex gyakorlati megvalósítást kíván. Ennek érdekében az első és talán legmeghatározóbb lépésnek a pénzügyi ismeretek átadását és széleskörű terjesztését tartom. Megvalósítását illetően Magyarországon

az MNB jelentős szerepet vállalt, melynek mentén a már ismertetett hazai gyakorlat mellett kitekintést tettem a nemzetközi jegybankok által végzett, jórészt társadalmi felelősségvállalási tevékenységen alapuló, a pénzügyi kultúra szintjének emelése érdekében kifejtett tevékenységre (lásd 1. sz. függelék) is, mely alapján a „best practice”-ek (jó gyakorlatok) átvételét javaslom. Ezek és a vizsgált kutatások, valamint a saját személyes tapasztalataim alapján az alábbi javaslatokat teszem:

- Javaslom a Nemzeti Alaptantervbe integrálni a pénzügyi-gazdasági alapismeretek külön kötelező tantárgy keretében való oktatását, hiszen a jelenlegi szabályozás – a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet alapján – arra nem tér ki, hogy ez kötelező jellegű-e vagy a tanulók erre irányuló igénye alapján fakultatív keretek kötött oktatandó, illetve arra sem, hogy ez külön tantárgy keretében vagy más tantárgyakba való beépítéssel valósuljon meg: *„a köznevelési intézmény biztosítja a pénzügyi rendszer alapismereteire vonatkozó pénzügyi szabályok, a banki tranzakciókkal kapcsolatos minimális ismeretek és a fogyasztóvédelmi jogok tanítását”*. (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet)
- A pedagógusok közvetítői szerepük következtében kiemelt szereplői a pénzügyi ismeretek terjesztésének, valamint a pénzügyi szemlélet és tudatosság kialakítására irányuló tevékenységnek, ezáltal a tanárképzésre kiemelt figyelmet kell fordítani; ennek érdekében javaslom az országos szintre kiterjesztett, rendszeres időközönként megvalósuló, szervezett formában felépülő, strukturált pénzügyi tárgyú ismeretanyag alapuló és az ismeretek átadásának hatékony – mind a hagyományos, mind a digitalizált oktatás, képzés terén alkalmazható – módjait előtérbe helyező tematika kidolgozását és gyakorlati alkalmazását a szemináriumok, oktatási, képzési programok kialakítása során (a cseh és német jegybank példáján alapulva).
- Javaslom továbbá a tanárok alapképzésébe választható tantárgyként beépíteni a pénzügyi-gazdasági ismereteket és azok oktatásának módszertanát.
- A fejezet során bemutatott kutatások és ismeretterjesztéssel, oktatással kapcsolatos tevékenységek túlnyomó részben – nyilvánvalóan az egyszerűbb elérhetőség és formalizált keretek közötti lét okán – az általános- és középiskolai korosztályt célozta, azonban véleményem szerint hasznos és előremutató lenne a felnőttek pénzügyi ismeretszerzésének elősegítése, hiszen a pedagógusok mellett e korosztály tagjai adják át gyermekeiknek az alapvető, többek között pénzügyi ismereteket, mely azért is kiemelendő, hiszen számos felmérés rámutatott, hogy a fiatal generáció tagjai a

pénzügyek terén elsősorban még nem a pénzügyi tanácsadókhöz, hanem a családhoz, legfőképpen a szülőkhöz, nagyszülőkhöz, esetleg az idősebb, már felnőttkorba lépett testvérhez fordulnak útmutatásért, s jellemzően az ő javaslataikat veszik figyelembe, irántuk vannak bizalommal. Ilyen program lehetne a már bemutatott Pénz7 (MoneyWeek) elnevezésű programsorozat kiterjesztése a felnőtt korú lakosságra, melyhez speciális oktatóanyagok kidolgozása szükséges.

- Az általános- és középiskolások részére jelenleg is rendelkezésre álló Pénz7 programsorozatot javaslom az éves helyett féléves, esetleg negyedéves időközönként megrendezni annak érdekében, hogy az ismeretátadás eredményesebbé válhasson, hiszen a tudás elsajátításának és fenntartásának alapja a rendszeresség, továbbá a tudás folyamatos aktualizálása.
- A tájékoztatás, oktatás terén javaslom a digitalizációs megoldások spektrumának kiszélesítését, mely többek között az oktatási anyagok elsajátítását segíti visszamérések formájában, pl. digitális tesztek alkalmazása a képzési anyagok levetítését követően.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

6.1. HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE

Az értekezés egyes fejezeteiben leírt tartalmak, valamint a fejezetenkénti összegzések, részkövetkeztetések alapján alakultak ki a kutatás kezdetén felállított hipotézisekkel kapcsolatos tételenkénti álláspontjaim. Nevezetesen:

Hipotézis 1.: Az 1. sz. hipotézist elfogadom, mivel megállapítható, hogy a hitelintézeteknél elhelyezett pénzüsszegekre vonatkozóan a hitelintézet fizetési képessége esetén a hazai ügyfélvédelmi garanciaalapok eljárásai tekintetében indokolatlannak tekinthető különbségek állnak fenn. Nevezetesen a betétként való elhelyezés magánszemélyként 100 %-os kártalanítás alá esik a kártalanítási limiten belül, a befektetési szolgáltatásokra kötött szerződés alapján nyitott ügyfélszámlán való elhelyezés magánszemélyként 1 millió Ft felett már csak 90 %-os kártalanítással jár, ha pedig pénztáron vagy biztosítón keresztül közvetlenül helyezik el a betétet, egyáltalán nem jár kártalanítás, miközben lényegében ugyanarról a káreseményről van szó, és az érintett ügyfelek/pénztártagok ugyanolyan körülményekkel jártak el.

Hipotézis 2.: A 2. sz. hipotézist egyértelműen elfogadom, hiszen az értekezés során (különösen a harmadik fejezetben) tételes bizonyítást nyert, hogy a közigazgatási (állami, önkormányzati) szerepvállalás nem nélkülözhető, ellenkezőleg, szinte minden területen szükség van annak nemzetközi kapcsolattartói, iránymutatási, jogszabályalkotó, koordinációs, hatósági, illetve ellenőrzési funkcióinak használatára. A hipotézis esetleges cáfolata azt a téves következtetést eredményezhetné, hogy a fenntarthatósági/egyensúlyi célok önmagukban, önkéntesen, saját finanszírozásban, azonos színvonalon, mindenütt az elvárt időbeni ütemezetségekben és tartalommal megvalósulnának.

Hipotézis 3.: A 3. sz. hipotézist elfogadom, hiszen egyértelmű összefüggés igazolható a pénzügyi fenntarthatóság és az újszerű, paradigmikus léptékű eszméáramlatok növekvő mértékű alkalmazása között, több tudományterületen is. Döntésemet – más, egyéb szempontok mellett – az is erősítette, hogy a két tényező szabályozási és ajánlott tevékenységi komplexumában felfedezhetőek duplikált követelmények is. Az innovációs és paradigmikus eszmerendszerek tendenciaszerű térhódítása, széleskörű alkalmazása nélkül (sem nemzetközi, sem belföldi viszonylatban) nem felelhetünk meg a XXI. század eleji kihívásoknak, nem kezelhetjük eredményesen annak kockázatait.

Hipotézis 4.: A 4. sz. hipotézist nem fogadom el, mivel igazolást nyert, hogy az értekezésben alkalmazott modellszámításokhoz kapcsolódó keretfeltételek mentén a legmagasabb végzettségként érettségivel, illetve szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező önkéntes nyugdíjpénztári férfi tagok körében a munkában töltött utolsó 5 év inflációval valorizált átlagos havi nettó jövedelme és az öregségi nyugdíj induló összege között keletkező kieső jövedelem a 2021-ben teljesített becsült átlagos tagdíjbefizetések alapján várhatóan nem lesz kompenzálható még akkor sem, ha a 13. havi nyugdíj intézménye teljes mértékben bevezetésre kerül, és hosszú távon is részét képezi az állami nyugdíjellátásnak. Az adatok azt mutatják, hogy még ebben az esetben is nagy valószínűséggel csak a vizsgált csoportok felénél lesz elégséges a pénztári befizetések szintje, és náluk is csak akkor, ha már fiatalon pénztártagságot létesítenek, viszont a tagdíjat nem fizetők magas aránya következtében jelentős részüknél nem várható megfelelő nagyságú megtakarítás képzése. Kérdéses továbbá, hogy hosszú távon finanszírozható lesz-e a 13. havi nyugdíj, amely már jelenleg is költségvetési forrásokra épül, nem a nyugdíjalap bevételeire.

Hipotézis 5.: Az 5. sz. hipotézist elfogadom, miután a modellszámítások alátámasztották, hogy a szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező férfiak esetében az értekezésben meghatározott keretfeltételek mentén az utolsó 5 munkában töltött év átlagos nettó jövedelméhez képest a nyugdíjazáskor kieső jövedelem arányaiban várhatóan kisebb mértékű lesz, mint az azonos életkorú, legmagasabb iskolai végzettségként érettségivel rendelkező férfiaké, azzal együtt, hogy az utóbbi csoport tagjainak a nyugdíja viszont valószínűsíthetően magasabb összegű lesz.

6.2. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Az értekezésemben foglalt szakmai tartalom – a kutatás elméleti megalapozása és az alkalmazotti kutatás megállapításai, s következtetései – alapján javaslom új tudományos eredményeknek elfogadni az alábbiakat:

- 1) Bebizonyítottam, hogy az ügyfélvédelmi garanciarendszer által teljesítendő kártalanításokból indokolatlanul vannak kizárva a pénztárak tagjainak és a megtakarítási jellegű biztosítások tekintetében a biztosítók ügyfeleinek a követelése, így a pénztár/biztosító önhibáján kívüli vagyonszűnése esetén a fogyasztók egyáltalán nem jogosultak kártalanításra, amely különösen az öngondoskodási célú megtakarításoknál járhat negatív hatásokkal rájuk nézve, valamint csökkentheti a

fogyasztóknak a pénzügyi közvetítőrendszerbe és akár az államba vetett bizalmát is. Egyértelműen kimutatható, hogy ugyanazon típusú eszköz (látra szóló betét) ugyanazon hitelintézetnél, különböző jogcímek alapján történő elhelyezésekor indokolatlanul járhatnak különböző mértékű kártalanítások annak ellenére, hogy megegyezik a káresemény okozója és a közvetlenül, vagy közvetve károsult tagok/ügyfelek egyformán vétlenek.

2) Igazoltam, hogy

- egyrészt a fenntarthatóság és az egyensúly fogalmak terminológiai helyzete nem megfelelő, ennek mielőbbi, széleskörű konszenzuson alapuló feloldása – létfontosságú témakörök lévén – elkerülhetetlen,
- másrészt a globalizálódott környezeti-természeti problémák lokális társadalmi, gazdasági, politikai jellegűvé történő esetleges transzformálódásának kezelési folyamata nem nélkülözheti sem a nemzetközi koordinációt, sem a hazai közigazgatás aktív közreműködését a társadalmi élet/nemzetgazdaság egyetlen mértékadó szektorában sem. A megoldás társadalmilag elfogadható módon csak az azonosított (közigazgatási, jogi, gazdasági, természetvédelmi) pillérek egyidejű, szinkronizált figyelembevételével érhető el,
- harmadrészt társadalmunk jelen fejlettségi szintjén állami szerepvállalás nélkül (az elvárt kívánatos formában) nem létezhet sem fenntarthatóság, sem egyensúly, sem gazdasági növekedés, sem versenyképes állapot, sem érdemi nemzetközi-belföldi fejlesztési/végrehajtási integráció.

3) Nemzetközi és belföldi szempontrendszerek elemzésével tételesen alátámasztottam, hogy a világ és szűkebb környezetünk kihívásai, kockázatai sem a jelenben, sem a jövőben nem oldhatóak meg a korábbi gondolkodási kereteken belül, ezért nélkülözhetetlenül szükség van a paradigmikus léptékű, új eszmerendszerek befogadására és azok alkalmazási szinergiáinak időütemezett, arányosított megvalósítására.

4) Elsőként mutatok be egy olyan, általam definiált helyettesítési rátát, amely álláspontom szerint a szakirodalomban elterjedt helyettesítési rátáknál jobban jellemzi a nyugdíjba vonuláskor kieső nettó jövedelem nagyságát azáltal, hogy több évet ölel fel és figyelembe veszi a pénz időértékét is.

5) Számításokkal bizonyítottam, hogy a jelenlegi átlagos nyugdíjpénztári tagdíjfizetési mérték várhatóan a 13. havi nyugdíj figyelembe vételével is csak az érettségivel,

szakmunkásképzői, szakiskolai végzettséggel rendelkező férfiak egy részénél lesz elegendő a nyugdíjazáskor kieső jövedelem kompenzálására, míg nem számolva ezzel a juttatással még szűkebb körben tekinthető megfelelőnek a tagdíjbefizetések mértéke, hiszen az jelentősen elmarad a szükségestől. A tagdíjfizetési szint elégségsége számításához használt főbb paraméterek vizsgált módosításai nem gyakoroltak jelentős hatást a tagdíjfizetési ráták megfelelőségére az alapváltozatnak tekintett scenárióhoz képest, kivéve a nyugdíjkorhatárt, amelynek a 65 éves korban várható hátralévő élettartam prognosztizált növekedésével összhangban álló jövőbeli emelése mindegyik vizsgált csoport tekintetében lehetővé tenné a kieső jövedelem pótlását, még a 13. havi nyugdíj figyelmen kívül hagyásával is.

- 6) Számításokkal igazoltam, hogy az érettségizett férfiaknál szignifikánsan nagyobb arányú jövedelemkiesés várható a nyugdíjazáskor, mint az azonos életkorú szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetteknél, ugyanakkor előbbieknél érdemben magasabb összegű nyugdíj valószínűsíthető.

6.3. FEJLESZTÉSI INDÍTVÁNYOK, KEZDEMÉNYEZÉSEK

Az értekezésben foglalt kutatások, megállapítások alapján a jövőre nézve a következő szakmai területeken látok címzett fejlesztési lehetőségeket (természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a döntések meghozatala a szakirányú kompetenciával rendelkező illetékes testületek/szervezetek/személyek hatáskörébe tartozik):

- Indítványozom új, a pénztárakra és a megtakarítási jellegű biztosítások tekintetében a biztosítókra kiterjedő ügyfélvédelmi garanciaalapok létrehozását közös munkaszervezettel, amelyek a pénztárak és a biztosítók más pénzügyi intézményeknél elhelyezett eszközei vonatkozásában nyújtanának kártalanítást, ha azok nem képesek kiadni számukra ezeket az eszközöket. A kártalanítási limit az OBA és a BEVA által alkalmazott limittel lenne megegyező 100 %-os kártalanítási mértékkel, az alapok állományát azok az intézmények fizetnék be díjként, amelyekhez a kártalanítás hatálya alá eső eszközöket elhelyezték.
- Bevezetni ajánlom a BEVA esetében is az OBA-val megegyezően a 100 %-os kártalanítási mértéket, eltörölvén a jelenlegi, 1 millió Ft feletti követelésekre vonatkozó 10 %-os önrészt, továbbá javaslom a BEVA-nál áttérni a kérelemre indított kártalanítási eljárásról a hivatalból indítottra, és érdemben csökkenteni a kártalanítási eljárásra rendelkezésre álló időszak hosszát.

- Célszerűnek tartom olyan – több tudományterület, s a gyakorlati élet széles spektrumát méltóan képviselő szakembereket is magában foglaló, központilag finanszírozott – kutatócsoport létrehozását (pl. projekt formájában), amely – a definícióalkotás többoldalú követelményrendszerének megfelelően – megalkotná a „fenntarthatóság” és az „egyensúly” általános tudományos-terminológiai definícióját, illetve – elvárható többletként – körvonalazná a legfontosabb, kiemelt ágazatok és szakterületek specialitásait, azok egymáshoz viszonyított kapcsolatrendszerét.
- Kezdeményezem egy olyan munkacsoport felállítását, amely foglalkozna a közigazgatás előtt álló két nagy kihívás intézményesített megoldásával: egyrészt saját fenntarthatósági szerepköre szükségszerű bővítésével kapcsolatos többletteleendők ellátásával, másrészt a tulajdon- és érdekviszonyok, valamint a fenntarthatósági/egyensúlyi célok közötti ellentmondás feloldásának kezelésével.
- Célszerűnek tartom egy külön kutatásban felmérni, hogy a 3.3.1.2., illetve 3.3.1.3. pontokban szereplő tételek milyen módon állnak összefüggésben a különböző részterületi fenntarthatósági indikátorokkal, és hogyan segítik elő a célok fokozatos elérését.
- Javaslom az önkéntes pénztárakra vonatkozóan csökkenteni a munkáltatói tagdíj-hozzájárulások közterheit, visszatérve ahhoz a korábbi szabályozáshoz, amely más juttatásokhoz képest kedvezményt biztosított az öngondoskodási célú megtakarításokra.
- Javaslom kormányzati koordinációval, az MNB ezirányú javaslatai szellemében kidolgozni egy olyan, opt-out módon működő rendszert, amely a munkáltatók jelenleginél nagyobb szerepvállalására építve állami ösztönzőkkel segítheti elő az önkéntes nyugdíjpénztári tagság jelentős mértékű bővülését tekintettel arra, hogy a pénztári lefedettség meglehetősen alacsony mértékű, és a tagság mintegy fele tagdíjat nem fizetőnek minősül. A jelen értekezésben bemutatott modellszámítás is alátámasztja azt, hogy ez számottevő kockázatot jelent a lakosság megfelelő szintű időskori jövedelmének biztosítása szempontjából.
- Indítványozom, hogy az MNB hozzon létre egy olyan, legalább évente aktualizált adatbázist, amely az önkéntes nyugdíjpénztárak, a magánnyugdíjpénztárak, a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmények, a nyugdíjbiztosítási szerződésállománnyal rendelkező biztosítók és a nyugdíj előtakarékosági számlákat vezető befektetési szolgáltatók adatszolgáltatásai alapján tartalmazná a nyugdíjcélú öngondoskodási konstrukcióval rendelkező magyar állampolgárok adóazonosító jelét, továbbá azt, hogy az illető és a munkáltatója a tárgyévben teljesített-e bármilyen

befizetést, és ha igen, az elérte-e legalább az adott konstrukcióra előírt éves minimális befizetés összegét. Ezzel megállapítható lenne, hogy az egyes konstrukciók és azon belül az egyes intézményeknél vezetett számlák tekintetében fennálló átfedések kiszűrésével a magyar lakosság mekkora része rendelkezik legalább egyféle nyugdíjcélú megtakarítási formával, és milyen a befizetési hajlandóságuk, miután erről – még az egyes konstrukciók tekintetében is – jelenleg csak becslések állnak rendelkezésre.

- Javaslom, hogy a nyugdíjcélú öngondoskodás időtávjához illeszkedően és a hosszú távú befektetési szemlélet erősítése érdekében a nyugdíjpénztáraknak a jelenlegi éves, 10 éves átlagos és 15 éves átlagos hozamráták mellett közzé kelljen tenniük a 20 éves átlagos hozamrátákat is. Ez elősegíthetné, hogy kedvezőtlen hozamú időszakokban a pénztártagok megalapozottabb döntéseket hozzanak, amikor a veszteségek láttán fontolgatják a kilépést vagy az alacsonyabb kockázatú portfólióba történő átlépést, mivel ilyen esetekben az addig csak értékelési különbözetként kimutatott veszteségek realizálása miatt viszonylag nagy a valószínűsége annak, hogy hosszabb távon kedvezőtlenebb helyzetbe kerülnek, mintha nem változtattak volna.
- Kezdeményezem a Nemzeti Alaptantervbe integrálni a pénzügyi-gazdasági alapismeretek külön kötelező tantárgy keretében való oktatását, hiszen a jelenlegi szabályozás – a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet alapján – arra nem tér ki, hogy ez kötelező jellegű-e vagy a tanulók erre irányuló igénye alapján fakultatív keretek kötött oktatandó, illetve arra sem, hogy ez külön tantárgy keretében vagy más tantárgyakba való beépítéssel valósuljon meg: *„a köznevelési intézmény biztosítja a pénzügyi rendszer alapismereteire vonatkozó pénzügyi szabályok, a banki tranzakciókkal kapcsolatos minimális ismeretek és a fogyasztóvédelmi jogok tanítását”*. (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet)
- Indítványozom, hogy a tanárok alapképzésébe választható tantárgyként kerüljenek beépítésre a pénzügyi-gazdasági ismeretek és azok oktatásának módszertana. Ezen túlmenően javaslom országos szintre kiterjesztett, rendszeres időközönként megvalósuló, szervezett formában felépülő, strukturált pénzügyi tárgyú ismeretanyag alapuló és az ismeretek – hagyományos úton, illetve digitalizált formában történő – átadásának hatékony módjait előtérbe helyező továbbképzési tematika kidolgozását és gyakorlati alkalmazását a szemináriumok és az oktatási, képzési programok kialakítása során.

- Kezdeményezem, hogy a jelenleg jellemzően az általános és középiskolai korosztályra specializálódott pénzügyi ismeretek témakörben szervezett oktatási, képzési programok(at) (mint például a Pénz7)
 - önkéntes jelentkezési formában terjesszék ki a felnőtt korú lakosság érdeklődő részére is (rendszeresen visszatérő szemináriumok, tanfolyamok formájában). Ehhez természetesen szükség van a kifejezetten felnőttek számára összeállított oktatóanyagok kidolgozására is. Indok: a tanulók az iskola mellett elsősorban a szülőktől tájékozódnak,
 - megrendezésének jelenlegi éves gyakoriságát félévenkéntire módosítani (az ismeretátadás eredményesebbé válása, valamint a folyamatos aktualizálási szükségletek miatt).
- Javaslom a digitalizációs megoldások spektrumának kiszélesítését az oktatás-nevelés területén, mely segítheti az érintett tematika gyorsabb, hatékonyabb elsajátítását, ellenőrzését, pl. digitális tesztek alkalmazása a képzési anyagok levetítését követően.

Budapest, 2022. november hó

FÜGGELÉK

1. sz. függelék

A JEGYBANKOK TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSSAL (CSR), ÍGY A PÉNZÜGYI TUDATOSSÁGGAL, PÉNZÜGYI KULTÚRÁVAL IS ÖSSZEFÜGGŐ TEVÉKENYSÉGE – RÖVID NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A cseh jegybank a 2008-ban kapott fogyasztóvédelmi jogköröket követően foglalkozik a pénzügyi kultúra fejlesztésével, melyek leginkább oktatási anyagok készítésében, illetve tanárok részére szervezett szemináriumokban nyilvánul meg. Az oktatásba az egyes régiókban szervezett programokba a vidéki fiókhálózat által kapcsolódik be, mely révén együttműködik néhány cseh oktatási intézménnyel. A cseh jegybank 2002 óta látogatóközpontot üzemeltet, melyben kiállításra kerültek a cseh fizetőeszközök, illetve a monetáris politika és a jegybank története kerül bemutatásra, továbbá rövid tájékoztató kisfilmeket is megtekinthetnek a látogatók.

A német jegybank rendelkezik pénzmúzeummal és saját főiskolával is, amely oktatási tevékenységének egyik alappillére, 1980 óta képez szakembereket a jegybank és a pénzügyi felügyeleti hatóság számára. A Bundesbank fióktelepei rendszeres tanárképzést és szemináriumokat szerveznek. Oktatási és képzési programjaikon tanárok vesznek részt, ők a fontos célcsoport, hiszen közvetítői szerepben állnak.

Az angol jegybank annak érdekében, hogy az állampolgárok közelebb kerüljenek a bankrendszer és a monetáris politika működésének megértéséhez, oktatási anyagot állított össze, versenyeket rendez és múzeumot is nyitott, ahol a jegybank működési alapelvei mellett annak történetét is bemutatja.

A spanyol jegybank kiemelt figyelmet szentel többek között a kutatás ösztönzésére (kutatási szemináriumok, projektek, hálózatok, magas szintű találkozók, könyvek, kiadványok) és az oktatás támogatására, köztük a jegybank közgazdasági felsőoktatásra szakosodott intézményének támogatására.

A francia jegybank fontos szerepet tulajdonít az állami- és a lakossági pénzügyek oktatásának, s célul tűzte ki a pénzügyi oktatás támogatását, melyre projektet is indított. Az Oktatási Minisztériummal közösen pedagógiai eszközöket fejlesztett, továbbá részt vesz a Nemzeti Könyvtár népszerűsítésében és többféle tematikus kiállításban, korábbi érmék bemutatásában

és diákokkal kerekasztal-beszélgetéseket folytat, továbbá konferenciákat tart és oktatási műhelyeket nyitott. Az Állami Pénzügyi Oktató Intézettel közgazdasági oktató játékokat fejlesztett fiatalabbak számára.

Az olasz jegybank támogatását élvező terület az oktatás, a kutatás és a kultúra, kiemelt témakörök pedig a gazdaság, a pénzügy, a hitel és maga a pénz. Támogatja az oktatási, kutatási tevékenységet.

A norvég jegybank is támogatja a – különösképpen a jegybanki tevékenységre fókuszált – kutatómunkát, látogatóközpontot hozott létre, dolgozóik képzésére nagy hangsúlyt fektetnek, külföldi tanulmányutakat szerveznek, 2012-ben doktori kutatóprogramot indítottak. Szemináriumokat, workshopokat támogatnak, s rövid study-visit-eket szerveznek.

A lengyel jegybank kiemelt hangsúlyt helyez a pénzügyi kultúra fejlesztésére, illetve a közgazdasági tudás, oktatás támogatására. Ezirányú aktív tevékenysége keretében néhány száz projektet támogatnak éves szinten anyagilag, kiterjedt célközönséggel: az általános iskolától a felsőoktatásig, továbbá az elmaradottabb vidéki települések lakosságához is eljutnak. Mindemellett a jegybank saját szervezésű oktatási projekttel is büszkélkedhet, továbbá közgazdasági oktatással foglalkozó portált is működtet – közgazdasági hírekkel, publikációkkal, szakkifejezések értelmező szótárával, oktatási segédanyagokkal, e-learning kurzusokkal tarkítva.

A román jegybank oktatási programokat szervez a lakosság számára a pénzügyi tudatosság fejlesztése és a pénzügyi-gazdasági témák jobb megértése céljából. A kifejezetten a pénzügyi kultúra fejlesztésére indított program a középiskolásokra fókuszált és az alapvető pénzügyi ismeretek átadását szorgalmazta, ennek keretében jellemzően hitelekről, megtakarításokról, kamatokról, a pénz történetéről, a jegybanki működésről esik szó. Célirányos szemináriumokat, konferenciákat is tartanak, tanulmányokat készítenek. A jegybank az épületén belül saját múzeummal, benne numizmatikai gyűjteménnyel rendelkezik, továbbá nyári egyetem programlehetőséget is biztosít.

A szlovák jegybank által létrehozott Institute of Banking Education of the National Bank of Slovakia (IBV NBS) független jogi személyként pénzügyi, bank- és fizetési rendszerre irányuló tanfolyamokat szervez, a jegybank engedélye alapján pénzügyi közvetítőkre és tanácsadókra szakmai vizsgákat is szervez, továbbá aktuáriusi vizsgákat is lebonyolít. A jegybank érme- és érem múzeumot is fenntart, változatos témájú (pénztörténet, bányászat és érmeverés,

éremkészítés) kiállításokkal rendelkeznek. Emellett általános- és középiskolások részére oktatási programokat is szerveznek.

A svéd jegybank a gazdaságtudomány területén kiemelkedő jelentőségű tudományos munkát végző személy részére – a jegybank alapításának 300. évfordulójára, 1968-ban kiadott – Nobel emlékérmét ad át. A győztest a Királyi Svéd Tudományos Akadémia jelöli, a díjjal járó pénzösszeget a jegybank állja. Oktatási-kutatási programokat támogatnak. A jegybank a Tumba Bruk Múzeummal együttműködve mutatja be az érdeklődők számára a bankjegy-gyártás folyamatát és a svéd jegybank történetét.

A török jegybank pénzügyi támogatással járul hozzá a felsőoktatási tanulmányokhoz és kapcsolódó programokhoz, gazdasági és pénzügyi konferenciákhoz, egyes programjai keretében ösztöndíj lehetőséget adott. Sőt a török nemzeti bank jegybanki továbbképző intézményt alapított abból a célból, hogy fórumot biztosítson a globális pénzügyi és gazdasági kihívásokról folytatott elemzéseknek, eszmecseréknek – különös tekintettel a jegybankokat érintő témakörökre. Az intézmény továbbképzéseket (tanfolyamok, szemináriumok, workshop-ok) és kutatási programokat is szervez, továbbá személyre szabott programokat is biztosít a kritikus gondolkodást ösztönzően, sőt nemzetközi együttműködések keretében más jegybanki képviselőkkel személyes előadásokat, találkozókat, konferenciákat szervez. (MNB-CSR, 2014.)

FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK

Aarons G, Hurlburt M, Horwitz S. *Advancing a conceptual model of evidence-based practice implementation in public service sectors*. Adm Policy Ment Health Ment Health Serv Res. 2011;38 <https://implementationscience.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13012-017-0637-1#ref-CR33> Letöltés: 2022.08.13.

Aczél Petra-Csák János-Szántó Zoltán Oszkár (szerk.): *Társadalmi jövőképeség – egy új tudományterület bemutatkozása*. 2. javított kiadás. Kiadó: Budapesti Corvinus Egyetem. Társadalmi Jövőképeség Kutatóközpont. Budapest, 2018. ISBN 978-963-503-722-3. pp. 1-516. socialfutures.hu/storage/uploads/2018_Tarsadalmi_jovokepesseg_Egy_uj-tudomanyterulet_bemutatkozasa.pdf Letöltés: 2021.04.01.

A Honvéd Önkéntes Kölcsönös Kiegészítő Egészségbiztosító Pénztár kiegészítő melléklete a 2015. évi éves beszámolóhoz. Törzsszám: 108080306. pp. 1-56. <https://kozvetetelek.mnb.hu/downloadkozvetetel?id=416379&did=K43579/2016> Letöltés: 2022.09.20.

Alex Evans: *The UN's Role on Sustainable Development*. Center on International Cooperation. New York University. New York. July 2012., pp. 1-25. https://cic.nyu.edu/sites/default/files/evans_sustainable_development.pdf Letöltés: 2022.09.12.

A magyar társadalombiztosítás ötven éve 1892-1942. Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) Budapest. 1942., pp. 1-171.

Angela A. Hung – Andrew M. Parker – Joanne K. Yoong: *Defining and Measuring Financial Literacy*. RAND, 2009., pp. 1-28. <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=293089090070115002016076011026089098004008058002025032090122122097082027086081090112122000022099013026035123086093081080112069059076021059086066086014018093103126077047095009092028027090104111065123030109116004080065066099068001098118117100013084024&EXT=pdf&INDEX=TRUE>, Letöltés: 2022.05.02.

Antal Orsolya: *A fogyasztói igényérvényesítés elősegítése hazánkban és az Európai Unióban* in: Glavanits Judit – Papp Nikolett (szerk.): *A fogyasztóvédelem egyes aktuális kérdései: A*

békés vitarendezés lehetőségei a 21. század technológia-intenzív közegében, Gondolat Kiadó, 2022, ISBN 978 963 556 266 4, pp. 9-22.

A Pro Vita Első Magyar Kiegészítő Egészségpénztár kiegészítő mellékletének szöveges indoklása a 2014. évi éves beszámolóhoz.

<https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetel?id=415964&did=K62454/2015> Letöltés: 2022.08.15.

A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development. (COM/2001/0264 Final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52001DC0264> Letöltés: 2022.07.17.

Atkinson, A., F. Messy (2012): *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study.*, OECD Working Papers on Finance,insuring and Private Pensions [dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en](https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en) pp. 1-73. Letöltés: 2022.06.21.

Argyelán József: Bankmonitor: *Minden, amit az azonnali fizetési rendszerről tudni érdemes!*, 2020.03.01., <https://bankmonitor.hu/cikk/minden-amit-az-azonnali-fizetesi-rendszerrol-tudni-erdemes/>, Letöltés: 2022.02.08.

Állami Számvevőszék: *Pénzügyi kultúra fejlesztési programok felmérése*. Kutatási jelentés. Budapest, 2016. április. pp. 1-52. ISBN 978 615 5222 12 2. https://www.aszHIRportal.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2016/penzugyi_kult_fejl_programok.pdf?download=true, Letöltés: 2020.08.17.

Állami Számvevőszék: *Kutatási jelentés. Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról*. 2020, ISBN: 978-615-5222-26-9, 2021., pp. 1-53. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/felsooktatas_penzugyikultura_20210311.pdf?download=true Letöltés: 2022.06.21.

Bagdy Emőke-Buda László-Koltai Mária- Pál Ferenc-Szondy Máté: *Az egyensúlyvesztéstől az új egyensúlyig. Erőforrások, útkeresés, megküzdés*. Kiadó: Kulcslyuk kiadó Kft.. Budapest, 2018. pp. 1-150. ISBN 978 615 593 203 8. https://www.libri.hu/konyv/bagdy_emoke.az-egyensulyvesztestol-az-uj-egyensulyig.html Letöltés: 2021.06.13.

Baksay Gergely1-Matolcsy György-Virág Barnabás (szerk.): *Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. Szakkönyv/Háttéranyag*. Az MNB könyvsorozata. Kiadó: MNB. Budapest,

2022. pp. 1-870. <https://www.mnb.hu/web/sw/static/file/az-uj-fenntarthato-kozgazdasagtan-hun.pdf> Letöltés: 2022.10.05.

Baksay Gergely-Matolcsy György-Virág Barnabás (szerk.): *Új fenntartható közgazdaságtan. Globális vitairat.* Kiadó: MNB. Budapest, 2022. ISBN 978-615-5318-51-1. pp. 1-266. <https://www.mnb.hu/web/sw/static/file/uj-fenntarthato-kozgazdasagtan-single.pdf> Letöltés: 2022.10.05.

Dr. Balogh László: *Hofstede nemzeti kultúra modellje.* http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/sportkultura/hofstede_nemzeti_kultra_modellje.html, Letöltés: 2022.01.08.

Banyár József: *Logikus lenne folytatni a magyar nyugdíjkorhatár emelését*, G7, 2022. <https://g7.hu/elet/20220307/logikus-lenne-folytatni-a-magyar-nyugdijkorhatar-emeleset/>, Letöltés: 2022.03.17.

Baranyai Gábor-Csernus Dóra Ildikó (szerk.): *A fenntartható fejlődés és az állam feladatai.* Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2018. ISBN 978-615-5589-99-8 (elektronikus) pp.1-378. https://vtk.uni-nke.hu/document/vtk-uni-nke-hu/webXS_PDF_ATMA_Fenntarthato_fejlodes.pdf Letöltés: 2022.06.12.

Batsaikhan, U. – Demertzis, M. (2018): Financial literacy and inclusive growth in the Europe an Union. Bruegel, Policy Contribution, Issue No 8, 1–18., https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2018/05/PC-08_2018.pdf Letöltés: 2021.08.05.

Bárczi Judit - Zéman Zoltán: A pénzügyi kultúra és annak anomáliái, *Polgári Szemle*, 2015. június – 11. évfolyam, 1-3. szám <https://polgariszemle.hu/archivum/93-2015-junius-11-efolyam-1-3-szam/gazdasagpolitika/651-a-penzuegyi-kultura-es-annak-anomaliai> Letöltés: 2020.12.03.

Béres Dániel: *A pénzügyi kultúra - mi is ez valójában?* *Pénzügyi Szemle Online*, 2013. június 20. ISSN 2064-8278. Weboldal <https://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/a-penzugyi-kultura-mi-is-ez-valojaban> Letöltés: 2021.11.14.

Bencsik András: A fogyasztóvédelem gazdaságelméleti alapjairól. The Economics of Consumer Protection. *Polgári Szemle*, 13. évf., 4–6. szám, 2017, pp. 276–290., DOI: 10.24307/psz.2017.1220 http://real.mtak.hu/80114/1/PSZ%202017.%204-6.szam_v15_beliv_20.pdf, Letöltés: 2022.07.01.

Bencsik András: Rekviem egy ágazatért – a fogyasztóvédelmi igazgatás alakváltozatai, DOI: 10.54200/kt.v1i2. KT 2021. I. évf. 2. sz. ISBN pp. 16-28.

<https://kozigazgastudomany.hu/index.php/kozigtud/article/view/13/59>, pp. Letöltés: 2022.08.08.

Benkő Melinda: Újraértelmezendő fenntarthatóság. *Régi-Új Magyar Építőművészet*. Folyóirat. XVII. évfolyam, 93. szám. ISSN 1785-282X. pp. 74-77. https://urb.bme.hu/wp-content/uploads/2017/07/2017_Benko_ujraertelmezendo_fenntarthatosag.pdf Letöltés: 2021.11.16.

Béres, D., Huzdik, K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi szemle /Public Finance Quarterly* LVII.: 3. ISSN 2064-8278. pp. 322-336.

https://www.asz.hu/storage/files/files/penzugyiszemle/2012/322_336_beres_huzdik.pdf?download=true Letöltés: 2022.05.16.

Bod Péter Ákos: A fogyasztó védelme és/vagy a verseny védelme. *Fogyasztóvédelmi Szemle*, 2009. szeptember

http://www.fvszemle.hu/archivum/2009_szeptemberi_szam/; <https://docplayer.hu/7481711-A-fogyaszto-vedelme-es-vagy-a-verseny-vedelme.html> Letöltés: 2022.03.02.

Boros Anita-Hegedűs Viktor-Iván Dániel: *A fenntarthatóság társadalompolitikai indikátorai és azok hazai teljesülése*. In: Pro Publico Bono - Magyar Közigazgatás. Szakmai fórum. 2020/2. szám, Kiadó: NKE - Ludovika Egyetemi Kiadó. ISSN (online) 2786-0760. pp. 162-193.

http://real.mtak.hu/122832/1/PPB_2020_2_7_Boros_Ivan_Hegedus_162_193.pdf Letöltés: 2022.08.01.

Boros Anita-Lentner Csaba-Nagy Vitéz: A fenntarthatóság új szempontjai: a nem pénzügyi jelentések európai gyakorlatának elemzése. *Pénzügyi Szemle*. ISSN 2064-8278. on-line. 2022/2. pp. 186-200. http://real.mtak.hu/144316/1/BorosA_2022_2_M.pdf Letöltés: 2022.09.12.

Botos, K., Botos, J., Béres, D., Csernák, J., Németh, E. (2016): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban. *Pénzügyi szemle/public finance quarterly* 57:3 ISSN 2064-8278. pp. 291-309. https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/291-309-botos-es-tsai36pdf_20170827102538_65.pdf Letöltés: 2020.09.21.

Bukovics István: A fenntartható közigazgatás elmélete. Theory of Sustainable Public Administration. *Polgári Szemle*. 9. évfolyam 3-6 szám. Budapest, 2013 október. ISSN 1786-

6553. pp. 211-225. https://polgariszemle.hu/images/content/pdf/psz_2013_3-6.szam_14.pdf

Letöltés: 2022.05.07.

Bukovics István-Besenyei Mónika-Földi László-Rakonczai Éva: *Felelős gazdálkodás. A fenntarthatóság gazdálkodási vonatkozásai*. Kiadó: NKE. Budapest, 2014. pp. 1-166.

[https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/9943/%c3%81ROP2221-](https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/9943/%c3%81ROP2221-%20fenntarth%20Gazd%20OK.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

[%20fenntarth%20Gazd%20OK.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/9943/%c3%81ROP2221-%20fenntarth%20Gazd%20OK.pdf?sequence=2&isAllowed=y) Letöltés: 2022.05.19.

Ciencia Y Salud: *Az egyensúly jelentése (mi ez, fogalma és meghatározása)*. Weboldal.

<https://hu.ninanelsonbooks.com/significado-de-equilibrio#menu-2> Letöltés: 2022.09.23.

Csák Csilla - Nagy Zoltán: A környezeti és a pénzügyi fenntarthatóság – avagy a környezetjog és a pénzügyi jog kapcsolódási pontjai. *Miskolci Jogi Szemle*. 15. évfolyam. 1. különszám. Miskolc, 2020. pp. 38-50.

https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/10810/8_csak_nagy_t%C3%B6rdelt.pdf Letöltés: 2021.12.03.

Csete-Czira-Pálvölgyi (szerk.). *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács: Fenntartható fejlődési kulcsindikátorok-természeti erőforrások mutatói*. Műhelytanulmányok – No.15. BMGE. Budapest, 2013. pp. 1-154.

https://www.parlament.hu/documents/1238941/0/NFFT_mt_15_termeszeti_eroforras_indikatorok_2013.pdf/1b5e71fc-226f-83ac-8b65-bc9993f08bf9?t=1614069705160 Letöltés:

2022.08.13.

Cseres, Katalin Judit: *Competition Law and Consumer Protection*. Kluwer Law International, Hague, 2005

Christoph Freudenberg–Tamás Berki–Ádám Reiff: *A Long-Term Evaluation of Recent Hungarian Pension Reforms* MNB Working Papers 2, 2016 <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-wp-2016-2-final-1.pdf> Letöltés: 2022.06.23.

Csillag István-Mihályi Péter: *Huszonegy közgazdasági érv a feltétel nélküli alapjövedelemmel szemben*. Competitio. Debreceni Egyetem Publikációs Platform. 13. évf. 1. szám. 2014 06 16. pp. 5-29. <https://ojs.lib.unideb.hu/competitio/article/view/6542/6130> Letöltés: 2022.10.17.

Csizmadia Norbert: *Geofúzió, térszerkezet és geopolitika*. MNB. Háttéranyag. 2021. pp. 686-714. <https://www.mnb.hu/web/sw/static/file/hatteranyag-22.pdf> Letöltés: 2022.08.16.

CZAJLIK István-HORVÁTH Anna-SZ. PAP Judit: Korszerű pénzügyi fogyasztóvédelem. in: Lentner Csaba (szerk.): *Bankmenedzsment-Bankszabályozás-Pénzügyi fogyasztóvédelem*. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó,. Budapest 2013. ISBN 978-963-0855-914. pp. 1-526.

Csorba, L. (2020): Pénzügyi kultúra és pénzügyi műveltség, a pénzügyi magatartás meghatározó tényezői. *Pénzügyi szemle/public finance quarterly* ISSN 2064-8278. on-line. 65:1., pp. 67-82., https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/csorba-2020-1-mpdf_20200330173625_11.pdf letöltés: 2021.10.11.

Dávid Sándor - Kovács Levente: Az elszámolás forgalom fejlődése: paradigmaváltás. *Gazdaság és Pénzügy* 6. évf. 3. sz. 2019. szept., DOI: 10.33926/GP.2019.3.4, pp. 284-298., <http://real.mtak.hu/102228/1/284-298DavidKovacs.pdf>, Letöltés: 2021.01.09.

Donelly Meadows - Jorgen Renders - Dennis Meadows: *A növekedés határai*. Kossuth kiadó. Budapest, 2022. ISBN 978-963-544-903-3. pp. 1-336.
https://www.lira.hu/hu/konyv/gazdasag/a-novekedes-hatarai#bovebb_ismerteto Letöltés: 2022.10.20.

Earl Babbie: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó. Hatodik, átdolgozott kiadás. Budapest, 2001. ISBN 963 506 563 9. pp. 1-743.
http://www.agr.unideb.hu/~balogh/p/Books/A%20tarsadalomtudomanyi%20kutatasi%20-%20Earl%20Babbie_556.pdf Letöltés: 2022.08.12.

Econom.hu *Pénzügyi egyensúly*. 2010. január 8. Weboldal. [Pénzügyi egyensúly | Econom.hu](https://www.econom.hu/penzugyi-egyensuly)
Letöltés: 2022.08.13.

Európai Bizottság1: *Fenntartható Európa 2030-ra*. Vitaanyag magyar nyelven. Brüsszel, 2019. ISBN: 978-92-79-98965-0. pp. 1-132.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/rp_sustainable_europe_hu_v2_web.pdf Letöltés: 2022.09.21.

Európai Bizottság2: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Uniós taxomónia, a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás, a fenntarthatósági preferenciák és a vagyonkezelői kötelezettségek: a finanszírozási forrásoknak az európai zöld megállapodás felé történő irányítása*. COM(2021) 188 final. Brüsszel. 2021. április 21. Az Európai Unió hivatalos honlapja.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0188>

Letöltés:

2022.05.13.

Európai Bizottság3: A Bizottság közleménye. Az *európai zöld megállapodás*. COM(2019) 640 final. Brüsszel. 2019.12.11. Az Európai Unió hivatalos honlapja. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> Letöltés: 2021.09.21.

Európai Bizottság4: *A fenntartható gazdálkodásra való átállás finanszírozási stratégiája*. A Bizottság közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának. COM(2021) 390 final. Strasbourg. 2021.07.06. Az Európai Unió hivatalos portáljához tartozó weboldal. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0390> Letöltés: 2022.08.19.

Európai Bizottság5: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A vállalati társadalmi felelősségvállalásra vonatkozó megújult stratégia (2011-2014)*. COM(2011) 681 végleges. Brüsszel, 2011. 10.25. pp.1-18. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0681> Letöltés: 2022.07.17.

Európai Bizottság6: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak Új fogyasztóügyi stratégia *A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében* COM/2020/696 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:52020DC0696&qid=1605887353618>, Letöltés: 2021.10.09.

Európai Bizottság7: *Fogyasztóügyi stratégia*. Hivatalos EU-webhely. https://ec.europa.eu/info/policies/consumers/consumer-protection-policy/consumer-strategy_hu, Letöltés: 2021.10.05.

Európai Bizottság8: *Európai Bizottság javaslata az Európa Tanács számára Magyarország helyreállítási és rezilienciaépítési terve értékelésének jóváhagyásáról*. Hivatalos EU-webhely. https://commission.europa.eu/publications/annex-proposal-council-implementing-decision-approval-assessment-recovery-and-resilience-plan_en, Letöltés: 2022.12.05.

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: *Vélemény a 2022. évi éves fenntartható növekedési jelentésről* [COM (2021) 740 final] ECO/569. Előadó: Judith Vorbach. www.eesc.europa.eu Letöltés: 2022.08.16.

Európa Önökért digitális portál. Hivatalos EU-webhely.

<https://europa.eu/youreurope/index.htm>

European Consumers Union: *Development of On Line Consumer Education Tools for Adults* (Dolceta) Weboldal. <https://europeanconsumersunion.eu/progetti/dolceta/?lang=en/>; Letöltés: 2022.09.25.

European Union: *Towards a Sustainable Europe by 2030*. Reflection Paper. Brussels. European Commission 2019 January. ISBN:978-92-79-98963-6. pp.1-132.

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/rp_sustainable_europe_30-01_en_web.pdf

Letöltés: 2022.09.15.

Eurostat: *E commerce statistics for individuals* - https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=E_commerce_statistics_for_individuals#E-shopping_from_other_EU_countries; Weboldal., Letöltés: 2020.11.23.

Eurostat: *Elderly population (65 years and over): Projections, Ageing Europe, 2022*. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/ageing/> Letöltés: 2022.07.25.

Eurostat: *Projected life expectancy by age (in completed years), sex and type of projection, 2021*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/proj_19nalexp/default/table?lang=en, Letöltés: 2022.07.25.

Eurostat: *Projected old-age dependency ratio, 2021*

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00200/default/table?lang=en>, Letöltés: 2022.07.25.

Eurostat: *Sustainable development in the European Union*. Publication Office of the European Union. 2022 Edition. ISBN 978-92-76-46573-7 pdf. pp. 1-380.

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/14665254/KS-09-22-019-EN-N.pdf/2edccd6a-c90d-e2ed-ccda-7e3419c7c271?t=1654253664613> Letöltés: 2022.08.16.

Európai Parlament1: *Ismertetők az Európai Unióról: A fogyasztóvédelmi politika: alapelvek és eszközök*. Weboldal. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/46/a-fogyasztovedelmi-politika-alapelvek-es-eszkozok>; Letöltés: 2022.07.21.

Európai Parlament2: *Ismertetők az Európai Unióról – Christina Ratcliff / Barbara Martinello / Vasileios Litos: A fogyasztóvédelmi politika: alapelvek és eszközök, 2022.*, Weboldal.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/46/a-fogyasztovedelmi-politika-alapelvek-es-eszkozok>; Letöltés: 2022.07.29.

Európai Parlament3: Ismertető az Európai Unióról – Christina Ratcliff / Barbara Martinello / Vasileios Litos: *Fogyasztóvédelmi intézkedések*, 2022. Weboldal.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/47/fogyasztovedelmi-intezkedesek>;

Letöltés: 2022.07.29.

Egyensúly szó jelentése. Értelmező szótár. Weboldal. <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Egyens%C3%BAly> Letöltés: 2022.07.20.

Ernst F. Schumacher: *A kicsi szép*. Tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról. Kiadó: Katalizátor, Budapest, 2014. Második magyar nyelvű kiadás. Ford. Perczel István. ISBN 978 963 88599 9 0. pp. 1-303.

<https://terebess.hu/keletkultinfo/kicsi.pdf> Letöltés: 2022.06.18.

Fazekas Judit: *Fogyasztóvédelmi jog*. Kiadó: Complex Kiadó. Budapest. 2007. ISBN 978 963 224 923 0. pp. 1-285. <https://www.antikvarium.hu/konyv/dr-fazekas-judit-fogyasztovedelmi-jog-755437-0> Letöltés: 2021.09.12.

Ferenc pápa: *Laudato Si' kezdetű enciklikája közös otthonunk gondozásáról. Pápai megnyilatkozások*. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék könyvkiadója. Budapest, 2015. ISBN 978 963 277 562 3. pp. 1-164.

https://regi.katolikus.hu/konyvtar/ferenc_papa_laudato_si_enciklika.pdf Letöltés: 2021.07.27.

Fleischer Tamás: *A fenntarthatóság fogalmáról*. 1. fejezet. pp. 1-19.

http://real.mtak.hu/18404/1/fleischer_1-a-fenntarthatosag-fogalmarol_nke-2014.pdf Letöltés: 2022.07.11.

Folke, T., Gjorgjiovska, J., Paul, A., Jakob, L., & Ruggeri, K.: Asset: A new measure of economic and financial literacy. *European Journal of Psychological Assessment*, 37(1), 2021., pp. 65-80., <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000575>, Letöltés: 2022.10.30.

Fogyasztóvédelmi Egyesületek Országos Szövetsége (FEOSZ). A fogyasztóvédelmi intézményrendszer rövid bemutatása, Weboldal. 2021.01.17.

<https://feosz.hu/hirek/2021/01/17/a-fogyasztovedelmi-intezmenyrendszer-rovid-bemutataa/>,

Letöltés: 2022.08.10.

Fogyasztóvédelmi Fórum (FVF). *A fogyasztóvédelem története*. Weboldal. <https://www.fvf.hu/tortenet>, Letöltés: 2022.07.23.

Földes-Antal (szerk.): Igazságosság, demokrácia, fenntarthatóság. Társadalomelméleti esszék. Politikatörténeti intézet. Budapest, 2022. Napvilág Kiadó. In. Pogátsa Zoltán: *A kapitalizmus lehetséges alternatívái*. pp. 117- 140. ISBN 978 963 338 112 0. pp. 1-312.

Gazdasági egyensúly és egyensúlytalanság. *A piacgazdaság alapfogalmai*. Weboldal. <https://www.scribd.com/document/488984317/1-4-Gazdasagi-egyensuly-es-egyensulytalansag> Letöltés: 2021.12.22.

Gaál Zoltán-Szabó Lajos-Kovács Zoltán: Nemzetközi vállalati stratégiák és a nemzeti-vállalati kultúrák összefüggései, *Vezetéstudomány*. Folyóirat. XXXVI. évf., 2005. 6. szám, ISBN: 978-615-00-58. pp. 2-14.

http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4437/1/VT_2005n7_8p2.pdf Letöltés: 2021.07.03.

Gál Róbert Iván: *Az önkéntes nyugdíjpénztárak*; 2006, elektronikus verzió, Eredetileg megjelent: in: Társadalmi riport 1998, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, pp. 318–339. <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/00312.pdf>, Letöltés: 2022.10.13.

Geert Hofstede és Gert Jan Hofstede: *Kultúrák és szervezetek Az elme szoftvere*, VHE Kiadó, Pécs, 2008. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/736/612> Letöltés: 2021.07.23.

Géring Zsuzsanna: A vállalati társadalmi felelősségvállalás kritikai megközelítései. *Replika Társadalomtudományi folyóirat*. 2018. évi 1-2. (106-107) szám. ISSN 0865-8188. pp. 57-76. http://real.mtak.hu/91150/1/replika_106-107-04_gering.pdf Letöltés: 2021.03.27.

Gruen R, Elliott J, Nolan M, Lawton P, Parkhill A, McLaren C stb. *Fenntarthatóság tudomány: integrált megközelítés az egészségügyi programtervezéshez*. Gerely. 2008;372(9649): <https://implementationscience.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13012-017-0637-1/tables/1> Letöltés: 2022.08.31.

Groupama: *Fogyasztóvédelmi politikánk és irányelvek*. Weboldal, 2021.12.08., https://www.groupama.hu/hu/Fogyasztovedelem/fogyasztovedelmi_politikank_es_iranyelvek.html, Letöltés: 2022.01.23.

Győri Zsuzsanna: *CSR-on innen és túl*. Corvinus Egyetem. Budapest. 2010. PhD értekezés. pp.1-214. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/552/1/gyori_zsuzsanna.pdf Letöltés: 2022.07.29.

Gyulai Iván: *A fenntartható fejlődés*. Tananyag döntéshozók számára. I. rész. Magyar Természetvédők Szövetsége. Föld Barátai Magyarország. Nemzeti fejlesztési Ügynökség. Budapest, 2011. Új Széchenyi Terv. pp. 1-20.

https://mtvsz.hu/dynamic/fenntart/ff_afenntarthatofejlodes.pdf Letöltés: 2022.07.19.

Hajdú Gábor: A kvantitatív és kvalitatív társadalomtudományi kutatás módszerei – dióhéjban. *Kúria. Forum Sententiarium Curiae. III. évfolyam 2. szám.* pp. 1-5.

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/fsc_tanulmany/2018_2_szam_hajdu.pdf Letöltés: 2022.08.03.

Hajnal Zsolt: *A fogyasztói szerződések joga az Európai Unió jogában: közös alapok*. Debreceni Jogi Műhely, 2014. évi (XI. évfolyam) 1–2. szám (2014. június 30.) - C-541/99. sz. ügy (Cape Snc v. Idealservice Srl.); C-542/99. sz. ügy (Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl.), Hajnal: i.m.(2010) p. 45.

Hajnal Zsolt: *A fogyasztóvédelem alanya: a fogyasztó*. pp.1-388. in: Szikora Veronika (szerk.): *Magyar fogyasztóvédelmi magánjog-Európai kitekintéssel*, Debrecen. 2010. Fogyasztóvédők Magyarországi Egyesülete. Weboldal. pp. 43-44.

<https://docplayer.hu/46451586-Szikora-veronika-szerk-magyar-fogyasztovedelmi-maganjog-europai-kitekintessel.html>; Letöltés: 2022.08.26.

Hajnal Zsolt: *A fogyasztói jogok egységes európai szabályozásának lehetséges irányai* Doktori (PhD) értekezés, Debrecen, 2013,

http://jog.unideb.hu/documents/doktori_nyilvanosvita/hajnalertekezes.pdf, pp. 1-252.,

Letöltés: 2022.05.27. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/60fd7509-28a0-441e-8650-83193b118676/content>

Hayden, F. G. (1988). „*Values, Beliefs, and Attitudes in a Sociotechnical Setting*”. Economics Department Faculty Publications. 9. <http://digitalcommons.unl.edu/econfacpub/9> Letöltés: 2021.03.27.

Havasi Éva: Az indikátorok, indikátorrendszerek jellemzői és statisztikai követelményei. Tanulmány. *Statisztikai szemle*. 85. évfolyam 8 szám. Budapest, 2007. ISSN 0039-0690. pp. 678-689. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2007/2007_08/2007_08_677.pdf Letöltés: 2022.09.18.

Hegedűs, M. (2020): Oktatási módszertanok átalakulóban. *Számvitel adó könyvvizsgálat: szakma* 62:6 Budapest. 2020. pp. 39-41. ISSN-1419-6956.

Hofstede, G. (1980): *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills-London.

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/017084068300400409> Letöltés: 2021.09.07.

Hornyacsek Júlia: *A tudományos kutatás elmélete és módszertana*. NKE. Budapest, 2014. ISBN 978-615-5491-36-8. pp. 1-256.

<https://tudasportal.uni.nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/100364/506.pdf?sequence=1> Letöltés: 2022.07.21.

Horváthné Kökény A., Széles Zs. (2014): Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? *Pénzügyi szemle/public finance quarterly* Folyóirat. 59:4 ISSN 2064-8278. online.pp. 457-475. https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/horvath-szeles-2014-4pdf_20170820130952_41.pdf, Letöltés: 2021.12.17.

Huff Endre Béla: Etikai kontroll az államháztartás és a közpénzügyek tervezésében, vitelében, ellenőrzésében. Szakmai kitekintő. *Pénzügyi Szemle*. ISSN 2064-8278 on-line. Folyóirat. Kiadó: Nemzeti Könyvkiadó. Budapest, 2011. ISSN 2064-8278 (online) pp. 382-387.

https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/kolozsi-huff-konyv-382-387pdf_20170831161638_98.pdf, Letöltés: 2022.03.05.

Husz I., Szántó Z.: Mi a pénzügyi kultúra? In: Czákó Ágnes, Husz Ildikó, Szántó Zoltán (eds.) *Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában. Gazdaságpszichológiai műhelytanulmányok*, szerk. Budapesti Corvinus Egyetem Innovációs Központ Nonprofit Kft., Folyóirat. Budapest, 2011., pp. 7-12.

Igazné Prónai Borbála: *A kötelező társadalombiztosítás kialakulása, fejlődése Magyarországon*. Doktori (Ph.D) értekezés 2006., Budapest, pp. 1-273.,

<https://mek.oszk.hu/08200/08281/08281.pdf>, Letöltés: 2022.05.16.

Igazságügyi Minisztérium1. *Fogyasztóvédelmi Portál*. Hova fordulhatok?,

https://fogyasztovedelem.kormany.hu/#/hova_fordulhatok, Letöltés: 2022.09.20.

Igazságügyi Minisztérium2. *Fogyasztóvédelmi Portál*. Hova fordulhatok vásárlóként panaszommal?https://fogyasztovedelem.kormany.hu/#/hova_fordulhatok_vasarlokent_panasz_ommal, Letöltés: 2022.09.20.

Igazságügyi Minisztérium³. *Fogyasztóvédelmi Portál*, Fogyasztóvédelmi hatóság, 2022 – https://fogyasztovedelem.kormany.hu/#/fogyasztovedelmi_hatosag, Letöltés: 2022.09.06.

Jacsó Judit: A pénzmosás compliance hazai és európai dimenzióban a társadalmi innováció tükrében. Miskolc 2019. In. *Miskolci Jogi Szemle* Folyóirat. 14. évfolyam, 2. különszám 1. kötet. pp. 394-412.

https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6568/38_jacsojudit_t%C3%B6rdelt.pdf Letöltés: 2022.08.25.

Jalsovsky: *Fenntarthatóság a pénzügyi szabályozásban is*. Weboldal. [Fenntarthatóság a pénzügyi szabályozásban is :: Jalsovsky Ügyvédi Iroda](#) Letöltés: 2021.03.16.

Jakab Éva V.ö.: *Stipulationes aediliciae* (A kellékhibákért való helytállás kialakulása és szabályai a római jogban) *Acta Juridica et Politica*. Tomus XLIV. Fasciculus 7., Szeged, 2003. és Fazekas Judit: *A fogyasztóvédelmi jog fejlődése. A civilisztika fejlődéstörténete*. „Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért”. Miskolc, 2003., 11. p.

Jason Hickel: *A kevesebb, több*. London: Penguin Random House, 2021. Weboldal. <https://www.jasonhickel.org/less-is-more> Letöltés: 2022.10.26.

Jean-Paul Jacqué: *The Principle of Institutional Balance*. *Common Market Law Review*. In. Kluwer Law International. Printed in the Netherlands. 41. 2004. pp. 383-391. <http://ieie.itam.mx/docs06/Montse%20Pi/jacqu.pdf> Letöltés: 2022.09.12.

Joe Weisenthal - Tracy Alloway: *Nouriel Roubini Foresees an ‘Ugly’ Mix of the 1970s and the Global Financial Crisis*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-20/nouriel-roubini-foresees-an-ugly-mix-of-the-1970s-and-the-global-financial-crisis?srnd=oddlots&leadSource=uverify%20wall> Letöltés: 2022.10.21.

Johnson, E.; Sherraden, M. S. (2007): *From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth*. *The Journal of Sociology and Social Welfare*, Vol. 34, No. 3, pp. 119–145.

Kandrás Csaba: *Kihívásokkal teli 2022, stabil pénztári szektor*, Pénztár konferencia 2022, MNB Előadás prezentációja 2022.09.26.; https://www.penztar-szovetseg.hu/wp-content/uploads/2022/10/26_2_Kandracs_Csaba_MNB.pdf, Letöltés: 2022.10.20.

Karsai Krisztina: *A büntetőjogi fogyasztóvédelem egyes általános kérdéseiről*. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/7-8. (63. évf.), ISSN 0021 7166. pp. 333-334.

Karcagi-Kovács Andrea: *Mivel mérjük a fenntarthatóságot? Az indikátorkészletek helyzetértékelése az EU tagállamok nemzeti fenntartható fejlődési stratégiáiban*. Debrecen, 2011. Doktori (PhD) értekezés. pp. 1-224.

<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/369efaad-952a-4f8a-9d1c-2f3e64d3efb9/content> Letöltés: 2022.09.15.

Kis-Orloczki Mónika-Karajz Sándor: A fenntartható fejlődés és a társadalmi innováció kvantitatív összefüggései. *Multidiszciplináris tudományok*. Folyóirat. 11. kötet (2021. 2.sz. Kiadó: Miskolci Egyetem. ISSN on-line. 2786-1465. pp. 313-321. <https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/multi/article/view/759/497> Letöltés: 2022.08.04.

Kocziszky György szerk.: *Etikus közgazdaságtan*. Kiadó: Magyar Nemzeti Bank. Budapest. 2019. ISBN 978-615-5318-22-1. pp. 1-370. <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/mnb-szakkonyvsorozat/etikus-kozgazdasagtan> Letöltés: 2022.10.17.

Kocziszky György-Kardkovács Kolos: *A compliance szerepe a közösségi értékek védelmében*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2020. ISBN 978 963-454-597-2. pp. 1-264.

<https://mersz.hu/kocziszky-kardkovacs-a-compliance-szerepe-a-kozossegi-ertekek-es-erdekek-vedelmeben/> Letöltés: 2022.09.30.

Kormányhivatalok. *Fogyasztóvédelmi Felügyelőség*. Weboldal.

<https://www.kormanyhivatal.hu/hu/szakigazgatasi-szervek/fogyasztovedelmi-felugyeloseg>,
Letöltés: 2022.06.21.

Kovács Levente-Pásztor Szabolcs: A pénzügyi kultúra az európai oktatásban. *Gazdaság és Pénzügy*, 9. évf. 1. sz., 2022. márc., DOI: 10.33926/GP.2022.1.3. pp. 50-67. <http://real.mtak.hu/138025/1/050-067KovacsPasztor.pdf>, Letöltés: 2022.09.07.

Kovács, L., Terták, E. (2019): *Financial Literacy: Theory and Evidence*. Bratislava, Szlovákia: *Verlag Dashöfer*, 150 p. ISBN: 9788081781209.

<https://www.bankszovetseg.hu/Public/publikacio/Financial%20literacy.pdf> Letöltés:
2022.06.21.

Kovács, T.; Szóka, K. (2020): *A pénzügyi kultúra és pénzügyi tudatosság helyzete*. In: Kovács, Tamás; Szóka, Károly (szerk.) XIV. Soproni Pénzügyi Napok: „Gazdaságvédelem és pénzügyi kiutak” pénzügyi, adózási és számviteli szakmai és tudományos konferencia: Konferenciakötet. Sopron, Magyarország: A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány (2020) pp. 104-112.

KSH: *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2021*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 2022. Felelős kiadó. Dr. Vukovich Gabriella elnök. ISSN 2064-0307. pp.1-38. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/fenntartfejl/2021/fenntarthatos_fejlodes_indikatorai_2021.pdf Letöltés: 2022.09.27.

KSH 6.2.1.4.2. sz. táblázat: *A foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági szektorok szerint – TEÁOR'08 (2008–), 2021.*, https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf032.html, Letöltés: 2022.05.10.

KSH gyorstájékoztató: *Foglalkoztatottság, 2022. szeptember.* <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog2209.html>, Letöltés: 2022.11.22.

Lakatos Péter (szerk.): *Logisztika a közszolgálatban*. Studia Universitatis Communia. Kiadó: Dialóg Campus, az NKE könyvkiadója. Budapest. 2018. ISBN 978-615-5764-54-7 (nyomtatott). pp. 1-315.

Láng István: *Környezetvédelem – fenntartható fejlődés*. Mindentudás Egyeteme. pp. 147-158. <http://real-eod.mtak.hu/1027/1/09%20L%C3%A1ng%20Istv%C3%A1n.pdf> Letöltés: 2022.07.20.

Lentner Csaba: *A gazdasági válság hatása a globális, uniós és hazai szabályozási környezetre*. in: Auer Ákos – Papp Tekla (szerk.): *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2016. 45-84. https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/huszti-2016-3pdf_20161214122536_52.pdf Letöltés: 2021.12.09.

Lentner Csaba: *Bankmenedzsment*. Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 978-963-08-5591-4 pp. 1-529. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15470/bankmenedzsment.pdf;jsessionid=977B75306B7788DB99CA546479B363D7?sequence=1>; Letöltés: 2021.12.02.

Lentner Csaba: *Közpénzügyek és államháztartástan*. Közös modul. Kiadó: Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013. ISBN 978-615-5344-38-1. pp. 1-342.

Lentner Csaba: *Pénzügyi és költségvetési igazgatás*. Kiadó: NKE Nonprofit Szolgáltató Kft. Budapest, 2015. ISBN 978-615-5527-42-5. pp. 1-132. http://real.mtak.hu/36538/1/penzugyi_es_koltsegetesi_igazgatas_tananyag_2015.original_u.pdf Letöltés: 2022.08.12.

Lentner Csaba-Szigeti Cecília-Borzán Anita: *New Dimensions of Banks Social Responsibility*. in: Sente Viktória-Szendrő Katalin-Varga Ákos-Barna Róbert (szerk.) *Sustainable economics, community strategies: abstracts of the 3rd International Conference of Economic Sciences*, Kaposvár, Kaposvár University, Faculty of Economic Science, 2011, 423/b5., p. 29-48.

Lipták Katalin: A versenyképesség és a társadalmi innovációk kapcsolata. *Multidiszciplináris tudományok*. Folyóirat. 11. kötet (2021. 2.sz. Kiadó: Miskolci Egyetem. ISSN on-line. 2786-1465. pp. 235-240. <https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/multi/article/view/710/485> Letöltés: 2022.08.04.

Lusardi, A. – Michaud, P. C. – Mitchell, O. S. (2017). Optimal financial knowledge and wealth inequality. *Journal of Political Economy*, 125(2), 431–477. <https://doi.org/10.1086/690950>. Letöltés: 2021.11.05.

Magyar Bankszövetség: *A compliance (megfelelőség biztosítási) funkció működtetésének legjobb gyakorlata*. (Best Practice Kódex). Budapest. 2017. pp. 1-21. https://www.bankszovetseg.hu/Content/alapdokumentumok/6_melleklet_Compliance_Best_Practice_Kodex_HUN.pdf Letöltés: 2022.05.13.

Magyarország Kormánya: *Önálló energiaügyi minisztériumot hoz létre a kormány*, 2022. november 14., Weboldal. <https://kormany.hu/hirek/onallo-energiaugyi-miniszteriumot-hoz-letre-a-kormany>; Letöltés: 2022.11.15.

Magyar Posta: *Fenntarthatósági jelentés. „Az összetartás erejével a közösség szolgálatában”*. 2021. Felelős kiadó: Magyar Posta. Budapest. 2022. pp.1-71. https://www.posta.hu/static/internet/download/MO_POSTA_2021_fenntarthatosagi_jelentes_Press_220913.pdf Letöltés: 2022.09.12.

Matolcsy György: A gazdasági, a társadalmi, a pénzügyi és a környezeti szempontok megjelenése a Magyar Nemzeti Bank gyakorlatában. In. *Pénzügyi Szemle*. ISSN 2064-8278 on-line. 2022/3. ISSN 2064-8278 (online) pp. 319-337. https://www.penzugyiszemle.hu/upload/pdf/penzugyi_szemle_magyar/2022_3_szam/Matolcsy_2022_3.pdf Letöltés: 2022.10.17.

Matolcsy György: *Egyensúly és növekedés*. Kiadó: az MNB megbízásából a Kairosz Kiadó. Budapest, 2015. ISBN 978 963 662 734 8. pp. 1-645.

Matthew R. Osborne: *8 Basic Rights of Consumers*. Weboldal. <https://www.mrosbornelaw.com/8-basic-rights-of-consumers/>, Letöltés: 2022.08.15.

Mihálovits Zsolt–Tapaszi Attila: Zöldkötvény, a fenntartható fejlődést támogató pénzügyi instrumentum. In: *Pénzügyi Szemle*. ISSN 2064-8278. on-line. 2018/3. Budapest Köt. 63, Kiad. 3. (2018) ISSN 2064-8278 (online). pp. 312-327.

<https://www.proquest.com/openview/c192356c6e24c607852d7f183efdea59/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2046131> Letöltés: 2022.09.06.

Mihály Róbert: *Társadalmi felelősségvállalás a kis- és középvállalkozások életében*. Budapesti Gazdasági Főiskola. Budapest, 2015. Szakdolgozat. pp. 1-78.

http://dolgozattar.repositorium.uni-bge.hu/3867/1/Mih%C3%A1ly%20R%C3%B3bert_Szakdolgozat_T%C3%A1rsadalmi%20felel%C5%91ss%C3%A9gv%C3%A1llal%C3%A1s%20a%20KKV-k%20%C3%A9let%C3%A9ben.pdf Letöltés: 2021.08.16.

MNB: *A Magyar Nemzeti Bank Szervezeti és Működési Szabályzata*. 2022. október 11., pp. 1-159.

<https://www.mnb.hu/letoltes/a-magyar-nemzeti-bank-szervezeti-es-mukodesi-szabalyzata-2022-10-11.pdf>, Letöltés: 2022.10.26.

MNB: *A nyugdíjpénztári tagok díjterhelése 2002-2020*. - Az önkéntes nyugdíjpénztárak a díjterhelési mutató értékek és a pénztári TKM eredmények alapján is költséghatékony megtakarítási lehetőséget nyújtanak, pp. 1-11., <https://www.mnb.hu/letoltes/osszefoglalo-a-nyugdijpenztari-tagok-dijterhelese.pdf>, Letöltés ideje: 2022.07.27.

MNB *Biztosítási, pénztári, tőkepiaci kockázati és fogyasztóvédelmi jelentés*. <https://www.mnb.hu/letoltes/kocka-zati-jelente-s-2022-hun-0825.pdf>, 2022., pp. 1-139., Letöltés: 2022.09.05.

MNB: *Az MNB Klímaváltozással kapcsolatos pénzügyi jelentése*. Budapest, 2022. március. Felelős kiadó: Hergár Eszter. pp. 1-62. <https://www.mnb.hu/letoltes/tcfd-jelente-s-2022-hu.pdf> Letöltés: 2022.09.12.

MNB: *Éves jelentés 2007*. A Magyar Nemzeti Bank 2007. évről szóló üzleti jelentése és beszámolója, pp. 1-77.. <https://www.parlament.hu/irom39/00291/00291.pdf> Letöltés: 2020.05.10.

MNB: *Fenntartható egyensúly és felzárkózás*. Kiadó: MNB. Felelős kiadó: Hergár Eszter Budapest, 2022. pp. 1-203. [A fenntartható egyensúly és felzárkózás 144 pontja \(mnb.hu\)](#) Letöltés: 2022.07.17.

MNB: *Függetlenség és Felelősség. A Magyar Nemzeti Bank Alapokmánya*, 2014, pp. 1-87.
<https://www.mnb.hu/letoltes/a-magyar-nemzeti-bank-alapokmánya-1.pdf>,

Letöltés: 2021.12.03.

MNB: *Jegybanki társadalmi felelősségvállalási (CSR) programok 2014-ben*, 2015. július 13., pp. 1-31.

<https://www.mnb.hu/letoltes/jegybanki-tarsadalmi-felelossegvallalasi-csr-programok-2014-ben.pdf> Letöltés: 2021.09.12.

MNB: Magyar Nemzeti Bank: *A Minősített Fogyasztóbarát Termékcsalád*.
<https://www.mnb.hu/fogyasztobarat>, Letöltés: 2022.08.07.

MNB-PSZÁF *Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztés területén*, 2008, pp. 1-6., <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejlesztje.pdf>

Letöltés: 2021.12.09.

MNB: Pénztárak közzétételei:

Allianz Hungária Önkéntes Nyugdíjpénztár 2021. évi kiegészítő melléklete

<https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetel?id=690591&did=K184653/2022>

Letöltés: 2022.06.04;

Aranykor Országos Önkéntes Nyugdíjpénztár 2021. évi kiegészítő melléklete

<https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetel?id=696655&did=K230839/2022>

Letöltés: 2022.06.04;

Budapest Országos Önkéntes Kölcsönös Nyugdíjpénztár 2021. évi kiegészítő melléklete

<https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetel?id=696607&did=K230610/2022>

Letöltés: 2022.06.04.;

Erste Önkéntes Nyugdíjpénztár 2021. évi kiegészítő melléklete

<https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetel?id=696902&did=K232356/2022>

Letöltés: 2022.06.04;

Életút Nyugdíjpénztár 2021. évi kiegészítő melléklete

<https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetel?id=696611&did=K230609/2022>

Letöltés: 2022.06.04;

MKB Nyugdíjpénztár önkéntes pénztári ágazat 2021. évi kiegészítő melléklete

<https://kozzetetelek.mnb.hu/downloadkozzetel?id=696382&did=K229898/2022>

Letöltés: 2022.06.04;

OTP Önkéntes Kiegészítő Nyugdíjpénztár 2021. évi kiegészítő melléklete

<https://kozvetetelek.mnb.hu/downloadkozvetetel?id=695788&did=K226338/2022>

Letöltés: 2022.06.04.

MNB: *Tudás és Érték – A Magyar Nemzeti Bank Társadalmi felelősségvállalási stratégiája*, 2014., pp. 1-85. <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tarsadalmispread-low-1.pdf>, Letöltés: 2019.08.25.

MNB: *Monetáris politika a fenntarthatóság jegyében*. Az MNB tanulmánykötete a zöld monetáris politikai eszköztár első évéről. Kiadó: MNB. Budapest, 2022. pp. 1-171. <https://www.mnb.hu/letoltes/monetaris-politika-a-fenntarthatosag-jegyeben-a-magyar-nemzeti-bank-tanulmanykotete-a-zold-monetaris-politikai-eszkozta-erso-everol.pdf> Letöltés: 2022.10.12.

MNB: *az MNB Zöld Programja*. Budapest 2019. Weboldal. [GreenFinance \(mnb.hu\)](https://www.mnb.hu/green-finance) Letöltés: 2022.11.27.

Munkaerőpiaci tükör 2018., 6.4. ábra: *Életkor-kereseti profilok iskolai végzettség szerint 1998-ban, 2016-ban, nők, férfiak háttéradatai*, http://www.bp.data.eu/mpt/2018hu06_04 Letöltés: 2021.09.06.

Muraközy László: *Államok kora. Az európai modell*. Debrecen. 2012. február. Akadémiai doktori értekezés tézisei. pp. 1-29. http://real-d.mtak.hu/554/1/Murak%C5%91zy_dc_332_11_tezisek.pdf Letöltés: 2022.09.27.

Nagy Zoltán–Csák Csilla: *A pénzügyi fogyasztóvédelmi jog, különös tekintettel a közpénzügyi szabályozásra*. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/16218/28_nagycs%C3%A1k_t%C3%B6rdelt.pdf, Letöltés: 2022.08.26.

Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság alapító okirata, módosításokkal egységes szerkezetben, 2010. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A10K9110.MKA&targetdate=&printTitle=Nemzeti+Fogyaszt%C3%B3v%C3%A9delmi+Hat%C3%B3s%C3%A1g&getdoc=1>, Letöltés: 2019.09.30.

Nemzetközi gazdaság szakkönyvtár. (szerk. Blahó András). Akadémiai kiadó. Budapest 2012. Első magyar nyelvű kiadás. In. Muraközy László: *Államok kora. Az európai modell*. ISBN 978-963 05 9165 2. pp. 1-368. http://real-d.mtak.hu/554/4/dc_332_11_doktori_mu.pdf Letöltés: 2022.08.16.

Németh-Lékó Adrienn: Pénzügyi tudatosság fejlesztése az öngondoskodási szemlélet erősítéséért, in: *Biztosítás és kockázat*, A biztosítási szakma tudományos folyóirata, 2020. november, VII. évfolyam 3-4. szám, pp. 90-101., pp. 1-149., <http://real-j.mtak.hu/14598/7/biztositas-es-kockazat-7-evf-3-4-szam.pdf>, Letöltés: 2022.02.01.

Németh Erzsébet-Vargha Bálint Tamás – Domokos Kinga: Pénzügyi kultúra. Kik, kiket és mire képeznek? Összehasonlító elemzés 2016–2020, *Pénzügyi Szemle* ISSN 2064-8278. 2020/4, https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_4_7, pp. 554-582. http://real.mtak.hu/118770/1/nemeth-vargha-domokos-20-4-mpdf_20201221175111_64.pdf Letöltés: 2022.02.10.

Németh E. (2017). Pénzügyikultúra-képzések: felmérés és diagnózis. *Új Pedagógiai Szemle*, 2017/7–8., ISSN 1788-2400 Online. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/ujpedagogiai-szemle/penzugyi-kultur-at-fejlesztokepzesek-felmeres-es-diagnozis#main-content>, Letöltés: 2020.01.06.

Németh E. (2017). Pénzügyi kultúra-képzések: felmérés és diagnózis. *Új Pedagógiai Szemle*, 2017/7–8., pp. 46-69. ISSN 1788-2400. http://www.epa.hu/00000/00035/00182/pdf/EPA00035_upsz_2017_07-08_046-069.pdf, Letöltés: 2022.01.06.

Németh, E., Jakovác, K., Mészáros, A., Kollár, P., Várpalotai, V.: Insight and Blight – Initiatives on Enhancing Financial Literacy in Hungary = Körkép és körkép a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó képzésekről, *Pénzügyi Szemle* 61: 3, 2016. Folyóirat. ISSN 0031-496X Online. pp. 407-428. <http://real.mtak.hu/41842/> Letöltés. 2020.12.03.

Nils Herger, Roland Hodler, and Michael Lobsiger: What Determines Financial Development? Culture, Institutions or Trade. *Review of World Economics* 144 (3) Folyóirat., 2008., pp. 558–584, <https://doi.org/10.1007/s10290-008-0160-1>, Letöltés: 2022.06.30.

Nobel Peace Prize for Sustainable Development. Herman Daly. United Planet Faith&Science Initiative. 2018. Weboldal. <https://np4sd.org/about/herman-daly/> Letöltés: 2022.11.04.

Novoszáth Péter: A társadalombiztosítás pénzügyeivel kapcsolatos rendszerek átalakítása Magyarországon; *Új magyar közigazgatás*. 2017: 11 pp. 8-18., 11 p. (2017). https://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2017/kulonszam/02_TB_penzugyek.pdf, Letöltés: 2022.07.26.

Nyikos Györgyi: *Fenntartható finanszírozás és fejlesztés. Stratégia és szabályozás: átállás a fenntartható finanszírozási modellekre*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2022. ISBN 978-963-454-785-3. pp. 1-316. <https://mersz.hu/kiadvany/949/info/> Letöltés: 2022.10.12.

OECD/INFE (2020): *International Survey of Adult Financial Literacy*.
www.oecd.org/financial/education/launchoftheoecdinfeglobalfinancialliteracysurveyreport.htm Letöltés: 2021.12.03.

OECD (2020), OECD/INFE 2020 *International Survey of Adult Financial Literacy*, pp. 1-75.
<https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf>, Letöltés: 2020.11.21.

OECD (2005). *Improving Financial Literacy – Analysis of Issues and Policies*; OECD Publishing, Paris
<https://www.oecd.org/finance/financial-education/improvingfinancialliteracyanalysisofissuesandpolicies.htm> Letöltés: 2020.11.07.

OECD (2014). *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century* (Volume VI), PISA, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en> Letöltés: 2020.11.07.

OECD (2016). *The Survey of Adult Skills: Reader's Companion*, Second Edition, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264258075-en> Letöltés: 2020.11.07.

OECD (2016): OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy *Competencies*
<http://www.oecd.org/finance/oecd-financial-literacy-study-finds-many-adults-struggle-with-money-matters.htm>, <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>, pp. 1-95., Letöltés: 2020.11.14.

OECD (2018). *OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*, OECD Publishing, Paris www.oecd.org/.../financial.../2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf Letöltés: 2020.11.07.

OECD-INFE (2011): *Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy*, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf>, pp. 1-31., Letöltés: 2020.08.25.

OTP Bank: *Fenntarthatósági jelentés 2021*. Felelős kiadó: OTP Bank Nyrt. Budapest. 2022. május pp. 1-118.

https://www.otpbank.hu/static/portal/sw/file/OTP_Csoport_Fenntarthatosagi_jelentes_2021.pdf Letöltés: 2022.09.06.

OTP Bank: *Bemutatta az OTP Bank az idei Öngondoskodási Index eredményeit*, 2022. november 11., Weboldal. <https://www.otpbank.hu/portal/hu/Hirek/Ongondoskodasi-Index-2022>, Letöltés: 2022.11.12.

OTP Bank – *Pénzügyi kultúra* Weboldal.

<https://www.otpbank.hu/portal/hu/Fenntarthatosag/Penzugyi-kultura>, Letöltés: 2022.05.02.

OTP-Fáy András Alapítvány *Magunkról Képzési formák*,

<https://www.otpfalalapitvany.hu/web/aloldal/rolunk>,

illetve https://www.otpfalalapitvany.hu/web/aloldal/kepzesi_formak, Weboldal Letöltés: 2022.04.21.

Otthon a pénzügyekben: *Minősített Fogyasztóbarát Pénzügyi Termékek*, Weboldal.

<https://otthonapenzugyekben.hu/penzugyi-navigato-tanacsado-irodahalozat/minositett-fogyasztobarat-penzugyi-termekek/>, Letöltés: 2022.10.07.

Országgyűlés Hivatala: *A pénzügyi rendszer fenntarthatósága*. Budapest. 2020. október 2. Infojegyzet. 2020/63. szám. pp. 1-4.

https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_63_penz%C3%BCgyi_rendszer_fenntarthatosaga.pdf/2ccd5b00-2c4a-cfd5-cd5c-e8bbc3710e8f?t=1601625031416 Letöltés: 2022.09.21.

Our Common Future. Report on the World Commission on Environment and Development. 2008. Transmitted to the General Assembly as an Annex to document A/42/427 - Development and International Co-operation: Environment. pp. 1-223.

<http://www.ask-force.org/web/Sustainability/Brundtland-Our-Common-Future-1987-2008.pdf>

Letöltés: 2022.09.18.

Pallas 70 Tudásháló: *Hatvan éve jelent meg az első egységes magyarországi nyugdíjtörvény*, 2011.

<https://pallas70.hu/tudashalo/hirek/hatvan-eve-jelent-meg-az-első-egyseges-magyarorszag-nyugdijtorveny>, Letöltés: 2022.02.13.

Palotai Dániel-Virág Barnabás: *Versenyképesség és növekedés*. Kiadó: MNB Budapest, 2016. ISBN 978 615 5318 04 07. pp. 1-831.

Pásztor Szabolcs: *Az állami szerepvállalás monográfiája.* pp.134-138.
<https://ojs.lib.unideb.hu/competitio/article/view/6445/6043> Letöltés: 2022.09.18.

Pénz7. *Pénzügyi és vállalkozói témahét.* Budapest, 2023. március. Weboldal. [PÉNZ7 - Pénzügyi és Vállalkozói Témahét \(penz7.hu\)](https://penz7.hu) Letöltés: 2022.03.01.

Pénzügyi Békéltető Testület. *Ki a fogyasztó?* 2022. Weboldal.
<https://www.mnb.hu/bekeltetes/fogyasztoi-jogvita-nem-elszamolasi-ugyekben/penzugyi-fogyasztoi-jogvitam-van-kerelmet-szeretnek-benyujtani/ki-a-fogyaszto>; Letöltés: 2022.07.21.

Pénzügyi Békéltető Testület: Per nélküli megoldás a pénzügyi fogyasztói jogvitákban
<https://www.mnb.hu/letoltes/pbt-bemutakozo.pdf>, Letöltés: 2022.06.30.

Pénzügyi Békéltető Testület: *A Testület története.*
<https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutakozas/a-pbt-tortenete>, Letöltés: 2022.06.01.

Pénziránytű1: *3. Az állami szerepvállalás területei.* Weboldal.
<https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iii-akik-gazdalkodnak-%E2%80%93-szereplok-gazdasagban/az-allam/13-az-allam-mint-gazdasagi-szere/3-az-allami-szerepval> Letöltés: 2022.09.21.

Pénziránytű2, 2022: *A fogyasztóvédelem fogalma és feladatai.*
<https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iii-akik-gazdalkodnak-szereplok-gazdasagban/az-allam/16-fogyaszto-es-versenyvedelem-mo/1-fogyasztovedelem-fog>, Letöltés: 2022.06.05.

Pénzügyi Navigátor Tanácsadó Irodahálózat. *Ingyenes pénzügyi tanácsadás országszerte.* Weboldal. <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/tanacsado-irodak>, Letöltés: 2022.02.20.

Pénzügyi tudatosság stratégia – *Okosan a pénzzel! Vezetői összefoglaló*, 2017., pp. 1-48.,
<https://2015-2019.kormany.hu/download/c/85/51000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20strat%C3%A9gia.pdf>, Letöltés: 2022.05.07.

Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája – *Okosan a pénzzel! (cselekvési terv)*, 2020. pp. 1-63.,
<https://2015-2019.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>,
Letöltés: 2022.05.07.

Phelps, E. S. (2017): *La prospérité de masse* (OJ.ECONOMIE). Paris: Odile Jacob

Potóczyki, J. (2017): *A magyar lakosság pénzügyi kultúrájának szintje az OECD felmérései alapján*; Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület (PEME XIV. PhD – Konferencia) elektronikus könyv, szerk.: Dr. Koncz István – Szova Ilona; Budapest, 2017.; <https://peme.hu/wp-content/uploads/2021/03/14-PEME-XIV.-Konferencia-ko%CC%88tet.pdf>, pp. 102-109., Letöltés: 2020.12.03.

Potóczyki J. Judit Potóczyki: The development of the level of financial literacy in Hungary based on OECD surveys of the past decade, *Dunakavics*. A Dunaújvárosi Egyetem online folyóirata 2021. IX. évfolyam VI. szám, http://dunakavics.uniduna.hu/Online_20216%202.pdf, Letöltés: 2022.03.06.

Potóczyki György: *A postai szolgáltatások biztonsága és a kritikus infrastruktúra védelem korszerű követelményei a postai liberalizáció tükrében*. NKE Doktori értekezés. Budapest, 2015. pp. 1-288. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/14210/potoczki_gyorgy_doktori_ertekezes.pdf?sequence=8&isAllowed=y Letöltés: 2022.06.21.

Porter, M. E. (2000). *Attitudes, Values, Beliefs, and the Microeconomics of Prosperity*. in: Harrison, L. E. Hintington, S. P. (eds.) *Culture Matters – How values shape human progress*, Basic Books, New York, pp. 14–28. <https://www.zotero.org/ahedgepe/items/PWHJ79RN> Letöltés: 2019.09.12.

Póta Cs., P., Veres, M., Dávidházy G., Á., Becsky-Nagy P. (2021): Kényszeradta lehetőség a pénzügyi digitalizációban. *Controller Info* IX. Évf. 2021. különszám 2-7 DOI: 10.24387/CI.2021. különszám.1, 2021. Folyóirat. ISBN 978-615-5851-01- <https://controllerinfo.hu/kenyszeradta-lehetoseg-a-penzugyidigitalizacioban/> Letöltés: 2022.04.05.

Rab Árpád: Társadalmi jövőképeség - Egy új tudományterület bemutatkozása. *Magyar Tudomány* Folyóirat. 2019. DOI: 10.1556/2065.180.2019.11.15. Akadémiai kiadó. ISSN 1588-1245 Online. pp. 1741-1744. https://mersz.hu/mod/object.php?objazonosito=matud_f31247_i1 Letöltés: 2021.12.03.

Reuter, C. H. J. (2011). A Survey of Culture and Finance. *Finance: Revue de L'association Française de Finance*, 32(1), pp. 76–152, <https://ssrn.com/abstract=1317324>, Letöltés: 2022.06.23.

Régiók Európai Bizottsága – A regionális és helyi képviselők európai uniós közgyűlése: Az ENSZ 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlődési céljainak kell vezérelniük az európai helyreállítást, 2021.07.01., <https://cor.europa.eu/hu/news/Pages/UN-sustainable-development-goals-should-guide-the-European-Recovery.aspx>, Letöltés: 2022.10.02.

Science World. Balance Rules. Today with Science World. Webpage.
<https://www.scienceworld.ca/resource/balance-rules/> Letöltés: 2022.10.08.

Sikos T. Tamás (szerk.): *Társadalmi innováció-társadalmi jólét.* Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest, 2021. ISBN 978 963 531- 41 71. pp. 1-312.
<https://webshop.ludovika.hu/termek/konyvek/tarsadalomtudomany/tarsadalmi-innovacio-tarsadalmi-jolet/> Letöltés: 2022.07.23.

Stolper, O. A., Walter, A. (2017): *Financial literacy, financial advice, and financial behavior.* *J Bus Econ* 87, pp. 581–643., <https://doi.org/10.1007/s11573-017-0853-9>, Letöltés: 2021.12.08.

Sustainable Development Solutions Network and Institute European Environmental Policy: *Europe Sustainable Development Report 2021.* December 2021. Pica Publishing Ltd. pp.1-180.
<https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/Europe+Sustainable+Development+Report+2021.pdf> Letöltés: 2022.10.26.

Szakmai beszámoló a fenntartható fejlődés általános jogi szabályozását megalapozó kutatásról. NKE, Budapest, 2020. (NFPF/923-4/2018-ITM_SZERZ) pp. 1-27.
<https://vtk.uni-nke.hu/document/vtk-uni-nke-hu/Szakmai%20besz%C3%A1mol%C3%B3%20a%20fenntarthat%C3%B3%20fejl%C5%91d%C3%A9s%20%C3%A1ltal%C3%A1nos%20jogi%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1s%C3%A1t%20megalapoz%C3%B3%20kutat%C3%A1sr%C3%B3l.pdf> Letöltés: 2022.10.02.

Szikra Dorottya: *A magyar nyugdíjrendszer a rendszerváltás óta.* In: Ferge Zsuzsa (szerk.) *Társadalom - és szociálpolitika Magyarország, 1990-2015.* Osiris, Budapest, 2017., http://real.mtak.hu/84683/1/TB_25_Szikra.pdf, Letöltés: 2022.02.15.

Szlávik János: *Fenntartható gazdálkodás.* Kiadó: Wolters Kluwer Kft. Budapest, nyomtatott: 2019. on-line: 2019. ISBN: 978 963 295 820 0. pp. 1-273.

https://mersz.hu/dokumentum/YOV1449_1 Letöltés: 2022.08.10.

Szlávik János: *Fenntartható gazdálkodás*. Complex Kiadó Budapest, 2013. *Közgazdasági szemle*, LXI. évf. 2014. december. pp. 1-5.

http://real.mtak.hu/18821/1/07_Sebestyenne_Szep_Tekla_u_160526.997205.pdf

Letöltés: 2022.05.13.

Szóka Károly: A pénzügyi kultúra és tudatosság meghatározása és magyarországi helyzete (Definition and status of financial literacy and awareness in Hungary), *Economica* XII. évf., 3-4. sz. Folyóirat. (2021), ISSN 2560-2322,

<https://ojs.lib.unideb.hu/economica/issue/view/725>, Letöltés: 2022.03.05.

Süge, Cs.: A pénzügyi kultúra mérhetősége. In: Tompáné Dr. Daubner Katalin & Dr. Miklós György (szerk.) Tudomány napi előadás. *Tudományos mozaik 7. Második kötet*. Folyóirat. Kalocsa, Tomori Pál Főiskola, 2010., pp. 1–11.

Szűcs Boglárka - Pónusz Mónika: A fenntarthatóság fogalmának története, különös tekintettel a környezeti nevelésre és az innovációra. *Polgári Szemle*, 16. évf. 4-6. szám, 2020, ISSN 1786-6553. pp. 393-403. <https://polgariszemle.hu/archivum/186-2020-oktober-16-evfolyam-4-6-szam/fiatal-kutatok-es-phd-hallgatok-irasai/1132-a-fenntarthatosag-fogalmanak-tortenete-kulonos-tekintettel-a-kornyezeti-nevelesre-es-az-innovaciora> Letöltés: 2022.08.13.

Szűcs Róbert Sándor: Jótállás a fogyasztók fejében Warranty in the mind of consumers *Economica* Vol 9, No 2 (2018) 39-48., ISSN 2560-2322.

http://real.mtak.hu/79605/1/05_Szucs_Robert_Sandor_jotallas_a_fogyasztok_v3_fejeben_u.pdf, pp. 39-48. Letöltés: 2021.11.26.

Tárczy Edit Zsuzsanna: *A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok magyar szabályozása – kritikai megjegyzések - Tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok – Fttv. – UCP irányelv – fogyasztóvédelem – maximum harmonizáció*, *Pro Futuro* 2012/1, pp. 54-67.

The Shanghai Cooperation Organization and BRICS: The Roles of China, Russia (and India). City of Rio de Janeiro. 2014. October. Policy Brief – Vol. 4 N#11. ISSN: 2318-1818. pp.1-12. <https://bricspolicycenter.org/wp-content/uploads/2018/09/The-Shanghai-Cooperation-Organization-and-BRICS-The-Roles-of-China-Russia-and-India.pdf> Letöltés: 2022.03.27.

UCLA Sustainability Charter: *University of California, Los Angeles Sustainability Charter*. Article 1. Purpose. Section 2. pp.1-4. <https://www.sustain.ucla.edu/wp-content/uploads/UCLA-Sustainability-Charter.pdf> Letöltés: 2022.08.10.

UNESCO (2005). *Literacy for Life – Education of All*; UNESCO Publishing, Paris. Weboldal. [https://www.scirp.org/\(S\(lz5mqp453edsnp55rrgict55.\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2420223](https://www.scirp.org/(S(lz5mqp453edsnp55rrgict55.))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2420223) Letöltés: 2022.09.18.

UN General Assembly: *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development and its Sustainable Development Goals (SDGs)* pp.1-35. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>
Letöltés: 2022.09.18.

United Nations: *Sustainability*. Webpage. <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability> Letöltés: 2022.09.15.

Vass Péter: *Pénzügyi ismeretekkel összefüggő aktuális kutatási eredmények*. In: Pál Zsolt (szerk.): *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra*, Miskolc, 2017., A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány, ISBN 978-615-80543-4-8, <https://penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmanykotetfinal.pdf>, pp. 1-119., Letöltés: 2020.12.01.

Veres Zoltán: *A pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdései*. PhD értekezés, kézirat, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2018.

Veres Zoltán: *A pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdései – Jogdogmatikai, történeti, rendszertani alapok jogalkalmazási és metajurisztikus kitekintéssel - PhD értekezés tézisei*, Budapest, 2018. – http://real-phd.mtak.hu/776/1/Veres_Z_tezismv.pdf Letöltés: 2022.03.18.

Világ gazdaság: *Indul az újabb kártalanítás*, 2017.02.23. Weboldal. <https://www.vg.hu/penzes-tokepiac/2017/02/indul-az-ujabb-kartalanitas>, Letöltés: 2022.08.15.

Világunk átalakítása: *Fenntartható fejlődési keretrendszer 2030*. Weboldal. Budapest. 2015. pp. 1-46.
<https://enz.kormany.hu/download/7/06/22000/Vil%C3%A1gunk%20%C3%A1talak%C3%A1Dt%C3%A1sa%20Fenntarthat%C3%B3%20Fejl%C5%91d%C3%A9si%20Keretrendszer%202030.pdf> Letöltés: 2022.09.03.

What is sustainability? McGill University. Weboldal. pp. 1-4.
<https://www.mcgill.ca/sustainability/files/sustainability/what-is-sustainability.pdf>
Letöltés: 2022.09.03.

What is sustainability? Definition, types and examples. Santander Universidades. Weboldal. 2022. 06 04. <https://www.becas-santander.com/en/blog/what-is-sustainability.html>
Letöltés: 2022.09.03.

Wikiszótár. *Az egyensúly szó jelentése.* Magyar értelmező szótár.
<https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Egyens%C3%BAly> Letöltés: 2022.07.17.

Wolfgang Breuer and Astrid Juliane Salzmann: National Culture and Household Finance (August 13, 2009). *Global Economy and Finance Journal* 5, 2012., pp. 37–52, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1448698>, Letöltés: 2022.06.30.

World Bank: „*Good Practices for Financial Consumer Protection*” Weboldal.
http://siteresources.worldbank.org/EXTFINANCIALSECTOR/Resources/Good_Practices_for_Financial_CP.pdf, Letöltés: 2014.09.29.

Wuttke, E.; Seifried, J.; Schumann, St. (2016): *Economic competence and financial literacy of young adults.* Status and challenges. Opladen; Berlin; Toronto: Verlag Barbara Budrich 2016, 235 S. - (Research in vocational education; 3)
https://www.pedocs.de/frontdoor.php?source_opus=12165, Letöltés: 2022.02.01.

Zsótér B., Nagy P. (2012). Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. *Pénzügyi Szemle* 2012/3 ISSN 2064-8278 on-line. pp. 310– 321.
https://www.penzugyiszemle.hu/upload/documents/310-321-zsoter-nagypdf_20170827102721_60.pdf Letöltés: 2019.05.13.

LEGFONTOSABB SZAKIRÁNYÚ JOGSZABÁLYOK

A befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény. [Bsz. - 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól - Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye \(jogtar.hu\)](#)

Letöltés: 2022.06.01.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2088 rendelete (2019. november 27) *a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről*. (EGT-vonatkozású szöveg). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32019R2088>.

Letöltés: 2021.09.16.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19) *a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról* (EGT vonatkozású szöveg). pp. 1-102.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065&from=EN>

Letöltés: 2022.11.19.

A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300237.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

A Kormány tagjainak feladat és hatásköréről szóló 182/2022. (V.24) Korm. rendelet.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200182.kor> Letöltés: 2022.07.23.

A környezetvédelmi termékdíjról szóló 2011. évi LXXXV. törvény.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100085.tv> Letöltés: 2022.06.27.

A magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700082.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX törvény¹⁴⁵.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300139.tv> Letöltés: 2022.07.23.

¹⁴⁵ Kihirdetve: 2013. IX. 26. A veszélyhelyzet ideje alatt eltérő rendelkezéseket kell alkalmazni. Lásd: 130/2020. (IV. 17.) Korm. rendelet, 145/2020. (IV. 22.) Korm. rendelet, 154/2021. (III. 27.) Korm. rendelet 1. § (1). Az egészségügyi válsághelyzet ideje alatt eltérő rendelkezéseket kell alkalmazni. Lásd: 2020. évi LVIII. törvény 159. §.

A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300093.tv> Letöltés: 2022.10.11.

A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiáról szóló 18/2013. (III. 28.) OGY határozat.

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a13h0018.OGY> Letöltés: 2021.09.25.

A Tanács 1083/2006/EK RENDELETE (2006. július 11.) az *Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1260/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.*

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1083&from=EL>

Letöltés: 2022.05.22.

A társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló

2019. évi CXXII. törvény. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900122.tv> Letöltés: 2022.07.20.

A társadalombiztosítási nyugellátásáról szóló 1997. évi LXXXI törvény.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700081.tv> Letöltés: 2022.09.06.

A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100120.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

Az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló 1993. évi XCVI. törvény,

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300096.tv>, Letöltés: 2022.09.20.

CSRD. Az *Európai Parlament és a Tanács irányelve a 2013/34/EU irányelvnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és az 537/2014/EU rendeletnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról.* COM(2021) 189 Final.

Weboldal. Az Európai Bizottság hivatalos honlapja. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0189&from=ENlocale=hu>

Letöltés: 2022.03.06.

Magyarország Alaptörvénye. Egységes szerkezetben. Magyar Közlöny. Magyarország hivatalos lapja. 2022. 89. szám pp. 3662-3692.

<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK22089.pdf> Letöltés: 2022.10.08.

NFRD. Az *Európai parlament és a Tanács 2014/95/EU irányelve (2014. október 22.) a 2013/34/EU irányelvnek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő*

módosításáról. Az Európai Unió hivatalos lapja. HU. 2014.11.15. pp. 1-9. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=DE> Letöltés: 2021.03.06.

SFDR. *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2088 rendelete (2019. november 27.) a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről.* Az Európai Unió hivatalos lapja. HU. 2019.12.09. pp. 1-16). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2088&from=EN> Letöltés: 2021.07.17.

128/2022. (IV.4) Korm. rendelet: *A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény végrehajtásáról szóló 168/1997. (X. 6.) Korm. rendelet módosításáról,* 2022.04.04., pp. 2174-2212.

<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c7d245e0af08480f8108d9dcb10ffe07460115c3/megtekintes>, Letöltés ideje: 2022.05.25.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Végül, de nem utolsósorban szeretnék egyaránt őszinte KÖSZÖNETET mondani

- Dr. NOVOSZÁTH PÉTER CSc. úrnak, témavezetőmnek,
- Prof. Dr. KISS GYÖRGY DSc. úrnak, doktori iskolám vezetőjének,
- az NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola közreműködő OKTATÓI/KUTATÓI állományának,
- a munkahelyi KOLLEKTIVÁM érintett tagjainak és természetesen
- a CSALÁDOMNAK,

akik személyes konzultációkkal, szakértő közreműködésükkel, hasznos tanácsaikkal, segítő észrevételeikkel, illetve a nyugodt alkotási háttér biztosításával lehetővé tették számomra tanulmányaim folytatását/befejezését és a fokozatszerzési eljárás során értekezésem elkészítését.

TÉMAKÖRI SAJÁT PUBLIKÁCIÓK

MTMT alapján:

Potóczki, Judit: *The development of the level of financial literacy in Hungary based on OECD surveys of the past decade* DUNAKAVICS 9 : 6 pp. 17-29. , 13 p. (2021) [Egyéb URL](#)
Szakcikk (Folyóiratcikk) | Tudományos[32068962] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *A magyar pénzügyi kultúra szintjének alakulása az elmúlt évtized OECD-felmérései alapján* In: Németh, István Péter; András, István; Rajcsányi-Molnár, Mónika (szerk.) [Fenntarthatósági terek](#) Dunaújváros, Magyarország : DUE Press, Partium (2021) 287 p. pp. 162-174. , 13 p. Szaktanulmány (Könyvrészlet) | Tudományos[32044141] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *The level of financial literacy in Hungary compared to other countries* In: Rajcsányi-Molnár, Mónika; András, István; Németh, István Péter (szerk.) [Sustainability fields](#). Dunaújváros, Magyarország: DUE Press, Partium (2021) 176 p. pp. 77-89., 13 p. Szaktanulmány (Könyvrészlet) |Tudományos[32043482] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *Is current average level of voluntary pension fund contributions enough to compensate for the loss of income during retirement?* In: András, István; Rajcsányi-Molnár, Mónika (szerk.) [East-West Cohesion IV. : Strategical study volumes](#) Subotica, Szerbia : Čikoš Group (2020) 264 p. pp. 172-184., 13 p. Szaktanulmány (Könyvrészlet) |Tudományos[31889884] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *A magyar pénzügyi kultúra szintjének alakulása az elmúlt évtized OECD-felmérései alapján* In: Balázs, László (szerk.) [Társadalomtudományi Konferencia 2020: Társadalomtudományi kihívások a 21. században programfüzet és absztraktkötet](#) Dunaújváros 2020. november 9–10. Dunaújváros, Magyarország: DUE Press (2020) 55 p.p. 34. [Teljes dokumentum](#). Absztrakt / Kivonat (Könyvrészlet) |Tudományos[31887608] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *Milyen mértékben képes az önkéntes nyugdíjpénztári járadék kompenzálni a nyugdíjazáskor kieső jövedelmet?* In: Bujdosó, Zoltán; Dinya, László; Csernák, József (szerk.) [XVII. Nemzetközi Tudományos Napok : online konferencia : Környezeti, gazdasági és társadalmi kihívások 2020 után : Tanulmányok](#) Gyöngyös, Magyarország: Károly Róbert Kft. (2020) 1,241 p. pp. 940-947., 8 p. [Teljes dokumentum](#) Szaktanulmány (Könyvrészlet) |Tudományos[31887490] [Admin láttamozott]

Potóczy, Judit: *Milyen mértékben képes az önkéntes nyugdíjpénztári járadék kompenzálni a nyugdíjazáskor kieső jövedelmet?* In: Bujdosó, Zoltán; Dinya, László; Csernák, József (szerk.) XVII. Nemzetközi Tudományos Napok - Abstract Book : 17th International Scientific Days - Abstract Book Gyöngyös, Magyarország : EKE Líceum Kiadó (2020) 245 p. p. 195 Absztrakt /Kivonat (Könyvrészlet) | Tudományos[31887474] [Admin láttamozott]

Huszár, Gábor (szerk.) ; Kozmits, Ildikó (szerk.); Nagy, Zsuzsanna (szerk.); Potóczy, Judit (szerk.); Simon, Béla (szerk.); Valentiny, Ádám (szerk.): *Financial accounts of non-financial corporations, micro and macro statistical data* Budapest, Magyarország: Magyar Nemzeti Bank (MNB) (2019), 95 p. ISBN: 9786155318344 [Teljes dokumentum](#) Műhelytanulmány (Könyv) | Tudományos[31886366] [Admin láttamozott]

Huszár, Gábor (szerk.) ; Kozmits, Ildikó (szerk.) ; Nagy, Zsuzsanna (szerk.); Németné, Marosi Katalin (szerk.); Potóczy, Judit (szerk.); Simon, Béla (szerk.); Valentiny, Ádám (szerk.): *A nem pénzügyi vállalatok pénzügyi számlái, mikro- és makrostatisztikai adatok* Budapest, Magyarország: Magyar Nemzeti Bank (MNB) (2019), 100 p. ISBN: 9786155318245 [Teljes dokumentum](#). Műhelytanulmány (Könyv) |Tudományos[31886105] [Admin láttamozott]

Tóth, Ferenc; Potóczy, Judit; Szombati, Anikó: *Report on the Session of the Money and Capital Market Section and on the Panel Discussion of the Innovation Section of the Annual Congress of the Hungarian Economic Association in 2019* Financial and Economic Review 18: 4 pp. 174-184., 11 p. (2019) [Egyéb URL](#) Szakcikk (Folyóiratcikk) |Tudományos[32069002] [Admin láttamozott]

Tóth, Ferenc; Potóczy, Judit; Szombati, Anikó:

Beszámoló a Magyar Közgazdasági Társaság 2019. évi vándorgyűlése Pénz- és tőkepiaci szekciójának üléséről és az Innováció szekció panelbeszélgetéséről. Hitelintézeti Szemle / Financial and Economic Review 18: 4 pp. 173-183., 11 p. (2019) [Egyéb URL](#) Összefoglaló cikk (Folyóiratcikk) |Tudományos[31886397] [Admin láttamozott]

Potóczy, Judit: *A lakosság pénzügyi ismeretei bővítésének a tájékoztatás és oktatás útján megvalósítható lehetőségei, különös tekintettel az öngondoskodási hajlandóság erősítésének jelentőségére* (2017), 1 p. [Egyéb](#) konferenciakötet |Tudományos[31889801] [Admin láttamozott]

Potóczy, Judit: *A projektoktatás alkalmazásának lehetőségei a fiatalok öngondoskodással összefüggő pénzügyi ismereteinek bővítése terén* (2017), 1 p. Egyéb konferenciakötet [Tudományos[31889735] [Nyilvános]

Potóczy, Judit: *Az öngondoskodás, mint tudatos magatartásforma kialakulásának elősegítése a fiatalok körében* In: Dajnoki, Krisztina; Berde, Csaba (szerk.) *A globalizáció és a változás hatása az emberi erőforrás menedzsment funkcióira* Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar (2017) 68 p. p. 52 Absztrakt / Kivonat (Könyvrészlet) | Tudományos[31886470] [Admin láttamozott]

Potóczy, Judit: *A projektoktatás alkalmazásának lehetőségei a fiatalok öngondoskodással összefüggő pénzügyi ismereteinek bővítése terén*

In: Bodáné, Kendrovics Rita (szerk.) *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban: Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete*

Budapest, Magyarország: Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könnyűipari és Környezetmérnöki Kar (2017) pp. 103-116., 14 p.

Szaktanulmány (Könyvrészlet) | Tudományos[31886068] [Admin láttamozott]

Potóczy, Judit: *A reálbérváltozás hatásai a nyugdíjazáskor kieső jövedelemre*. In: Ács, K; Bódog, F; Mechler, M; Mészáros, O; Pónusz, R. (szerk.) *VI. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2017 Tanulmánykötet = 6th Interdisciplinary Doctoral Conference 2017 Conference Book* Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat (2017) 555 p. pp. 436-446., 11 p. [Egyéb URL](#) Szaktanulmány (Könyvrészlet) [Tudományos[31885970] [Admin láttamozott]

Potóczy, Judit: *A reálbérváltozás hatásai a nyugdíjazáskor kieső jövedelemre* In: Ács, Kamilla; Bódog, Ferenc; Mechler, Mátyás Illés; Mészáros, Orsolya (szerk.) *VI. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2017 Absztraktkötet: Digitális, bővített kiadás=6th INTERDISCIPLINARY DOCTORAL CONFERENCE 2017 BOOK OF ABSTRACTS: Digital, Extended Edition* Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat (2017) p. 161

Absztrakt / Kivonat (Könyvrészlet) [Tudományos[31885922] [Admin láttamozott]

Potóczy, Judit: *A magyar lakosság pénzügyi kultúrájának szintje az OECD felmérései alapján* In: Koncz, István; Szova, Iлона (szerk.) *PEME XIV. PhD. - Konferencia* Budapest, Magyarország: Professzorok az Európai Magyarországgért Egyesület (2017) pp. 102-109., 8 p.

Szaktanulmány (Könyvrészlet) |Tudományos[31885840] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *A magyar fogyasztók pénzügyi kultúrájának szintje az OECD 2015-ös felmérése alapján.* In: Keresztes, Gábor; Kohus, Zsolt; Szabó P., Katalin; Tokody, Dániel (szerk.) *Tavaszi Szél 2017 Konferencia. Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia: Absztraktkötet* Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) (2017) 477 p. p. 273. Absztrakt / Kivonat (Könyvrészlet) |Tudományos[31885807] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *A magyar lakosság pénzügyi kultúrájának szintje az öngondoskodás tükrében – nemzetközi és hazai kutatási eredmények* In: Farkas, Beáta; Pelle, Anita (szerk.) *Várakozások és gazdasági interakciók* Szeged, Magyarország: JATEPress (2017) 340 p. pp. 157-170., 14 p. *Teljes dokumentum* Műhelytanulmány része (Könyvrészlet) |Tudományos[31885363] [Admin láttamozott] Nyilvános idéző összesen: 2, Független: 2, Független: 0, Nem jelölt: 0

Potóczki, Judit: *A helyettesítési ráták alkalmazhatóságának kérdései a nyugdíjcélú megtakarítások esetében* In: Koncz, István; Szova, Ilona (szerk.) *PEME XIII. PhD. - Konferencia* Budapest, Magyarország: Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület (2016) 171 p. pp. 97-107., 11 p. Szaktanulmány (Könyvrészlet) |Tudományos[31887825] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *A magyar lakosság pénzügyi kultúrájának szintje az öngondoskodás tükrében – nemzetközi és hazai kutatási eredmények* In: Szegedi, Tudományegyetem (szerk.) *Várakozások és gazdasági interakciók: A Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának és a Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Akadémiai Bizottságának tudományos konferenciája.* Szeged, Magyarország: Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar (2016) p. 9. Absztrakt / Kivonat (Egyéb konferenciaközlemény) |Tudományos[31887646] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *Az önkéntes nyugdíjpénztárakon keresztül megvalósuló öngondoskodás ösztönzése.* In: Keresztes, Gábor (szerk.) *Tavaszi Szél 2016 Konferencia = Spring Wind 2016: Konferenciakötet II.* Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) (2016) 584 p. pp. 485-495., 11 p. Szaktanulmány (Könyvrészlet) |Tudományos[31884755] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *Az önkéntes pénztárakon keresztül megvalósuló öngondoskodás ösztönzése*. In: Keresztes, Gábor (szerk.) *Tavaszi Szél 2016 Konferencia. Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia: Absztraktkötet*. Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) (2016) 485 p. p. 255 [Teljes dokumentum](#) Absztrakt / Kivonat (Könyvrészlet) |Tudományos[31884682] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *A nyugdíjcélú öngondoskodás intézményesített formái és az állami szerepvállalás – hazai körkép*. Versenyükör: a Gazdasági Versenyhivatal versenykultúra központjának lapja 12: 3. különszám pp. 89-101., 13 p. (2016) [Teljes dokumentum](#) Szakcikk (Folyóiratcikk) | Tudományos[31884555] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: Recenzió a Társadalombiztosítás pénzügyei című könyvről. *Polgári Szemle*. Gazdasági és Társadalmi Folyóirat. 12: 1-3 pp. 433-437. Paper: 774, 5 p. (2016) ISSN 1786-6553 [Teljes dokumentum](#) Recenzió/kritika (Folyóiratcikk) |Tudományos[26258888] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit: *A pénzügyi fogyasztóvédelem lehetséges eszközei a pénzügyi kultúra és az öngondoskodás fejlesztése terén*. In: Gulyás, Éva; Maróti, Dávid; Máthé, Réka Zsuzsánna; Somogyi, Renáta; Sőreg, Krisztina; Szinay, Ildikó (szerk.) *Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola 2014/15-ös Kutatói Fórumának tanulmánykötete*. Budapest, Magyarország: Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Kar (2015) 316 p. pp. 199-209., 11 p. Szaktanulmány (Könyvrészlet) |Tudományos[31884547] [Admin láttamozott]

Potóczki, Judit (szerk.); Zsohár, Ágnes (szerk.): *A Felügyelet 2011. I. féléves fogyasztóvédelmi kockázati jelentése*. Budapest, Magyarország: PSZÁF (2011), 66 p. [Teljes dokumentum](#) Műhelytanulmány (Könyv) |Tudományos[31887676] [Admin láttamozott]